

APPELTJES

VAN HET

Szeetjesland

Bandversiering van Luc Verstraete

APPELTJES
VAN HET
MEETJESLAND

JAARBOEK
VAN HET
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND

Nr 11 - 1960

MALDEGEM
1960

DE GENTSE KLERKEN
IN DE XIVe EN XVe EEUW
TROUW EN VERRAAD

door Dr. Paul Rogghé

In de loop van de XIVe eeuw lieten de schepenen, ontvangers en hoofdmannen van Gent zich in het beleid van de stad bijstaan door bepaalde ambtenaars, klerken genoemd.

Het ligt niet in onze bedoeling een volledige en uitgediepte studie te wijden aan de Gentse stadsklerken. Zaak was het voor ons het politiek karakter van deze stedelijke ambtenaars te belichten, hun trouw en hun verraad te onderstrepen en een en ander omtrent hun merkwaardige activiteit mede te delen.

DE TERM : KLERK

Meer dan één betekenis kan aan het woord «klerk» gehecht worden. Het woord is eensdeels synoniem van ambtenaar of beampte ⁽¹⁾, anderdeels kan hiermede worden verstaan een persoon die tot de geestelijke status behoorde. Ofschoon nu niet alle ambtenaren klerken waren en niet alle clerici ambtenaars, toch sloot het een het ander niet uit en waren er te Gent, als trouwens in andere Vlaamse steden, en zelfs in 's gravenraad, clerici-ambtenaars.

In de diverse bescheiden betreffende de Gentse klerken en inzonderheid in die onuitputtelijke authentieke bron, de stadsrekeningen, wordt er meer dan één specifieke naam gebruikt om een klerk aan te duiden : klerk ⁽²⁾, stadsklerk ⁽³⁾, klerk van de stad ⁽⁴⁾, schepenklerk ⁽⁵⁾, stedeklerk

(1) Filippo de Harlebeke, clerico dicti domini abbatis. Diericx, Mémoires sur la ville de Gand. I 202.

(2) Depauw, Rek. II 304.

(3) ib. Rek. II 198.

(4) Vuylsteke. Rek I 123.

(5) Depauw, Rek. II 216.

en raad ⁽⁶⁾, stederaad en klerk ⁽⁷⁾, stederaad ⁽⁸⁾, onse advocaet ⁽⁹⁾, stedeadvocaat ⁽¹⁰⁾, schepenraad ⁽¹¹⁾, raad van der stede ⁽¹²⁾, stedeklerk en procureur ⁽¹³⁾, stedeprocureur ⁽¹⁴⁾, stedepensionaris ⁽¹⁵⁾, ontvangersklerk ⁽¹⁶⁾, ontvangersklerk van het zoengeld en van de renten ⁽¹⁷⁾, ontvangersklerk en klerk van de erfelijke renten ⁽¹⁸⁾, klerk van de erfelijke renten en van de ex'tuwe ⁽¹⁹⁾, klerk van de erfelijke renten ⁽²⁰⁾, klerk van de rekenkamer ⁽²¹⁾, klerk en beridere van de fugitieven ⁽²²⁾, schepenklerk van de keure ⁽²³⁾, schepenklerk van gedele ⁽²⁴⁾, klerk van der (h)alle ⁽²⁵⁾.

Verder nog : clerc et conseiller, clerc as apaiseurs, clericus scabinorum, clericus ville Gandensis, clericus procurator ville Gandensis, clericus scabinorum Gandensium, presbyter consiliarius, clericus consilii scabinorum, nostre clerc ⁽²⁶⁾, e.a.

Al deze termen doelen op één of meer functies van eenzelfde ambtenaar. Zo werd meester Jan Daens nu eens genoemd «stederaad en klerk» en dan weer «stederaad» en ook «schepenraad» ⁽²⁷⁾. Zo was er sprake van Jacob van Lovelde van «klerk», «schepenklerk» en «schepenklerk van de keure» ⁽²⁸⁾. Zo werden Jan Bronnen en Jan Meniote genoemd of «der stede clerc» of «der stede pensionaris» en een andermaal «der stede

(6) ib. Rek. II 376.

(7) S.A.G. Rek. 1359-60 LVII.

(8) ib. Rek. 1360-61 XCVI v^o.

(9) Vuylsteke, Rek. II 837.

(10) Vuylsteke, Rek. II 897-858.

(11) S.A.G. Rek. 1360-61 XCVI v^o.

(12) Vuylsteke, Rek. I 338.

(13) ib. Rek. I 80.

(14) ib. Rek. I 82.

(15) ib. Rek. I 127.

(16) Depauw, Rek. II 199.

(17) Vuylsteke, Rek. II 703.

(18) S.A.G. Rek. 1359-60 LVII.

(19) Depauw, Rek. II 377.

(20) Vuylsteke, R. Filips I 5.

(21) S.A.G. Rek. 1358-59 XXX.

(22) Depauw, Rek. II 13.

(23) ib. Rek. III 359.

(24) ib. Rek. I 279.

(25) Nu eens genoemd eenvoudig «van de alle», dan weer «van der alle van de pleine lakens» en ook «van der alle beneden» of «onder». Vuylsteke, Rek. I 82-123-161.

(26) Depauw, Obit 7 ; V. d. Haeghen, Het klooster ten Walle 53 ; Van Lokeren, Inv. St. Bavon 224 ; de Limburg-Stirum, Codex II 162 ; Depauw, Cart. Art. 106 ; Gilissen, Les legistes 145 ; F. Brentano, Doc. relatifs aux formes diplomatiques (R.H.D.) p. 246.

(27) S.A.G. Rek. 1360-61 XCVI v^o en XCIII v^o en 1359-60 LVII.

(28) Depauw II Rek. 304-306-359.

procureur» (29). Jan van Leuven of van Lovene werd genoemd nu eens «der stede raet» dan weer «schepenclerk van gedele» en «stedeclerc» (30). Adam van Soyson werd genoemd hetzij «der stede advocaet» hetzij «der stede procurere» (31) en V. Van der Ruelen «der stede advocaet», «der stede procurere» en «der stede pensionaris» (32). De termen die het best al deze functies dekken en ook het meest gebruikt werden waren ongetwijfeld «stedeklerk», «stedeklerk en raad» en «pensionaris» (33).

SOORTEN KLERKEN

Overeenkomstig hun *burgerlijke stand* waren er te Gent vier soorten klerken. Er waren in de eerste plaats de clerici die nauwgezet de voorschriften van de kerkgemeenschap naleefden, priester werden gewijd en als dusdanig een stichtend leven leidden. Er waren in de tweede plaats de «clerici conjugati». (33bis).

In de XIVe eeuw leefden er inderdaad tal van clerici die klerkentonsuur noch klerkenkleed droegen (34). Sommige klerken werden genoemd «clerici non conjugati nec in sacris ordinibus constituti» (35), andere «papen die tamien hadden ghecoren en papen die wijf hadden gesworen» (36). De clerici conjugati onderwierpen zich dus niet aan het celibaat door paus Gregorius VII aangepredikt. Ze leefden, of ze al dan niet de hogere wijdingen hadden ontvangen, in gemeenschap des vlezes met al de gevolgen die hiermede gepaard gingen (37). Verder waren er clerici uxorati, d.w.z. geestelijken die een burgerlijk huwelijk hadden aangegaan (38). Tenslotte

(29) Vuylsteke, I 80-88-89-85.

(30) Depauw, Rek. I 279 III 359 ; S.A.G. Rek. 1360-61 fol LXXXII.

(31) Vuylsteke, Rek. II 897-958.

(32) Depauw, Rek. I 165-393 ; Vuylsteke, Rek. II 890.

(33) Vuylsteke, R. Filips 120.

(33bis) Nicolas de Hamme, clerico conjugato. Fayen. Lettres de Jean XXII p. 65.

(34) De St. Genois, Inv. 514.

(35) Fayen o.c. 27.

(36) Van Maerlant. Spieghel Historiael (uitg. De Vries) III 331.

(37) «Merkine pape Jans kind was» S.A.G. Rek. 1358-59 V v^o ; «her Jan de Blonde, priester en Celie, zijn dochter» S.A.G. JBK 1384-85 fol 25 v° ; «heeft gecoht jeghen den her Janne Van den Pitte ende jeghen Willem sinen sonen» S.A.G. JBK 1365-66 fol 41 v° ; «Jan van Oemberge, priester, ende Callekine sin wettelic kind». «Diericx. Mémoires ville de Gand II 238 : «Kenlic... dat Liemart Janssone, priester... Liebkinne en Merkinne sinen kinderen die hij heeft bij Mergriten» S.A.G. JBK 1400 fol 28.

(38) De Limburg-Stirum. Codex II 162. Over de zeden van de tijd, inzonderheid betreffende die van de geestelijkheid cfr. Van der Kindere, Le siècle des Artevelde 251-253 ; de St. Genois, Inv. 129-130-149-254 ; Van Duyse en de Busscher. Inv. 50-51-53.

waren er klerken die geen geloften hadden afgelegd, profanen dus, die ofwel huwden of ongetrouwd bleven.

Te Gent waren er klerken die tot de genoemde soorten behoorden. Clerici non uxorati et non conjugati waren o.m. Jan van Zwijnaarde, kapelaan van St. Jan ⁽³⁹⁾, Clais van de Kerchove, eveneens kapelaan van St. Jan en kanunnik van Amiens ⁽⁴⁰⁾, Jan De Coster, kapelaan van St. Jan en St. Veerle ⁽⁴¹⁾, Hendrik Braem, kanunnik van Doornijk ⁽⁴²⁾, Pieter Van Laerne of Van Vlacem, kanunnik van St. Veerle ⁽⁴³⁾, Jan van Oesterzele, kanunnik en grootvicaris van Kamerrijk ⁽⁴⁴⁾, Hüge van der Most, kanunnik van St. Veerle ⁽⁴⁵⁾, François Pile of Pijl, kapelaan van St. Jacobs te Gent en pastoor van Zomergem ⁽⁴⁶⁾, Willem van Coudenbeig, rector van St. Jacobs te Doornijk en later ook bisschop van Doornijk ⁽⁴⁷⁾, Jan Blanckaert II, die kapelaan werd, pastoor, deken, proost, kanunnik, enz. ⁽⁴⁸⁾, Jan van West, kapelaan van St. Veerle, van St. Jan, kanunnik van Kamerrijk en deken van Doornijk, later bisschop ⁽⁴⁹⁾, Jan van Vinderhoute, pastoor van Loochristy ⁽⁵⁰⁾ en St. Michiels te Gent. Daar komen bij de priesters Jan van de Bossche, Frans van Coudenhove, Hendrik Naes, Jan Ute Wissele, Jan Bronnen, Jan van der Rake, Luc Rim ⁽⁵¹⁾.

Onder de clerici uxorati moeten gerekend worden Jan Blancaert I en waarschijnlijk meester Willem van Lovendegem ⁽⁵²⁾. Ongetwijfeld waren clerici conjugati : Willem de Bomere, die pastoor werd van O. L. Vr.-kerk te Aardenburg en die een dochter had die te Brugge huwde ⁽⁵³⁾ ; Jan De Clerc, pastoor van Merelbeke en kanunnik van St. Donaas te Brugge, die minstens twee kinderen had, een zoon en een dochter die beiden door graaf

(39) De Potter, Second Cartulaire 66.

(40) Fayen, o.c. I 480 ; Depauw, Obit. 137.

(41) Depauw, Cart. Art. 697-699.

(42) Fayen o.c. II 415. Hij werd ook kanunnik van St. Omaars en bekleedde een functie in de O. L. Vr. Kerk te Gent. Fayen, Lettres de Jean XXII t. II n° 1292.

(43) Fayen, o.c. II 414 ; Depauw, Obit. 255.

(44) Dehaisnes, Doc. Hist. de l'art II 531.

(45) Depauw, tBesouch XLIV.

(46) Depauw, Obit. 18.

(47) Perroy, Schisme 207.

(48) Buntinx, Audiëncie 112-113.

(49) Depauw, Adhésion 673 ; Berlière, Jean de West 361 ; de Bethune, Cart. Elis 117.

(50) V. d. Haeghen o.c. 124 ; Depauw, Obit. 273.

(51) de Limb. Stirum, Inv. I 567 II 454 ; Depauw, Rek. II 288 I 204 ; S.A.G. Rek. 1360-61 LXXX v° ; Fayen, o.c. II 273 ; Dehaisnes, Doc. Hist. de l'art II 578-523.

(52) Magister Johannes Blancaerd de Gandavo, clericus uxoratus... procurator ville Gandensis, de Limb. Stirum, Codex II 162 ; Vuylsteke, R. Filips 15-73.

(53) Van der Haeghen, Het Klooster ten Walle 69 ; S.A.G. Rek. 1354-55 XLIX v°.

Lodewijk van Male werden begunstigd ⁽⁵⁴⁾. Waarschijnlijk was ook Jan van Leuven of van Lovene, van wiens «joncwif» in de stadsrekeningen meer dan eens sprake is, een clericus conjugatus ⁽⁵⁵⁾.

Het is waarschijnlijk dat ook de meesters Jan Soyssone, Hendrik van Lembergen, Giselbrecht of Gillis van Roeselaere clerici conjugati of uxorati waren. Het staat echter niet vast dat, ofschoon ze «meester» waren, ze ook tot de geestelijke staat waren toegetreden. Gehuwd waren niettemin Gis. van Roeselaere, Jan Soyssone en Willem van Lovendegem ⁽⁵⁶⁾. Wat meester Hendrik van Lembergen betreft, deze had kinderen, wat ook het geval was met meester Pieter de Bilre ⁽⁵⁷⁾. Lekeklerken waren o.m. Clais van Erdbuer ⁽⁵⁸⁾, Willem Yoens, de vader van de Gentse hoofdman van het verzet in 1379 ⁽⁵⁹⁾, Pieter De Coster, schoonvader van Jacob van Artevelde ⁽⁶⁰⁾, Jan Portugale ⁽⁶¹⁾, Jacob van Lovelde ⁽⁶²⁾, Jan Devisch ⁽⁶³⁾, Jan Rim ⁽⁶⁴⁾, Jacob Bette ⁽⁶⁵⁾, Jan Utenhove ser Herteliefs ⁽⁶⁶⁾, Jan Tolvin ⁽⁶⁷⁾, Augustijn van Zingem ⁽⁶⁸⁾, Pieter van der Asselt ⁽⁶⁹⁾, Jan Utenhove f. J. ⁽⁷⁰⁾, Thonis Bette, Joes Raes ⁽⁷¹⁾, e.a.

Overeenkomstig de *functie* die ze uitoefenden kon men de stadsklerken indelen in : eerste klerken of stedeklerken, schepenklerken van de keure, schepenklerken van gedele, ontvangersklerken, klerken van de erfelijke renten, de raden en advocaten, de procureurs, de klerk van de halle. De eerste klerken waren schier altijd meesters. Doorgaans waren er twee, uitzonderlijk

-
- (54) Depauw, Rek. III 646-655 ; Fayen o.c. II 414-415 ; de Limb. Stirum Inv. II 21-22 en 380.
- (55) Vuylsteke, Rek. II 989 ; Fayen o.c. II 190-370 ; Depauw, Rek. II 374. «gaven sij Mergriete der joncfr, joncwijf van Leuvene...».
- (56) Depauw, R. Filips 15 ; S.A.G. R. 1354-55 XLIX v^o, 15 aug. 1356 - 2 juli 1356 LXXXIX v^o ; Gilliodts-Van Severen. Inv. II 112.
- (57) Vuylsteke, I 120 II 700-754-782.
- (58) Vuylsteke, R. Filips 15.
- (59) Nowé, Biogr. Nation. t. 27 p. 448-452.
- (60) Depauw. Obit. 73.
- (61) Depauw, Cart. Art. 106-291.
- (62) S.A.G. R. 1357-58 CCLXXV.
- (63) ib. R. 1360-61 CVII v^o.
- (64) Vuylsteke, R. II 883.
- (65) Depauw, Rek. I 386.
- (66) S.A.G. Wezenboek 1384-85 fol. 64 v° en 65 v° en 1382-83 fol. 41 v° en 42.
- (67) S.A.G. R. 14 aug. 1355 - 2 juli 1356 LXXIV v^o.
- (68) S.A.G. JBK 1360-61 fol. 16.
- (69) Desplanque, Inv. II 114.
- (70) Depauw, Obit. 60.
- (71) ib. 265-247 ; Depauw, R. II 21.

drie (72). Sommige schepenklerken van de keure en van gedele waren eveneens meester (73). Zij konden doorgaan voor eerste schepenklerken van de keure of van gedele. Ook tal van stede- en schepenraden als Jan Daens, Jan van der Rake, Jan Utenhove op de Hoogpoort, Jan Blancaert II (74) en procureurs als Hendrik van Lembergen en Vranke van der Ruelen (75) waren meesters.

De stederaden, die waarschijnlijk de opvolgers waren van de XIIIe eeuwse «avantparliers» (76) en die men niet mag verwarren met de «raden» of leden van de tweede schepenbank (77) waren enigszins van elkaar verschillend. Stederaden als Hendrik de Mindere, Jacob Storem, Jan Daens, Jan van der Rake, Jan Blancaert II. e.a. (78) waren geestelijken. Anderen als Pieter van der Mersch, Joes Raes, Pieter van den Abeele, Jan van Coudenberg, Hugu Blaubart, Pieter van der Asselt (79) waren leken. Deze laatsten fungeerden vaak ook als sergeant of eerste officier van de stad (80), als scheidsrechter (81), als leedsman (82) en beleder (83), als «sterfelic laet of man» (84).

De klerken-raden, of ze geestelijken waren dan wel niet, mag men niet verwarren met de Gentse advocaten, ofschoon sommige klerken-raden ook advocaat waren. Waren er advocaten als Gillis de Mulre en Martin Ute Galeyden (85) die vooral te Gent en in het graafschap voor Gentse belangen

(72) Vuylsteke R. II 646.

(73) Bv. Jan van Lovene, schepenklerek van gedele in 1339-40. Depauw, I 392; Willem van Lovendegem, schepenklerek van de keure in 1362-63. S.A.G. R. 1362-63 Cl.XIV v^o.

(74) S.A.G. R. 1359-60 LVII. R. 1358-59 XVIII; Depauw, R. II 376.

(75) De eerste was waarschijnlijk meester in de artes, de tweede was advocaat. Zie verder.

(76) De St. Genois, Monumens Anciens 738 (1286).

(77) Vuylsteke, R. I 122.

(78) S.A.G. R. 1360-61 XCVI v^o, CXXXII en XCIII v^o; R. 1352-53 CCLVI (de proefst); R. 1358-59 XVIII; Depauw R. III 140. De eerste geestelijken die als raad en klerk werden genoteerd waren H. Braem (1305), en Jan Utenhove op de Hoogpoort (1344). Depauw, R. II 376 en F. Brentano, Doc. 246.

(79) S.A.G. R. 1353-54 XV; R. 1359-60 LVII; Vuylsteke R. I 338-123; Depauw, Cart. Art. 687.

(80) Vuylsteke, R. I 338 (H. Blaub. - P. v. d. Mersch); Depauw, R. III 363 (P. v. d. Abeele).

(81) Pirenne, La Bataille de Cassel 171 (P. v. d. Mersch).

(82) Depauw, R. I 245 (P. v. d. Asselt).

(83) Vuylsteke, R. Filips 213 (G. de Mulre).

(84) De St. Genois, Monumens Anciens I DCCCXC (Blaubart).

(85) Depauw, Cart. Art. 350-351.

opereerden, er waren er ook anderen die met raad en daad als advocaat ⁽⁸⁶⁾ of als procureur Gentse zaken verdedigden aan vreemde hoven.

Het is waarschijnlijk dat de stadsklerken aanvankelijk aan de ene kant de schepenen, zó van de keure als van gedele, en aan de andere kant de stadsontvangers en de halleheren bijstonden. Mettertijd is men zich te Gent gaan toeleggen op een bepaalde werkverdeling, waarvan eerst duidelijke sporen in het schepenjaar 1314-15 zijn waar te nemen. In de stadsrekening van 1314-15 is er inderdaad sprake van klerken, stedeklerken en klerken van de stad, inbegrepen «der stede clerck en procurriere ⁽⁸⁷⁾. Het blijkt tevens dat er toen reeds ontvangersklerken waren en ook een klerk van de halle ⁽⁸⁸⁾. Het volgende schepenjaar is er ook sprake van een schepenraad, Hüge Blaubart ⁽⁸⁹⁾, die waarschijnlijk als dusdanig reeds vroeger was in dienst getreden ⁽⁹⁰⁾.

In 1321 vinden wij verder de benamingen : schepensclerk ⁽⁹¹⁾, klerk, stedeklerk, procureur en klerk van de halle. Het volgend schepenjaar wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen de schepenklerken van de keure en deze van gedele ⁽⁹²⁾, zonder dat bij name klerken worden aangeduid. In het schepenjaar 1329-30 worden naast elkaar expliciet vermeld : twee stedeklerken of eerste klerken, drie schepenklerken van de keure en twee van gedele, twee ontvangersklerken, één klerk van de halle ⁽⁹³⁾. Ongelet de raden, de procureurs en de advocaten werd, nog voor Jacob van Artevelde in 1338 aan het beleid kwam te Gent, de werkverdeling min of meer onder de klerken vast geregeld.

Het kwam echter te Gent vaak voor dat klerken van functie veranderden. Wij bedoelen dat zij nu eens schepenklerk van gedele, dan weer schepenklerk van de keure of ontvangersklerk of klerk van de halle werden. Zo was Jacob Veihericke ontvangersklerk van het zoengeld in 1329-30 ⁽⁹⁴⁾

(86) O.m. Gerard de Vlaming, Jacob de Loges, Gerard de Montaigu, Adam van Soysson, Vr. Van der Ruelen e.a. Zie verder. Zie ook voor J. Balcart, F. Brentano, Philippe Le Bel en Flandre 611.

(87) Vuylsteke, R. I 80-82.

(88) ib. I 80-82-89. In de loop van de eerste helft van de XIVe eeuw is er sprake van «clerc van der allen», van de «alle van pleine lakens» en van de halle beneden of onder. ib. I 82-123-161.

(89) Vuylsteke, R. I 123.

(90) Hij fungeerde reeds in dienst van de stad in 1286. De St. Genois, Monumens Anciens 738.

(91) Vuylsteke, R. I 162.

(92) ib. I 256.

(93) ib. II 702.

(94) ib. II 703.

en schepenklerk van gedele het volgend schepenjaar ⁽⁹⁵⁾. Zo was meester Jan van Leuven schepenklerk van de keure in 1334-35, schepenklerk van gedele in 1338-39 en weer schepenklerk van de keure in 1348-49. En hij was ook stederaad ⁽⁹⁶⁾.

Zo was Cornelis Spoorarde klerk van de halle beneden in 1322-23, en schepenklerk in 1529-30 ⁽⁹⁷⁾. Zo was Mateus de Puur in 1344 klerk van de erfelijke renten en de exuwen, en in 1340-41 klerk en beridere van het goed der fugitieven ⁽⁹⁸⁾. Tenslotte was Hendrik de Mindere nu eens stedeklerk ⁽⁹⁹⁾ of schepenklerk, en dan weer raad ⁽¹⁰⁰⁾.

Naast al deze stedeklerken, pensionarissen van de stad, fungeerden te Gent nog andere klerken, die voor bewezen diensten werden vergoed. Zo fungeerden er op bepaalde tijden een klerk van de drie dekenen ⁽¹⁰¹⁾, een van de halleheren ⁽¹⁰²⁾, een van de beleder van de weverie ⁽¹⁰³⁾. De hoofdmannen werden bijgestaan door een klerk en een raad ⁽¹⁰⁴⁾. Er waren te Gent klerken van de werken ⁽¹⁰⁵⁾, klerken die mede zaten «ter inqueste», en anderen die «achter de poort» gingen zoeken hoe «de poort ghecorent was» ⁽¹⁰⁶⁾. Er waren klerken die tijdelijk belast werden met administratief werk : schrijfwerk, het maken van instrumenten, enz. ⁽¹⁰⁷⁾ Er waren ook klerken die tezamen met de baljuw en met 's graven mannen «eenen waerhede» gingen horen ⁽¹⁰⁸⁾. En er was tenslotte ook een klerk van de stadskapel ⁽¹⁰⁹⁾ en een «clerc de le vile par mon seigneur de Flandre» ⁽¹¹⁰⁾.

Meer dan eens gebeurde het dat sommigen onder deze tijdelijke klerken later in vast verband door de stad werden aangeworven en een jaarlijks pensioen genoten ⁽¹¹¹⁾. Er waren te Gent ook stadsklerken die betrekkingen

(95) *ib.* II 759.

(96) *ib.* II 956 ; Depauw, R. I 279.

(97) *ib.* Rek. II 702-703 I 252.

(98) Depauw, Rek. II 13-377.

(99) Eerste stedeklerk.

(100) Depauw, Rek. II 216-199 III 140.

(101) Depauw, Rek. Filips 126-129.

(102) Depauw, Rek. I 214.

(103) Depauw, Rek. III 343. Wat eigenaardig was, daar in die tijd waarschijnlijk geen deken van de wevers fungeerde.

(104) Depauw, Froissart 244-246 Rek. III 259.

(105) Depauw, Rek. II 478 III 47.

(106) Depauw, Rek. Filips 125-129 ; Rek. I 457 III 439.

(107) «der clerke solarise die ghescreven hebben in der stede orbore». Depauw, R. III 438-439 ; «van instrumenten te maken», Vuylsteke, Rek. I 85. Depauw, R. III 261.

(108) Vuylsteke, Rek. I 439 «over denghenen die ghemoot waren».

(109) Depauw, Rek. II 478.

(110) Vuylsteke, R. I 46.

(111) Zo Mateus de Puur, Fr. Pile, Jan van Leuven, e.a.

cumuleerden. Een typisch voorbeeld hiervan was meester Hendrik Braem, die, toen hij ook klerk en raadsheer van de graaf was geworden, niettemin van de Gentenaars tot aan zijn dood in het schepenaar 1352-53, een pensioen van 100 p. par. bleef genieten ⁽¹¹²⁾. Ook procureurs en advocaten van de stad cumuleerden. Zo was Jofroit van Jandrake, die als klerk in 's graven dienst was genomen ⁽¹¹³⁾, tevens gepensioneerd procureur van de stad in Avignon ⁽¹¹⁴⁾. Een ander Gents procureur, Colarde Patete, was door Brugge in dienst genomen ⁽¹¹⁵⁾, evenals de Gentse procureur Geraard de Montaigu ⁽¹¹⁶⁾. En het gebeurde niet zelden dat een vreemde klerk, bv. van Ieper of Brugge, ook Gents «stede pensionaris» werd ⁽¹¹⁷⁾. Samenwerking onder Gentse, Ieperse en Brugse klerken kwam trouwens vaak voor ⁽¹¹⁸⁾.

Uit hoofde van hun *geleerdheid* onderscheidden de stadsklerken zich eveneens van elkander. Sommigen hadden meer dan een universitaire titel verworven, anderen hadden wellicht nooit een universiteit bezocht.

Zeer geleerd waren de reeds vermelde Jan Blancaert II, die magister in artibus was, die de artes doceerde, baccalaureus en meester in theologie werd en tenslotte pronken kon met titels als «sacrae theologiae doctor» en «in theologiae professor» of «sacrae paginae professor» ⁽¹¹⁹⁾. Verder meester Hendrik Braem die «legum professor» was ⁽¹²⁰⁾, evenals Gillis van Roeselaere ⁽¹²¹⁾. Meester Luc Rim was licentiaat in decretis ⁽¹²²⁾ en Willem van Zele baccalaureus in decretis ⁽¹²³⁾. Jan van West werd meester in de artes, in de medicijnen en doctor in de rechten ⁽¹²⁴⁾. Jacob

(112) Gilissen. Les Legistes 145. Vuylsteke, Rek II 702-828. Veelvuldig was de bijstand die hij de stad verleende. De Rek. passim.

(113) Gill. Van Severen, La Flandre IX 272, Gillissen, Legistes 125.

(114) Depauw, Rek. III 49.

(115) Gill. v. Severen, Inv. II 303-309-310.

(116) ib. I 455.

(117) Zo meester Kerstoffels, klerk van Ieper, en stedepensionaris van Gent te Parijs, waar hij verbleef. Vuylsteke R. I 87. P. Crammen, klerk van Ieper, die ook voor Gentse belangen naar Engeland trok. Vuylsteke, R. I 245-334.

(118) Vuylsteke, R. I 241-243. J. Balkard, klerk van Brugge, werd tegelijk procureur voor Brugge en Gent en fungeerde tevens als procureur van de graaf. F. Brentano. Philippe Le Bel en Flandre 611.

(119) Buntinx o.c. 112.

(120) Gill. Van Severen, Inv. I 334.

(121) de L.S., Codex I 48-55.

(122) R.A.G. Charters. Carton V n° 166 (1391).

(123) Hanquet et Berlière, Documents de grd. Schisme II 76.

(124) Depauw, Adhésion 673. In decretis. de Bethune, Cart. Elis. 117.

Storum werd doctor utriusque juris en Symoen van Formelis doctor in de rechten ⁽¹²⁵⁾. Jan de Coster werd magister in artibus ⁽¹²⁶⁾ en Jan van Lovene licentiaat in artibus. Deze laatste was bovendien notaris en tabelloen ⁽¹²⁷⁾. Colarde Patete, Jan van Vinderhoute waren notaris ⁽¹²⁸⁾. Pieter de Bilre was tabelloen ⁽¹²⁹⁾ en Pieter van der Meersch retor ⁽¹³⁰⁾. Tenslotte waren Vranken van der Ruelen en Adam van Soyson advocaten ⁽¹³¹⁾.

En daar waren nog de advocaten-raadgevers en de meesters. Indien wij ons mogen steunen op het oordeel van prof. Strubbe ⁽¹³²⁾ en van Gilissen ⁽¹³³⁾ dan waren de meesters-klerken lieden die universiteit hadden gelopen. En meesters waren te Gent in de loop van de XIVe eeuw : Gillis van Houthe, die kanselier van de graaf zou worden, Staes van Maldegem, Gillis van Tielrode, Jan Soyssone, Jan Daens, Willem van Lovendegem, Jan van der Rake, Jan de Raet, P. de Bilre, Jan van Oosterzele, Martin ute Galeyden, Jan Bronnen, Jan van Hayticove, Jan de Scrivere, Hendrik van Lembergen, Gillis van Abbinsfoerde, Willem Volchaut, Lieven de Buc, Lievin Bloume, Wouter Coelins, Zeger Baerd, Symoen van Formelis, Jan de Bake ⁽¹³⁴⁾. Daar komen natuurlijk bij : Jan Blancaert II, Hendrik Braem, Jan de Coster, Jan Utenhove op de Hoogpoort, Jacob Storum, Jan van Leuven, Gillis van Roeselaere, Willem van Coudenberg en Luc Rim, klerken van wie zo even sprake was. Er waren echter te Gent nog lieden die meesters genoemd werden, de «surgiën» of heelmesters, met name : Arnout van den Leene, Arnout van der Linden, Willem Spelliaerd, Hendrik de Mey, Jan ute Wolghen, Hector van Nevele, Willem Rogiaert, Jacob van der Eeken, Pieter van de Poele, Gerard Pinard, Symoen Elyas, Zeger

(125) Berlière, suppliques d'innocent VI n° 221 p. 83 ; W. Prevenier. Handelingen 452.

(126) Fayen, o.c. II 485.

(127) Fayen, o.c. II 370 ; V. d. Haeghen o.c. 53-54.

(128) Vuylsteke, R. I 169 ; Depauw, Adhésion 679.

(129) De St. Genois, Inv. 375.

(130) ib. n° 1640. De procureurs Jandrake en Van der Ruelen waren advocaten. Jan Utenhove op de Hoogpoort werd waarschijnlijk meester in artibus of legibus. Vuylsteke, R. II 832.

(131) Depauw, R. I 47 ; Vuylsteke, R. I 169 II 838-890.

(132) S. Strubbe, Willem van der Tamerijen 267.

(133) Gilissen, Legistes 121.

(134) Vuylsteke, Rek. I 85-123-133-251-160-530. Depauw, Rek. III 48-359-503. I 43 ; Vuylsteke, R. Filips 21 ; S.A.G. R. 1358-59 XVI v^o, 1359-60 LVII, 1376-77 LXX ; Rijmer. Foed. III (2) 939.

van der Duust en Hendrik Elyas (¹³⁵). De «surgiën» waren echter geen klerken.

Naast de universitaires fungeerden te Gent klerken die wellicht geen hogere studiën hadden gedaan, geen titel droegen, maar toch onbetwistbaar van een hogere ontwikkeling blijk gaven. Sommige klerken werden vermeld met «her», «here» en «der» en dit betrof ook meesters. Van dezen kan men alleen getuigen dat ze van gegoede huize waren of een bepaald aanzien in de stad genoten. Zo is er sprake van der of ser H. Naes, her Jan Declerc, her Jan van Lovene, her Lievin van Houte, her H. de Mindere, der Jan ute Wissele, her Tonis Bette (¹³⁶), enz.

HET AANTAL KLERKEN

In de loop van de XIVe eeuw hebben ongeveer 125 klerken, w.o. de bijzonderste advocaten, schepenraden, procureurs en klerken van de halle, gefungeerd. Hun aantal varieerde. Nu eens waren er vijftien klerken zoals in 1541 (¹³⁷), dan weer acht, zoals in 1516-17 (¹³⁸). Doorgaans waren er twee eerste klerken of stederaden en klerken, drie à vier schepenklerken van de keure en dito van gedele. Tenslotte waren er twee à drie ontvangersklerken en in bepaalde jaren een klerk van de erfelijke renten. Er waren soms twee procureurs en altijd één klerk van de halle (¹³⁹). Wat de raden betreft, er was er reeds een in 1514-15 n.l. Hugu Blaubart, schepenraad (¹⁴⁰). Later werden het nog o.m. Pieter van der Mersch, «raad van

(135) Vuylsteke, Rek. I 80-448 II 920 ; Depauw, Rek. II 86-527 en Rek. Filips I 23-24 II 420 en S.A.G. R. 1358-59 XIX ; 1359-60 LVII v^o ; 1356-57 CLII. Andere meesters te Gent waren o.m. de meester van de bogen, van de engienen, van de banklok, van het geschut, van de vedelaars, van de quareeloven, van de kelchieten, de meesters erfscheders of van de werken van de stad. Cfr. De rek. passim.

(136) S.A.G. R. 1352-53 CCLVI, 1353-54 XVII v^o, 1356-57 CXXVII v^o ; Vuylsteke, R. I 82 II 759 en R. Filips 389.

(137) Van mester Jans ute Hoven voeder..., item ser Willem Bomers, item mester Jan van Luevene, item der andere 12 clerke. Depauw, II 106.

(138) Vuylsteke, R. I 121-123.

(139) In 1359-60 twee stederaden en klerken, drie schepenklerken van de keure, drie schepenklerken van gedele, twee ontvangersklerken van de erfel. renten en een klerk van der halle. S.A.G. R. 1359-60 LVII. In 1332-33 twee eerste klerken, vier schepenklerken van keure, drie van gedele, drie ontvangersklerken, een klerk van der halle, een procureur. Vuylsteke, Rek. II 829. In 1314-15 waren er twee vaste procureurs buiten Gent, Jan Meniote te Doornijk en Jan Bronnen te Rome (Avignon). Vuylsteke R. I 82-85. Zie verder voor verschillen : Vuylsteke, R. II 956. Depauw, R. III 357 S.A.G. R. 1360-61 fol. 90.

(140) Vuylsteke, R. I 123.

der stede» (141), Joes Rase (142), Pieter van den Abeele (143), Jan van Coudenberg (144), Hendrik de Mindere (145), Jan Utenhove op de Hoogpoort (146), Willem de Bomere (147), Jacob Storum (148), Jan Blancaert II (149), Jan Daens (150), Jan van der Rake (151), Jan van Lovene (152), en de klerken-advocaten Gillis de Mulnere en Martin ute Galeiden (153).

Ongetwijfeld hebben ook nog andere lieden als raden gefungeerd o.a. Jan de Coster, Jan van de Wallekine, Pieter van der Asselt, Race van de Wale (154). De laatste twee werden ook schepen (155). Wat het pensioen betreft dat de klerken jaarlijks genoten, dit varieerde meestal van klerk tot klerk. Doorgaans schommelde het van 4 tot 5 p. gr. (156). De twee eerste klerken genoten nochtans een pensioen dat hoger werd geteld dan dat van de andere klerken. Maar ook dit pensioen varieerde. In 1314-15 was dit 200 p. par. voor H. van Lembergen, in 1329-30 voor Staes van Maldegem en H. Van Lembergen, in 1334-35 voor Jan Utenhove en Gillis van Houte. In 1344-45 genoot Jan Utenhove nog 200 p. par. en Willem de Bomere 480 p., in 1359-60 genoot Jan Daens 640 p. en Jan van Coudenberg 480 p., in 1376-77 Jan van der Rake 1000 p. en Clais van Erdbuer 640 p., en in 1381-82 genoot Gillis de Mulnere 200 p. par. (157).

(141) ib. I 338.

(142) Depauw, Cart. Art. 687.

(143) S.A.G. R. 1357-58 CCLXV en v°.

(144) ib. 1356-57 CCXII v°.

(145) Depauw, R. III 140.

(146) Klerk ende raad. Depauw, R. II 479.

(147) Klerk ende raad. ib.

(148) In de stadsrekening 1352-53 is er sprake van een klerk genoemd «de proest van St. Veerle». Het betrof hier Jacob Storem, die te Orleans promoveerde. cfr. Berlière, Suppliques de Clément VI p. 83; S.A.G. R. 1352-53 CCLIII, CCLIV v° en CCLVI.

(149) S.A.G. R. 1356-57 CXXXII.

(150) Nu eens stederaad en klerk en dan weer schepenraad genoemd. S.A.G. R. 1359-60 LVII en 1360-61 XCVI v°.

(151) Stederaad en klerk. S.A.G. R. 1359-60 LVII.

(152) ib. R. 1360-61 LXXXII.

(153) Vuylsteke R. Filips 418 en Depauw, Cart. Art. 350. Reeds in 1294 werd een Gents advocaat, magister Angelus de Urbe, canonicus Tornacensis, advocatus scabinorum Gandensium vermeld. Diericx, Mémoir. ville de Gand I 173.

(154) Dat valt af te leiden uit de vele reden en parlementen die zij, zonder deken, schepen, ontvanger, hoofdman of halleheer te zijn, meemaakten.

(155) Memorieb. 123-124-48-55.

(156) Vuylsteke, R. II 759-829.

(157) Vuylsteke, R. I 160-530 II 703-759-956; Depauw, R. II 376 en Vuylsteke, R. Filips 23-241; S.A.G. R. 1359-60 LV v°.

De stadsklerken genoten ook speciale vergoedingen voor onkosten van redden en parlementen, voor hun processen ⁽¹⁵⁸⁾ en kregen hovesceden in bepaalde gevallen ⁽¹⁵⁹⁾. Ze ontvingen ook stof voor hun kledij vanwege de stad ⁽¹⁶⁰⁾. Zij deden leveringen aan de stad ⁽¹⁶¹⁾ en kregen presenten bij gelegenheid van het huwelijk van hun kinderen of wanneer hun zoons of dochters de geestelijke staat verkozen ⁽¹⁶²⁾.

HET AANZIEN DER KLERKEN

De capaciteit van sommige Gentse klerken stond bijzonder hoog aangeschreven en ze genoten een groot prestige. Graven en vorsten aarzelden niet ze voor zich te winnen en ze zelfs aan hun hof te binden.

Twee Gentse klerken, Gillis van Houte en Jan Blancaert II, werden 's graven kanselier, een grafelijk ambt dat naast dat van ontvanger van Vlaanderen, het hoogst moet geteld worden. Gillis was kanselier in de jaren 1346-47 en 1349-50 ⁽¹⁶³⁾, de tweede was het in 1373 ⁽¹⁶⁴⁾. Andere Gentse klerken werden 's graven klerken en raadsheren, zoals Willem de Bomere, Pieter de Bilre en Hendrik Braem ⁽¹⁶⁵⁾. De eerste genoot van 's gravenwege een rente van 300 p. par. ⁽¹⁶⁶⁾. P. de Bilre werd rijkelijk door de graaf begiftigd met huizen en renten te Petegem bij Deinze ⁽¹⁶⁷⁾. Een andere Gentse klerk, nl. Jan De Clerc, werd meester van 's graven rekeningen en tevens archiefmeester van Lodewijk van Male ⁽¹⁶⁸⁾. Gofroit de

(158) Vuylsteke, R. II 593.

(159) Vuylsteke, R. I 125 — Depauw, R. I 386 II 21.

(160) Vuylsteke, R. I 80.

(161) Vuylsteke, R. Filips 79-141 ; Depauw, R. I 235.

(162) S.A.G. R. 14 aug. 1355 - 2 juli 1356 LXXXI v^o ; Vuylsteke, R. Filips 370 ; S.A.G. R. 1353-54 XIII v^o (L. Van Houte, Jacob van Lovelde, P. van den Abeele).

(163) Depauw, R. III 40 ; de L. S. Cart. II 60, I 146 ; Gill. Van Severen, Inv. I 506.

(164) Depauw, leper jeghen Poperinghe 256.

(165) De Bomere van Lod. van Nevers en Lod. van Male, de andere twee van Lod. van Nevers en van Robrecht van Bethune. De Bomere was reeds in 1341 in 's gravenraad opgedrongen door Jac. van Artevelde. de L. S., Cart I 59 II 13, Codex II 344 ; de St. Genois, Inv. n° 1227-1351-1650.

(166) De L. S. Cart. II 13.

(167) Renten, en huizen tot aan de Leie. Despl., Inv. 442. Hij was reeds in 1312 in dienst van de graaf.

(168) «Nous Loys... enz. que le dit Jehan Le Clerc, jadis clerc de nostre vile de Gant et mestre de nos comptes de nos renenghes, de nos baillis... enz. R.A.B. Pièces revenues de Vienne (1350), de L. S., Cart. I 59 II 208. Jan de Clerc werd waarschijnlijk ook rector van de school van St. Veerle te Gent. S.A.G. R. 1352-53 fol. 30.

Jandrake werd 's graven procureur. Andere klerken, als Pieter van den Abeele en Jacob van Lovelde, werden voor aan de graaf bewezen diensten met renten bedacht (169).

De klerk Symoen van Formelis werd raadsheer van de hertogin van Bourgondië en voorzitter van de Raadkamer van Vlaanderen (170).

Twee andere Gentse klerken werden klerk en pensionaris van Edward III, koning van Engeland. Het waren Jan de Coster en Willem de Bomere (171). Waarschijnlijk werd Willem van Coudenberg eveneens klerk of raadsheer van Edward III (172). Een ander klerk, Jacob Storum, werd klerk van Jan II, koning van Frankrijk. In 1361 werd hij klerk en raadsheer van de Franse koning genoemd (173).

Tenslotte dient vermeld dat twee Gentse klerken, met name Jan van West en Willem van Coudenberg bisschop werden van het diocees Doornijk (174).

HUN SOCIALE RANG

Gelet op hun *sociale rang* kan men de Gentse klerken in drie categorieën indelen : de edelen, de patriciërs en de anderen. Hoe zonderling het ook moge lijken, adellijke heren als minhere H. Braem en baron Jan Blancaert II hebben het niet te min gevonden om als Gentse klerken te fungeren. Hendrik Braem behoorde ongetwijfeld tot een geslacht dat onder de oudste van de stad mag geteld worden. Nog meer dan Braem, die o.m. kanunnik werd van Doornijk en die van de stad een jaarlijks pensioen genoot van 100 p. par. (175), beschikte Jan Blancaert II, die proost, kanunnik, deken, kapelaan en pastoor werd, over een overvloed aan inkomsten (176). Er mag worden aangenomen dat beide edelen, die van een zeer persoonlijk en tegelijk

(169) De eerste met een rente van 50 p. par. de L. S. Cart. II 30, de tweede met een rente van 30 p. par. ib. II 84. Pieter van de Abeele werd ook raadsheer van de graaf. Diegeric, Inv. 170

(170) W. Prevenier, Handelingen 452.

(171) Depauw, Cart. Art. 645 ; R. O. Londen : Calendar of Patent Rolls (1338-40) 416-480-544 ; Foedera II (2)

(172) Zie verder.

(173) U. Berlière. Suppliques d'Innocent VI n° 776 en n° 1824. Klerk sinds 1355.

(174) Depauw, Adhésion 702-677 ; zie ook Berlière. Jean de West - 381.

(175) Fayen, Lettres de Jean XXII t. II 415 en Vuylsteke, R. II 702. Niet te verwarren met Hendrik Braem, die kanunnik werd van St. Veerle te Gent. V. d. Haeghen, o.c. 106.

(176) Buntinx, Audiëncie 113. Deze Jan is niet te verwarren met de procurator Jan Blancaert I, met de lakenhandelaar Jan, of de stedesejant Jan Blancaert. Depauw, R. III 413.

autoritair karakter (177) getuigden, hun Gents klerkenambt gebruikten om op de wip te spelen en een hoger doel te bereiken.

Het merendeel der Gentse klerken waren echter patriciërs, hetzij afstammelingen van de oude Gentse koopmansgeslachten, berucht geworden door de rol die ze speelden in de schepenbanken der 39, hetzij erfachtige lieden, of leden van de «poorterie», een Gentse groepering van notable heren en grondeigenaars. Vele klerken waren bovendien verwant met rijke lieden die halleheer, ostellier, stadspachter, ontvanger, schepen, deken of hoofdman werden. En meer dan één Gentse klerk werd zelf ontvanger, hoofdman, stadspachter, schepen van de stad.

Ofschoon niet alle Utenhove's, Borluuts, Van de Kerchovens, Bette's, Rims en Sersymoensen in de XIVe eeuw afstammelingen waren van de 39, toch was dit blijkbaar het geval met Gerem Borluut, Clais Van der Sickelen, Clais van de Kerchove, Thonis en Jacob Bette, Gillis en Willem Sersymoens, Jan Rim en Jan van Zwinarde (178). Nog in de eerste helft van de XIVe eeuw werden Thonis en Jacob Bette en Jan Utenhove onder de ditiores van Gent gerekend (179), en werden Willem Sersymoens, Jan van Zwinarde, Jan Utenhove in de Schelstraat en Clais Utenhove II, onder de «erfachtige lieden» en de «poorters» geteld (180). Andere klerken stonden als «homines novi», als «erfachtigen» aangeschreven, of waren tot de «poorterie» toegetreden. Het waren o.m. Jan De Visch, Jan Portugale, Race Onredene, Pieter Van der Mersch, Willem van Lovendegem (181). Vele klerken werden vóór, tijdens of na hun klerkenambt borg voor stadsontvangers (182), wisselaars (183), ostelliërs, werden gaderes van het zoengeld en stadspachter. Dit gold Jacob Veihericke, Augustin, Frans Augustijns, Jan Rim, Willem ser Symoens, Jacob Bette, Jan van Rode, Jacob van Zele, Jan Utenhove ser Herteliëfs, Race Onredene, Pieter van der Asselt, Jan Utenhove in de Schelstraat, Jan Utenhove in de Volderstraat, Jan Utenhove f. Jan, Gerem Borluut, Willem van Zele (184). Zij werden ook

(177) Buntinx, Audiencie 114 ; Gilissen, Les Légistes 146.

(178) Zo was bv. Clais van de Kerchove de zoon van Pieter en de kleinzoon van Gerem van de Kerchove, lid van de 39. Diericx, Mémoires sur la ville de Gand I 86 ; Depauw, Obit. 126-137.

(179) Depauw, Cart. Art. 52-53.

(180) Rogghé, Gentse schepenbanken 30 ; Depauw, Cart. Art. 64.

(181) Rogghé o.c. 30-31 ; S.A.G. JBK 1349-50 fol. 116 v° ; de L. S. Cart. I 640.

(182) Als Jacob van Lovelde en Jacob ute Moerstrate. Depauw, R. II 555.

(183) Als Jan Rim. Depauw, R. III 406.

(184) Vuylsteke, R. II 678 ; Depauw, R. I 3-8-110-225 II 95-554-557 III 148-334-280 ; S.A.G. R. 1352-53 CCXXXVIII, R. 1353-54 XI,II v^o, R. 1357-58 CCLI v^o en CCLXXV, R. 1360-61 LXIII.

halleheer als Jacob Soysone en Jan van de Wallekine ⁽¹⁸⁵⁾, als Willem Yoens, deken van de kleine neringen en als Jacob van Zele, deken van de makelaars ⁽¹⁸⁶⁾.

Velen mengden zich in het beleid van de stad en werden stadsontvanger als Clais Utenhove I, Thonis Bette, Jacob van Zele, Willem Yoens en P. Van der Mersch, of hoofdman als Jan Utenhove in de Volderstraat ⁽¹⁸⁷⁾. Talrijke klerken werden zelfs sherenkiezer ⁽¹⁸⁸⁾ en schepen: Thonis Bette ⁽¹⁸⁹⁾, Jan Utenhove f. Jan ⁽¹⁹⁰⁾, Clais Utenhove II ⁽¹⁹¹⁾, Jan Utenhove in de Schelstraat ⁽¹⁹²⁾, Willem ser Symoens ⁽¹⁹³⁾, Pieter van der Asselt ⁽¹⁹⁴⁾, Jan Soysone ⁽¹⁹⁵⁾, Pieter ute Wissele ⁽¹⁹⁶⁾, Jan ser Symoens ⁽¹⁹⁷⁾, Frans Augustijns ⁽¹⁹⁸⁾, Jacob van Zele, Race Onredene ⁽¹⁹⁹⁾, Race van de Wale ⁽²⁰⁰⁾, Gillis van Abbinsfoerde ⁽²⁰¹⁾, Jacob Soysone ⁽²⁰²⁾, Lievin Doedin ⁽²⁰³⁾, Willem Yoens ⁽²⁰⁴⁾.

Andere klerken hadden een vader, een zoon of een broer die schepen werd te Gent. Nog anderen waren vermaagschapt met drapiers, ostellers, wisselaars en stadspachters, die tot de gegoede stand van de stad behoorden. Zo was Jan Daens de broer van de drapier en schepen Clais Daens ⁽²⁰⁵⁾.

(185) Depauw, R. II 386 ; Vuylsteke, R. I 135.

(186) S.A.G. Wijsdommen v. dekenen fol. 23 v° ; Depauw, R. I 155-275.

(187) Depauw, R. I 107 II 2 III 268 ; Vuylsteke, R. II 859.

(188) Als Gillis van Houte, Pieter van der Asselt, Jan van Coudenberg. Depauw R. II 265-III 327 ; S.A.G. R. 1357-58 CLXXXVIII v^o.

(189) Zes maal van 1320 tot 1347 ; Memorieb. 28-33-38-40-43-45.

(190) In 1363. Memorieb. 87.

(191) Vijf maal van 1370 tot 1393. Memorieb. 94-98-105-123-125.

(192) In 1387 en 1378. Memorieb. 103-120.

(193) Memorieb. 132.

(194) ib. 48-55.

(195) ib. 70-75.

(196) ib. 72-75.

(197) ib. 132.

(198) ib. 113.

(199) ib. 81-87.

(200) Er fungeerden twee Race van de Wale's, de eerste waarschijnlijk van 1323 af. Memorieb. 31-35-38-41, en tot 1332, de tweede wellicht van 1368 tot 1392. Mem. 92-95-98-100-103-120-123-124. De laatste alleen was blijkbaar raad en klerk te Gent. Hij had ook een neef Race.

(201) Memorieb. 11.

(202) ib. 70-75.

(203) ib. 102-108.

(204) ib. 40-37-41-44. Zijn zoon Jan werd schepen, ontvanger, herenkiezer en hoofdman. Depauw, R. III 325-327 ; Vuylsteke, R. Filips I 115. Memorieb. 67-91.

(205) S.A.G. R. 1365-66 ; Depauw, R. III 450 ; Memorieb. 81-85-89.

Zo werden de vader Jan en de broer Jacob van Martin Ute Galeyden schepen van Gent ⁽²⁰⁶⁾. Zo waren wellicht Gossin en Frans van Coudenhove verwant met de Gentse hoofdmannen Jan en Pieter van Coudenhove en de schepen Jacob van Coudenhove ⁽²⁰⁷⁾. Willem, de zoon van Thonis Bette evenals Jan, de zoon van meester Hendrik van Lembergen en de vader, een oom en een neef van Huge van der Most, werden schepen ⁽²⁰⁸⁾. Mogelijks was Pieter van Laerne verwant met de hoofdman en deken Boidin of met Jan van Laerne, de wisselaar ⁽²⁰⁹⁾, was Jan van de Bossche familielid van Pieter I en II en Jacob van de Bossche of van Pieter Van den Bossche f. Boidin, die deken werd van de kleine neringen en ook schepen ⁽²¹⁰⁾. Het is mogelijk dat Gillis Zoete was vermaagschapt met Boidin Zoete, ontvanger van Maria van Artesië, gravin van Namen of met Pieter Zoete, admiraal van 's graven vloot ⁽²¹¹⁾. Verder behoorde wellicht Gillis van Roeselaere, Gillis van Abbinsfoerde, Willem van de Pitte, Jan van Rode en Jan Rim tot Gentse invloedrijke families, die zo het economisch als het politiek leven te Gent mede beheersten ⁽²¹²⁾.

Het laat geen twijfel over dat het merendeel der klerken tot de gegoede stand, tot de oude en nieuwe patriciërsklasse behoorden. Velen

(206) S.A.G. R. 14 aug. 1355 - 2 juli 1356 CLXVI ; Memorieb. 9-105-118-123-125-128-132. Over Michiel ute Galeyden. Memorieb. 112.

(207) Depauw, R. II 480 III 252 (Pieter) ; Vuylsteke, R. I 134-233 (Jan) ; Memorieb. 30-32-61.

(208) Memorieb. 85-96 (Will. Bette) ; Vuylsteke R. II 714 ; Memorieb. 110-117-124 ; Depauw, tBesouch XLIV (van der Most). Olivier Van der Most, een ander oom van Huge, werd grafelijk baljuw.

(209) Boidin van Laerne werd hoofdman van St. Michielsparochie. Depauw, R. III 43-200 ; Memorieb. 41 ; Depauw R. III 158.

(210) Pieter f. Pieter, Pieter f. Filips, Pieter f. Boidin. Memorieb. 63-75-76-110.

(211) De St. Genoïis, Monumens Anciens DCCCCXLIV ; Depauw, Jehan Froissarts Chronijke van Vlaenderen II 122-149.

(212) Boidin, de broer van Jan Rim, en verder Hendrik, Sanders en Gossin Rim werden schepen. Memorieb., 38-40-45-69. Schepen en meermaals voorschepen werden Wasselin, Claes, Willem I, Willem II, Willem III, Govaert, Staes, Jacob, Wasselin II, Simoen en Jan van de Pitte. Velen onder deze schepenen waren lakensnijders of ostellers. Jan van Abbinsfoerde werd baljuw van Oudenaarde en hoofdman van Gent te Kortrijk. Clais en Gillis van Abbinsfoerde werden schepen, Marc van Abbinsfoerde was goudsmid, Jacob van Abbinsfoerde ostellier, en Willem van Abbinsfoerde kapelaan van St. Niklaaskerk. Depauw, Conspiration d'Audenaerde, 2 en Courtrai sous Artevelde, 40 ; Depauw, Cart. Art. 524 ; Memorieb. 40 ; V. d. Haeghen o.c. 106 ; Depauw, R. II 557. Hendrik van Rode werd schepen, Huge van Rode ostellier. Depauw, R. II 559 ; Zie verder Memorieboek.

Vier van Roeselaere's werden schepen : Gillis, Gillis II, Jan en Simoen. Gillis en Jan Van Roeselaere werden ostellier. Memorieb. 16-19-84-123 ; Depauw, R. III 9. Vier Sersymoensen werden schepen : Pieter, Jan, Gerolf en Willem. Jan en Pieter werden sherenkiezer. Memorieboek 122-123-124-132-134.

waren van huize uit grondbezitters en erfachtige lieden. Zo bezat Clais Utenhove f. Clais die in 1366 gehuwd was met de patriciërsdochter Lisbette van Vaernewyck, het «casteelgoed» e.a. gronden te Moerbeke, en huizen te Gent, o.m. in de Veldstraat (213).

Jan Utenhove ser Herteliefs, wiens zuster gehuwd was met de Gentse patriciër Ute Merham, bezat ervachtigheden en renten te Nazaret, Mere, Drongen-Baarle, Astene en huizen en herbergen te Gent, o.m. in de Veldstraat. Hij hield er bovendien meiden e.a. dienaars op na (214). Jan Utenhove f. Jan had in de Volderstraat de «cancelarije metten huusekins in den paddenhouc» (215).

Pieter de Bilre, die klerk van de graaf werd, bezat huizen en renten te Petegem bij Deinze (216). Pieter de Coster had renten in de Nieuwstraat en in de Polleynsteeg en huizen in de Schelstrate te Gent (217). Ook zijn zoon Jan was geen armemanskind (218). Jacob Bette had erven op de I loogpoort te Gent en goed te Ysendijke (219), enz.

KLERKENGESLACHTEN

In de loop van de XIVe eeuw alleen hebben te Gent werkelijk geslachten van klerken geheerst. De Utenhove's, de Lovendegems, de Tolvins, de Augustijns hebben van drie tot zes klerken in één eeuw aan de stad geschonken. Zes Utenhove's hebben als klerken gefungeerd. Het waren Jan Utenhove op de Hoogpoort, Jan Utenhove in de Volderstraat, Jan Utenhove f. Jan in de Schelstraat en Jan Utenhove ser Herteliefs. Daar kwamen bij twee Claisen Utenhove. Er waren vier Tolvins : Jan I, Jan II, Hendrik en Jacob ; drie Augustijns : Augustijn en zijn zonen Jan en Frans ; drie Lovendegems : Willem, Bertram en Jan ; drie Sersymoensen : Jan, Gillis en Willem ; twee van Zele's : Willem en Jacob ; twee de Buc's : Jan en Lieven ; twee van Abbinsfoerde's : Zander en Gillis ; twee Soyssone's : Jan en Jacob ; twee Blancaerts : Jan I en II ; twee van Coudenhove's : Frans en Gossin ; twee de Costers : Pieter en Jan ; twee Rims : Luc en Jan ;

(213) S.A.G. JBK 1380-81 fol. 28 v° ; de Ghellinck Elsegem o.c. 254-449-295-374.

(214) S.A.G. Wezenbeek 1384-85 fol. 65 v°, 64 v°, 1382-83 fol 41 v°. Hij was de zoon van Hertelief, die na Gyselbrecht Rijnvisch in 1324-25, het hoogst vanwege de stad werd getaxeerd. Deze Hertelief overleed vóór 1327-28. Vuylsteke R. I 424 - II 584.

(215) S.A.G. Jaerregist. 1450 fol 32.

(216) Desplanque, Inv. II 13.

(217) Depauw, Cart. Art. 692-695.

(218) ib. 695 en vgd. Hij verkocht aan Mr. Jacob Utendale huis en erf genoemd «ten Dale» bij 's Gravensteen. Depauw, Cart. Art. 690.

(219) S.A.G. JBK 1365-66 fol. 14 v° en JBK 1339 fol. 11.

twee Bette's : Thonis en Jacob ; twee Van Houte's : Lievin en Gillis ; twee van Coudenberghe : Willem en Jan ; twee van de Pitte's : Willem en Jan ⁽²²⁰⁾.

Zoals sommige Gentse families, die op de schepenbanken waren terecht gekomen, er naar streefden een of meer nakomelingen op dezelfde schepenbanken te krijgen, zo waren er ook families die van het klerkenambt een familiezaak poogden te maken. Meer dan een vader, die klerk werd, waakte er over dat zijn zoon dezelfde betrekking uitoefende. Dit was het geval met Pieter De Coster en zijn zoon Jan ⁽²²¹⁾, met Jan Tolvin en zijn zoon Jan ⁽²²²⁾, met Augustijns en zijn zonen Jan en Frans ⁽²²³⁾, met Clais Utenhove en zijn zoon Clais ⁽²²⁴⁾. Gillis en Willem Sersymoens waren gebroeders ⁽²²⁵⁾, Huge van der Most was verwant met Clais van der Sickelen ⁽²²⁶⁾ en zonder twijfel waren ook de Utenhove's en de Van Coudenberghe familieleden ⁽²²⁷⁾.

Van sommige klerken kon worden uitgemaakt waar ze te Gent woonden. Zo was Hendrik Braem, die later naar Doornijk uitweek, gehuisvest in het Huis van Ricele aan de Vismarkt ⁽²²⁸⁾. In de Veldstraat woonde Jan Utenhove ser Herteliëfs ⁽²²⁹⁾, Willem Volchout aan de Veebrug ⁽²³⁰⁾. Op de Hoogpoort woonden Jan Utenhove, Jan van Zwinarde, Willem ser Symoens ⁽²³¹⁾, in de Schelstrate Pieter de Coster, Jan Utenhove f. Jan ⁽²³²⁾, in de Onderstraat Race Onredene ⁽²³³⁾, op de Kalandenberg Jan Blancaert II ⁽²³⁴⁾ en Pieter van den Abeele ⁽²³⁵⁾. In het St. Baafsdorp woonden Jan de Coster en Gillis van Houte ⁽²³⁶⁾, die later naar Kortrijk zou verhuizen, in St. Michielsparochie Huge van der Most, in St. Jansparochie Thonis Bette ⁽²³⁷⁾. Jacob van Lovelde woonde naast het schepen-

(220) Zie achteraan de lijst der klerken.

(221) Depauw, R. II 28.

(222) Zie verder.

(223) S.A.G. JBK 1379-80 fol. 11 v° en R. 1352-53 CCXXXIX.

(224) S.A.G. Wezenboek 1374-75 fol. 13 v° en 1351-52 fol. 35.

(225) S.A.G. R. 1360-61 LXX.

(226) Depauw, Cart. Art. 148.

(227) Depauw, Adhésion 702.

(228) Depauw, tBesouch VII.

(229) De Ghellinck d'Elsegem o.c. 285.

(230) Depauw, R. III 503.

(231) S.A.G. Acten en contracten 1392-93 fol. 93 ; Vuylsteke, R. I 132.

(232) Depauw, Cart. Art. 695 ; S.A.G. R. 1392-93 MXXXI.

(233) S.A.G. JBK 1402-1403 fol. 64 v°.

(234) S.A.G. JBK 1366-67 fol. 47.

(235) S.A.G. Wezenboek 1363-64 fol. 33 v°.

(236) Depauw, R. I 216.

(237) De Potter, Petit Cart. 321-322.

huis van gedele (238), Jan de Visch in een huis van de stad nabij het Geraard Duivelsteen (239), Jacob ute Moerstrate op de «Place» (240), Jan Tolvin in de Kattesteeg «bachten» het schepenhuis (241) en Jan van Lovene in de «Ingel» (242).

DE KEUZE VAN DE KLERKEN

Het ambt van klerk was te Gent als in de andere grote Vlaamse steden een voornamelijk post. Er werd van de klerken niet alleen gevergd dat ze bekwaam en geleerd waren, maar ook dat ze het vertrouwen van de stadsmagistraat waardig waren. Zo kwam het te Gent voor dat lieden die reeds in dienst van de stad waren getreden, hetzij als schepen of ontvanger, hetzij als hoofdmon of deken van een groot ambacht, als geschikte personen werden beschouwd om de betrekking van klerk waar te nemen. De ervaring had deze lieden derwijze gerijpt dat ze volwaardig hun taak van stadsklerk konden uitoefenen. Dit was te Gent o.m. het geval met Willem Yoens, Clais Utenhove I, met Jan Utenhove in de Volderstraat, met Clais van Erdbuer, Willem Sersymoens, e.a. De eerste was schepen geweest in 1332 en in 1335, en deken van de kleine neringen in 1338, 1339 en 1340, toen hij in 1359 ontvangersklerk werd (243). De tweede was hoofdman van Gent geweest in 1347 en 1348, toen hij in 1376 klerk werd van de erfelijke renten (244). Clais Utenhove I was schepen geweest in 1333 en 1336 en werd het nogmaals in 1342, nadat hij in 1358 klerk was geworden van de erfelijke renten. In 1337-38 was hij ook stadsontvanger geweest van het zoengeld en tenslotte werd hij in 1347 weer schepen (245). Clais van Erdbuer was reeds schepen geweest in 1359, 1364 en 1368, toen hij na 1376 stadsklerk werd (246). Tenslotte was Thonis Bette driemaal schepen geweest in 1331, 1334 en 1337, toen hij klerk van gedele werd in het tweede schependom van 1348-49 (247). Nog een andere als Franchois Pile.

(238) S.A.G. R. 1357-58 CCLXXXV.

(239) S.A.G. R. 1361-62 CXXII en Boek der stadswerken, 1363-64 fol. 175.

(240) Depauw, R. I 506.

(241) Vuylsteke, R. I 240.

(242) Depauw, R. III 389.

(243) Memorieb. 41-44 ; Depauw, R. I 276-388 II 2 III 359.

(244) Depauw, R. III 199-298 en R. Filips 5 en 23.

(245) Memorieb. 42-45-51 ; Depauw, R. I 107-279-393-244 II 28-108. Hij bleef ontvanger tot juli-aug. 1338. lb. I 244.

(246) Memorieb. 81-88-92 ; Depauw R. Filips 23.

(247) Memorieb. 41-43-45 ; Depauw, R. III 359. Hij stierf in 1354-55 als klerk. S.A.G. R. 1354-55 LIV.

had reeds een paar jaar bepaalde opdrachten voor de stad vervuld voor hij in vast verband als klerk en pensionaris van de stad werd aangesteld (²⁴⁸).

Het is niet onwaarschijnlijk dat ook de vier of de drie leden van de stad — poorterie, wevers, volders, kleine neringen — hun invloed deden gelden, via hun deken, op de aanstelling van stedeklerken, ofschoon hiervoor geen rechtstreekse bron voorhanden is. Doch uit het feit dat, toen in 1338 de wevers weer mede te Gent aan het bewind kwamen, er nieuwe klerken werden aangesteld (²⁴⁹), wat ook het geval was in 1559 (²⁵⁰), toen alweer de wevers de schepenbanken veroverden en hun eigen deken hadden, mag worden afgeleid dat de leden van de stad bepaald invloed uitoefenden op de aanstelling van de klerken (²⁵¹), evenals op die van het lager dienstpersoneel (²⁵²).

De aanstelling of het ontslaan van een klerk stond bovendien eng in betrekking tot het bewind dat te Gent de politiek van de tijd beheerste, zoals wij verder in deze studie zullen belichten.

De keuze van de Gentse magistraat vestigde zich vooral op bepaalde knappe persoonlijkheden die buiten Gent hogere studiën hadden gedaan. Daar sommige klerken vaak voor de stad gedingen moesten houden aan vreemde hoven werd ongetwijfeld van dezen een bijzondere opleiding gevergd. Daar de klerken ook dikwijls groepen werden om deel te nemen aan parlementen waar ze in contact kwamen met vreemde hoogwaardigheidsbekleders, met vreemde gezanten, en daar ze bovendien meermaals naar den vreemde moesten reizen — naar Frankrijk, Engeland, Duitsland en de andere kleine staten in de Lage Landen — was op zijn minst de kennis van het Frans en van het Latijn vereist. Was het voor Gentse jongelui mogelijk ter stede de leer- en schrijfscholen (²⁵³) te bezoeken — Latijn, spraakkunst en muziek werden er onderwezen — toch zonden tal van Gentse patriciërs velen van hun zonen naar Frankrijk om er «Walsch» te leren (²⁵⁴). Frans en Latijn, — en wie weet ook het Engels — waren de

(248) Vuylsteke, R. I 164-246-329. Aangesteld in 1323-24, bleef hij het tot 1335-36. Vuylsteke, R. II 993.

(249) Nieuwe klerken werden : Jacob Uter Moerstrate, P. De Coster, Jacob Bette en wat later H. Naes, Clais Utenhove I en W. de Bomere. Depauw, R. I. 161-162-279.

(250) Nieuwe klerken waren : Jan Daens en Jan de Raet, en wat later Jan van der Rake. S.A.G. R. 1359-60 LVII eerste fragment en 1360-61 XCIII v^o.

(251) Zie verder.

(252) Rogghé, Gemeente ende Vriendt. 131.

(253) De leer- en schrijfschool van de St. Pietersabdij, de scholen van St. Veerle, van St. Jan, en de school der vedeleren in het Duivelsteen. Zie Depauw, La vie intime en Fl. au M.A. (B.C.R.II. 1887). S.A.G. Wezenboek 1352-53 fol. 30 : De Potter, Petit Cart. 16 ; Vuylsteke, R. II 951 (1334).

(254) De Potter, Gent II 79 ; R.A.G. Gaillard, Inv. 123.

talen die door ambtenaars en handelaars nuttig konden gebruikt worden in het XIVe eeuwse Gent. De noodzakelijkheid van deze talenkennis en van een speciale opleiding ⁽²⁵⁵⁾ dreven reeds in de XIIIe eeuw Vlaamse jongens naar Franse en zelfs Italiaanse universiteiten toe. Het is bekend dat er reeds in de XIIIe eeuw een Vlaamse kolonie van studenten in den vreemde bestond, waarvan de Gentenaar Hendrik Goethals, die o.m. te Keulen studeerde en naar Parijs vertrok, later de roem werd ⁽²⁵⁶⁾. In 1265 was er te Bologna een ander Gents student, met name Daneel de Usa of van Huse ⁽²⁵⁷⁾, die later raadsheer en klerk van de Graaf van Vlaanderen zou worden ⁽²⁵⁸⁾. Deze Daneel van Huse behoorde waarschijnlijk tot een Gents geslacht dat in de XIVe eeuw een bewogen politiek leven leidde. Talrijke van Huse's werden Gents schepen. Diederik in 1313, 1316 en 1319 ⁽²⁵⁹⁾. Willem de Oude in 1342 en 1345 ⁽²⁶⁰⁾. Jacob in 1348 ⁽²⁶¹⁾. Willem de Jonge in 1359 en 1365 ⁽²⁶²⁾ en Pieter in 1361 ⁽²⁶³⁾. Diederik van Huse werd beschuldigd van verduisteringen en uit zijn ambt ontzet en verbannen ⁽²⁶⁴⁾. Willem van Huse de Oude werd hoofdman en ontvanger van Gent tijdens het bewind van J. van Artevelde. In 1349 werd hij als gijzelaar aan Lod. van Male uitgeleverd en zwaar beboet ⁽²⁶⁵⁾. Hij was drapier van beroep ⁽²⁶⁶⁾. Zijn zoon Willem werd deken van het machtige onbuigzame weefambacht van Gent ⁽²⁶⁷⁾. Een Jan van Huse werd vleeshouwer ⁽²⁶⁸⁾. Een Symoen van Huse werd wisselaar ⁽²⁶⁹⁾, een Jacob van Huse timmerman ⁽²⁷⁰⁾ en een Cheraard van Huse drapier ⁽²⁷¹⁾. Daneel van Huse, die wellicht leerling was geweest van Francois d'Accurse.

(255) Gentenaars liepen in het schepenjaar 1368-69 school te Middelburg op kosten van de stad. S.A.G. R. 1368-69 CCCXXVI v^o.

(256) *Messenger des sciences hist.* (1854-55) p. 7 ; Heins., *Les écoles du Moyen-Age* p. 12. De auteur Heins vergist zich echter als hij mededeelde dat de Gentenaars te Parijs scholen stichtten ; de St. Genois, *Monumens Anciens* I 746.

(257) Gilissen, *Les légistes en Fl.* p. 126.

(258) *De St. Genois, Monumens Anciens* I 746-747.

(259) *Memorieb.* 20-24-26.

(260) *ib.* 52-58.

(261) *ib.* 66.

(262) *ib.* 81-90.

(263) *ib.* 84.

(264) Van Duyse et De Busscher, *Inv.* 99.

(265) Depauw, *R.* I 158-254.

(266) Depauw, *R.* III 462.

(267) S.A.G. R. 1360-61 fol. CIX v^o.

(268) *ib.* Baljuwsrek. 1364 rek. op rollen VIII n° 1719.

(269) Vuylsteke, *R.* Filips II 356.

(270) Depauw, *Cart. Art.* 314.

(271) *ib.* *R.* III 451.

werd professor in legibus en later klerk, procurator en raadsheer van de Vlaamse graaf (272).

In 1295, toen Parijs met zijn Sorbonne, meer en meer aantrekkingskracht uitoefende, bestond aldaar een kleine kolonie van Gentse studenten, wat blijken mag uit het vonnis van de officiaal te Parijs dat vier Gentse studenten : Clais Beyaert, Willem Claisone, Jan van Zele en Gossin Knif, beschuldigd van moord op hun medestudent Gillis Fordin, vrijprak (273). Dat de traditie ingezet in de XIIIe eeuw ook in de volgende werd voortgezet laat geen twijfel over. Het Gentse stadsbestuur moedigde overigens zijn beste studenten te Parijs aan en velen van deze geleerden werden achteraf als klerk of raad in stadsdienst genomen. Dit betrof meester J. Utenhove op de Hoogpoort (274) die tot 1348 in stadsdienst bleef (275), meester Jan Blancaert II, van 1547 af van stadswege gesteund, en met «hovescede» bedacht toen hij meester werd in theologie (276), meester Jan van der Rake (277), meester Jan Augustin (278), meester Jan Soyssone (279). Anderen als Jan van Lovene (280) studeerden te Avignon of als Jan Sersymoens (281), Jan van West (282) en Jacob Storem (283) te Orleans. En er waren er als Luc Rim die te Parijs en te Orleans college liepen (284). Delen wij nog mede dat aan de stad en aan de abt van St. Pieters bepaalde

(272) De St. Genois, Monumens Anciens I 746-748-753.

(273) Van Duyse en de Busscher o.c. 66.

(274) Vuylsteke, R. II 795-831-890. Hij trad in stadsdienst in 1334 en werd gesteund in de schepenjaren 1331-32, 32-33 en 1333-34. Vuylsteke, R. II 955.

(275) Depauw, R. III 300.

(276) Voor de steun : Depauw, R. III 190-302-354 en S.A.G. R. 1353-54 XIII v^o ; R. 1354-55 L. R. 14 aug. 1355 - 2 juli 1356 CXXXV v^o. Voor zijn feest te Parijs, S.A.G. R. 1356-57 CXXVII v^o. Hij trad in stadsdienst als raad en klerk in 1356-57 en niet later, zoals de heer Buntinx meent. S.A.G. R. 1356-57 CXXVII v^o ; Buntinx, Audiëncie 115.

(277) S.A.G. R. 1357-58CCLVII v^o.

(278) ib.

(279) ib. R. 1353-54 XIII v^o en volgend jaar L v^o.

(280) Meester in artibus ; Vuylsteke, R. II 958.

(281) S.A.G. R. 1390-91 passim.

(282) Van de stadsrekening 1364-65 bezitten we maar fragmenten. In het vijfde ervan bewaard blijkt dat meester Jan van West, te zamen met meester Jan van der Rake en meester H. Van Pitthem, van stadswege naar Doornijk werd gezonden «om pays» en akkoord te maken met de bisschop. Hij verkreeg trouwens van de bisschop het afleggen van een geding, S.A.G. 1364-65 CCXV v^o. Voor het schepenjaar 1363-64 zijn elf klerken bij name gekend. CLXIV v^o. Voor het schepenjaar 1365-66 slechts tien. Ib. CCXI.III en v^o. Ongetwijfeld was Jan van West raad en klerk in 1364-65. Hij vierde feest te Orleans en kreeg hovescede van de stad. S.A.G. R. 1362-63 CLIX v^o.

renten werden toegekend door mecenasen om bursales te onderhouden aan vreemde universiteiten ⁽²⁸⁵⁾.

Nog onder een andere vorm trok de stad geleerden aan om haar te rade te zijn, namelijk door het verlenen van een jaarlijks pensioen. Zo bleef H. Braem gedurende jaren de stad met zijn raad bijstaan in moeilijke omstandigheden. Hij was legum professor, pastoor van St. Pieters te Ronse ⁽²⁸⁶⁾ en kanunnik te Doornijk, en was reeds in 1304 in stadsdienst getreden als klerk ⁽²⁸⁷⁾. Ononderbroken heeft hij, van 1321-22 of wellicht nog vroeger, een jaarlijks pensioen genoten van 100 p. par. tot hij op 15 nov. 1532 stierf ⁽²⁸⁸⁾.

Vaak werd H. Braem door de Gentse schepenen ontboden, hetzij te Gent waar hij met schepenen en klerken confereerde, hetzij op andere plaatsen waar bv. een parlement doorging ⁽²⁸⁹⁾. Hij was ook raadshoofd van de graven Robrecht van Bethune en Lod. van Nevers ⁽²⁹⁰⁾. Ongeveer eenzelfde rol speelde meester Nicole van de Stene, die in 1316-17 's graven zegelaar was. Ook hij genoot een jaarlijks stadspensioen van 50 p. par. ⁽²⁹¹⁾. En zoals wij reeds mededeelden vestigde de stad ook haar keuze op lieden die reeds een bepaald ambt hadden uitgeoefend : schepenen, ontvanger, hoofdman enz., of baljuw waren geweest als P. van der Meersch. Deze laatste oefende dit ambt uit in het St. Pietersdorp van 1310 tot 1319 ⁽²⁹²⁾. Van toen af aan speelde hij een overwegende rol te Gent tijdens het eerste bewind der hoofdmannen (1319-1329). Tenslotte dient nog aangestipt te worden dat de stad van haar bursales of beursgenieters, waarvan hoger sprake, bepaalde waarborgen eisten, bv. «dat hij hem niet viandelic ter stede waert draghen en sal in neghere manieren nochte tjeghen de vriende van der vors. stede van Ghent ^(292bis)».

Alle gegevens duiden erop dat, als een Gentenaar buiten de stad en

(283) U. Berlière, *Suppliques de Clement*. VI p. 83.

(284) Vuylsteke R. Filips 17-76.

(285) Van Lokeren, *Cart. St. Pierre* I 334-335 ; Heins o.c. 12. Nog bursales, maar geen stadsklerken waren : Jan van Iddergem, Clais van Drongen, P. Goethals, Lievin de Joncheere, Willem van Sleidinge. Vuylsteke, R II 795-958-996-831 ; Depauw, R. I 47-336-454 II 111-213-289.

(286) De St. Genois, *Monumens anciens* I 704... Messire Henri...

(287) De Potter. *Petit Cart.* 26.

(288) Vuylsteke, R. I 160 II 828. Hij verbleef vaak te Doornijk en had te Gent een verblijf boven in het huis van Ricele op de Vismarkt, gelegen nabij het straatje «bachten minshere Heinric Braem was tot inde Leie». Vuylsteke, R. II 924.

(289) Vuylsteke, R. I 70-81-129-164 II 709-767-768-799-715.

(290) de L. S., *Inv.* II 17-63-252 ; de St. Genois, *Inv.* n° 1421.

(291) Vuylsteke, R. I 123 - 160 - II 589.

(292) Depauw, *La vie intime* enz. 75-82.

(292bis) S.A.G. JBK 1383-84 fol. 51 v°.

het land trok om te studeren, hij moest voorzien zijn van een «copie die hij heeft huut scepenen bouke» (293).

GENTSE PROCURATOREN

In meer dan één bescheid van de XIVe eeuw staan Gentse klerken vermeld als procuratoren (294) of als «procureurs et messages generals et specials», of eenvoudig als «procurere» (295). Aan dit woord procureur kan meer dan één betekenis worden gehecht. Soms was deze procureur een klerk die de stad diensten bewees «in gedingen over onze porters» of «over de stede» (296), met andere woorden een gedinghouder, een man die in rechtszaken werd betrokken. Soms was hij een klerk, zoals wij verder zullen zien, die met een politieke of een andere opdracht werd belast.

DE PROCUREURS IN GEDINGEN

Zoals wij reeds terloops mededeelden waren er blijkbaar twee soorten procureurs in dienst van de stad. Procureurs die in den vreemde vast verblijf hielden, en klerken die als procureur naar vreemde hoven werden gezonden. Onder de eersten moeten alvast gerekend worden : Colarde Patete, meester Vranken van der Ruelen, Adam van Sossoen of Soyson, Pieter de Nuisement, Jofroite de Jendrake, Gillis ser Symoens, Gillis Soete, Nicole van Doornijk. In sommige belangrijke processen werden deze procureurs te Gent voor raadpleging ontboden (297). Zij verbleven hetzij te Doornijk, wat het geval was met Colarde Patete, Gillis ser Symoens, Gillis Soete (298), hetzij te Avignon, waar Jofroite de Jendrake en Vranken van der Ruelen (299) procureurs waren, hetzij te Parijs, zoals dit het geval was met Pieter de Nuisement (300), te Kamerrijk met Adam van Sosson (301), te Reims met Jan Blancaert II (302), enz.

(293) ib. fol. 49 v°.

(294) de L. S., Codex I 68. Er is reeds in 1287 sprake van een Gents procurator, Walter Brusck. Diericx, Mém. I 235.

(295) De St. Genoïis n° 1704 ; de Ghellinck d'Elsegem o.c. I 149 ; Vuylsteke, R. I 86.

(296) Vuylsteke, R. I 80-89-169.

(297) Bv. Jan Meniote. Vuylsteke, R. I 127-128-129.

(298) Vuylsteke, R. I 169 ; S.A.G. R. 1372-73 f. 48 v° ; Vuylsteke, R. Filips 130.

(299) Depauw, R. III 49-203 ; Vuylsteke, R. I 433-586.

(300) Depauw, R. I 165. Vuylsteke, R. II 832. De stad deed eveneens beroep op een klerk van Ieper om als procureur-pensionaris voor Gent te fungeren te Parijs. Het betrof meester Kerstoffels. Vuylsteke, R. I 87. Een ander procureur te Parijs en te Doornijk was W. Masse, die echter gesalarieerd werd en niet gepensioneerd. Vuylsteke, R. I 87. Tenslotte was een Brugse klerk Jean Balcard eveneens procureur voor Gent. Van Duyse, Inv. 87.

(301) Vuylsteke, R. II 958.

(302) ib. R. Filips 130.

Sommige, zo niet alle procureurs waren advocaat of minstens notaris. Zo waren Adam van Sosson, Vranken van der Ruelen advocaten, en Colarde Patete notaris ⁽³⁰³⁾. Naast deze klerken-procureurs-pensionarissen die in het buitenland verbleven en ware specialisten in het vak waren, fungeerden er anderen die Gent uitstuurde naar vreemde hoven en die even knap te werk gingen ⁽³⁰⁴⁾. Onder deze dienen gerekend te worden Jan Meniote, Hendrik van Lembergen, Gillis van Houte, Jan de Clerc, Franchois Pile, Staes van Maldegem, Gillis van Tielrode, Gillis van Abbinsfoerde, Jan van Lovene, Jan van Hayticove, Jan Bronnen, e.a. Zij werden in het bezit gesteld van een procuratie, een mandaatbrief voor bepaalde rechtszaken ⁽³⁰⁵⁾. Ze opereerden alleen of in overleg met procureurs ter plaatse ⁽³⁰⁶⁾. Zo was meester Staes van Maldegem, der stedeklerk die «lag» te Rome (lees Avignon), klerk-pensionaris van Gent vanaf 1326-27 tot 1332-33 ⁽³⁰⁷⁾. Vijf andere Gentse stadsklerken hielden in Frankrijk meer dan een geding. Het waren Frans Pijl of Pile, Jan de Clerc, Jan van Hayticove, Gillis van Houte en Hendrik van Lembergen.

Frans Pile was stedeklerk van 1323-24 af tot 1335-36 ⁽³⁰⁸⁾. Hij was pastoor geweest van Zomergem en ook kapelaan in St. Jacobs te Gent ⁽³⁰⁹⁾. In de stadsrekeningen staat hij meermaals vermeld «naar Doornijk om ons apeel te vernieuwen of te vervolgene» ⁽³¹⁰⁾ of «om dapostelen teescene van den apeele» ⁽³¹¹⁾. Met zijn collega Jan De Clerc trok hij op 20 maart 1328 naar «Pyrone (Péronne) om daer te dingen over de stede ⁽³¹²⁾ jegen die van Bapaumes». Beiden lieten zich bijstaan door advocaten en pro-

(303) Vuylsteke, R. I 169 II 890-838 ; Depauw, R. I 47.

(304) Ook te Brugge waren er in de XIIIe eeuw klerken-procureurs. J. De Smet, N. Van Biervliet 145.

(305) «Den here L. den Wachte, den capellaen die ging... met 1 procuratien ende met gelde te Rome (lees Avignon) ward tote meester Jan Bronnen, der stede pensionaris». Vuylsteke, R. I 130. De «here Jan De Clerc, schep. clerc, die voer met lettren ende met procuratien tAvenioen tote meester Vranken van der Ruelen omme onse ghedinge daer te doen houden». Vuylsteke, R. I 536.

(306) ib. II 651-706.

(307) Vuylsteke, R. II 593-530. «Meester Staes van Maldigem... die hi sat over tapeel te makene». Ib. 538. Zie ook over zijn dood. Vuylsteke, R. II 828.

(308) Vuylsteke, R. I 329 II 993. Hij bewees reeds in 1321-22 en 1322-23 de stad diensten. Ib. I 164-246.

(309) Depauw, Obit. 18.

(310) Vuylsteke, R. 537-538.

(311) Vuylsteke, R. I 538. Pile ging naar Antwerpen om «ons apeel te vernieuwen, te Leuven, te Mechelen, te Brussel, te Ct. Omaars, te Rijsel, te Dowaa, te Atrecht, te Kamerrijk en Parijs. ib. I 539.

(312) ib. II 596-598.

cureurs ⁽³¹³⁾. Pile vertrok ook op 16 maart 1330 naar Parijs om het geding te houden «jegen die van Ricele en Douay» ⁽³¹⁴⁾. Hetzelfde deed meester H. van Lembergen, die op 26 oktober 1330 naar Parijs vertrok ⁽³¹⁵⁾ en ook Jan De Clerc, die voor hetzelfde proces op 5 november 1330 naar de Franse hoofdstad reisde ⁽³¹⁶⁾. Deze laatste hield ook het stadsgeding jegens de heer Van Wavri te St. Quentin ⁽³¹⁷⁾, en te Parijs tegen de heer Guy van Lavael ⁽³¹⁸⁾. Gillis van Houte behartigde te Parijs voor de stad de zaak van de «Brugse pelgrims» ⁽³¹⁹⁾ in uitvoering van één der naschikkingen van het verdrag van Athis. Te Kamerrijk ⁽³²⁰⁾, met de steun van Jan van Drongen, hield hij het geding jegens «de scolaster van Noyon», die vier eminente Gentsse poorters had gedaagd wegens «de gemeene schuld van de stad» ⁽³²¹⁾. Op 25 oktober 1337 trok hij naar Parijs «omme te vervolghene een hendelic vonnesse van de ghedinge van Risele ende van Douay» ⁽³²²⁾. Jan Hayticove trok op 13 september 1323 naar Avignon om «te bezien tonse gedinge dat de stede over heeft jegen de lombarden» ⁽³²³⁾ en op 22 september 1326 om dit geding te houden.

Om hun taak, waarvoor ze soms maanden uit de stad bleven, met succes uit te oefenen ⁽³²⁴⁾, deden de klerken-procureurs-pensionarissen zich bijstaan door Gentse en andere advocaten ⁽³²⁵⁾. De eersten werden vaak genoemd «der stede van Ghent advocate» ⁽³²⁶⁾. Sommigen onder deze advocaten fungeerden ook, zoals wij reeds zagen, als Gents procureur. Dit was bijv. het geval met Adam van Sossoen ⁽³²⁷⁾.

(313) *ib.* II 651-706.

(314) *ib.* II 709.

(315) *ib.* II 707.

(316) *ib.* II 766.

(317) *ib.* II 771-796.

(318) *ib.* II 797.

(319) *ib.* II 837-839.

(320) *ib.* II 838-839.

(321) Voor de inhoud van hogergenoemd en van dit proces, zie H. Van Werveke, *Gentse stadsfinanciën*.

(322) Depauw, *R.* I 172.

(323) Vuylsteke, *R.* I 335-433. Hij bleef 83 dagen buiten Gent. *ib.*

(324) Jan van Hayticove bleef zelfs 44 weken uit. *ib.* 433, Jan De Clerc, 31 weken, *ib.* I 534.

(325) Reeds in de XIIIe eeuw waren Gentse advocaten : Angelus de Urbe en Geraard Delebare. Gilissen, *Les Légistes* 189.

(326) Vuylsteke, *R.* II 458.

(327) *ib.* *R.* II 958. Hij was waarschijnlijk kapelaan van Ghini André of Andries van Florensen. *ib.* I 652. Waarschijnlijk was dit ook het geval met Jan de Vlaminck, procureur te Avignon. Vuylsteke, *R.* II 999.

De bijzonderste Gentse advocaten waren : Gerard de Vlaming of Le Flament, Geerard de Montaigu, Montagu, Montaigie of Montagret, Willem dou Breuil, Willem Morele, Jacob dou Vache of de le Vache ⁽³²⁵⁾. Verder Guy Sarrasijn, Jacob de Loges, Pieter ute Wissele of dou Cange, Adam van Sossoen, Sosson of Soyson, Jacob Muisis, Muisi, Muysi of Musy en Pieter Nuisement ⁽³²⁹⁾. Verder vonden wij ook nog vermeld : meester J. van Brugge, Nicole van Doornijk en H. van Bethune ⁽³³⁰⁾, die ongetwijfeld ook raadsheren van de graaf waren ⁽³³¹⁾.

Maar niet alleen advocaten stonden de klerken-procureurs-pensionarissen bij. Er werd ook een beroep gedaan op gekende juristen-pensionarissen van de stad, als bijv. Hendrik Braem, die legum professor was. Maar nog andere grafelijke ambtenaars — want H. Braem was dat ook — werden door Gënt aangesproken en geraadpleegd, nl. Filip Vilain, here in loye, Boidin van Zinnebeke, professor legum ⁽³³²⁾, André Ghini ⁽³³³⁾.

Om te Avignon tot hun doel te geraken overlaadden de Gentse klerken-procureurs-pensionarissen met giften en geschenken de deurwaarders, kamerlingen, cardinalen, advocaten, notarissen, klerken, tabellioenen, knapen en getuigen van de paus ⁽³³⁴⁾. Te Parijs was dit alweer het geval met de «foriers» van de koning, met het gevolg van 's konings kanselier, met de deurwaarders van de rekenkamer en de «camere» van het parlement ⁽³³⁵⁾. Van al deze onkosten moesten zij rekening overleggen en mededelen «waer zij ghevaeren sijn» of «war of hi rekende wiet adde (prosenten en giften) man ende stic» ⁽³³⁶⁾.

Dat de stadsklerken-procuratoren-pensionarissen die opereerden aan hogere vreemde gerechtshoven onderlegd waren en geschikt, mag blijken

(328) Vuylsteke, R. II 958-834-994-652.

(329) ib. R. II 838-839-994-882-833-762-764-774-837-897. Depauw, R. I 165.

(330) ib. R. II 594-652-I 111. Notarissen in dienst van de stad, maar geen klerken waren Giselbrecht van Zomergem en Giselbrecht van Roeselaere. Vuylsteke, R. II 842-128.

(331) Gilissen, *Les Légistes* 189. Sommige Gentse procureurs traden als procureurs op voor de casseltij van de Oudburg, voor het Land van Waas, de casseltijen van Kortrijk en Oudenaarde. De L. S., Codex I, 68 II, 282 (Jan Blancaert en H. van Lembergen).

(332) Vuylsteke, R. I 70-132-150-550 II 605-606-702-709-799-800. De St. Genois, Inv. n° 1334.

(333) Deze werd later bisschop van Doornijk en was doctor in decretis et expertus in legibus. Gilissen o.c. 189.

(334) Vuylsteke, R. I 433 (Jan v. Hayticove) 534 (Jan De Clerc).

(335) Vuylsteke, R. II 892 (Gillis van Houte) en... heel wat geld uitgaven voor materieel en administratief werk. Ib. 894.

(336) Vuylsteke, R. I 160 ; Depauw, R. I 170. Ze moesten ook tal van tabellioenen vergoeden. Vuylsteke, R. I 169.

uit het feit dat een ingezet geding soms door twee andere klerken kon voortgezet worden ⁽³³⁷⁾.

Evenals de graaf, de Vlaamse proosten en kapittels ⁽³³⁸⁾, had de stad haar eigen procuratoren ⁽³³⁹⁾ die als diplomatieke agenten de belangen van de stad bedisselden en verdedigden.

POLITIEKE PROCURATOREN

Naast deze rechterlijke procuratoren die aan vreemde hoven gedingen hielden voor de stad waren er echter nog andere onder de Gentse stede- klerken. In 1505 was de Gentse klerk Hendrik Braem met twee andere Gentenaars «procureur et spécial messages» afgevaardigd om zich van stads- wege te verbinden de vrede gesloten tussen de afgevaardigden van de graaf en van de Franse koning na te leven ⁽³⁴⁰⁾. In 1509 trad meester Gilebert van Roeselaere als procureur voor Gent op in gezelschap van twee andere Gentenaars, om de vrede van 1509 tussen Frankrijk en Vlaanderen te ratifiëren ⁽³⁴¹⁾. Wat later fungeerde ook magister Johannes Blanchart I de Gandavo... procurator ville Gandensis, Burgi Veteris Gandensis et villarum enz... met andere Vlaamse procuratoren, met de opdracht van de Franse koning verzachtingen te verkrijgen van de vredesvoorwaarden ⁽³⁴²⁾. Op 19 augustus 1519 vertrok meester H. Van Lembergen, stedeklerk, met een Gentse deputatie en met «mijns heren rade van Vlaenderen ende mette rade van den andren steden, met ere procuratien van der stede omme

(337) Door Jan van Hayticove, Jan De Clerc, Staes van Maldegem. Vuylsteke, R. I 534 nl. te Avignon in 1326-27.

(338) De St. Genois o.c. p. 261.

(339) Grafelijke procuratoren waren o.a. ten tijde van Gwijde en Robrecht : Daneel van Huse, Hendrik van Condé, Jean de Pisis, Geraard van Oudenaarde, Jan de Boneffe, Jan Brantin, Wouter Perdecopere, Michel, cantor van Soignies, Jan Bette, Jan van Drongen, Hendrik, heer van Blamont, Jan, heer van Kuyk, Jacob van Deinze, Jan Palster, Boidin van Arsebroec, Jan van Menen, Nicolas van Marchienne, Nicaise de stratis, Mikiel Welle, Jan Borlike, Guideuce Baldercon, Simon Vastin. De St. Genois, Inv. 304-353-358-371-374-384-395-375 en Monumens Anciens I 747. Hieronder waren er grafelijke klerken als Jan Brantin, Jan van Drongen, Geraard de Ferlin, ontvangers als Jacob van Deinze, stadsschepenen als Jan Borlike, ridders als de heren van Kuyk en Blamont. Delen wij nog mede dat een Gents procureur en stedeklerk, Hendrik van Lembergen, gelijktijdig fungeerde als procureur voor Kortrijk en Oudenaarde, Van Duyse, Inv. 94-95. En ook dat een vreemde klerk, nl. uit Ieper, namens de drie steden naar Engeland trok. Depauw, R. II 70.

(340) De L.S., Codex I 341.

(341) ib. I 29.

(342) ib. II 162 en Gill. van Sever, Inv. I 301-302 (1510).

den pais te zweerne» (343) (met Frankrijk). Op 5 december 1348 was Jaquemon de Lovelde, nostre clerc de la dicte ville (de Gand), met de hoofdman en ridder Willem van Vaernewijck en de schepenen Symoen Relm, Joes Wittebroot en Thomaes de le Borgh «nos procureurs generals et messages specials», om te verschijnen voor de Engelse koning en voor «minhere Loys», graaf van Vlaanderen, van Nevers en Rethel, of voor hun raden. Hun werd verleend «plein pooir et mandement especial, a assentir et consentir, en nom de nous et pour nous, en tant que a nous touché ou puet touchier tout ce que acordé est à présent entre les princes avant dis ou entre leurs gens» etc. (344). En op 10 december 1348 was dezelfde Jacob van Lovelde, klerk, onder de «procureurs et messages generals et specials» om te verschijnen voor de graaf en om met hem de overgave van de stad te bespreken (345).

Het is dus duidelijk dat deze procuratoren, ofschoon het dezelfde klerken konden zijn (346), niet te verwarren zijn met de rechterlijke mandatarissen van wie sprake in het vorige hoofdstuk. Wij kunnen dan ook de mening van prof. Ganshof onderschrijven als hij mededeelt «mais des procuratores furent employés à bien d'autres missions» (que les missions juridiques). Maar wij kunnen niet aannemen dat de procurator, in de XIVe eeuw althans, een ondergeschikt diplomatiek agent was, «qui parlait en nom de son maître, mais celui-ci n'était point présent en la personne de son procureur» (347). De Gentse procuratoren, w.o. de Gentse klerken, waren evenals de Gentse politieke en militaire leiders, met hen gemandateerd, echte ambassadeurs. In de volmacht van 1385 betreffende de vrede van Doornijk staat uitdrukkelijk «pour nous et au nom de nous, en lieu acordée ou a acorder, dentrer de par nous en traitée, de supplijer, de parler, de proposer, de alléger toutes manières de raisons, de acorder, assureur, jurer, pacifier et concluire en fait, et de faire acorder, generalement et especialement tout ce que nous ferriens ou faire poirions, conjointement et deviseement, se nous y estiens présent» (348).

DE KLERKEN EN DE BUITENLANDSE POLITIEK

Aan de zeer bewogen buitenlandse politiek van de stad en van het graafschap hebben de Gentse klerken bepaald actief deelgenomen.

(343) Vuylsteke, R. I 133-123. Een andere Gentse procurator was meester Jan Balcad, die waarschijnlijk te Brugge klerk was. Van Duyse en De Busscher. Inv. 87.

(344) De Ghellinck d'Elseghem o.c. I 149.

(345) De St. Genois n° 1704. Een procuratie droeg het stadszegel en het merkteken van een tabellioen. Vuylsteke, R. I 262.

(346) Bv. H. Van Lembergen.

(347) F. Ganshof, Le Moyen-Age in «Hist. d. relations intern.» p. 270.

(348) Vuylsteke, R. Filips 501-502.

Of Gent in strijd was met Frankrijk, overhoop lag met Engeland, met Brabant en Henegouwen, of verbonden sloot met de Engelse koning, de hertog van Brabant en de graaf van Henegouwen, steeds werd op de klerken een beroep gedaan. In een vorig hoofdstuk zagen wij reeds hoe sommige klerken als H. Braem, Jan Blancaert I, Hendrik van Lemberghen, Jacob van Lovelde, Gilbert van Roeselaere, e.a. optraden als procureurs van de stad ⁽³⁴⁹⁾.

Toen Vlaanderen in oorlog geraakte met Frankrijk waren het de Gentse klerken die uittrokken in gezelschap van schepenen, hoofdmannen, ontvangers, met de ruwaert van Vlaanderen ⁽³⁵⁰⁾, met 's gravenraad of met de raden van Brugge en Ieper ⁽³⁵¹⁾ om met de Franse koning, de regent van Frankrijk of met hun raden en gevolmachtigden te confereren ⁽³⁵²⁾.

Zo poogden de klerken mede verzachting te verkrijgen van de door Parijs gestelde vredesvoorwaarden ⁽³⁵³⁾, ratifieerden ze in 1309 de Frans-Vlaamse vrede ⁽³⁵⁴⁾, confirmeerden onder ede de vrede van Arke ⁽³⁵⁵⁾ of verkregen vanwege Parijs bevestiging van akkoorden die met vreemde staten als bv. Engeland werden aangegaan ⁽³⁵⁶⁾. Ze verzochten de Franse koning om vernietiging van het recht de kerkban te doen werpen over Vlaanderen en eisten de teruggave van het geroofde Waals-Vlaanderen ⁽³⁵⁷⁾. Zij verzochten hem «omme gracie up vele pointe dar tlant in verbonden staet mids den pa'sen voeren ghemaect». Zij parlementeerden mede over oorlog en vrede ⁽³⁵⁸⁾, onderhandelden over «traitiet van versten» ⁽³⁵⁹⁾, en woonden parlementen bij waarop over «akkoord en vrede» tussen Parijs en Londen werd gehandeld ⁽³⁶⁰⁾. Ze onderhandelden tevens over de nering in het graafschap en over de stadsschuld aan de Franse koning ⁽³⁶¹⁾. Ze liepen eveneens naar Parijs, om een «ghelede» opdat de Gentse kooplui

(349) Zie pag. 30.

(350) In 1336 te St. Omaars. Vuylsteke, R. I 437-438.

(351) ib.

(352) Depauw, R. I 174-176-186 ; Vuylsteke, R. I 437-438-535-537-539-540.

(353) Gill. van Severen, Inv. I 277.

(354) De L. S., Codex II 162.

(355) Vuylsteke, R. I 437-438.

(356) Op 3 juni 1338 (G. Van Houte, J. Utenhove). Depauw, R. I 186.

(357) Op 21 oct. 1339 (de Bomere). Depauw, R. I 403 ; Rogghé, Zevenj. beleid Artev. 38. Depauw, R. I 286.

(358) Depauw, R. I 174-176 (1337).

(359) Depauw, R. II 33. Te Antoing en te Condé. Depauw R. II 205-120-117.

(360) Bv. te Antoing, in juli en augustus 1341. Depauw, R. II 50-111. In september 1360 te Kales. S.A.G. R. 1360-61 CVIII v^o (J. Daens).

(361) Depauw R. I 170 (Van Houte) ; Depauw R. I 59-64-70.

vrijuit zouden mogen reizen door Frankrijk ⁽³⁶²⁾, of om de vrijlating te bekomen van voornamelijk militaire en politieke figuren ⁽³⁶³⁾.

Delen wij nog mede dat met betrekking tot de vrede met Frankrijk klerken werden uitgestuurd om met gezanten van de paus, die bemiddelend optrad, te confereren ⁽³⁶⁴⁾ en de vrede te beëdigden ⁽³⁶⁵⁾.

Evenals met Frankrijk hebben de Gentse klerken heel wat politiek contact gehad met Londen. Ofschoon er tussen Vlaanderen en Engeland reeds ten tijde van de Brugse burgemeester Willem de Deken onderhandelingen werden gevoerd om Engelse steun te verkrijgen tegen Frankrijk en om Eduard III tot koning van Frankrijk te doen erkennen, eerst tijdens het bewind van Jacob van Artevelde werd dit grootse plan gerealiseerd. Het was Jacob van Artevelde die de Gentse klerk Jan de Coster, van wie hij zijn vertrouwensman had gemaakt, op het einde van 1339 uitzond om polshoogte te nemen met het oog op een verbond met Engeland ⁽³⁶⁶⁾. Het was dezelfde klerk die met de Engelse koning tot een vast akkoord kwam te Antwerpen ⁽³⁶⁷⁾, waarop op de Vrijdagmarkt te Gent de erkenning volgde van Eduard III als koning van Frankrijk ⁽³⁶⁸⁾.

Een Gentse klerk reisde in gezelschap van koning Eduard III naar Engeland om aldaar mede de eed te ontvangen «van de verbinde van den ghoeden liede van Ingeland ghelijc dat hij in Vlaenderen den conijnchghedaen was» ⁽³⁶⁹⁾. Klerken onderhandelden tevens in tegenwoordigheid van Jacob van Artevelde en koning Eduard III, o.m. te Sluis, over de oorlog met Frankrijk ⁽³⁷⁰⁾.

De klerken werden meermaals naar Engeland gezonden, alleen, of met schepenen en hoofdmannen. Al deze reizen stonden in verband met

(362) S.A.G. R. 1360-61 LXXXII.

(363) Zoals Zeger van Kortrijk e. a. Depauw, R. I 174.

(364) Vuylsteke, R. I 133 (aug. 1319). Depauw, R. II 205 (aug. 1342).

(365) Vuylsteke, R. I 33 (Van Lembergen).

(366) Depauw, R. I 404 ; Pirenne, *La première tentative faite pour reconnaître Eduard III etc.* 5-11. Waarschijnlijk was het dezelfde klerk die aan koning Eduard III het voorstel deed om Waals-Vlaanderen weer te winnen op Frankrijk. Foedera II (2) 1097.

(367) Depauw, R. I 407.

(368) Depauw, R. I 407. Aan de voorbereidende besprekingen omtrent een verbond met Engeland was zeker de hertog van Brabant niet vreemd gebleven. Depauw, R. I 107 ; Lucas, *The Low Countries* 364-365.

(369) De klerk de Bomere bleef toen 18 weken en 3 dagen buiten Gent. Depauw, R. I 410.

(370) Op 27 juni 1340 (de Bomere), op 30 juni in tegenwoordigheid van Edward III. Depauw, R. I 421-422.

de Gentse geldnood en de «scult die (Eduard III) der stede sculdech» was ⁽³⁷¹⁾. Zij gingen ook het geschonken Engels geld halen hetzij op het eiland, hetzij te Brugge ⁽³⁷²⁾. Ze onderhielden ook tal van besprekingen met de Engelse monarch, of met zijn gevolg en gevolmachtigden tot het einde van het jaar 1348 in Engeland ⁽³⁷³⁾, te Kales ⁽³⁷⁴⁾ of in Vlaanderen nl. te Sluis ⁽³⁷⁵⁾, te Ieper, te Winnoksbergen, te Brugge en te Kortrijk ⁽³⁷⁶⁾. Deze besprekingen betroffen het huwelijk van de Vlaamse graaf met Isabella, de dochter van koning Eduard III ⁽³⁷⁷⁾, de meined van de Vlaamse graaf ⁽³⁷⁸⁾, de Engelse geldelijke steun aan de Vlaamse rebellen ⁽³⁷⁹⁾, het hervatten van de oorlog tegen Frankrijk, of het verkrijgen van een wapenbestand ⁽³⁸⁰⁾, en het aantekenen van beroep tegen de excommunicatie ⁽³⁸¹⁾.

In november 1348, toen graaf Lodewijk van Male onderhandelingen aanknoopte met Londen om zijn graafschap weer te winnen op zijn rebelse onderdanen, werden drie klerken naar Duinkerke gezonden «omme pays ende acort te makene tusscen den coninc van Yngelant» en de graaf enerzijds en de graaf en zijn nog weerbarstige steden Gent en Ieper anderzijds ⁽³⁸²⁾. En bij het akkoord dat vooraan december 1348 tot stand kwam waren alweer drie klerken betrokken ⁽³⁸³⁾. Van 1349 af tot 1360 werd door de reactie, die voortaan de plak zwaaide te Gent, weer betrekkingen met het eiland aangeknoopt. Opnieuw trokken Gentse deputaties vergezeld van stadsklerken naar Engeland ⁽³⁸⁴⁾, naar Kales ⁽³⁸⁵⁾ of parlementeerden

(371) Door de klerken J. De Coster, W. de Bomere, P. v. d. Asselt op 5 dec. 1340, 2 mei 1341, 17 maart en 18 juli 1342, en in maart, augustus en september 1343. Depauw, R. II 37-45-118-124-214-215-219-307. Sommige reizen van Gentse stadsklerken werden met gezanten van Ieper en Brugge ondernomen. Depauw, R. II 214-215.

(372) Depauw, R. II 113-115-216-45.

(373) Depauw, R. III 74-209.

(374) Depauw, R. III 69-70-215-219-207-208-306-304.

(375) Op 11, 13 en 14 juli, in tegenwoordigheid van Jacob van Artevelde en Eduard III (de Bomere, Augustijn, J. Utenhove, Jac. van Lovelde). Deze besprekingen liepen over het verlangen van koning Eduard III ten aanzien van een wederkeren van de graaf in Vlaanderen. Depauw, R. II 390-392.

(376) Depauw, R. III 73-63-207 II 484.

(377) ib. III 63-64. Zie verder Rogghé, Zevenj. Beleid Art.

(378) Depauw, R. III 69.

(379) Depauw, R. III 207.

(380) ib. III 74-211.

(381) ib. III 215-219.

(382) Depauw, R. III 306 (J. Utenhove, H. Naes, J. van Lovelde).

(383) De St. Genois, Inv. n° 1702. Op 10 dec. 1348 werd de stad opgedragen aan de graaf. Depauw, R. III 307. Zie ook Rogghé, Ghemeente ende Vrient.

(384) S.A.G. R. 1352-53 CCLIX v°, CXXXII v° : R. 1356-57 CXXXIII.

in Vlaanderen zelf ⁽³⁸⁶⁾. Al deze besprekingen liepen over de Vlaams-Engelse handelsrelaties en de vrede tussen Parijs en Londen ⁽³⁸⁷⁾. Na de vrede van Bretigny in mei 1360 werden de Engels-Gentse betrekkingen, ofschoon ze niet ophielden te bestaan toch enigszins losser. Des te intenser werden echter de relaties tussen de graaf en Eduard III betreffende een huwelijk tussen Eduards zoon Edmond en 's graven dochter Margareta ⁽³⁸⁸⁾.

Eerst ten tijde van Filips van Artevelde werd het Engels-Gentse contact op politiek vlak weer nauwer. Koning Richard II zocht toenadering met de Gentse rebel Filips van Artevelde. Om in te gaan op deze Engelse poging werd de Gentse stadsklerk Willem van Coudenberg met gezanten van Gent, Ieper en Brugge als woordvoerder afgevaardigd naar Londen. Het was Willem van Coudenberg die aan het Engelse hof de voorwaarden van een vast verbond deed kennen : wolstapel in Vlaanderen, en regeling van de oude Engelse schuld aan Vlaanderen ⁽³⁸⁹⁾.

Hebben de Gentse stadsklerken een groot aandeel gehad in de Vlaamse politieke betrekkingen met Engeland en met Frankrijk, niet minder belangrijk was hun bedrijvigheid inzake de politieke relaties met de hertog van Brabant en de graaf van Henegouwen. Nog vóór in 1340 de Vlaamse malcontenten, geleid door Jacob van Artevelde, een militair en economisch verbond aangingen met Eduard III, sloot van Artevelde een breed economisch verbond met Brabant, waarbij later Henegouwen zou aansluiten. Dit verbond dat de vrijhandel onder de drie vorstendommen in de hand moest spelen, voorzag tevens een gemeenschappelijke munt en de scheidsrechtelijke beslechting van alle geschillen, zodat dit verdrag ook een politiek karakter kreeg en tegen Frankrijk zou uitgespeeld worden ⁽³⁹⁰⁾.

Het was Jan De Coster, die als klerk de eerste besprekingen betreffende een definitief Vlaams-Engels akkoord inzette, die ook met Brabant onderhandelingen voerde. Op 31 oktober 1359 vertrok hij naar Brabant bij de hertog. Op het parlement dat op 16 november 1359 tussen de hertog en de graaf doorging waren W. de Bomere en Jan Utenhove van de partij.

(385) S.A.G. R. 1352-53 CCLX (P. Van den Abeele) R. 1360-61 CVIII v°.

(386) Nl. Sluis ib. R. 1352-53 CXXXII v°.

(387) «daer pays en acort» was gemaakt tussen de twee koningen. S.A.G. R. 1360-61 CVIII v°. De klerken die werden afgevaardigd waren : Bertram van Lovendegem, Blancaert II, Jan Daens en P. V. d. Abeele.

(388) Cfr. Quicke. Les Pays-Bas, 76. Quicke stelde de omstandigheden waarin dit huwelijk zou doorgaan enigszins verkeerd voor.

In mei 1363 waren er besprekingen over de munt, waarbij de stadsklerk Jacob van Zele werd betrokken. S.A.G. R. 1362-63 CLXVII v° en CCXVII. Er waren ook betrekkingen met de Engelse kapitein te Kales. ib. ;

(389) Vuylsteke, R. Filips 330. Zie ook verder.

(390) Rogghé, Zevenj. Beleid Art. 32.

Op 27 november vertrokken stadsclerken in gezelschap van de graaf naar Dendermonde ten parlemente, waarschijnlijk met hetzelfde oogmerk : een defensief en offensief verbond ⁽³⁹¹⁾. Van Artevelde wenste echter waarborgen en bekrachtiging onder eed.

Op 11 december 1339 werd een klerk naar Brabant afgevaardigd om aldaar «de eed» van de alianchen te doen doen ende te ont fanc» ⁽³⁹²⁾ en op 21 januari 1340 trok een Gentse deputatie uit in gezelschap van twee stadsclerken en een grafelijke raadsheer om te Vilvoorde van de Brabantse edelen de eed op het aangeaan verbond te ontvangen en «de geschriften van den verbinde te ordineerne» ⁽³⁹³⁾.

Klerken werden ook uitgezonden om het Brabants-Vlaams verbond te Brussel te doen bezegelen ⁽³⁹⁴⁾. Bij het afsluiten van een Henegouws-Vlaams akkoord, naar het voorbeeld van het Vlaams-Brabants verbond, waren te Brussel eveneens klerken tegenwoordig en alles laat toe aan te nemen dat ze de Gentse deputatie naar Henegouwen vergezelden om aldaar de eed op het akkoord te ontvangen, zoals dat reeds in Vlaanderen was geschied ⁽³⁹⁵⁾. Naar de talrijke landsparlementen die na het afsluiten van het Vlaams-Brabants-Henegouws verbond doorgingen te Brussel en elders, werden steeds stadsclerken als Jan Utenhove, P. V. d. Asselt, de Bomere, J. van den Bossche, Jan van Lovene afgevaardigd om «raad te plegen» over «Dbezet van den oorloghe» ⁽³⁹⁶⁾ (tegen Frankrijk) en allerlei andere aangelegenheden betreffende de drie landen. In 1347 kwam door het verdrag van St. Quentin een einde aan het Vlaams-Brabants verbond, daar hertog Jan III definitief in het kamp van de Valois was getreden ⁽³⁹⁷⁾. Het kwam zelfs tot een Vlaams-Brabantse spanning tengevolge van de uitvoering van het testament van Jan III, wiens dochter met graaf Lod. van Male was gehuwd. Het zou tot een oorlog komen tussen Vlaanderen en Brabant. En weer trokken Gentse klerken mee naar de parlementen te Affligem, te Aalst, te Mechelen, te Brussel en elders in Brabant ⁽³⁹⁸⁾. Op het parlement te Biervliet, waar over de vrede met Brabant werd gehandeld was de Gentse stadsclerk Jan Blancaert II tegenwoordig ⁽³⁹⁹⁾, en op 3 juni 1357 woonden drie stadsclerken Jan Blancaert II, Hendrik

(391) Depauw, R. I 403-404-405.

(392) Depauw, R. I 406 (de Bomere).

(393) ib. I 407 (J. Utenhove en W. de Bomere).

(394) ib. I 412 (J. Utenhove).

(395) ib. I 414-418.

(396) ib. I 418-422 II 46-48-49.

(397) Laurent en Quicke, La guerre de la succession de Brabant. n° 50.

(398) S.A.G. R. 14 aug. 1355 tot 2 juli 1356, XCII, XCII v°.

(399) S.A.G. R. 1356-57 CXXXIII.

Martin en Augustijn te Geraardsbergen «het secghe» bij die de scheidsrechter, de graaf van Henegouwen, «seide» betreffende de vredesvoorwaarden (400). Aan de talrijke contacten die op de Vlaams-Brabantse vrede volgden namen eveneens Gentse klerken deel (401). Zij werden zelfs door de graaf geraadpleegd toen hij gijzelaars wou kiezen te Antwerpen, dat bij Vlaanderen werd aangehecht (402).

Ook in haar betrekkingen met Gelderland, Luik, Henegouwen, met het Duitse Keizerrijk, ofschoon deze relaties minder nauw waren, zond de Gentse magistraat haar klerken uit (403). Vermelden wij ten slotte nog dat meer dan één klerk drukke en zelfs bewogen besprekingen voerden met de Oosterlings inzake de handel in Vlaanderen (404).

DE KLERKEN EN DE ALGEMENE EN BINNENLANDSE POLITIEK

Waren de klerken en stederaden bijzonder actief inzake buitenlandse aangelegenheden, niet minder bedrijvig waren ze in binnenlandse zaken, in den lande zelf. Uit hun handelingen blijkt overvloedig dat ze de ware spil vormden van het bestuur van de stad en zelfs, in beroerde tijden, van het hele graafschap.

Te Gent zelf waren de klerken in beslag genomen op de twee schepenhuisen, het ene genoemd «thuis van de keure», het andere «thuis van gedele» (405). Beide waren gelegen «up de Plaetse» (406). In deze schepenhuisen werden talrijke «cameren» door de magistraat en door de klerken in gebruik genomen. In de XIVe eeuw werden vermeld : een schepenkamer in beide huizen (407), een hoofdmannenkamer (408), een scerewetterskamer ook «camere van aweite» genoemd (409), een ontvangers-

(400) ib. Tussen 3 en 6 juni. De vrede van Ath werd getekend op 4 juni. Laurent en Quicke, o.c. 117.

(401) S.A.G. R. 1357-58 CCLXIV, CCLXV en v^o.

(402) De L. S., Cart. I 612.

(403) S.A.G. R. 1356-57 CXXXIII (Henegouwen) R. 1353-54 XXI (Luik) R. 1353-54 XX v^o en Depauw, R. I 290 (Duitse Rijk) Depauw, R. I 177 (Graaf van Gelder). Prevenier, Handelingen 48-49 (Zeeland).

(404) Zie verder.

(405) Vuylsteke, R. III 262. Er was ook sprake van «paysieres huus» om het huis van gedele aan te duiden. Depauw R. II 343 ; Vuylsteke, R. I 86. In 1348-49 was er ook sprake van het «nieuwe paysieres huus». Depauw, R. III 393. Dit in tegenstelling met het «houde paysieres huus». ib. III 394.

(406) S.A.G. R. 1375-76 LII.

(407) S.A.G. R. 1358-59 XXX en R. 1352-53 CCLXVI.

(408) Depauw, R. II 514 III 259.

(409) S.A.G. R. 1357-58 CCLXXXIII ; R. 1353-54 XXVI ; R. 1375-76 LII en R. 1360-61 CVI v^o.

kamer ⁽⁴¹⁰⁾, een rekenkamer ⁽⁴¹¹⁾ die misschien dezelfde was als de ontvangerskamer, een colaciekamer ⁽⁴¹²⁾ die ongetwijfeld dezelfde was als de «collatiesolre», de «raedsolder», de «raedcamere» en de «sale» ⁽⁴¹³⁾ en tenslotte een kapel ⁽⁴¹⁴⁾ die buiten het schepenhuis, waaronder ook kelders ⁽⁴¹⁵⁾ waren, stond.

Magistraat en klerken waren echter ook in andere tehuizen bedrijvig. Zo waren het «Tooghuis» op de Vrijdagmarkt, waarvoor volksvergaderingen plaats hadden ⁽⁴¹⁶⁾, het huis «de Wijngaerd» waar de schepenen en de klerken van gedele een tijd zetelden ⁽⁴¹⁷⁾, de Hallen en de woningen van de klerken en van particulieren (doorgaans ostellershuizen), oorden van bepaalde activiteiten.

Op het Tooghuis ⁽⁴¹⁸⁾ werd, bij het uitgaan van het jaar 1381, tijdens een beroerte, de stedeadvocaat Gillis de Mulnere doodgeslagen en uit het venster geworpen ⁽⁴¹⁹⁾. Op het Tooghuis werden de klerken verzocht voor het saamgestroomde volk oplezingen te doen vanwege de magistraat of de hoofdmannen ⁽⁴²⁰⁾. In de Hallen — er was een grote en een kleine halle ⁽⁴²¹⁾ — gelegen op de «Plache» vlak voor het schepenhuis, «daden» schepenen, hoofdmannen en ontvangers, bijgestaan door klerken «rekenin-

(410) Depauw, R. II 514 III 106-262.

(411) S.A.G. R. 1352-53 CCLXVI en R. 1359-60 XLIV° en R. 1360-61 CVI v^o.

(412) Depauw, R. III 262 ; S.A.G. R. 1359-60 XLI v^o.

(413) S.A.G. R. 1367-68 CCCX v^o, R. 1360-61 CVI v^o, R. 1358-59 XXXII ; Vuylsteke, R. Filips 422-353 ; Depauw, R. II 243. «up den raedtsolre vor den groten raet» of de «zale ter collatiens», ib.

(414) «ten aweite in de scerrewetterscamere, in de sale, ende vor O. L. ter Halle ende buten in de capelle». S.A.G. R. 1358-59 XXXII.

(415) S.A.G. R. 1360-61 CVII. Het schepenhuis van de keure had twee verdiepingen. Vuylsteke, R. I 256 (1322-23).

(416) Over de bestemming van het Tooghuis in de XVe eeuw, Zie Vuylsteke. Iets over het Tooghuis enz., (in J. Vuylsteke, Verzamelde prozaschriften 4^e deel (1891).

(417) Was gelegen op de Hoogpoort. Voor 1369-70 zetelden daarin ook de schepenen van gedele «daer schepenen van ghedeele voortijts in saten ende hare wettelijchede daden». S.A.G. R. 1369-70 fol. 7 v°. Of dit huis iets te maken had met het «houden paysieres huus» valt niet met zekerheid uit te maken.

(418) Het Tooghuis werd in 1380 bewoond door een hoofdman van Gent, Jan van Coudenbroec, die er blijkbaar op stadskosten in leefde. Vuylsteke, R. Filips 245-246-240.

(419) Depauw, Cart. Art. 350.

(420) ib. 350-351.

(421) Depauw, R. II 242. In 1362-63 bestond er te Gent een «huus daer de Halleheren in laghen» en in 1377-78 een huis genoemd «de nieuwe halle». S.A.G. Wezenboek 1377-78 fol. 194 v° en S.A.G. R. 1362-63 CLXXII v^o.

gen» (422). In de halle werden bovendien de stadsrekeningen voorgelezen aan de commissarissen van de graaf, nadat deze heren hun rechtsbrieven op het stuk hadden voorgelegd aan de wet. Dit geschiedde soms in tegenwoordigheid van vijf stadsklerken als getuigen (423).

Hoofdmannen, schepenen en ontvangers, — en dit kan onderstreept worden — dronken (424), gebruikten zelfs hun maaltijd in een of ander huis van een stadsklerk, waar natuurlijk de politiek niet onder stoelen of tafel werd gehouden. Ook in herbergen van particulieren (425) werd niet alleen verteer gemaakt, maar werden ook opdrachten vanwege de stad uitgevoerd.

Het schepenhuis of de schepenhuisen waren het administratief en politiek centrum bij uitstek. Op de ontvangerskamer werden de stadspensioenen uitbetaald (426), in de rekenkamer werd er gecijferd (427) en het was in de schepenkamers dat de graaf, de hertog en andere hoogwaardigheidsbekleders en hun raden bij gelegenheid werden ontvangen (428), en de klerken met vreemde collega's overleg pleegden over het opstellen van verbondsakten (429) en dies meer. En onnodig eraan toe te voegen dat als er recht werd gesproken, verbanningen uitgesproken, inquesten werden

(422) «Upte Plache an dHalle» Vuylsteke, R. I 270 en verder : Vuylsteke, R. I 236 : Depauw, R. III 113.

Er werd niettemin ook op het schepenhuis gerekend. Depauw, R. III 114.

(423) De Potter, Petit Cart. 326-328. In 1335 waren de stadsklerken Jan De Clerc, Jan Portugale, Jan Tolvin, Jan Rim en Jan Augustijn tegenwoordig. ib. 328.

(424) Depauw, R. II 327 (Te Augustine, te Tolvins) I 458-459 (bij ser Willems Boemers, te Jans Vischs) III 115 (Te Lovelds) enz. Vuylsteke, R. II 754 (H. van Lembergen) : S.A.G. R. 1356-57 CXXXVII v^o.

(425) «Van coste die de ball. ende hooftmans ende hare cnapen daden te Jans van der Sickelen, Depauw, R. I 216 en Vuylsteke, R. Filips 282 (van dat zij zaten over tverbuerde goet... vanden kosten die de voers. persoene daden in de herberghe ter Zickelen).

(426) Depauw, R. II 326.

(427) ib. R. III 114.

(428) «doe de grave quam up schep. huus van gedele». Depauw, R. III 114 en Depauw, R. I 458. Eetmalen werden in het schepenhuis opgediend. Depauw, R. I 340 : Vuylsteke, R. Filips 422.

(429) «van kosten die de clerke van Brabant ende van Vlaenderen daden up schepenen huus die saten over de hoerdinanche van der alianchen van Vlaenderen ende Brabant, Depauw, R. I 458. De klerken schreven de net- en kladboeken van de rekeningen. Het getal netboeken veranderde vaak in de loop van de eeuw, van drie tot zes. Vuylsteke R. I 253, II 623-913 en R. Filips 33. Ze hielpen de ontvangers mede de laatste hand leggen aan de voor te leggen stukken. Depauw, R. II 516 I 337.

gehouden, politieke zaken werden bedisseld en administratieve stukken moesten worden opgesteld en geleverd, de klerken steeds op een of ander schepenhuis de magistraat en andere stedelijke gezaghebbers bijstonden.

Inzake financies en monetaire aangelegenheden speelden de klerken een overwegende rol. Alleen, of in gezelschap van collega's, schepenen, ontvangers en hoofdmannen vervulden zij heel wat belangrijke opdrachten.

Met betrekking tot de schuld die de Gentenaars overeenkomstig de verdragen aan de Franse koning verplicht waren, onderhandelden zij met 's konings commissarissen over het bedrag van de schuld, over een vermindering ervan, over de modaliteiten bij het afdragen van deze schuld. (430).

Toen het graafschap met Engeland door een pact was verbonden trokken de klerken naar Engeland of naar Kales «om te versoukene ende te vervolghene onsen heere den coninc (van Engeland) dat hi der stede soccoisen wilde van gelde thare noet» (431). Zij gingen het Engels geld halen op het eiland of te Brugge (432) en maakten «effinghe van den ghelde der Inghelsce» (433). Met de graaf onderhandelden zij «over de taxatie van het koningsgeld» (434), over «de grotinge van onse deele van de 10.000 p. torn. 's jaers», die de graaf zou heffen op Vlaanderen (435), en korten de graaf de Gentse schuld af (436). Zij namen deel aan parlementen die de munt betroffen (437), woonden het slaan van de munt bij (438) en deden arbeiders, o.m. van Gistel, naar het St. Baafsdorp bij Gent komen om in de munt te werken (439).

Toen het gezag van de graaf in zijn graafschap was gebroken tengevolge van de rebellie van zijn onderdanen gingen de klerken mede zitten «over de rekeninghen» van de baljuws. Zij zaten ook over de rekeningen

(430) Vuylsteke, R. II 892 (Pile, Augustijn, P. v. d. Mersch, Gillis Van Houte) Depauw, R. I 170 (1337).

(431) Depauw, R. III 207 (H. de Mindere) (1347).

(432) Depauw, R. III 61 (Augustijn).

(433) Depauw, R. II 121 (De Visch) (1342).

(434) Vuylsteke, R. I 147 (Van Heticove) (1321).

(435) Vuylsteke, R. I 110 (Van Lembergen) (1316).

(436) Vuylsteke, R. II 999. Of de ontvanger van Vl. Van Duyse, Inv. 148.

(437) «Over de veranderinge van der munt» Vuylsteke, R. Filips 415 (Cl. Utenhove II) S.A.G. R. 1390-91 fol. 319 (L. Bloume); S.A.G. R. 1362-63 CLXVII v^o; «Over de munt tussen Brabant en Vlaanderen. De Potter, Petit Cart. 26. «Over dassay van de nieuwe gelde». Vuylsteke, R. II 962.

(438) Depauw, R. II 217. Bezochten de hertogin en de hertog van Burgondië inzake de munt. S.A.G. 1390-91 fol. 319.

(439) Depauw, R. II 390 (Mat. de Puur).

«van der dicage» o.m. te Aardenburg ⁽⁴⁴⁰⁾. Ze trokken op parlementen «om der taxatie wille van den costen die ghedaen waren ter inquesten ter vaert van Lubeke en ter vaert te Calais in verband met de handelsbesprekingen met de Oosterlings en de Engelsen ⁽⁴⁴¹⁾. Zij gingen te Brussel «fijn soukene» of gingen te Brugge «betaelne den here Gillis Hoofde 648 p. gr. die hi over de stede finierde jeghe de coeplicden van Brueghe, van wulle ende van ijsere dat de stede cochte ende voert vercochte omme de noet van der stede ten frocken ende soudeye» ⁽⁴⁴²⁾. In 1350 trok de klerk Jan de Clerc naar het Land van Aalst om er de brandschade te schatten die de Gentse krijgers hadden veroorzaakt ten tijde van de opstand van Willem de Deken ⁽⁴⁴³⁾. Te Dordrecht inden ze de gelden die men aldaar Gentse poorters schuldig was gebleven ⁽⁴⁴⁴⁾.

Inzake de renten van de stad verkochten zij deze in Brabant ⁽⁴⁴⁵⁾, betaalden er diegenen die lijfrenten hadden gekocht van de stad ⁽⁴⁴⁶⁾, gingen «verste bejaghene van der lijfrente die de stede daer sculdech es» ⁽⁴⁴⁷⁾ en onderhandelde te Leuven en te Brussel «ter schulders bouf». Te Gent stonden zij de schepenen bij toen zij «te drie stonden» de renten gingen panden ⁽⁴⁴⁸⁾. In de stad zaten de klerken mede «ter taxatie van den leenne» die door de schepenen en de hoofdmannen werden gedaan en ontvingen het aan de stad geleende geld. Zij spoorden het verbeurde goed op van de fugitieven, de uit Gent gevluchte poorters, verzamelden het en maakten het ten gelde ⁽⁴⁴⁹⁾. Zij zelf schoten in bepaalde gevallen de stad voor ⁽⁴⁵⁰⁾, evenals de casselijen die aan Gent waren onderworpen ⁽⁴⁵¹⁾. De klerken hielpen de stadsrekeningen maken en collacieerden ze ⁽⁴⁵²⁾. Ze schreven de ontvangsbewijzen van aan de stad gestorte gelden ⁽⁴⁵³⁾.

(440) Depauw, R. II 469-123 III 64 ; Vuylsteke, R. Filips 26.

(441) S.A.G. R. 1360-61 XCVII (J. v. d. Raken).

(442) Depauw, R. III 62-66. Het «fijn zoeken» betekent een handelsoperatie om aan gereed geld te komen.

(443) Vuylsteke, R. II 710-818.

(444) S.A.G. R. 1360-61 CXLIX (van Coudenberg).

(445) Depauw, R. III 63 (Augustijn).

(446) ib. III 72 (Augustijn).

(447) Depauw, III 364 (van Leuven).

(448) S.A.G. R. 1360-61 XCVII (V. d. Raken) ; Vuylsteke, R. II 663.

(449) Depauw, R. I 213. Depauw, R. II 456-492 (de Puur) II 272 (De Visch, Moerstrate).

(450) Depauw, R. II 359 (Jan Utenhove ser Herteliefs).

(451) Depauw, R. I 160 (Moerstrate).

(452) Depauw, R. III 320.

(453) Depauw, R. III 322-323 (Moerstrate).

Zij hielden boek van de stadswerken en van de erfelijke renten en noteerden naam en toenaam «van wien dat hijt ontfaan heeft ende van elken hoe vele ende van wat termine» (454). Ze leverden de stad de «fronchinen» en het zegelwas voor de bescheiden (455), leverden de stad laken, lijnwaad, grees, e.a. voorwerpen die dienen moesten om prozenten uit te delen (456). Ze stelden allerlei schrifturen op en leverden ervan kopieën (457). Kortom, zij beheerden mede de financiële uitgaven en inkomsten van de stad en oefenden mede controle uit inzake de landsmunt.

Op *politiek vlak* namen de klerken schier aan alle parlementen deel, zowel aan deze waarop «al tland vergaderd was» (458) als aan de parlementen waarop een of twee andere grote steden vertegenwoordigd waren (459).

Zij hadden in gezelschap van schepenen, ontvangers, hoofdmannen, 's graven baljuw of zelfs alleen, ontmoetingen met de graaf (460), met zijn bloedverwanten (461), met zijn ambtenaars en raadsheren (462), met vreemde vorsten of met hun raden en gevolg (463).

Het doel van deze contacten was van uiteenlopende aard. Ze betroffen de blijde intrede, het huwelijk, de reizen en de feodale plichten van de graaf, de vrijheden van de stad en het Gentse ommeland, de aanstelling van schepenen, akkoorden en verbonden met vreemde staten, oorlog en vrede.

Op alle belangrijke ontmoetingen betreffende verdragen met Frankrijk en Engeland, met Brabant en Henegouwen waren Gentse klerken mede afgevaardigd. Of het ging om «acort te makene tusschen Inglant ende Vlandren» (464), «om sorloghen wille dat es van den Ingelscen» (465), om

(454) Depauw, R. III 319 II 656. Zij moesten hun rekeningen overleggen aan de schepenen en de ontvangers. Depauw, R. II 15.

(455) Vuylsteke, R. I 253 (Impine).

(456) Depauw, R. I 235 II 262 III 189.

(457) O.m. «ter cedulen die men heeft van de rekeningen van de verghelde van de coninc alse van de soengelde, Vuylsteke, R. II 974.

(458) Vuylsteke, R. I 116.

(459) ib. II 706-833 (Ieper).

(460) ib. II 801.

(461) ib. I 112.

(462) Bv. de ontvanger van Vl., de heer Willem van Auxonne, raadshere, en de ruwaart van Vlaanderen. Vuylsteke, R. II 802-708-839 I 70 en Depauw, R. I 70.

(463) Vuylsteke, R. I 404-405-421 II 840-892 ; Depauw, R. III 63 II 421-404-405.

(464) Vuylsteke, R. II 895 (J. v. d. Bossche).

(465) Depauw, R. I 285 (de Bomere).

de «payse die vor Ricele (met Frankrijk) gemaect was» (466), «om der neringen wille» (467), om het volk «eet te doen doen van den verbinde mette coninc van Ingheland» (468), steeds waren er klerken van de partij. Dit betrof ook bijeenkomsten waarop bedisseld werd «de hoerdinanche van der alianchen van Vlaenderen en Brabant» (469), de «payse van Vlaendren en Brabant» (470), het bezegelen en het beëdiggen van het verbond tussen beide landen (471). Dit gold ook Henegouwen, als de graaf van Henegouwen «sinen heed dede met dien van Brugge en Ieper» op het Vlaams-Henegouws verbond van 1340 (472), en toen een akkoord werd gesloten tussen Vlaenderen en Henegouwen en Holland (473). Ook in contacten met de hertog van Gelderland (474), met de keizerin (475), met het Duitse Rijk, met gezanten van Luik (476), waren de klerken mede afgevaardigd.

Gentse klerken waren tegenwoordig toen parlementen plaats vonden waarop gehandeld werd over de «payse» tussen de graaf van Vlaenderen en de graaf van Namen (477), over de bevrijding van 's graven zoon die gearresteerd was geworden, over een verzoening tussen de graaf en de erfprins (478), over voorstellen vanwege de erfprins ten aanzien van Frankrijk, over het verlangen van de graaf de Franse koningskroning bij te wonen (479). Gentse klerken werden op parlementen afgevaardigd om er zich bij de graaf mede over te beklagen dat de Gentse vrijheden en deze van andere steden geweld was aangedaan (480). Zij gingen mede de graaf verzoeken het oordeel geveld door de graaf van Namen en de steden Gent

(466) Vuylsteke, R. I 70 (Van Lembergen).

(467) Depauw, R. I 176.

(468) In de Vier Ambachten. Depauw, R. I 409 (De Visch).

(469) Depauw, R. I 458.

(470) S.A.G. R. 1356-57 CXXXIII (J. Blancaert II).

(471) Depauw, I 410-411 (Van Lovene) 412-414. Te Ieper, te Brugge, te Oudenaarde en elders.

(472) Depauw, R. I 417-414.

(473) S.A.G. R. 1357-58 CCLXVII (Van Coudenberg).

(474) Depauw, R. I 295 (J. Utenhove).

(475) S.A.G. R. 1353-54 XX v^o (P. V. d. Abeele).

(476) ib. XXI (Lovelde).

(477) Vuylsteke, R. II 706 (Van der Mersch).

(478) Vuylsteke, R. I 147-148-150-152-151.

(479) ib. I 151.

(480) «om af te doen leggene donrecht dat de grave onse porters wilde trecken in ghedinge in zijn hof van vorwarden die ghemaect waren vor scepenen van Ghent, Vuylsteke, R. I 117-118 ; «om diere van Curterike wille, alse van harre vrijheden, die hem de grave nemen wille. Vuylsteke, R. I 118 (1317). Zie ook ib. I 151. Op 28 maart 1378 trok Rase Onredene naar Aalst «in den orbuere ende over de vrijede van der stede.» Vuylsteke R. Filips 87. Zie ook Depauw, R. I 175-176-179.

en leper ten overstaan van Brugge te confirmeren (481). In beroerde tijden, toen de graaf uit Vlaanderen gevlucht was, liepen ze de graaf verzoeken weer in zijn land te komen (482), deden de raadslieden die in het Vrije «ghemaect» waren trouw zweren, en onderhandelden met de Brugse magistraat om «haar payse» in de stad te bewerken (483).

Als de graaf zijn Blijde Intrede te Gent had gedaan begeleidde een Gentse klerk Lodewijk van Male naar Brugge opdat hij er de gebruikelijke eed zou afleggen en de Brugse vrijheden zou waarborgen (484). Bij het voorgenomen huwelijk van dezelfde graaf met Isabella, de dochter van koning Eduard III, was het de Gentse klerk Jan Utenhove op de Hoogpoort die met schepenen en hoofdmannen mede in de voorbereiding ervan werd gewikkeld. Jan Utenhove was op 11 december 1346 naar St. Winoksbergen vertrokken om aldaar besprekingen te voeren met de raads-heren van de Engelse koning (485). Hij trok mee naar Male op 26 december om over dat huwelijk met de graaf te onderhandelen. Dezelfde klerk heeft waarschijnlijk het resultaat van dit onderhoud overgemaakt aan de Engelse raadsheren te Kales (486). Het was dezelfde klerk, Jan Utenhove, die tot tweemaal toe naar Veurne reisde, een eerste maal op 1 maart 1347 en een andere maal op 25 maart, om aldaar de laatste schikkingen met betrekking tot dit huwelijk te nemen en de documenten, die door 's graven kanselier zouden bezegeld worden, op te stellen (487). En alles wijst erop dat de Gentse klerk Jacob van Lovelde het te Aalst bijeengeroepen landenparlement Brabant-Vlaanderen over dit voorgenomen huwelijk ging inlichten (488). Delen wij nog mede dat Gentse klerken hielpen schepenen aanstellen o.m. te Brugge (489).

Ook in *sociaal-economische zaken* waren de klerken bedrijvig. Of het ging om de handel en de nering in de hand te werken, sociale conflicten te regelen, economische vrijheden en voorrechten te verdedigen, steeds stonden

(481) Vuylsteke, R. I 150.

(482) Depauw, R. II 119. De voorwaarden door de graaf gesteld werden door een klerk overgelegd aan alle Vlaamse steden. Depauw R. II 119 (Augustijn-V. d. Bossche).

(483) Depauw, R. I 398 ; Vuylsteke, R. I 150.

(484) Depauw, R. III 62 ; Chronicon. Com. Fl. 221 ; Le Miusit 169.

(485) Depauw, R. III 63.

(486) ib. III 64.

(487) ib. III 67-68-40 ; Foedera III (1) 111-112 ; Le Bel II 137 ; Istorie et Chronique II 62.

(488) Depauw, R. III 67.

(489) Depauw, II 212.

de klerken met schepenen, ontvangers, hoofdmannen, halleheren en overbaljuw in de bres ⁽⁴⁹⁰⁾. Zo werden ze afgevaardigd op parlementen waarop de middelen werden beraamd waardoor men de Oosterlings, die de handel in het graafschap hielpen fleuren, maar die uitgeweken waren, weer in het land kon krijgen ⁽⁴⁹¹⁾, of waarmede de handel met Bayonne in de hand kon worden gewerkt ⁽⁴⁹²⁾. Ook naar parlementen waarop de handelsrelaties met Engeland werden besproken ⁽⁴⁹³⁾, waar het ging om «der goede liede wille die ter zeer bescaet waren» of «omme de bederve van den copmans die gheroeft waren» ⁽⁴⁹⁴⁾ werden klerken uitgezonden. De klerken waren overigens op tal van parlementen waarbij de nering te pas kwam tegenwoordig, «om raet en wech te vindene over de neringhe» ⁽⁴⁹⁵⁾. Zij kwamen ook tussenbeide om aangehouden Gentse handelaars en poorters vrij te krijgen en om hun koopwaar, waarop arrest was gelegd geworden, los te krijgen ⁽⁴⁹⁶⁾. Zelfs bij de graaf van Henegouwen werd door Gentse klerken aangedrongen op de bevrijding van Gentse poorters ⁽⁴⁹⁷⁾. Ook naar Kales werden klerken uitgestuurd om aldaar «te doen telivererne wulle die lnghescen copmans ghenomen was» ⁽⁴⁹⁸⁾.

De Gentse klerken hielpen het Gents privilege inzake de draperie verdedigen. Zo trok in november 1514 de Gentse klerk Hendrik van Lembergen met halleheren naar Brugge, naar Male, naar Oostburg en Aardenburg om de Gentse «voud van de gheveurde laken» af te doen leggen en trok Jacob van Lovelde in maart 1545 naar Dendermonde « om de beseghelinghe van den acorde dat ghemaect was tusschen der stede van Ghend ende dien van Dendermonde alse van den voude die sij huseerden» ⁽⁴⁹⁹⁾. Ze liepen uit «om het totegeld af te doene dat die van der Sluus en die van Aardenburg nemen up onse lieden van Gent» ⁽⁵⁰⁰⁾, of gingen naar Male met betrekking tot de «Torhoutmarkt» ⁽⁵⁰¹⁾.

(490) Ook om het goed van handelaars te vrijwaren of te beschermen.

(491) S.A.G. R. 1358-59 XXII : R. 1390-91 fol. 319 v° (Onredene). O.m. bij de kanselier van Burgondië.

(492) S.A.G. R. 1362-63 CLXVII v^o (J. van Coudenberg).

(493) S.A.G. R. 1352-53 CCLX en 1360-61 XCVI v^o.

(494) Vuylsteke, R. Filips 86. Depauw, R. I 288.

(495) Depauw, R. I 284 (van Lovene). Depauw, R. I 179-176-63.

(496) Vuylsteke, R. I 110-114-152. Ze kwamen op ten voordele van Gentse poorters die te Antwerpen, te Rupelmonde, te Hopsy en elders waren gearresteerd geworden. S.A.G. R. 1361-62 CXLIX ; Vuylsteke, R. I 110 ; Depauw, R. I 304.

(497) Depauw, R. I 303 (De Visch).

(498) Depauw, R. I 302 (Van Lovene).

(499) Vuylsteke, R. I 72-73 ; Depauw, R. II 386.

(500) Vuylsteke, R. I 112 (Van Lembergen).

(501) Vuylsteke, R. I 76 (Van Lembergen).

In 1369-70 trok Jan Utenhove met andere Gentenaars naar Terneuzen «om te versiene ende te ordineren waar men een scheepvaart maken mocht» tussen Terneuzen en Gent (502).

Tenslotte werden de klerken gemengd in sociale geschillen, werden mede gemandateerd «om de goede liede van den ambachte te paise ende te rusten te settene» (503) of «te pointe te settene ende in ruste» (504). Dit betrof geschillen inzake de draperie tussen twee steden bv. Ieper en Poperinge (505) of twisten tussen drapiers en volders (506).

Delen wij nog mede dat de klerken ook de handelsverdragen opstelden, o.m. wat betrof de relaties met de Oosterlincs en de Engelsen (507).

Niet minder belangrijk was de medewerking van de Gentse klerken in *geschillen en rechtzaken*.

Ter stede zelf stonden zij de schepenen bij als deze van de keure zaten «te gadere up ychte dagen, up wettelike dingedaghe ende up andere dagen dat sy gezeten hebben over de bederve van de stede», en als de schepenen van gedele zaten «te gadere up daghe van terminatien ende up daghe omne saken over onse poorters». Ook als de schepenen voor half augustus zaten over «dorconsepe van den banne» (508) en als men «dorconsepe sat van onse poorters die ute waren» (509). De klerken stonden de schepenen verder bij als «men gheweest hadde in vierscaren» en waarschijnlijk ook als de schepenen voeren «ter justicie» (510). Tenslotte werden de klerken betrokken in speciale onderzoeken of inquesten als bv. «om te horen ende te versien» de boeken van de rekeningen van het schependom

(502) Het is mogelijk dat de Jan Utenhove van wie sprake geen klerk was maar schepen. Deze passus uit de stadsrekeningen maakt het echter allerduidelijkst dat de Gentenaars er reeds in de XIVe eeuw naar streefden door een kanaal de zee te Terneuzen met hun stad te verbinden, en dat ze zeker het belang van de Lievevaart niet overschatten. S.A.G. R. 1369-70 XIV v^o.

(503) Depauw, R. I 291 II 387 (van Lovene).

(504) Depauw, R. I 285 (de Bomere).

(505) Depauw, II 304-305 (De Mindere, Lovelde).

(506) Depauw, R. I 291 II 387 (Lovelde) S.A.G. R. 1372-73 L (Clais van Erdbuer). Toen de volders te Gent waren uitgeweken naar Deinze.

(507) Vuylsteke, R. Filips 422.

(508) Depauw, R. II 246-247-417.; S.A.G. R. 1352-53 CCLXVII (J. van Lovene, H. Naes, Thonis Bette); Vuylsteke, R. Filips 423. Ze schreven ook de «ichtebriefven». S.A.G. R. 1356-57 CXXXVIII.

(509) Depauw, R. III 322. Dit betrof de fugitieven.

(510) Vuylsteke, R. Filips 424-425.

van Hendrik de Grutere van 18 januari 1349 tot 15 augustus 1358, of «om te hoerne van dat ter kernessen ghevalen was» (511).

In het graafschap gingen ze vaak mee «orconscepe» horen, zo bv. «van der ghenen die hem ghepijnt adden int Vrie werringhe te makene» (512) «up de fugitive van den Westlande», (513) «van den rechte van ere leede», (514) tussen «miere vrouwen van Boenlaer ende Willem van der Riggehage» (515).

Ze liepen mee om een «zoending» te voltrekken (516) en zaten «over inquesten» of om «te hutene dinqueste» (517). Ze trokken uit om «te pointe te sette tdiscord» dat was ontstaan in een ambacht (518) of tussen ambachten (519) of casselrijen, «om pays en acort te makene» tussen twee steden bv. Antwerpen en Mechelen (520), tussen de graaf en Gent (521), of in een casselrij (522). Zij gingen ook «verde makene» bv. «van den fayte dat ghevalen was te Curterike» en deden deze «verde stadene» (523). Zij trokken uit «om wet te doen doen» (524) of «wet te vervolghene» (525). De klerken traden op als echte scheidsrechters o.m. in een oordeel dat geveld werd over Brugge door de graaf van Namen en de steden Gent en Ieper, en in een ander door Robrecht van Cassel en de steden Gent en Ieper over de beroerten in Veurneambacht (526). Tenslotte waren ze mede getuigen als de graaf van Henegouwen het «segghen seide van de payse» tussen Brabant en Vlaanderen in juni 1357 (527), en werden uitgestuurd

(511) S.A.G. R. 1359-60 XLVIII. Op dit inquest waren drie klerken afgevaardigd. Jan Herteliefs, De Visch en Augustin. Zie ook Depauw, R. III 370.

(512) Depauw, R. I 417. et Aardenburg, Damme, Oostburg (Tolvin).

(513) Te Ertvelde (Moerstrate) Depauw, R. III 37.

(514) Met andere steden (de Puur) Depauw, R. II 39.

(515) Depauw, R. I 302-294.

(516) Van Symoen van Raveschoot te Deinze in 1354. S.A.G. R. 1353-54 XX v^o.

(517) Het eerste in de Vier Ambachten (De Visch) Depauw, R. I 294, het tweede te Oudenaarde met de steden Ieper en Brugge (Jacob Bette). Depauw, R. II 209. De klerken vergoedden de enqueteurs. Depauw, R. III 439 I 216-382.

(518) Vuylsteke, R. I 340.

(519) Vuylsteke, R. I 341.

(520) S.A.G. R. 1360-61 XCVII (J. Daens) Te Deinze.

(521) Te Harelbeke (J. v. d. Rake) Vuylsteke, R. Filips 272.

(522) Vuylsteke, R. I 340.

(523) Depauw, R. I 399 (de Bomere).

(524) Te Ieper «over deghene die geslegen adde up de wet». Depauw, R. II 120.

(525) Op of tegen Pieter Toene, beschuldigd van moord op een Gents baljuw. (Lovelde, Naes) Depauw R. II 494-495 en Rogghé, Simon de Mirabello 42.

(526) Vuylsteke, R. I 150 ; Pirenne, La Bataille de Cassel 171 en Vuylsteke, R. I 340. (P. v. d. Mersch).

(527) Te Geraardsbergen. S.A.G. R. 1356-57 CXXXIII.

«om te soukene de goede liede die van ouden tiden wisten te spreken van den payse tusschen Vrankerike ende Vlaendren dar up dat gedinge es ghewest tusschen den lande en die van Douay omme dar af orconsepe te secghene voer de commissarisise vors. te Dornike» (528).

Ook in *godsdienstige* en *kerkelijke aangelegenheden* waren de klerken van tel. Inzonderheid inzake de sententiën van excommunicatie die vaak willekeurig over Vlaanderen werden geworpen, leverden de klerken verdienstelijk werk.

Zij werden uitgestuurd bij «grote clerke» te Luik om raad betreffende de kerkban (529), trokken naar Doornik bij «sconinx lieden» om de schorsing van de banvloek te verkrijgen (530), werden bij de Franse koning afgevaardigd «om de sententiën quite te ebbene» (531) of liepen naar Brugge om de poorters aldaar «te elpen ordineren een apeel op de sentencie» (532). Zij woonden conferenties van geestelijken bij om deze te bewegen te «adheren ter provocatie», om beroep aan te tekenen tegen de excommunicatie (533). Zij haalden te Doornik de documenten betreffende de kerkban, documenten die coram populo op het schepenhuis werden gescheurd (534), of werden uitgezonden met vertegenwoordigers van Ieper en Brugge «om de sententiën te doen ute registre... ende daer up te ghecrighene sulke instrumente alse de coninc (van Frankrijk) gheloeft adde te leverne den lande van Vlaanderen» (535). Met dezelfde opdracht werden zij uitgestuurd naar Avignon bij de paus en de cardinalen (536). Steeds in verband met de sententiën werden klerken uitgezonden op parlementen en conferenties met de Vlaamse clerus, met cardinalen en bisschoppen, te Gent, te Doornik, te Brugge, te Tielt, te Kortrijk, te Condé,

(528) Depauw, R. I 171.

(529) Jan Van de Bossche op 10 april 1338. Hij deed zich bijstaan door advocaten en tabellioenen. Depauw, R. I 183.

(530) Te zamen met schepenen. Depauw, R. I 183 (J. Utenhove).

(531) Te zamen met schepenen. Depauw, R. I 403 (De Bomere).

(532) Depauw, R. I 417 (Van Lovene).

(533) O.m. te Harelbeke. Depauw, R. I 413 (van Lovene).

(534) Het waren de klerken Jan Utenhove, Jan van Lovene en Jan De Visch. Depauw, R. II 34-35.

(535) Depauw, R. II 41 (J. Utenhove).

(536) Over Parijs en Lyon. De klerk Jan Utenhove had aanbevelingsbrieven meegekregen van de hertog van Brabant, brieven die zijn kollega Jan De Visch speciaal was gaan halen. Depauw, R. II 41-60. Jan Utenhove vervulde te Avignon zijn opdracht, samen met twee andere klerken van Brugge en Ieper, en een gezant van de Franse koning, nl. Raymond de Salgues. Daumet, Benoit XII, Lettres closes etc. n° 817 en Depauw, R. II 74-75.

te Valenciennes ⁽⁵³⁷⁾. De Gentse klerken hadden tevens met betrekking tot de kerk contacten met 's graven raadsheren als Willem van Auxonne, met de officiaal, het kapittel en de bisschop van Doornijk ⁽⁵³⁸⁾. Met betrekking tot de Westerse Scheuring in de kerk en haar gehechtheid aan paus Urbanus zond de Gentse magistraat haar klerken uit naar Rijsel «om de legaat en de riddere van Rome die gevangen waren te doen deliveerne» ⁽⁵³⁹⁾, of naar St. Omaars «om sgeleofs wille» ⁽⁵⁴⁰⁾.

Gentse klerken werden nog uitgezonden naar Doornijk «om te appeleerne jeghe de maninghe die de biscop dede up schepene» (van Ghent) ⁽⁵⁴¹⁾, of om verzoening te bewerken tussen de stad en de abt van Ter Duinen wegens oorlogsschade ⁽⁵⁴²⁾. Delen wij tenslotte mede dat de klerken de documenten betreffende de kerkban overschreven ⁽⁵⁴³⁾.

Zelfs in oorlogstijd, in tijd van burgerwisten of in geschillen met de graaf speelden de klerken een *militaire rol*.

Ze reisden bv. naar Oudenaarde «om daer de poort te settene in rusten en in payse van der onrusten die daer was onder de ghemeenten» ⁽⁵⁴⁴⁾ of naar Ieper toen de graaf «correctie dede doen» wegens mouterij die in de stad ontstaan was ⁽⁵⁴⁵⁾. Ze trokken mee uit op «reise» naar Brabant, toen Asse door de Vlaamse troepen in brand werd gestoken en «ghesconfiert» ⁽⁵⁴⁶⁾. Ze werden uitgezonden om de Gentse serjanten naar Gent te doen keren of om hun soldijgeld te betalen ⁽⁵⁴⁷⁾. Ze liepen mee naar Hulst en Axel «om der ghisele wille van daer te doen commene die er gekozen waren» ⁽⁵⁴⁸⁾ of naar Oudenaarde «om te helpen ordineren hoe men de port ende castelrie besette soude» ⁽⁵⁴⁹⁾. Zij gingen in geval van

(537) Depauw, R. II 48-124-192-204-205-207 ; Lucas, The Low Countries 479 ; Lescot o.c. 58 ; Van Isacker-Berlière, Lettres de Clement VI n° 567.

(538) Vuylsteke, R. II 708-838 ; S.A.G. R. 1353-54 LVII.

(539) Vuylsteke, R. Filips 415. Het betrof de bisschop van Ancone, legaat van paus Bonifacius IX.

(540) Vuylsteke, R. Filips 417.

(541) S.A.G. R. 1367-68 CCCVII v°.

(542) Depauw, R. III 212-218. Wegens de verwoestingen door de Gentse milities veroorzaakt te Zande in Zeeuws-Vlaanderen.

(543) Depauw, R. III 71.

(544) Depauw, R. II 257 (Tolvin, De Puur, J. Bette).

(545) In 1361. S.A.G. R. 1361-62 CXXXIV.

(546) In het schepenjaar 1356-57 S.A.G. R. 1356-57 CLII.

(547) Naar Sluis in nov. 1357. S.A.G. R. 1357-58 CCLXV (Tolvin). Naar Zande in juni 1347. Depauw, R. III 72 (Lovelde). Soldijgeld werd uitbetaald door Augustin te Brugge. Depauw, R. I 292.

(548) Depauw, R. I 286 (Moerstrate, J. Utenhove).

(549) Depauw, R. III 301 (Lovelde).

gevaar militaire hulp vragen tegen Gentse vijanden ⁽⁵⁵⁰⁾ of onderhandelden op parlementen in geval van oorlog ⁽⁵⁵¹⁾. En in de grote Gentse militaire expedities toen de «gemene poort» uittrok naar Kales, naar St. Omaars, naar Terenburg tegen de Fransen, naar 's Gravenscure tegen de Engelsen, of naar Oudenaarde dat op de graafgezinden moest gewonnen worden, liepen er klerken mee ⁽⁵⁵²⁾.

Ook op *plechtigheden* van allerlei aard waren de klerken tegenwoordig. Zo trok op 4 oktober 1346 de klerk Jan Utenhove naar Ieper om er de keizerin welkom te heten ⁽⁵⁵³⁾. Een ander maal ging hij te Sluis de Engelse koning begroeten ⁽⁵⁵⁴⁾ en nog een ander maal de graaf, toen deze voor het eerst in zijn graafschap kwam ⁽⁵⁵⁵⁾. Meester Jan van der Rake was op het feest van «miere vrouwe van Burgondië» te Oudenaarde in het schepenaar 1360-61 ⁽⁵⁵⁶⁾. In het schepenaar 1376-77 was Clais van Erdbuer op de uitvaart van de heer van Gistel ⁽⁵⁵⁷⁾ en Jan van der Rake op deze van de heer van Edingen ⁽⁵⁵⁸⁾. Op de jaarlijkse ommegang ter ere van O. L. V. van Doornik waren de klerken steeds vertegenwoordigd, soms met vieren ⁽⁵⁵⁹⁾. Zij gingen verder inlichtingen inwinnen omtrent de komst van mevrouwe van Burgondië naar Gent ⁽⁵⁶⁰⁾, of wanneer de bisschop in een stad in Vlaanderen op bezoek kwam ⁽⁵⁶¹⁾. Ze begeleidden de hertog van Gelder van Dendermonde tot de St. Baafsabdij te Gent ⁽⁵⁶²⁾.

Tenslotte voerden de Gentse klerken heel wat *administratieve en andere opdrachten* uit, vervulden speciale zendingen, leverden heel wat materieel werk.

Zo bezochten ze, zoals wij reeds mededeelden, heel alleen hoogwaardigheidsbekleders ⁽⁵⁶³⁾, of pleegden overleg met grafelijke en hertoge-

(550) In het Waasland en in de Vier Ambachten (Lovelde) Depauw, R. II 389.

(551) Depauw, R. I 285 (de Bomere).

(552) Depauw, R. I 230, III 127-139-140 ; Vuylsteke, R. Filips 329.

(553) Depauw, R. III 60.

(554) ib. I 421 (25 juni 1340).

(555) Vuylsteke, R. I 243 (15 oct. 1322).

(556) S.A.G. R. 1360-61 XVIII v^o en XCIII v^o (2 kladb.).

(557) Vuylsteke, R. Filips 25.

(558) S.A.G. R. 1367-68 CCVII.

(559) Depauw, R. II 286. In sept. 1343. Nl. Jan Utenhove, II. de Mindere, Jan De Visch, Augustin.

(560) S.A.G. R. 1361-62 CXXXIV v^o (Jan van Coudenberg).

(561) ib. R. 1354-55 LVII.

(562) Depauw, R. I 293.

(563) De bisschop van Doornijk, de graaf van Gelder, de goeverneur van Doornijk, de de hogere clerus van Luik, de Engelse koning, de kanselier van Burgondië, enz. Depauw, R. I 177-179-183-287. S.A.G. R. 1390-91 fol 319 v°.

lijke officieren en ambtenaars ⁽⁵⁶⁴⁾. Ze kwamen op ten voordele van Gentse poorters ⁽⁵⁶⁵⁾ of liepen om «gelede» aan vreemde hoven ⁽⁵⁶⁶⁾. Zij kochten voor rekening van de stad turf aan, laken, geschenken of presenten. ⁽⁵⁶⁷⁾ traden op als borg voor ontvangers ⁽⁵⁶⁸⁾ of traden bij de graaf bemiddelend op «doe men de camp vacht» ⁽⁵⁶⁹⁾. Ze gingen voor de stad aankopen doen in den vreemde ⁽⁵⁷⁰⁾, gingen «versien» de stadshuizen en de bruggen op de Lieve ⁽⁵⁷¹⁾, gingen te Damme «versien» de «speyen» en huizen van de stad en «manere de huishure» ⁽⁵⁷²⁾. Ze voerden «up de Leye omme te besiene tghedelf dat die van Brugge eens jars daden delven» ⁽⁵⁷³⁾, of trokken naar Damme om «ruminghe te ebbene van der Lieve, die sy verstoppt hadden» ⁽⁵⁷⁴⁾. Ze reisden naar Doornijk, Valenciennes, Dowaaï en Betune om het koren naar Vlaanderen te doen komen ⁽⁵⁷⁵⁾. Ze gingen vanwege de stad excuses aanbieden aan vorsten ⁽⁵⁷⁶⁾ of deden uitgerukte Gentse serjanten weer naar Gent keren ⁽⁵⁷⁷⁾. Zij gingen voor de stad «juwele» kopen te Brugge ⁽⁵⁷⁸⁾.

De klerken riepen ook in alle kerken de pachten ⁽⁵⁷⁹⁾, deden betalingen voor de stad en ontvingen geleend geld ⁽⁵⁸⁰⁾, inden de renten, regelden de Gentse onkosten voor de ommegang te Doornijk en vervulden de rol van messagier of hode ⁽⁵⁸¹⁾. Naast al deze opdrachten werd door de klerken nog heel wat tijd besteed aan schrijf-, vertaal- en kopijwerk. Zij stelden de supplicaties, procuraties en andere brieven op ⁽⁵⁸²⁾, schreven

(564) Vuylsteke, R. II 715 (Vilain, Braem) S.A.G. R. 1390-91 fol. 319 en 319v^o.

(565) Depauw, R. II 300 (Simon de Mirabello).

(566) ib. I 296-307.

(567) Depauw, R. III 262-189-292 — Lakens voor de dekens, voor de garsoenen van de stad. Vuylsteke, R. Filips 141-79 (W. van Lovendegem, Lievin van den Houte). Leverde «fronchinen en zegelwas». Vuylsteke, R. I 153-172.

(568) Depauw, R. II 555-557. Voor stadsontvangers en ostellers.

(569) S.A.G. R. 1352-53 CCLX.

(570) Nl. te Dordrecht, voor te Gent uit te voeren werken. Vuylsteke R. II 961-983-984.

(571) Vuylsteke, R. Filips 27 ; S.A.G. R. 1356-57 CXXXIIv^o. Of om de Lieve zelf «te oversiene». S.A.G. R. 1390-91 fol. 319 v°.

(572) Depauw, R. I 185.

(573) Vuylsteke, R. II 711.

(574) ib. II 894.

(575) op 4 april 1367. S.A.G. R. 1367-68 CCVII.

(576) Depauw, R. I 292.

(577) S.A.G. R. 1357-58 CCLXV.

(578) Depauw, R. II 114 (Augustijn).

(579) Vuylsteke, R. Filips 422.

(580) ib. II 706 ; Depauw, R. II 454 (Augustin, Mateus de Puur).

(581) Depauw, R. I 382 II 147 ; Vuylsteke, R. Filips 415-416 (Onredene).

(582) Vuylsteke, R. II 711 ; Depauw, R. I 84 II 320. Ze deden vertaalwerk. Depauw, R. III 112.

en kopieerden de boeken van de rekeningen, van de stadswerken, van de renten, van de leningen en de stedecijnzen ⁽⁵⁸³⁾, de ychtebrieven, de statuten en ordonnancies van de ambachten ⁽⁵⁸⁴⁾, de verdragen, vredetractaten en verbonden ⁽⁵⁸⁵⁾, de orconscepen of getuigen ⁽⁵⁸⁶⁾, de pachtbrieven en de pachten op tafelen ⁽⁵⁸⁷⁾, de rechten van de amman ⁽⁵⁸⁸⁾, de conincstavelen ⁽⁵⁸⁹⁾; de ontvangst- of kwijkbewijzen ⁽⁵⁹⁰⁾, de pointingen van de serjanten ⁽⁵⁹¹⁾, tekenden de sententiën van absolutie, brieven van de neringen ⁽⁵⁹²⁾, kopieerden de verzoeken van de graaf ⁽⁵⁹³⁾ en gingen zoals te Kortrijk «versiene» de privileges ⁽⁵⁹⁴⁾.

In vele gevallen werden de klerken in hun taak bijgestaan door knapen en garsoenen en tevens door speciale klerken en scribenten die door de stad werden gesalarieerd ⁽⁵⁹⁵⁾.

Delen wij terloops nog mede dat bij gelegenheid van het huwelijk van een kind, of als een zoon of dochter de geestelijke stand verkoos, sommige klerken de magistraat uitnodigden op een banket te hunnen huize ⁽⁵⁹⁶⁾.

TROUW EN VERRAAD DER KLERKEN

In het vorig hoofdstuk hebben wij grosso modo de algemene activiteit van de Gentse klerken belicht.

In onderhavig hoofdstuk pogen wij een beeld te geven van het vaak bewogen politiek activisme van de Gentse klerken gedurende de XIVe eeuw.

(583) Depauw, R. I 85, III 319-410; Gheldolf, Hist. d. Gand 150.

(584) Depauw, R. II 261-320 III 112.

(585) Depauw, R. 457-407-456 II 516 Vuylsteke, R. I 259. Jac. Ute Moerstrate voorzag de geschriften van zijden koorden waaraan zegels hingen. De geschriften waren beslagen met zegelwas, van «vilte» en «flaascergen» ib.

(586) Vuylsteke, R. Filips 33.

(587) Vuylsteke, R. II 656 I 85-143. Depauw, R. III 149. En inden de opbrengst van de stadspachten (Augustin) Depauw, R. II 461.

(588) Depauw, R. III 112.

(589) Depauw, R. III 109 II 84. Ook in de St. Pieters- en de St. Baafsdorpen. ib. II 242.

(590) ib. III 163-164.

(591) ib.

(592) ib. III 261 (J. Ute Moerstr.).

(593) ib. II 139 (Moerstr.)

(594) Depauw, R. I 412 (Moerstr.).

(595) Depauw, R. I 442, III 403. Behalve scribenten hielpen nog candidaat-klerken en gewezen stadsklerken, Vuylsteke, R. II 974; Depauw, R. I 120-126 III 113; Vuylsteke, R. I 120-126 (Naes, Pile, Moerstrate): Voor de bijzondere klerken zie Depauw, R. III 109-110.

(596) Vuylsteke, R. II 754 (Van Lembergen); Depauw, R. I 458 (de Bomere) II 327 III 115-434. De schepenen gingen soms hun noenmaal gebruiken bij de Jacobijnen. Depauw, R. II 140. Als er vreemde gasten waren op het schepenhuis werd als erewijn «kriekewijn» gedronken. Depauw, R. II 246.

Deze eeuw, die men gerust «de rampzalige Vlaamse eeuw» kan noemen, was gekenmerkt door langdurige oorlogen, door burgerstuwten en burgeropstanden, door onstuimige sociale conflicten. Het graafschap werd met Graaf Gwijde van Dampierre in een oorlog met Frankrijk gewikkeld, die onder zijn opvolger graaf Robrecht van Bethune sporadisch werd voortgezet. Spijt hun graaf, Lodewijk van Nevers, aanhanger was geworden van de Franse lelie, hebben de Vlamingen, eerst geleid door Zannekin in 1329, nadien onder de impuls van Jacob van Artevelde en gesteund door Londen, van 1340 tot 1348 opnieuw de strijd tegen Parijs opgenomen. Met Filips van Artevelde en zijn opvolgers werd Vlaanderen weer voor drie jaar in een oorlog tegen Frankrijk gejaagd.

Vlaanderen beleefde nog vier andere kleinere oorlogen, twee tegen Brabant en twee tegen Henegouwen. Daar komen bij drie bitsige nationale opstanden, in leven geroepen door Willem de Deken, Jacob van Artevelde en Jan Hyoens. En men vergete de ongenadige strijd niet tussen Brugge en Sluis, Ieper en Poperinge, Gent en Dendermonde en tot tussen de kleine steden toe als Eeklo en Kaprijke, alsmede de sociale beroerten binnen de grote steden zelf.

Dat het politiek bewind in de steden, inzonderheid in de drie grote : Gent, Brugge en Ieper, gedurende die rampzalige eeuw vaak van leiders veranderde naar gelang de omstandigheden, hoeft nauwelijks genoteerd. Nu eens was het beleid te Gent graafgezind en Fransgezind, dan weer anti-graafs en gesteund op Engeland. Dat de politieke leiders, schepenen, ontvangers en hoofdmannen in het ontwerpen van hun plannen en bij de verwezenlijking ervan naar steun zochten bij de Gentse klerken valt niet te loochenen. Men kan zelfs de vraag opwerpen of, naar het voorbeeld van de Brugse stedeklerk Pieter van Zinnebeke, niet heel wat Gentse strijd en verzetsplannen door de Gentse klerken werden gesuggereerd.

Dat er onder de Gentse stadsklerken en raden in 1302 liebaardsgezinden en leliaards waren staat buiten twijfel. De strijd waarin Vlaanderen toen gewikkeld was, was te groot van betekenis en had te veel envergure opdat de Gentenaars er ongevoelig konden bij blijven. Het was ons echter onmogelijk uit de bronnen zelf bepaalde gegevens betreffende de strekkingen onder de stadsklerken te halen. De bijzonderste bron, de stadsrekeningen uit die jaren, is trouwens verloren gegaan. Hetzelfde betreft de bewogen Gentse periode van 1320 tot 1329, toen de Vlamingen op Gent en Oudenaarde na, de grafelijke politiek bestreden, en het eerste buitengewone bewind der hoofdmannen te Gent werd ingevoerd. Ook daaromtrent ontbreken directe bronnen ⁽⁵⁹⁷⁾. Het staat niettemin vast dat er toen

(597) Van de zeven geciteerde klerken van 1316-17 vonden wij in 1321-22 vijf namen terug : L. Impine, Everard Dyrote, Jacob Vehericke, Jan van Zwinarde en Jan Tolvin. Vuylsteke, R. I 121-123 en 159-161.

Gentse klerken waren, zoals Pieter van der Mersch, die een dubbelhartige politieke rol speelden, zoals wij overigens verder zullen belichten. Eerst betreffende het tweede bewind der Gentse hoofdmannen van 1538 tot 1549, konden wij nauwkeurige gegevens verzamelen betreffende een activistische medewerking vanwege sommige stadsklerken. Met Jacob van Artevelde werd te Gent gebroken met het oude regime, dat gevoerd werd tijdens het eerste bewind der hoofdmannen, van 1520 tot 1529, en daarna tot de eerste dagen van 1538.

In deze periode was het Gentse stadsbestuur, zeker tot 1535, graafgezind en Fransgezind. Van 1535 af ging deze gehechtheid aan de graaf afbrokkelen, deels vanwege de centralisatiepolitiek van de graaf zelf, deels door de werkloosheid en het oorlogsgevaar, waaraan Lodewijk van Nevers zijn onderdanen bloot gaf, toen hij zijn Franse leenheer steunde tegen koning Eduard III in de eerste fase van de Honderdjarige Oorlog (⁵⁹⁸).

Daar Van Artevelde er naar streefde door een herstel van de handelsbetrekkingen met Engeland deze werkloosheid op te lossen, een neutraliteitspolitiek tussen Parijs en Londen huldigde en een innige samenwerking onder de drie grote Vlaamse steden, die de grafelijke centralisatiepolitiek moesten bezweren, op het oog had, moest hij onvermijdelijk in conflict komen met de Vlaamse graaf. Ofschoon te Gent in 1538 een grote meerderheid voor Jacobs plannen gewonnen was, waren er toch Gentenaars die de francofiele graaf trouw bleven (⁵⁹⁹). Onder dezen moeten nu ook drie Gentse stadsklerken, Gillis van Houte, Jan Portugale en Pieter van der Mersch worden gerekend.

— *Meester Gillis van de Houtkine of Van Houte.*

Meester Gillis, die nu eens in de teksten Gillis van de Houtkine of Van de Houte wordt genoemd, dan weer Gillis dou Bois of de Bos, was te Gent zijn klerken carrière begonnen bij het uitgaan van het schepenaar 1331-32. Op 25 juli 1532 trok hij in gezelschap van de Gentse schepen H. Leyscoof naar Kortrijk ten parlemente (⁶⁰⁰). Over zijn familie zijn wij weinig ingelicht, ofschoon de naam Van Houte of Van Houtte een bekende klank had te Gent. Wellicht was hij verwant met de Gillis Van Houtte, die schepenklerk was en wisselaar in 1516-17 of met Jan van Houte f. Raes, Gents poorter. Precies weten wij alleen dat hij een broer had, Jan, die

(598) Rogghé, Ghemeente en Vriendt 105 ; Rogghé, Zevenjarig Beleid 12-13.

(599) Onder de graafgezinde Gentenaars van toen moeten geteld worden o.m. de patriciërs ser Braem, Pieter Damman, Hüge de Jonghe, die trouwens door de Arteveldisten gearresteerd werden. Depauw, R. I 226-227.

(600) Vuylsteke, R. II 802.

stadspachter werd en met wie hij borg was, en dat hij blijkbaar verwant was met een andere Jan van de Houtkine, die zijn vader of zijn oom was ⁽⁶⁰¹⁾. In hoever hij een familielid was van Lievin van de Houtkine of van Houte, die eveneens stadsklerk werd, is niet uit te maken ⁽⁶⁰²⁾.

Toen Gillis in stadsdienst trad waren twee van de bijzonderste stadsklerken niet meer in functie, nl. Hendrik van Lembergen, die reeds in 1309 een rol speelde en Justaes van Maldegem die kwam te overlijden ⁽⁶⁰³⁾. Op het ogenblik van zijn indiensttreding was het graafschap pas verlost van een burgeroorlog, die tenslotte uitgelopen was op een oorlog tegen Frankrijk, waarbij de Gentenaars de partij van hun graaf en van de Franse koning hadden gekozen. Uit die na-oorlogse periode poogden de Gentenaars én politiek én financieel munt te slaan en bovendien hun invloed te versterken in het graafschap, ten nadele van Brugge dat sinds 1302 toonaangevend was geweest. Aan de andere kant streefde de graaf ernaar, gesteund door zijn legisten, zijn jarenlang gehavend gezag op zijn onderdanen weer te winnen, en zijn politiek van centralisatie en van absolutisme ook op de Gentenaars te doen zegevieren. Het betrof vooral de Gentse schuld aan Frankrijk, de boeten voortspuitend uit het verdrag van Athis, de zaak van de pelgrims van Brugge, waarin de graaf ze gewikkeld had, en tenslotte «het geding van Rijsel en Dowaaï», waarmede ook andere processen gepaard gingen ⁽⁶⁰⁴⁾.

Was Gillis voor het eerst op een parlement in juli, reeds in augustus werd hij naar Parijs gezonden, wat ook gebeurde in september en in december 1332 ⁽⁶⁰⁵⁾, o.m. met betrekking tot de zaak van de Brugse bedevaarders en de brandschade die de Gentenaars in de burgeroorlog hadden aangericht in Vlaanderen. In hetzelfde najaar was hij nog op parlementen te Kortrijk en te Deinze ⁽⁶⁰⁶⁾. Te Parijs kwam Gillis in contact met 's konings deurwaarders, foriers en messagieren, met 's konings gevolg en dit van de Franse kanselier, met de heren van de «camere van der rekeninghen» en van de «camere van de parlementen», allemaal lieden die hij vanwege de stad met «hovesceden» bedacht ⁽⁶⁰⁷⁾. Het volgende jaar trok hij met gezanten van Brugge en Ieper weer naar Parijs voor 's konings-

(601) De St. Genois, Inv. 209 ; Vuylsteke R. I 105 ; Depauw, R. II 95 R. III 494.

(602) Deze Lievin had een broer Jacob. Vuylsteke, R. Filips 2. Hij was klerk van de «alle beneden» en later van de erfelijke renten. ib. 136-419. Deze Lievin werd ook stadspachter en leverde laken voor de Gentse dekens. ib. 141-169.

(603) Vuylsteke, R. II 828.

(604) Voor al deze zaken cfr. II. Van Werveke, Gentse stadsfinanciën.

(605) Vuylsteke, R. II 802-834-835-836.

(606) ib. II 833.

(607) ib. II 834-836-892. Ook met Gentse advocaten.

raad, en dit met betrekking alweer tot de zaak van de bedevaarders ⁽⁶⁰⁸⁾. Op 15 juni 1333 trok hij naar Kamerrijk om het geding te houden «jegen de scolaster» van Noyon, die er wegens de gemene schuld van de stad vier notabele Gentse poorters had gedaagd, nl. Jacob Rijnvisch. Everdey de Grutere, Symoen van der Sickelen en Jan van Steenbeke ⁽⁶⁰⁹⁾. Hetzelfde schepenjaar, eerst op 30 juni en dan op 22 september, trok hij met een schepen alweer naar Parijs «ter dachvart», die de koning had «geleid» sententie te geven betreffende het geding omtrent de Brugse bedevaarders. Ook in oktober was hij voor hetzelfde geval te Parijs ⁽⁶¹⁰⁾. Op 22 maart 1334 trok hij met een schepen bij de graaf te Oudenaarde, die hij enkele weken later alleen ontmoette te Rijsel ⁽⁶¹¹⁾. Op 12 april en later op 3 juni trok hij naar Mons waar hij o.m. aanwezig was op een parlement ⁽⁶¹²⁾. Waarschijnlijk was hij in april ook te Noyon, wellicht in verband met de zaak van de scolast ⁽⁶¹³⁾. Toen in juni 1334 te Parijs het gemene land was bijeengeroepen, tezamen met de graaf, was ook Gillis van de partij ⁽⁶¹⁴⁾. De volgende maand was hij op een parlement te Atrecht en te Amiens ⁽⁶¹⁵⁾. Van toen af aan was hij de voornaamste pleitbezorger voor Gent in Frankrijk in diverse processen, wat hem noodzaakte meermaals te Parijs te vertoeven, vooral met betrekking tot het geding van «Rijsel en Dowaaï» ⁽⁶¹⁶⁾. Dit belette echter niet dat hij als stadsklerk ook binnen Vlaanderen en elders bedrijvig bleef. Op 20 maart 1335 ging hij naar Doornijk voor een onderhoud met de vicaris van het bisdom ⁽⁶¹⁷⁾ en op 2 september 1337 nogmaals naar Doornijk bij de commissaris van de Franse koning betreffende het geding van «Rijsel en Dowaaï». Op 16 oktober 1337 en op 10 en 17 januari 1338 trad hij te Doornijk op ten voordele van de Gentse Augustijnen ⁽⁶¹⁸⁾. Hij kwam ook tussenbeide om een Gents poortersgoed los te maken bij de gouverneur van Doornijk ⁽⁶¹⁹⁾.

(608) Op 13 april 1333. *ib.* R. II 837 ; In maart 1333 trok hij bij de hertog van Brabant. Zie over deze zaak de *St. Genoïis*, Inv. 467-468.

(609) *Vuylsteke*, R. II 838.

(610) *Vuylsteke*, R. II 894-839-895. Op 29 nov. 1333 nogmaals naar Parijs, *ib.* II 896.

(611) *ib.* II 898-900.

(612) *ib.* II 900-899.

(613) *ib.* II 899. Op 3 april was hij ook naar Kortrijk vertrokken, en op 29 maart naar Brugge. *ib.* II 899.

(614) *ib.* II 901.

(615) *ib.* II 901.

(616) *ib.* II 960-962-997-999-1000-1002 ; *Depauw*, R. I 53-54-60-64-169-170-172.

(617) *ib.* II 965.

(618) *Depauw*, R. I 169-172-177.

(619) *Depauw*, R. I 169-172-177-179 ; *Vuylsteke*, R. II 965.

In Vlaanderen woonde hij parlementen bij te Brugge op 13 maart 1337, op 20 maart te Male, op 25 juni te Oudenaarde. Te Ieper had hij contact met 's konings lieden (⁶²⁰) en te Deinze ging hij «pays maken» tussen Gent en de graaf (⁶²¹). In Vlaanderen had hij meermaals contact met de graaf, of met 's graven ontvanger, of met de Franse commissarissen die belast waren met een onderzoek naar de financiële toestand van de stad. Zo was hij o.m. vertrokken op 1 november 1334 naar de graaf, op 10 juni naar zijn ontvanger, op 31 maart 1337 alweer naar de graaf en op 12 juli 1337 ging hij met de Gentse schepenen Everdey de Grutere bij de Franse koning om van hem de bevrijding af te smeken van de Gentse buitenpoorter, Zeger van Kortrijk, gewezen maarschalk van de stad. Dit werd herhaald op 12 september 1337. Op 27 augustus 1337 onderhandelde hij te Ieper met de Franse commissarissen en op 5 april 1338, toen J. Van Artevelde als hoofdmans verkozen was, liep hij naar Deinze bij 's konings lieden, die in Vlaanderen over de vrede met de opstandige Gentenaars kwamen palaberen (⁶²²).

Zijn nauwe en vele betrekkingen met de graaf, zijn vaak langdurig verblijf te Parijs en zijn contact met de omgeving van de Franse koning, zijn ambtenaars en dienaars, hadden blijkbaar Gillis van Houte een betrouwbare vriend gemaakt én van de francofiele graaf én van Filips van Valois. Dat hij de stad diensten had bewezen laat geen twijfel over. Hij verkreeg een uitstel of «geleede» (⁶²³), kwam naar Gent terug met brieven betreffende de 48.000 p. par. die de Franse koning schonk aan de stad «alse af te slane van der stede scult» en met brieven betreffende de 30.000 p. en de 20.000 p. die de koning «af zou slaan van den soenegelde» (⁶²⁴). Hij wist verder het afstaan te verkrijgen van aangeslagen Gents goed (⁶²⁵).

Zijn francofilie en zijn gehechtheid aan de politiek van de graaf werden echter door Jacob van Artevelde en zijn aanhangers niet op prijs gesteld. Ofschoon hij sinds 3 januari 1338 het nieuwe bewind, dat met Van Artevelde te Gent aan de macht was gekomen, had gediend — hij vervulde opdrachten vanwege de stad bij de bisschop van Doornijk en onderhandelde te Deinze met 's koningslieden over overeenkomst en vrede — werd hij niettemin als verdacht op 24 april 1338 te Gent gearresteerd en vast gezet in het huis van 's graven amman (⁶²⁶).

(620) ib. I 59-63-169.

(621) ib. I 182.

(622) ib. I 59-64-170-182 ; Vuylsteke, R. II 962-967.

(623) Vuylsteke, R. II 960.

(624) Depauw, R. I 170.

(625) ib. I 170.

(626) ib. I 161-225.

Hij werd in het pellortijn gezet, in a.w. aan de schandpaal vastgeklonken van 27 tot 28 mei, nadat het Gentse volk op de Vrijdagmarkt was samengestroomd (⁶²⁷). Hij werd daarop blijkbaar verbannen en zijn bezit werd in beslag genomen (⁶²⁸). Wegens zijn trouw aan Parijs en aan het oud regime, dat door Van Artevelde was opgeruimd geworden, werd Gillis, mede om zijn ruime kennis van zaken, in 's graven dienst opgenomen. Na de dood van Lod. van Nevers trad Gillis in dienst van de jonge, onervaren, doch sluwe Lodewijk van Male. Toen deze zijn eerste Blijde Intrede deed in Vlaanderen fungeerde Gillis reeds als zijn zegelaar of kanselier (⁶²⁹). Hij zegelde overigens de bescheiden waarin het huwelijk van Lod. van Male met Isabella van Engeland werd vastgelegd (⁶³⁰). Slechts enkele tijd bleef hij dit voorname ambt uitoefenen. Na de vlucht van zijn meester uit het graafschap in 1347 was zijn tegenwoordigheid, die reeds voor vele Gentenaars een kaakslag moest betekenen, zeker niet langer gewenst. Ongetwijfeld is hij opnieuw de weg van de ballingschap opgegaan. Toen Lod. van Male, deels door geweld, deels door overreding en diplomatie en bovendien begunstigd door bepaalde omstandigheden, zijn tweede Blijde Intrede in Vlaanderen vierde, was Gillis opnieuw 's graven kanselier (⁶³¹). Lod. van Male aarzelde niet in 1349 Gillis aan te stellen tot sherenkiezer te Gent (⁶³²). Gillis zou mede de reactie te Gent aan het bewind brengen. En de gewezen Gentse stadsclerk aarzelde niet op zijn beurt de achterstallen van zijn pensioen van de stad weer te eisen (⁶³³). Als kanselier, raadsheer en klerk van de graaf (⁶³⁴) bleef Gillis niet lang in functie. Hij overleed waarschijnlijk op het einde van 1350 en werd als kanselier opgevolgd door Maylin van der Niepe (⁶³⁵). In de jaren 1349 en 1350 woonde hij te Kortrijk aan de Raepliet (⁶³⁶) in een huis dat voorheen door Pieter van Dowaaï was betrokken geworden (⁶³⁷).

(627) Depauw, R. I 216-220.

(628) Depauw, R. II 328-342.

(629) Depauw, R. III 40.

(630) ib. III 68 en nota 377 en 485.

(631) de L. S. Cart. I 59 ; Gill. Van Severen, Inv. I 506.

(632) Depauw, R. III 327. Op 18 jan. 1349.

(633) ib. III 359.

(634) De L. S., Cart. I 146. Op 22 maart 1349 zat hij met andere grafelijke officieren en ambtenaars «over de rekeningen van 's graven ontvanger, hotelmeester, klerken, enz.» De L. S., Cart. I 146-149. Hij was ook getuige toen Symoen van Brugdam «manscep» deed voor de graaf. ib. I 191.

(635) de L. S., Cart. I XVII en II 31.

(636) «Dat was ghedaen te Curterike in meester Gillis huus van den Houte». (22 juni 1350). De L. S., Cart. I 244 II 31.

(637) Gillis had een lijfrente op de poort van Kortrijk (1350) De L. S. Cart. II 379.

Een zeer eigenaardig, invloedrijk personage was Pieter Van der Mersch, die in het schepenaar 1519-20 plotseling te Gent een eersterangsrol ging spelen. Hij begon zijn carrière als ambtenaar in de heerlijkheid van de abdijs van St. Pieters in 1309. In 1310 was hij een van de vijf baljuws van het St. Pietersdorp, in 1319-20 was hij er overbaljuw ⁽⁶³⁸⁾. In dit laatste schepenaar werd hij te Gent zelf met bepaalde opdrachten belast, nadat de Gentenaars graaf Robrecht van Bethune hadden geweigerd om met hem tegen de Fransen over de Leie te trekken ⁽⁶³⁹⁾. Hij werd dat schepenaar geciteerd onder de Gentse parlementairen of procuratoren die te Doornijk met de raad van Vlaanderen en deze van de Vlaamse steden zouden onderhandelen met de «cardinael omme eneghe verlichtensse van den payse (met Frankrijk) te bejaghene» ⁽⁶⁴⁰⁾. Toen bij het uitgaan van het jaar 1319 de Gentenaars vijf hoofdmannen kozen die met de schepenen een buitengewoon bewind zouden vormen — de stad lag toen met de graaf overhoop — bleef P. Van der Mersch in stadsdienst ⁽⁶⁴¹⁾. In het schepenaar 1321-22 staat Pieter Van der Mersch vermeld tussen de stadsklerken als gepensionneerd met een jaarlijks inkomen van 10 p. gr., pensioen dat hij onafgebroken tot in het schepenaar 1337-38 zal genieten ⁽⁶⁴²⁾. In 1323 wordt hij in de stadsrekeningen ook genoemd «raed van der stede» ⁽⁶⁴³⁾. In 1327-28 staat hij vermeld als deken, zonder twijfel van de poorterie, en op 18 oct. 1330 krijgt hij in een bescheid de titel van «retor».

In 1329 wordt hij ook vermeld als leenman van de graaf ⁽⁶⁴⁴⁾. Van 1320 tot 1337 heeft Pieter Van der Mersch, in zijn hoedanigheid van stadsklerk en raad, of in die van stedenserjant, van deken of retor schier aan alle Vlaamse parlementen deelgenomen. Zijn activiteit is werkelijk verbazend geweest. Hij was als het ware de incarnatie van het reactionair

(638) Depauw, *La vie intime* en Fl. 75-82.

(639) Vuylsteke, R. I 133.

(640) *ib.*

(641) *ib.* I 160.

(642) *ib.* I 161. Het volgend schepenaar staat hij gerekend onder de stedenserjanten, wat betreft de vergoeding van een stadskledij, *ib.* I 249-251.

(643) *ib.* I 338. Dit jaar staat hij weer vermeld voor zijn pensioen bij de klerken, en wat zijn kledij betreft bij de serjanten. *ib.* I 331.

(644) Depauw, *Cart. Art.* 116 ; de St. Genois, *Inv.* 459 ; van Duyse, *Inv.* 116. In het eerste bescheid wordt hij als deken vermeld naast deze van de volders en van de kleine neringen. In die tijd beschikten de wevers over geen deken meer. Blijkbaar cumuleerde de man én het ambt van deken, én van stede raad en klerk. In 1327-28 stond hij gerekend onder de serjanten voor de stadskledij, na de stedeklerken. Vuylsteke, R. II 588. Hij staat ook vermeld als leenman van de Burggravin en van de «visconten van Melun». Diericx, *Mémoires* I 607.

bewind. dat gedurende al die jaren te Gent de plak zwaaide, en bovendien uitgesproken francofiel en grafofiel was. Waar de schepenen elk jaar aftraden was hij met de vijf hoofdmannen, van wie er dan nog verdwenen, gedurende ruim 17 jaar de man van de dag. Zijn bedrijvigheid was zo groot dat ze op zich zelf een boek zou beslaan. Niet alleen werd P. Van der Mersch met opdrachten belast bij de graaf, die hij vaak alleen ontmoette ⁽⁶⁴⁵⁾, maar ook bij wereldlijke hoogwaardigheidspersonen als de graaf van Namen, die van Henegouwen, de raad van de Engelse koning, de bisschop van Doornijk, minhere van Wadripont, e.a. ⁽⁶⁴⁶⁾. Vaak trad hij op als «paisierder», als scheidsrechter in de vele beroerten en onlusten die het graafschap teisterden van 1322 tot 1329. Zo werd hij uitgezonden «om pays te makene» met de lieden die in het Vrije onrust stookten ⁽⁶⁴⁷⁾, of om raad te hebben inzake dezelfde onrust in West-Vlaanderen ⁽⁶⁴⁸⁾, of om «af te leggen tdiscort dat was in Veurneambacht en in Bergenambacht» ⁽⁶⁴⁹⁾, om «overeen te dragene van de seggene (oordeel) van den onruste, die ghewest adde in beide ambachten» ⁽⁶⁵⁰⁾, «om overeen te draghene» met Robrecht van Vlaanderen en met de schepenen van Ieper «van dien dat Colin Zannekin adde mesgrepen» jegens de graaf ⁽⁶⁵¹⁾, om het «seggen te seggene tusschen minhere van Vlaendren enter stede van Brugge» ⁽⁶⁵²⁾, om «te doen rechtene» met de onderbaljuw «over een balling» te Dendermonde ⁽⁶⁵³⁾. Pieter Van der Mersch trad mede op in de zaak van Sluis, Brugge en Jan van Namen ⁽⁶⁵⁴⁾, en was als verzoener op vele parlementen, waarop gestreefd werd naar een vrede tussen Parijs, de graaf en Gent enerzijds en Brugge en «hare hulpers» anderzijds ⁽⁶⁵⁵⁾. Hij poogde ook met andere Gentenaars bondgenoten voor de stad te verkrijgen tegen de Vlaamse rebellen in het Westland. Zo trok hij naar Dendermonde om deze stad voor Gent te bewerken ⁽⁶⁵⁶⁾, trok naar het Waasland opdat men aldaar de eed van trouw zou afleggen aan de Gentse ruwaard, Jan van Namen ⁽⁶⁵⁷⁾, reisde naar Dendermonde «om te vervolgene wettelijke jus-

(645) Vuylsteke, R. II 597.

(646) ib. II 593-595-597-651-654-707-840.

(647) ib. I 340.

(648) ib.

(649) Vuylsteke, R. I 340 «of om pays te makene». ib.

(650) ib. I 342.

(651) ib. I 342 ; Pirenne, La bataille de Cassel 171.

(652) ib. I 152.

(653) ib. I 542.

(654) ib. I 249-339.

(655) Vooral in 1326-27. ib. I 437-535-536-540-544.

(656) ib. I 432.

(657) ib. I 435. Ook te Geraardsbergen. ib. 433.

titie, die daer ghedaen was» over Gentse poorters, of trok naar Ath «om orconsepe te seggene» over een verbannen Gents poorter ⁽⁶⁵⁸⁾.

Hij werd ook uitgezonden om raad te hebben op het dreigend gevaar dat alle Engels goed zou worden aangeslagen in Vlaanderen op last van Parijs ⁽⁶⁵⁹⁾, of naar een parlement gestuurd «om raad te hebben» op de zaak van Engeland en deze van de Franse koning, die de graaf ontbood «dat hi tote hem quame met sine wapene» ⁽⁶⁶⁰⁾, of waarop gehandeld werd over een oorlog tussen Frankrijk en Engeland ⁽⁶⁶¹⁾. Ook inzake de Gentse schuld aan Frankrijk en ⁽⁶⁶²⁾ aan de graaf ⁽⁶⁶³⁾ was Pieter Van der Mersch vaak mede op parlement.

Meermaals ontmoette hij de graaf wegens de vrijheden van de stad ⁽⁶⁶⁴⁾, of kwam tussen inzake «zettinge» die buiten de stad op Gentse poorters werd gedaan ⁽⁶⁶⁵⁾. Vermelden wij nog onder de vele opdrachten die hij vervulde, dat hij raad inwon betreffende het Gents geding te Avignon en de zaak van de Gentse charters, dat hij mede ingreep in verband met het «wolwerk» dat verricht werd in strijd met de stedelijke privileges te Eeklo en te Kaprijke ⁽⁶⁶⁶⁾, dat hij uittrok met betrekking tot de «huishuren» van de stad, de vrijlating van Gentse poorters, o.m. Jan van Hale en zijn zonen ⁽⁶⁶⁷⁾.

Vriend van Parijs en van de francofiele graaf, werden zijn diensten in het schepenjaar 1336-37 echter al minder en minder op prijs gesteld. Ter-nauwernood nam hij nog aan vijf parlementen te Brugge deel. De laatste drie betroffen «doccoison van den orloghen van Yngelant» ⁽⁶⁶⁸⁾. Te Gent, als elders in het graafschap, was de werkloosheid gaan spoken tengevolge van het Engelse embargo op de wol, en was de gehechtheid van de Gentenaars, die eenmaal 's graven stevigste steun waren geweest in zijn strijd tegen de Vlaamse malcontenten, mettertijd lossen en lossen geworden, als gevolg op 's graven centralisatiepolitiek en zijn gemis aan inzicht in de economische noden van zijn volk ⁽⁶⁶⁹⁾. De willekeurige arrestatie van

(658) ib. II 598-837.

(659) Vuylsteke, R. I 345.

(660) ib. I 343 II 840.

(661) Depauw, R. I 55.

(662) ib. I 54.

(663) Vuylsteke, R. I 248-249-247-339.

(664) ib. I 244 II 650.

(665) ib. I 241.

(666) ib. I 247-245.

(667) ib. II 962-836.

(668) Op 24 sept., 6 nov., 15 nov., 1 en 15 dec. Op 15 nov. werd ook gehandeld over de «rekeninghen wille van sconinx gelde. Depauw, R. I 52-53-54-55.

(669) Rogghé, Zevenjarig beleid 12-13 ; Depauw, Artev. 111 en vgd.

Gentse poorters en buitenpoorters als Jan de Rike, de pape de Bake, Zeger van Kortrijk en waarschijnlijk de heer van Scorense of Schoorisse, verbitterde de Gentenaars nog meer. De francofielen verloren te Gent voet en Pieter Van der Mersch voelde zijn invloed slinken.

Kort nadat Van Artevelde met zijn hoofdmannen het bewind te Gent had veroverd en het oud regime enigszins geweld aandeed, werd Pieter Van der Mersch aangehouden en «ins ammanshuis» in maart 1358 opgesloten. Hij werd voor een onderzoekscommissie geroepen en waarschijnlijk verbannen, terwijl zijn bezit werd geconfiskeerd (670). Dat Van Artevelde en de Gentse wevers, wie Jacob amnestie deed verlenen te Gent, Pieter Van der Mersch deden arresteren wekt geen verwondering, als men weet dat de man tijdens de opstand van West-Vlaanderen met de rebellen gekonkeld had, ofschoon hij de reactionairen met raad en daad bijstond tegen de oproerlingen. Zijn verraad, dat de Brugse klerk en oproerling P. Van Zinnebeke aanklaagde (671), was door Van Artevelde en zijn weversgezinde aanhangers niet vergeten. In hun ogen had Pieter Van der Mersch zich onherroepelijk gecompromitteerd (672).

Toen de Gentse reactie de anglofielen, die vooral op de drapiers en wevers steunden, in de Munte en op de Vrijdagmarkt met succes had bevochten en weer de macht in handen kreeg, vergaten Gillis Van Houte en zijn grafofiele partijgangsters niet Pieter Van der Mersch tot schepen te kiezen op 18 januari 1349 (673). En Pieter kreeg de eer te zetelen met andere reactionairen van het ogenblik als Salomon Borluut, Jan Yoens, Jan Lippins, Hendrik de Jongere, Jan Coevoet, Clais en Jan Utenberghe in een commissie, die de gewezen Arteveldisten en anglofielen zwaar geldelijk taxeerde (674). Onder deze laatsten werden geteld de weduwe van Jacob Van Artevelde, de gewezen collaborateurs van Jacob : de hoofdmannen Van Vaemewijc, Willem van Huse, Pieter van de Ovone, e.a. (675). Pieter Van der Mersch werd opnieuw schepen in 1354. Hij werd tevens ontvanger van de rente in 1353 (676).

(670) Depauw, R. I 53-66-225 II 112 voetnota.

(671) Depauw, l'Enquête de Bruges après la bataille de Cassel 35.

(672) ib.

(673) Depauw, R. III 326-327 ; Rogghé, Ghem. ende Vr. 116 en vgd.

(674) ib. III 336.

(675) ib. III 341-344.

(676) S.A.G. 1353-54 fol. 1 v° ; Memorieb. 75. Over zijn familie zijn wij niet ingelicht. Het is waarschijnlijk dat de Jan Van der Mersch, die te Gent schepen werd, zijn zoon was. Memorieb. 87. Een Andries Van der Mersch was persemier. S.A.G. R. 14 aug. 1355 - 2 juli 1356 LXXXlv^o.

Kort na de indiensttreding van Pieter Van der Mersch als stederaad te Gent was Jan Portugale op zijn beurt als stadsklerk in dienst genomen in het schepenjaar 1332 ⁽⁶⁷⁷⁾. Hij, of de stadsklerk Jan De Clerc, volgde waarschijnlijk Jan van Zwinarde op ⁽⁶⁷⁸⁾. In tegenstelling met velen van zijn collega's als Gillis van Houte, H. Van Lembergen, Jan van Lovene, Fr. Pile, Jan de Clerc, J. van den Bosche, Augustin van Singem, e.a. nam Portugale aan weinig redenen en parlementen deel. Eerst in het schepenjaar 1329-30 woont hij met P. V. d. Mersch een parlement te Brugge bij ⁽⁶⁷⁹⁾. Ook in het schepenjaar 1332-33 neemt hij met P. V. d. Mersch aan een ander parlement te Brugge deel ⁽⁶⁸⁰⁾. Naast enkele opdrachten te vervullen te Brugge, te Brussel, te Zevegem, te Velzike, te Waasmunster, te Deinze ⁽⁶⁸¹⁾ nam hij nog deel aan twee zeer belangrijke parlementen te Brugge, respectievelijk op 13 augustus 1335 en 3 september 1335. Op deze parlementen waren niet minder dan vijf Gentse klerken en raden tegenwoordig. Op het eerste : Jan Utenhove, Jan van Leuven, Fr. Pijl, P. V. d. Mersch en Portugale. Op het tweede : Jan Utenhove, Gillis van Houte, Jan van Leuven, P. V. d. Mersch en Portugale ⁽⁶⁸²⁾. Dezes laatste opdracht was op 2 maart 1337 naar Zevegem ⁽⁶⁸³⁾.

Indien hij in betekenis niet is te vergelijken met de meesten van zijn collega's, toch was hij niet onbelangrijk, zoals blijken mag uit een bescheid waarin hij tezamen met P. V. d. Mersch als autoritair en invloedrijk wordt vermeld ⁽⁶⁸⁴⁾. Moeilijker is het de oorzaak te bepalen van zijn ongenade. Portugale stond reeds voor 1335 bekend als «clercs à appaiseurs, li plus grans contraires que mesires de Flandres ait à Gand» en hij «commença mout outrageusement à parler sour Monseigneur» en «onques n'ama ne encore n'ayme signeur ne mainie» ⁽⁶⁸⁵⁾. Hij had, naar zijn gezindheid gemeten, eerder de partij van de Arteveldisten moeten kiezen. Was hij misschien tegen deelneming van de wevers aan het stadsbestuur gekant? Of werd hij eenvoudig beschuldigd van verduisteringen, of had hij ge-

(677) Vuylsteke, R. I 251.

(678) ib. I 161-251.

(679) ib. II 705.

(680) ib. II 838.

(681) ib. II 765-802-897-1001 ; Depauw, R. I 51-58.

(682) ib. II 968 en 997.

(683) Depauw, R. I 58.

(684) R.A.B. Pièces revenues de Vienne n° 743. In dit stuk steunen beide klerken in 1333 lieden uit Axel-Ambacht, die weigerden een onderzoek te laten instellen door de graaf.

(685) ib. Hij werd ook stedeklerk genoemd. Vuylsteke, R. II 964.

konkeld, wat blijken mag uit een aanklacht tegen hem wegens machtsmisbruik? (686).

Wat ervan zij, pas was het schepenjaar 1337-38, achtentwintig weken verstreken, of hij werd afgezet en vervangen door de stadsklerk Jacob Bette (687). Hij werd vastgeklonken in het tSastelet gedurende ruim een week, voor een onderzoekscommissie van 40 man gedaagd en waarschijnlijk verbannen (688).

In 1349, toen het tij voor de anglofielen te Gent keerde, werd Portugale in zijn ambt gerehabiliteerd (689). Hij bleef klerk tot in het schepenjaar 1349-50. Jan Portugale was gehuwd met Margareta Parijs en overleed in 1350 (690).

Werden deze drie klerken aangehouden en verbannen, andere klerken namen ontslag of werden ertoe gedwongen. Het waren meester Jan de Clerc, Everard Dyrote en Jan Rim. Deze laatste werd toch nog voor het volle schepenjaar zijn pensioen uitbetaald.

— *Jan De Clerc*

Meester Jan De Clerc was een priester. In 1336 deed hij in de St. Nikolaaskerk zijn eerste mis (691). Hij werd later waarschijnlijk pastoor van Merelbeke (692) en kanunnik van St. Donaes te Brugge (693). Vermoedelijk was hij in februari 1323 in dienst van de stad als klerk (694). In de loop van zijn zestienjarig klerkschap heeft hij zich ontpopt als de man van de «gedingen» of processen, die de stad in die tijd schier tegelijk moest voeren met betrekking tot allerlei zware schulden die ze had gemaakt, en tot de schulden die voortvloeiden uit het beruchte verdrag van Athis met Frankrijk en de verdragen die erop volgden. Zo was het Jan De Clerc die op

(686) *ib.* et que onques ans ne passe qu'il (Portugale) ne li fait (mesire de Fl.) damage de mil et mil mars que cascuns set, sentence...).

(687) Depauw, R. I 161. Op 28 febr. 1338.

(688) *ib.* I 216-225.

(689) Depauw, R. III 359. Als klerk van gedele waarschijnlijk op 18 jan. 1349.

(690) S.A.G. Wezenboek 1350-51 fol. 18 v°; JBK 1353-54 fol. 138 v°. Depauw R. III 413.

(691) Vuylsteke, R. I 453.

(692) *ib.* II 646-655.

(693) Fayen, *Lettres de Jean XXII* t. II 414-415.

(694) Hij is niet te verwarren met tijdgenoten met dezelfde naam te Gent, nl. Jan De Clerc op de Hoogpoort, Jan De Clerc, schepengarsoen, Jan De Clerc St. Pieters, lakenhandelaar, en Jan De Clerc vleeshouwer. Vuylsteke, R. I 441-658-700 en Depauw, R. II 556. Verder nog Jan De Clerc, de permentier, J. De Clerc, St. Baafs, J. De Clerc in Onderbergen en Jan De Clerc, pastoor van Lathem. De L. S., *Cart.* II 375; Depauw, *Obit.* 219; Vuylsteke, R. II 700 en S.A.G. R. 1362-63 CLIV.

5 november 1330 te Parijs voor de Gentenaars het langdurig proces ging houden dat genoemd werd «het geding van Rijsel en Dowaaï», en dat in feite er een was tussen Vlaanderen en de twee steden omtrent het afbetalen van de «skoning schuld» (695). Op 7 oktober 1335 vertrok hij als procurator naar Avignon «om het geding van Rome» en was 22 weken buiten Gent. In het belang van dit proces bekostigde hij namens de stad de prozenten, de kledij en hovesceden die gegeven werden aan de cardinalen, advocaten, notarissen, klerken, tabellioenen, getuigen, 's pauses deurwaarders, enz. Hij werd toen naar Gent geroepen en vervangen door zijn collega Staes van Maldegem (696). Op 20 maart 1328 trok hij met zijn collega Pile naar Péronne «omme daer te dingene», waarschijnlijk tegen schuldeisers uit Bapaumes. Hij keerde op 20 februari 1329 opnieuw naar Péronne (697). Op 28 juli 1331 ging hij naar St. Quentin om het geding te houden «jegen minhere van Wavri,» dit met de steun van twee advocaten (698). Op 20 oktober 1331 reisde hij naar Parijs om te dingen «jegen minhere Guy van Lavael,» en hij was in oktober 1333 te Doornijk en te Rijsel. In oktober 1334 was hij te St. Quentin en te Kamerrijk in onderhandeling met de commissarissen van de Franse koning betreffende ditzelfde proces (699). Op 28 november 1333 trok hij naar Kamerrijk om het geding te houden tegen de «scolast van Noyon» (700), proces dat door Gillis van de Houte was ingezet (701). Dit proces noopte hem meermaals naar Kamerrijk te reizen, nl. op 19 dec. 1333, op 22 januari, op 17 mei, 3 en 24 juni, 28 september 1334, op 11 februari en 2 november 1335. Hij trok voor hetzelfde proces ook op 1 mei 1334 naar Atrecht en in november 1335 naar Parijs (702). Tenslotte was het Jan De Clerc die op 24 juli 1329 liep tot de baljuw van Vermandois en tot deze van Amiens, om te doen «roepene al tlandt duere dat alle de ghene die tsaerters adden sprekende upte stede van Ghent», dat ze deze binnen termijn zouden inbrengen te Gent (703). Meermaals trok Jan De Clerc na deze onverkwikkelijke historie naar Brugge, voor een

(695) Depauw, R. I 169-171 ; Rogghé, Zevenj. Bel. 15.

Het proces van Dowaaï en Rijsel werd voortgezet door de klerken H. Van Lembergen en Gillis van Houte. Vuylsteke, R. II 798-962-997. In dit proces beschikte hij over vijf advocaten als raadgevers.

(696) Vuylsteke, R. I 534.

(697) ib. II 651-596-598.

(698) ib. II 771-796.

(699) ib. II 797-835-895-961.

(700) Vuylsteke, R. II 896.

(701) ib. II 838.

(702) ib. II 697-899-900-901-961-964-999.

(703) ib. I 655. Op 28 febr. 1330 trok hij weer met betrekking tot de «Gentse tsaerters» naar Parijs. ib. II 709.

ontmoeting met de commissarissen van de Franse koning, die kwamen enqueteren en inlichtingen inwinnen over de Gentse schuld in de baljuwschappen van Amiens en Vermandois (704). Naast enkele andere opdrachten (705) van minder belang, was het nog Jan De Clerc die de brandschade, veroorzaakt door de Gentenaars in het Land van Aalst en in het Waasland tijdens de burgeroorlog tegen Brugge en «har ulpers», ging schatten (706). Ontegensprekelijk was Jan De Clerc een financieel onderlegd ambtenaar, een specialist die als pleitbezorger bovendien opgeld deed.

In het schepenenjaar 1336-37 en tot zijn ontslag in 1338 wordt, ofschoon hij verder als klerk fungeerde, geen gewag meer van hem gemaakt in de stadsrekeningen. Was zijn crediet gedaald? Alles laat het vermoeden. Graafgezind was de man zonder twijfel. In het schepenenjaar 1337-38 moest hij na verloop van 54 weken ontslag nemen (707). Zijn gehechtheid aan de graaf werd echter beloond. In maart 1349, nadat de jonge graaf Lod. van Male weer bezit van zijn graafschap had genomen, zetelde Jan De Clerc in een commissie die de rekeningen van de grafelijke ambtenaars zou controleren (708). In september 1349 zetelde hij ook met andere grafelijke officieren «ter generale inqueste» (709) door van Male in leven geroepen. In januari 1350, na knape van dezelfde graaf te zijn geweest, en wegens zijn diensten aan Lod. van Nevers bewezen, werd hij levenslang aangesteld tot 's graven meester van de rekeningen, van de redeningen, van de baljuws, ontvangers, van steden en casselrijen, van de kasteleins en de uitgaven van 's graven hostel, en dit met een gage van 50 p. par. jaarlijks (710).

Zetelend in 's gravenraad, werd hij o.m. aangeduid in zijn hoedanigheid van «mester van ('s graven) rekeninghen», deel uit te maken van een commissie belast met het onderzoek naar de oorzaken van de verzanding van de «leet» of vaart komende van Sluis naar Brugge (711), van een andere commissie belast de palen van de vrijheden van Hughervliet tegenover zijn ommezaten na te speuren (712). In 1356 zetelde hij met edel-

(704) ib. II 708-709-710-712-713. Hij trok ook op 11 sept. 1331 tot de baljuw van Vermandois II 797.

(705) Om een «gelede» bij de graaf van Henegouwen. ib. II 706, bij 's graven raadsheer Willem van Ansoen of Auxonne «om der clergien om Ghents wille. ib. II 708, Meerdere ontmoetingen met de officiaal of met de bisschop van Doornijk. ib. 439-542-543-544 II 707-710-800.

(706) ib. II 710-764.

(707) Depauw, R. I 161.

(708) de L. S., Cart. I 146.

(709) ib. I 122.

(710) ib. I 59. Hij was knape, raadsheer en meester van 's gravenrekeningen.

(711) de L. S., Cart. II 128.

(712) ib. II 142.

lieden, met 's graven ontvanger en twee grafelijke klerken, Testaard Van de Woestine en H. Van Vliederbeke in een commissie om de rekeningen van de baljuws na te gaan ⁽⁷¹³⁾. Hij zat in een ander commissie «om met de watergraaf moeren te verkopen» ⁽⁷¹⁴⁾. Hij moest tevens mede uitmaken hoever zich de warande van Wynendaele uitstreckte ⁽⁷¹⁵⁾, en hij kreeg opdracht om met de watergraaf Odot Machet de 60.000 p. par., die het graafschap de graaf verschuldigd was, te innen ⁽⁷¹⁶⁾. Hij moest ook als getuige fungeren van een sententie tussen de abt en het convent van St. Pieters en de erfgenamen van Jan van Gent e.a. ⁽⁷¹⁷⁾.

Jan De Clerc bleef tot in 1358 meester van 's graven rekeningen ⁽⁷¹⁸⁾.

Hij was een clericus conjugatus. Hij had een dochter ⁽⁷¹⁹⁾, en een zoon Paridaen die te Geraardsbergen 's graven wissel hield ⁽⁷²⁰⁾. Daar hij o.m. met «her» en «ser» werd aangesproken mag verondersteld worden dat hij tot een goeode Gentse familie behoorde ⁽⁷²¹⁾.

— Jan Rim en Everard Dyrote

Nog twee stadsklerken namen of kregen ontslag in het schepenjaar 1337-38. Everard Dyrote was reeds, zo niet vroeger, in het schepenjaar 1314-15 in dienst getreden. Hij bleef het ononderbroken tot in 1338 ⁽⁷²²⁾. Hij werd waarschijnlijk door Hendrik Naes vervangen. Jan Rim fungeerde in 1332-33 en deed nog volledig het schepenjaar 1337-38 uit ⁽⁷²³⁾. Hij behoorde blijkbaar tot het Gentse patriciërs geslacht dat in de XIIIe en in de XIVe eeuw tal van schepenen aan de stad leverde ⁽⁷²⁴⁾.

DE KLERKEN TIJDENS HET BEWIND VAN JACOB VAN ARTEVELDE

Met Jacob van Artevelde kwamen, naast de klerken die met het nieuwe bewind sympathiseerden en collaboreerden, nl. Jan Utenhove op de Hoogpoort, Jan van Leuven of van Lovene, Jan van den Bossche, Jan Tolvin, Augustin van Zingem, Gossin van Coudenhove, nieuwe creaturen

(713) ib. II 144.

(714) ib. II 159.

(715) ib. II 219.

(716) ib. II 266.

(717) ib. II 287-293.

(718) ib. II 219.

(719) de L. S., Cart. II 21-22.

(720) ib. II 380.

(721) Vuylsteke, R. I 428.

(722) ib. I 82. Depauw, R. I 162.

(723) Vuylsteke, R. II 829 ; Depauw, R. I 162.

(724) zie : Memorieboek, F. Blokmans, stadspatriciaat en pag. 21.

op de voorgrond, die de ontslagnemende klerken Gillis van de Houte, Pieter Van der Mersch, Jan Portugale, Jan De Clerc, Everard Dyrote en Jan Rim vervingen. Het waren de klerken of raden : Pieter De Coster, schoonvader van Jacob Van Artevelde, Jan De Coster, Jacobs schoonbroer, Hendrik Naes, Jacob Bette, Jacob ute Moerstrate, Clais Utenhove I, Jan Utenhove ser Herteliefs, Willem de Bomere, Hendrik de Mindere, Frans van Coudenhove, Jan De Visch, Mateus de Puur, Jacob van Lovelde, Jan Sateleu, Pieter van der Asselt, Jan van Wallekine en Joes Raes, die allen, nog voor de moord op Van Artevelde werd gepleegd, in stadsdienst traden (⁷²⁵). Sommigen van de collaborerende klerken stierven tussen de jaren 1338-1345.

Jan Van de Bossche stierf op 9 januari 1343. Hij was in dienst getreden in het schepenjaar 1332-33 (⁷²⁶). Hij werd vervangen door H. De Mindere (⁷²⁷).

Ook Pieter de Coster overleed in 1343 (⁷²⁸), nadat hij in 1338 in dienst was getreden als klerk van de erfelijke renten (⁷²⁹). Jan Tolvin was reeds in 1298 in stadsdienst getreden (⁷³⁰). Overleden in 1344-45, werd hij door zijn zoon Jan Tolvin II opgevolgd (⁷³¹), terwijl Pieter de Coster door Jan Utenhove ser Herteliefs werd vervangen (⁷³²).

Een stadsklerk, Jacob Bette, nam ontslag in 1343 (⁷³³). Hij was gehuwd in 1339, was meermaals stadspachter, ostellier, en speelde een rol als schepen in de stad (⁷³⁴). Na de dood van Van Artevelde, maar nog tijdens het beleid der anglofiele hoofdmannen, werden enkele klerken door anderen vervangen. Het waren meester Willem de Bomere, die in de loop van het schepenjaar 1345-46 werd vervangen, en Frans van Coudenhove die in dienst kwam in 1343-44 en het bleef tot de reactie weer aan de

(725) Depauw, R. I 161-162-278-279-392-393 II 295-294-377 ; Depauw, Cart. Art. 687 ; S.A.G. JBK 1339-40 fol. 4 v°. Een Huezeldonck heeft ook een tijd gefungeerd. ib.

(726) Vuylsteke, R. II 829 ; Depauw, R. II 199.

(727) Depauw, R. II 195.

(728) Depauw, R. II 199.

(729) Depauw, R. I 162.

(730) Vuylsteke, R. I 82. de Bethune, Cart. Elis. 46. Hij was de oudste bekende Gentse stadsklerk.

(731) Depauw, R. II 358-376-462 III 203. Hem werd slechts 120 p. op zijn pensioen uitgekeerd. Zijn erfgenamen werden vergoed. ib.

(732) Depauw, R. II 15.

(733) Vergelijk Depauw, R. II 199 en 294-295.

(734) Depauw, R. III 557 II 97 I 386.

macht kwam (735). In 1345-46 werd Pieter de Cnedere in dienst genomen als klerk van de erfelijke renten (736), en in 1346-47 vervangen door Pieter van Laerne of van Vlacem (737).

OPNIEUW TROUW EN DUBBELHARTIGHEID

Wij deelden reeds mede dat onder de klerken die in dienst waren genomen nog vóór Van Artevelde aan de macht kwam, er waren die het oud regime trouw bleven, terwijl anderen met de rebellen collaboreerden. Het loont de moeite de activiteit te belichten van de klerken, die tijdens het tweede bewind der Gentse hoofdmannen fungeerden.

Twee figuren traden op treffende wijze op de voorgrond. Het waren Willem de Bomere en Jan De Coster, de schoonbroeder van Van Artevelde.

— *Willem de Bomere* —

Willem de Bomere was blijkbaar geen geboren Gentenaar. In een paar Engelse bescheiden wordt hij genoemd «van Diksmuide» (738). Het kan best zijn dat her Willem de Bomere een Westvlaming was. Hij was een priester, die later pastoor zou worden van St. Maria te Aardenburg (739). Hij begon zijn carrière van «stedeklerk en raad» te Gent op 15 augustus 1338. Op 25 augustus van hetzelfde jaar woonde hij reeds te Brugge een parlement bij waarop de graaf en het gemene land tegenwoordig waren en waarop werd gehandeld over de oorlog met de Engelsen (740). Meester Willem werd weldra een van de bijzonderste Gentse ambassadeurs. Evenals Jan Utenhove, Jacob Uter Moerstrate en Jan De Coster onderhield hij levendig contact met de Engelse koning, Edward III, en zijn vertegenwoordigers in de Lage Landen. Zo was hij het die met Jan de Coster vertrok naar een parlement in Brabant, om met de hertog van Gelder «terminatie» te maken van de schade die de Engelsen de Vlamingen hadden berokkend op zee, die onderhandelde «over de kooplui», enz. (741). Hij werd met andere Gentenaars met opdrachten

(735) Depauw, R. II 358 III 300.

(736) Depauw, R. II 459-479.

(737) ib. III 48-49-202-203. Hij was het niet meer in het schepenjaar 1348-49. ib. III 300.

(738) R. O. Londen C.P.R. (1338-40) 468.

(739) V. d. Haeghen, Ten Walle 69.

(740) Depauw, R. I 285.

(741) Depauw, R. I 286-289-307-400.

belast bij de graaf van Holland in Rieland, bij de goeverneur van Rijsel, bij de graaf van Henegouwen ⁽⁷⁴²⁾. Hij was het die met twee Gentse schepenen en in gezelschap van de graaf, die door de Arteveldisten de les was gelezen, namens Vlaanderen, de Franse koning, onder bedreiging van wapengeweld, kwijtschelding ging verzoeken van de sententies van excommunicatie en de teruggave eiste van Waals-Vlaanderen ⁽⁷⁴³⁾. Hij was het die met een collega e.a. Gentenaars, in gezelschap van de graaf, te Dendeimonde het Vlaams-Brabants verbond van 1339 ging bespreken ⁽⁷⁴⁴⁾. Het was meester Willem die met andere Gentenaars, met 's graven raad, en met ambtenaars en hovelingen van de hertog van Brabant, in Vlaanderen en in Brabant de eed ontving op dat verbond ⁽⁷⁴⁵⁾. Hij was het die met een Gentse schepen en met Koning Eduard te Sluis inscheepte naar Engeland op 19 februari 1340, om van het Engelse volk de eed te ontvangen op het Engels-Vlaams verbond ⁽⁷⁴⁶⁾. Hij was het die contact hield met de hertog van Brabant en de Brabanders en met Henegouwen ⁽⁷⁴⁷⁾. Hij was het die mede te Antoing op parlement trok op 6 februari 1341, om «de verste» of wapenbestand tussen Parijs en Londen, dat vóór Doornijk was besproken, te confirmeren ⁽⁷⁴⁸⁾. Het was Willem de Bomere die met P. V. d. Asselt op 2 mei 1341, en later op 23 september 1343 tot de Engelse koning ging op het eiland, om hem «te vermaenne van der scult die hi der stede sculdich es ende omme vele andere bederve daer ze mede gheladen waren» ⁽⁷⁴⁹⁾. Hij woonde nog talrijke parlementen bij in het graafschap. Het was meester Willem die de laatste pijnlijke dagen van Jacob van Artevelde heeft meegemaakt. Hij trok op 11 juli 1345 met zijn collega's Jan Utenhove en Augustin en met Gentse hoofdmannen en schepenen naar Sluis, waar Jacob Van Artevelde was om het verlangen van Eduard III te vernemen. Hij keerde huiswaarts na twee dagen, maar keerde met zijn collega's Jan Utenhove en Jacob van Lovelde en vele andere Gentenaars weer naar Sluis «upt last van der bezeghelingen die

(742) ib. I 304-305-400.

(743) ib. I 403-475 «om te verkrijgen de palen van Vlaanderen».

(744) ib. I 404-405.

(745) ib. I 406.

(746) Depauw, R. I 410. Op de Vrijdagmarkt te Gent hadden de Vlamingen in de handen van de Engelse koning de eed op dit verbond afgelegd. De Bomere was ook in juni 1340 op een parlement waarop ook de Engelse koning tegenwoordig was. Depauw, R. I 421-422. Hij was ook op het parlement met de Engelse koning te Sluis in juni 1340. ib. I 421-422.

(747) Depauw, R. I 422 II 36-37.

(748) ib. II 44.

(749) ib. II 44-45-298-299.

onse heere de coninc begheerde» (750). Kort na de moord op Van Artevelde trok Willem met schepenen naar Brugge om «te soukene ende te ghecrighene fijn van gelde mede te betaelne den commer ende last die de stede tachter was van den frocke» (751). In dato van 16 oktober 1345 trok hij mede op parlement te Kortrijk, «daer waren van ons heere sconinx van Vrankerike ende van Ingeland lieden ende ute den steden van Vlaanderen» (752). Op 26 januari 1346 vergezelde hij zijn collega Augustin en een grote Gentse deputatie naar Menen, naar een parlement met de graaf van Vlaanderen en gezanten van de andere steden, «om te spreken van pays ende acorde hoe dat mijn heere de graaf soude moghen commen binnen de lande ter eere van de eendrachtchede» (753). Op 6 mei 1346 reisde Willem de Bomere met zijn collega Jan De Visch naar Atrecht om te onderhandelen met de cardinalen, die paus Clemens had aangesteld om de vrede te bewerken tussen Parijs en Londen. Op die bijeenkomst was de Bomere, reeds kanunnik van Southwell door tussenkomst van Edward III, met Andrew de Oxford de bemiddelaar van de Engelse koning (754). Is hij na de onderhandelingen zich voor een tijd in Engeland gaan vestigen? In elk geval wordt hij niet meer vermeld in de stadsrekeningen en was hij geen klerk meer te Gent het volgende schepenjaar. Op 20 mei 1349, toen de reactie met de graaf Vlaanderen had weergewonnen, fungeerde W. de Bomere echter weer als klerk, maar... te Brugge (755).

In november 1351 werd dezelfde W. de Bomere door Lod. van Male «en regard et considération as bons loyauls et agréables services que nos aimés en féals clerks et conseillers, mestre Willem de Bomere nous a fais en temps passé, fait incessament et esperons quil fera en temps venir», beloond met een jaarlijkse rente van 500 p. par. VI, Munt (756). Dat W. De Bomere 's gravenklerk en raadsheer werd wekt geen verwondering, als men weet welke rol hij speelde onder het tweede bewind der hoofdmannen. Vertrouwd met de rebelse geest der Arteveldisten, met hun financiële toestand, met hun oogmerken en handelingen, in nauw contact met de Engelse koning en zijn geallieerden, wier vertrouwen hij had weten af te dwingen, was het niet vreemd dat hij een nauwkeurige en belang-

(750) ib. II 392. Er was blijkbaar sprake van het onterven van de graaf.

(751) Depauw, R. I 482-483. Een koop- en verkoopoperatie om aan gereed geld te geraken.

(752) ib. II 484-485.

(753) ib. II 488. Op 7 maart 1346 had hij alleen contact met de heer de Beaumont te Valenciennes. ib. II 488.

(754) ib. II 491 ; Foedera III (1) 64, 80-81.

(755) De L. S., Cart. I 215.

(756) De L. S., Cart. II 13.

wekkende bron van inlichtingen was geworden voor Lod. van Male, die zijn verraad zeer op prijs moest stellen. Zijn anglofilie, eens betaald door de Engelse koning, die hem reeds in 1340 met een jaarlijks pensioen van 40 p. op de Koninklijke Engelse Schatkist begiftigde, alsmede met jaarlijks twee kleden getrokken op 's konings wardrobe (⁷⁵⁷), en die in St. Marie te Southwell hem de provende Northmuskham toestond, en hem later kanunnik van Southwell benoemen deed (⁷⁵⁸), werd geruimd voor een grafelijke aanhankelijkheid die hem het hoog pensioen van 300 p. par. opbracht. En van geestelijke waakhond van Lodewijk van Nevers — Van Artevelde deed hem in 's gravenraad fungeren — (⁷⁵⁹) werd hij eerst een steun voor het reactionaire Brugge, dat zijn Gentse bondgenoot verraadde, en nadien een instrument van Lodewijk van Male, die de hoofdman Van Artevelde en de ruwaard Simon de Mirabello, als het ware gelijkschakelde met andere «notables conspirateurs et traitres» van de graaf en de Franse koning (⁷⁶⁰). W. De Bomere was het type van de opportunistische klerk, die van alle hout pijlen wist te maken, een man zonder ruggegraat, zonder scrupules, zonder eergevoel, die zelfs als priester het aangepredikt celibaat van paus Gregorius VII in de wind sloeg en zijn dochter liet huwen te Brugge (⁷⁶¹).

— *Jan de Coster*

Zoon van de stadsklerk Pieter de Coster en vrouw Heilzoete (⁷⁶²), en schoonbroer van Jacob Van Artevelde. Hij was de vertrouwensman van de Gentse hoofdman die hem in dienst nam, waarschijnlijk in juni 1338. Op 23 juni 1338 werd hij door Van Artevelde buiten Gent gezonden met een speciale opdracht (⁷⁶³).

(757) R. O. Londen C.P.R. (1338-40) 416-480-544 ; Foedera II (2) 1124 ; Froissart (ed. Kervyn) III 481.

(758) Foedera III (1) 80-81. In 1345. De eerste Vlaamse klerk die een Engels pensioen genoot en een vacatie was meester Wulvin, grafelijke klerk in 1207-08. Gheldolf o.c. 198.

(759) V. d. Haeghen, Ten Walle 37. Hij kreeg 300 p. par. op het spijker te Veurne, de L. S., Cart. II 13-14.

(760) Depauw, Cart. Art. 262.

(761) S.A.G. R. 1354-55 XLIX v^o. Zijn nicht Maria de Bomere was gehuwd met een Jan van Lichtervelde. Ze hadden grafelijk leengoed in de parochie van Stuiverskerke in het Veurneambacht. De L.S., Cart. I 295. Het goed van Jan van Lichtervelde werd later geconfisqueerd. Desplanque, Inv. II 112 (tussen 1358 en 1363). De familie de Bomere had ook bezit in de streek van Kaprijke en Bassevelde. Depauw Cart. Art. 846. In een bescheid werd meester de Bomere «presbyter consiliarius» genoemd. V. d. Haeghen o.c. 53.

(762) Depauw, Obit. 73 ; Depauw, R. II 28.

(763) Depauw, R. I 188. Voor zijn klerkschap ; Depauw, R. I 392 II 28-108-199-295.

Nadien kreeg hij als ambassadeur, en naar ons oordeel als bijzonder agent van Van Artevelde, nog meerdere interessante opdrachten te vervullen bij de Engelse koning, de hertogen van Brabant en Gelderland, de graven van Vlaanderen en Henegouwen. Hij reisde doorheen de Lage Landen, naar Engeland, Frankrijk, Bretagne enz., vaak alleen of ook in gezelschap van Gentse hoofdmannen en schepenen, dekens, ontvangers, klerken. Op vele parlementen werd hij tevens afgevaardigd ⁽⁷⁶⁴⁾. Hij bleef in functie minstens tot in maart 1345 ⁽⁷⁶⁵⁾. Jan de Coster was priester ⁽⁷⁶⁶⁾ evenals de Bomere. Hij was magister in artibus ⁽⁷⁶⁷⁾ en beschikte over een «capelrien» in St. Veerlekerk in 1342, en was ook tot 1347-48 kapelaar van St. Jan ⁽⁷⁶⁸⁾.

In het schepenjaar waarin hij ontslag nam als stadsklerk was hij archidiaken van East-Riding te York, door tussenkomst van, en zonder twijfel als beloning voor bewezen diensten aan Edward III ⁽⁷⁶⁹⁾. Hij werd trouwens in 1342, in hoedanigheid van klerk van de Engelse koning, begiftigd met een pensioen van 20 p. 's jaars, te betalen op Pasen en St. Michielsdag ⁽⁷⁷⁰⁾.

Zijn trouw aan het regime van Van Artevelde en aan koning Edward III werd door de reactie in 1349 bestraft met verbanning. Deze Gentse anglofiel werd, evenals de zonen van Jacob Van Artevelde, op het eiland onder de bescherming genomen van de dankbare Engelse monarch ⁽⁷⁷¹⁾.

Te Gent deden Jan de Costers schuldeisers zijn bezit onteigenen in 1350 ^(771bis). In tegenstelling met Willem de Bomere was Jan de Coster de consequente ambtenaar, die met lijf en goed zich politiek had geëngageerd, en zichzelf en de beweging die hij steunde tot het uiterste trouw bleef.

— *Pieter van der Asselt*

Een zeer actief, zeer revolutionair figuur tijdens het beleid van Jacob Van Artevelde was Pieter Van der Asselt. Nu eens was de man

(764) Depauw, Cart. Art. 693-694. Hij werd ook met afvaardigingen van Brugge en Gent naar Engeland gezonden. Depauw, R. II 215.

(765) Depauw, R. II 215.

(766) S.A.G. JBK 1349-50 fol. 36.

(767) Fayen o.c. II 485.

(768) Depauw, Cart. Art. 697-698.

(769) ib. 655 ; Depauw, R. II 288.

(770) ib. Cart., Art. 645.

(771) ib. Cart. Art. 669.

(771bis) ib. 699.

schepen (772), dan «leedsman» van Gentse schutters en serjanten (773), dan 'sherenkiezer te Gent (774), en tenslotte klerk (775) en raad en wisselaar (776).

Voor hij voor de zaak Van Artevelde gewonnen werd was hij «principaal raetghevere in rade ende ooc in dade» van Lod. van Nevers (777), en watergraaf geweest. Te Gent zelf stond hij genoteerd als ostellier (778). In elk geval een voornaam personage. Kort na de machtsgreep van Jacob leidde hij Gentse krijgers, bijgestaan door 5 conincstavels, naar Aardenburg, en werd tevens met enkele opdrachten naar Sluis en Aardenburg belast (779). Het volgende schepenjaar hield hij ook «van der stede alven» de wissel te Gent (780). Tijdens zijn klerkschap in het schepenjaar 1339-40 (781) was hij bijzonder actief. Hij ontmoette, hetzij op parlementen, hetzij alleen, de Koning van Engeland, de hertogen van Brabant en Gelder, de graven van Henegouwen en Vlaanderen (782). Hij stelde in opdracht van de ruwaard Simon de Mirabelle schepenen aan te Brugge (783), wat hij ook te Kortrijk deed toen hij schepen was (784). Hij trok later naar Parijs bij de koning, en reisde tot tweemaal toe met zijn collega W. De Bomere naar Engeland om geld voor de Gentenaars, wat hij ook meebracht (785). Eveneens trok hij bij koning Eduard, en later ontving hij alweer voor Gent geldelijke steun van Engeland (786). Evenals Pieter de Coster leende hij de stad «ter noet ende ten laste» (787).

Zijn samengaan met de Gentse Arteveldisten moest hij tenslotte met verbanning en verbeurdverklaring van zijn goederen bekopen. Op het eiland, waar hij asyl had gevonden, stond hij onder de bescherming van Edward III (788). In Vlaanderen werd zijn bezit door de graaf aan Jan

(772) Nl. in 1340 en 1344. Memorieb. 48-55.

(773) Depauw, R. I 245.

(774) ib. II 265. In 1343.

(775) Klerk van de erfelijke renten, ib. II 377.

(776) Depauw, R. I 260.

(777) De L. S., Cart. I 160 ; Desplanque, Inv. II 114.

(778) Depauw, R. II 554 (1343).

(779) ib. I 284-286. Hij ging te Axel en Hulst gijzelaars kiezen.

(780) Te zamen met Jan Zegers. Depauw, R. I 260.

(781) Depauw, R. I 392. Hij genoot een pensioen van 200 p., hetzelfde als Jan de Coster en Clais Utenhove I.

(782) Depauw, R. I 419-420-422.

(783) ib. I 409.

(784) ib. II 384. En in 1341 nogmaals te Brugge en te Aardenburg. ib. II 117.

(785) ib. II 265-274-298 en 44-45.

(786) ib. II 208.

(787) ib. II 165. voor de Coster ib. I 466.

(788) Depauw, Cart. Art. 134.

Yoens (789) geschonken, die toen nog graafgezind was, maar jaren later het Gents verzet tegen Lod. van Male zou aanvoeren. Van der Asselt zelf werd tevens als gijzelaar door de graaf opgeëist, toen de reactie voor de poorten van Gent stond in 1349 (790). Pieters dochter Margareta, echtgenote van de Gentse poorter Jacob van West, en deze laatste zelf, vereffenden later alle schulden die hun vader en schoonvader de graaf verplicht mochten zijn (791). Pieter Van der Asselt was door het huwelijk van zijn dochter verwant met Jan van West, de latere urbanistische bisschop van Doornijk (792). Hij woonde waarschijnlijk in de St. Jansparochie (793).

— *Mateus de Puur*

Een andere klerk, Mateus de Puur, die te Gent in stadsdienst werd ingezet als «versiet ter yssuen», klerk-ontvanger van het geld der fugitieven, klerk van de erfelijke renten (794), en als schepenklerk tijdens de bezetting van Oudenaarde door de Gentenaars (795), werd in 1349 door de graaf eveneens als gijzelaar opgeëist en zwaar beboet voor zijn activisme. Hij kocht echter van de graaf zijn gijzelaarschap af en kreeg meteen vergiffenis voor zijn opstandigheid (796). Mateus de Puur was gehuwd met een drapière (797).

— *Jacob ute Moerstrate.*

Werd reeds vóór Van Artevelde hoofdman werd te Gent als scribent en kopiïst in stadsdienst genomen (798). Hij werd eerst in juni 1338 als klerk-pensionaris aan het werk gezet (799). Hij deed o.m. in de verschillende Vlaamse steden het volk zweren op de overeenkomst tussen de graaf en de drie Vlaamse steden geleid door Gent. Hij vervulde verder opdrachten te Hulst en te Axel (800), te Mechelen bij koning Edward III (801), te

(789) L. S., Cart. I 160.

(790) Depauw, Cart. Art. 134.

(791) Desplanque, Inv. II 114.

(792) Depauw, Adhésion 675.

(793) Depauw, R. II 165.

(794) Depauw, R. I 281-376 II 13-162-272-355-377. Op 6 mei 1338 deed hij het Land van Waas trouw zweren aan de politiek van Van Artevelde. ib. I 206. Hij «gaderde» ook het verbeurd goed dat hij opspoorde. ib. II 492.

(795) ib. II 257.

(796) ib. III 110 : de L. S. Cart. I 24 en 275-276.

(797) Depauw, R. III 336.

(798) Vuyksteke, R. II 974.

(799) Depauw, R. I 187.

(800) ib. I 286. Zie ook I 190.

(801) ib. I 292.

Atrecht ⁽⁸⁰²⁾ met betrekking tot het geding van Rijsel van Dowaaï, te Antwerpen bij de hertog van Gelder, te Ertvelde om orconsepe te horen, te Brugge «om der sententiën wille» ⁽⁸⁰³⁾.

Hij hield zich vooral administratief bezig, schreef procuraties die hij ondertekende, ontvangstbewijzen, verbondsakten, dit tussen Brabant en Vlaanderen van 1339, betaalde lieden die «saten ter inqueste» of tekende «de sententies van der absolutien», leverde zilverwerk aan de stad dat dienen moest voor prosent, ontving het geld der fugitieven, betaalde de onkosten veroorzaakt door de jaarlijkse ommegang te Doornijk ⁽⁸⁰⁴⁾.

Evenals Mateus de Puur en Pieter van der Asselt werd Jacob ute Moerstrate in 1348 als gijzelaar opgeëist ^(804bis) en waarschijnlijk verbannen. Hij had blijkbaar een zoon Jacob die nog leefde in 1363 ⁽⁸⁰⁵⁾.

AFDANKINGEN

Werden sommige klerken — collaborateurs van Van Artevelde als Jan De Coster, Pieter van der Asselt, Jacob ute Moerstrate, Mateus de Puur, — wegens hun politieke gezindheid en hun activisme opgejaagd, opgeëist als gijzelaars, beboet, hun goederen in beslag genomen of ont-eigend, of als Gentse bannelingen naar het eiland gedreven, nog anderen werden afgedankt door de reactie. Het waren : Jan Utenhove op de Hoogpoort, Jan Utenhove ser Herteliefs, Hendrik de Mindere, Jan van Rode, Frans van Coudenhove, Hendrik Naes en Gossin van Coudenhove. Sommigen onder deze klerken en raden waren hardnekkige aanhangers geweest van het nieuwe regime dat met Jacob werd ingeluid.

Dit betrof vooral de stedeklerk en raad Jan Utenhove op de Hoogpoort en Hendrik de Mindere.

— *Jan Utenhove op de Hoogpoort*

Jan Utenhove trad in het schepenjaar 1335-36 in stadsdienst. Hij was de eerste klerk die de titel verwierf van «klerk ende raet» ⁽⁸⁰⁶⁾. Hij had op stadskosten studiën gedaan in het buitenland en speelde onmiddellijk als

(802) *ib.*

(803) *ib.* I 294-296 II 37 III 210.

(804) Depauw, R. I 216-382-457-160 II 352-376-272 III 261-322-323. Hij trad ook op als borg voor een ostellier en een stadsontvanger. *ib.* II 555 III 406. Zie ook de St. Genoïis Inv. n° 1704 (10 dec. 1348) en n° 1702 (5 dec. 1348).

(804bis) Depauw, Cart. Art. 134-136 ; de L. S., Cart. I 549 ; Depauw, Cart. Art. 135-136.

(805) Depauw, Cart. Art. 307.

(806) Vuylsteke, R. II 992 ; Depauw, R. II 479.

klerk een eersterangsrol. Al de parlementen waaraan hij deelnam en al zijn contacten met vorsten en hoogwaardigheidsbekleders opsommen zou ons te ver leiden. Maar geen parlement, geen plechtigheid van betekenis ging door zonder deze prima kracht. Meester Jan Utenhove stond volledig in dienst van Van Artevelde en de zijnen, en van de anglofiele Gentse magistraat die Van Artevelde opvolgde en wier streven hij in de hand werkte. Hij was het die na Arteveldes dood het huwelijk ging bedisselen tussen de jonge, onervaren Lod. van Male en Isabella van Engeland ⁽⁸⁰⁷⁾, en die betrokken was in de onderhandelingen die te Kales plaats vonden tussen Edward III, de Vlaamse graaf en de Vlaamse steden, op het einde van 1348 ⁽⁸⁰⁸⁾. Hij was een grote vriend van Koning Edward III. Het is waarschijnlijk, ofschoon geen bronnen hiervan getuigen, dat hij, die toch tot de gegoede stand behoorde, zijn straf kon afkopen. Hij werd niet als gijzelaar opgeëist door de graaf.

— *Hendrik de Mindere*

Was als klerk eveneens bepaald bedrijvig. Hij had vele reizen ondernomen voor de stad naar Engeland ⁽⁸⁰⁹⁾, naar Frankrijk ⁽⁸¹⁰⁾ en elders. Hij had Jan van Bossche, die op 9 januari 1343 was overleden, opgevolgd ⁽⁸¹¹⁾ en kreeg ontslag toen de reactie het bewind in handen kreeg.

— *Hendrik Naes*

Trad in het schepenjaar 1337-38 ⁽⁸¹²⁾ als klerk in stadsdienst. Hij werd bedankt door de reactie, doch reeds in 1352-53 opnieuw in dienst genomen ⁽⁸¹³⁾. Hij bleef zijn ambt uitoefenen tot in het schepenjaar 1369-70 ⁽⁸¹⁴⁾.

— *Jan van Rode*

Hij trad in dienst in het schepenjaar 1347-48 ⁽⁸¹⁵⁾ en werd door de reactie op zij gezet. Hij werd «her» ⁽⁸¹⁶⁾ genoemd. Hij bewees de stad nog diensten in het schepenjaar 1361-62 ⁽⁸¹⁷⁾.

(807) Zie nota 485.

(808) Depauw, R. III 305-306.

(809) Depauw, R. III 305-209-215-69.

(810) *ib.* III 207. Hij werd ook «der» en «her» genoemd, en werd schepenklerk. Depauw, *leper J. Pop.* 295.

(811) *ib.* II 199.

(812) *ib.* I 162.

(813) Depauw, R. III 300-359 en S.A.G. 1352-53 CCLVI.

(814) S.A.G. R. 1369-70 XIII.

(815) Depauw, R. III 203.

(816) *ib.* III 314.

(817) S.A.G. R. 1361-62 CXXXIV v°.

— *Jan De Visch*

Was als Jan De Coster, H. De Mindere, W. de Bomere e.a. een aanhanger van J. Van Artevelde. Hij trad als stadsklerk in dienst in het schepenjaar 1338-39 ⁽⁸¹⁸⁾, en bleef dit tot in het schepenjaar 1346-47 ⁽⁸¹⁹⁾, waarschijnlijk zelfs tot in 1349. Hij werd in 1357-58, toen het gezag van de reactie ondermijnd geraakte, weer klerk en bleef het tot in het schepenjaar 1369-70 ⁽⁸²⁰⁾, en misschien nog langer. Hij was een erfachtig man ⁽⁸²¹⁾ en woonde nabij het Geraardduivelsteen ⁽⁸²²⁾.

— *Gossin en Frans Van Coudenhove*

Beiden waren waarschijnlijk familie van het voornaam geslacht der Van Coudenhoves te Gent ⁽⁸²³⁾. Frans, in dienst getreden in het schepenjaar 1343-44, Gossin in 1326-27 ⁽⁸²⁴⁾, werden door de reactie afgedankt in 1349. De laatste was vele jaren ononderbroken klerk van de «alle onder». In 1339-40 werd hij een tijd vervangen door Jacob Sateleuwe ⁽⁸²⁵⁾.

— *Jan Utenhove ser Herteliefs*

Was de zoon van een voornaam en rijk Gents poorter genoemd Ertelieve, die in 1324-25 de stad geld leende, en die na Giselbrecht Rijnvisch het hoogste bedrag stortte, nl. 100 p. Ertelieve overleed in 1327-28 ⁽⁸²⁶⁾. Jan begon zijn ambt uit te oefenen in het schepenjaar 1340-41 ⁽⁸²⁷⁾ en werd na 3 januari 1349 aan de dijk gezet door de

(818) Depauw, R. I 279.

(819) *ib.* III 48.

(820) S.A.G. R. 1369-70 XIII en 1372-73 XLVIII en v°. Hij werd dit schepenjaar niet meer vermeld.

(821) De L. S., Cart. I 640.

(822) S.A.G. Boek der werken 1363-64 fol. 175.

(823) Nl. Pieter, Jan, Giselbrecht en Kerstoffel Van Coudenhove. Depauw, R. II 559 ; de Ghell. d'Elsegem o.c. 299 en nota.

(824) Vuylsteke, R. I 530 ; Depauw, R. II 358.

(825) Depauw, R. I 392.

(826) Vuylsteke, R. I 424 II 584.

(827) Depauw, R. II 15. Hij is niet te verwarren met zijn tijdgenoten : Jan Utenhove op de Hoogpoort, Jan Utenhove in de Munte, Jan Utenhove in de Volderstraat, Jan Utenhove St. Pieters, de wever, Jan Utenhove, de deken van de makelaars die wellicht dezelfde was als J. Utenhove, de ostellier en J. Utenhove f. J., Jan Utenhove de halleheer, Jan Utenhove de Rof, de stedeseerjant, Jan Utenhove in de Scelstraat, Jan Utenhove in de Veldstraat en Jan Utenhove de poorter of lid van de poorterie. Cfr. Depauw, Obit. 60 ; Depauw, Ieper tegen Pop. 292-297 ; Depauw, R. III 352-280 II 386-653. S.A.G. R. 1360-61 LXIII en Wijsdom v. dek. (1376) fol. 15.

reactie ⁽⁸²⁸⁾. Hij werd weer in dienst genomen in 1376-77 voor ongeveer een jaar, na reeds in 1358-59 de stad diensten te hebben bewezen ⁽⁸²⁹⁾.

DE REPRESSIEJAREN 1349-1359

Werden de ware Arteveldegezinde klerken vervolgd of tot ontslag gedwongen, anderen hadden de graafgezinden niet ontgoocheld, wel integendeel. Sommige klerken die door de anglofielen waren aangeworven, of met hen hadden saamgespannen als Augustin van Zinghem en Jan van Lovene, hadden waarschijnlijk in het geniep de zaak van de graaf gediend. In elk geval, toen na 3 januari 1349 de graafgezinden na een slachting in de Munte en op de Vrijdagmarkt, het beleid weer in handen kregen, fungeerden zij met de reactionairen verder.

— Jan Tolvin

Jan Tolvin II kwam na de dood van zijn vader in het schepenjaar 1344-45, zelf klerk, twee jaar later in stadsdienst ⁽⁸³⁰⁾. Hij vervulde reeds vroeger bepaalde opdrachten voor de stad, als het roepen van de pachten in alle kerken ⁽⁸³¹⁾. Hij bleef stadsklerk tot in 1382 ⁽⁸³²⁾. Waarschijnlijk was Heinric Tolvin, eveneens stadsklerk ⁽⁸³³⁾ in 1382, zijn zoon. Jan Tolvin had een zuster, die non werd in het gasthuis te Gent ⁽⁸³⁴⁾ en mogelijks een broer Jacob, die eveneens klerk werd ⁽⁸³⁵⁾. Hij zelf was gehuwd in het schepenjaar 1355-56 ⁽⁸³⁶⁾.

— Augustijn van Zingem

Trad als ontvangersklerk in stadsdienst in het schepenjaar 1350-51 ⁽⁸³⁷⁾ en bleef het, spijt elk nieuw regime, tot 1359-60 ⁽⁸³⁸⁾. Zijn zonen

(828) Depauw, R. III 359-300.

(828) S.A.G. R. 1376-77 LXX en 1359-60 XLVIII en 1360-61 XC; Vuylsteke, R. Filips 23 en 81.

(830) Depauw, R. II 358 III 203.

(831) Vuylsteke, R. I 431.

(832) Vuylsteke, R. Filips 339.

(835) *ib.* 339-403-501.

(834) Vuylsteke, R. II 704.

(835) In 1357-58 S.A.G. 1357-58 CCLX.

(836) S.A.G. R. 14 j. 1355 - 2 j. 1356 LXXXIV^v°. Er waren te Gent nog Willem Tolvin, stedesejant en Lippin Tolvin. S.A.G. R. 1357-58 kladb. CCXXIII^{bis} en CCXII^v°.

(837) Vuylsteke, R. II 760-793.

(838) S.A.G. R. 1359-60 eerste fragm. LVII.

Jan en Frans werden eveneens stadsklerken (⁸³⁹). Hij was een tweede maal gehuwd met Agatha de Beildemakere, en leefde nog in 1365 (⁸⁴⁰). Hij behoorde blijkbaar evenals Jan De Visch tot de poorterie.

— *Jacob van Lovelde*

Deze klerk was in het schepenaar 1343-44 in stadsdienst getreden (⁸⁴¹) en bleef het tot hij overleed in het schepenaar 1357-58 (⁸⁴²). Wegens zijn trouw aan de graaf, waaruit zijn verraad ten opzichte van de anglofielen duidelijk wordt, werd hij begiftigd met een grafelijk pensioen van 30 p. par. Vlaamse munt. De graaf zelf noemde hem «onse gheminde» (⁸⁴³). Jacob Van Lovelde was gehuwd in 1344-45 en had een dochter die op haar beurt huwde in 1355-56 (⁸⁴⁴).

— *Jan van Leuven of Van Lovene*

Begon zijn klerken carrière in het schepenaar 1331-32 (⁸⁴⁵) toen de grafelijke partij te Gent aan de macht was. Hij overleed of nam ontslag na het schepenaar 1349-50 (⁸⁴⁶). Meester Jan van Lovene of Jan, dictus de Lovanio, was o.m. notarius publicus en tabellioen (⁸⁴⁷). Hij was priester van het bisdom Doornijk en zong te Gent zijn eerste mis in 1335-36 (⁸⁴⁸). Hij werd licentiaat in artibus (⁸⁴⁹) en kanunnik van St. Veerle en van O. L. Vr. van Antwerpen (⁸⁵⁰). Hij woonde te Gent in «de Engel». De reactie spaarde hem in 1349 evenals Augustin, Van Lovelde en Tolvin.

(839) S.A.G. R. 15 aug. 1355 - 2 juli 1356 LXXXVI v^o en R. 1357-58 CCLVII v^o; R.A.B. Oostenrijks Fonds (17 aug. 55). Jan leefde nog in 1379-80 S.A.G. JBK fol. 11 v°; S.A.G. JBK 1382-83 fol. 11.

(840) S.A.G. JBK 1360-61 fol. 16 en 1366-67 fol. 3.

(841) Depauw, R. II 295.

(842) S.A.G. R. 1357-58 CCLXI v^o.

(843) De L. S., Cart. II 84. Hij was toen nog klerk (1357).

(844) Dit was een voorkind of een kind uit een ander huwelijk. Depauw, R. II 369; S.A.G. R. 1355-56 fol. 192. Zijn joncwive in 1346 was Marien. Depauw, R. II 463-465-450. Zijn dochter heette Celien. S.A.G. R. 1358-59 XXXI.

(845) Vuylsteke, R. II 793.

(846) Depauw, R. III 412. De stadsrek. ontbreken tot 1352.

(847) V. d. Haeghen, Ten Walle 53-54; Vuylsteke R. II 712.

(848) Vuylsteke, R. II 989.

(849) Fayen, o.c. II 370.

(850) ib. o.c. II 190-370. Nu eens was hij klerk van de keure, dan van gedele. Depauw, R. II 188-392 en I 279. Waarschijnlijk was Jan van Leuven een clericus uxoratus wat blijken mag uit een passus uit de stadsrek. «gaven sij der joncfr. joncwijf van Leuvene» Depauw, R. II 374.

De klerk J. Van Lovene is niet te verwarren met Jan van Leuven, de wever en Jan van Leuven, de sceppere. Vuylsteke, R. Filips 187-201.

NIEUWE KLERKEN OP SLEEPTOUW VAN DE REACTIE

Toen de reactie na 5 januari 1349 het bewind te Gent weer in handen kreeg, moest de nieuwe magistraat in de vervanging voorzien van de gevluchte anglofiele klerken en van diegenen die werden afgedankt.

Onder de reactionaire nieuwe klerken van het jaar 1349 moeten vermeld worden : Willem Yoens, Gerem Borluut, Thonis Bette, Willem van Zele, Jan de Buc of de Boc, de gewezen graafgezinde Jan Portugale en de meelopers Augustin, Van Lovelde, Van Leuvene en Tolvin ⁽⁸⁵¹⁾. Sommigen onder deze reactionaire klerken als Willem Yoens, Gerem Borluut en Willem van Zele bleven slechts één jaar in functie.

— *Willem Yoens*

Willem Yoens, de vader van de hoofdman Jan Yoens, die in 1379 het verzet tegen de grafelijke politiek zou leiden, was van de grafelijke partij te Gent naar de opstandige partij van Jacob Van Artevelde overgelopen. Hij was stadsontvanger en schepen geweest en deken van de kleine neringen ⁽⁸⁵²⁾. Hij steunde echter, evenals zijn zoon Jan de oppositie tegen het bewind der anglofielen, die geleid door de weversdeken Jan van de Velde, van geen verzoening met de graaf wilden horen en die op de Vrijdagmarkt te Gent de reactie met de wapens bevocht ⁽⁸⁵³⁾.

— *Gerem Borluut en Willem Van Zele*

Willem van Zele was evenals Jacob Veihericke, Jacob Van Zele, e.a. stadspachter geweest ⁽⁸⁵⁴⁾, terwijl Gerem Borluut, die blijkbaar tot het berucht geslacht der Borluuts behoorde, een paar malen schepen was geweest ⁽⁸⁵⁵⁾.

Onder de klerken die naast hogergenoemden tijdens de repressiejaren 1349-58 fungeerden moeten geciteerd worden : Jacob Storum of de proost van St. Veerle, Willem Volchout, meester Andries, Clais van der Zickelen, Jan Soyszone, Huge Van der Most, Jan Ute Wissele, Bertram van Lovendegem, Frans Augustijns, Hendrik Martin, Jan van Oesterzele, Jacob Tolvin, Jan van de Walle, Hendrik de Crudenere, Jan van Vinderhoute, Willem van de Pitte, de raden-klerken Pieter Van den Abeele, Jan Blancaerd II, Jan van Coudenberg en de gewezen klerken Jan De Visch en

(851) Depauw, R. III 359.

(852) Depauw, R. I 276-158 II 2. Memorieb. 41-37.

(853) Rogghé, Ghemeente ende Vriendt 122.

(854) Depauw, Cart. Art. 75 ; Vuylsteke, I 93 ; S.A.G. R. 1357-58 CCLXXV.

(855) Memorieb. 30-36.

Hendrik Naes ⁽⁸⁵⁶⁾. Sommigen onder deze klerken bleven waarschijnlijk slechts een jaar in functie. We noemen Willem Volchout ⁽⁸⁵⁷⁾, de proost van St. Veerle, Jan Van Oesterzele, Hendrik de Crudenere, Bertram van Lovendegem. Anderen werden, toen de wevers weer mede aan het beleid te Gent kwamen, voor hun diensten bedankt. Zo bv. Jacob Tolvin, Bertram van Lovendegem, Jan Blancaerd II en Hüge van der Most, die allen blijkbaar de poorterie vertegenwoordigden en vervangen werden o.m. door Jan Daens, stedsraad en klerk, Jan van der Rake, Jan De Raet en Willem van Lovendegem ⁽⁸⁵⁸⁾.

— *Thonis Bette*

Thonis Bette was meermaals schepen ⁽⁸⁵⁹⁾ geweest vóór Van Artevelde te Gent het beleid nam. Hij sympathiseerde echter niet met de rebellen en verliet naar alle waarschijnlijkheid de schepenbank die hij toen hield ⁽⁸⁶⁰⁾. Hij had een zoon die later ook schepen zou worden ⁽⁸⁶¹⁾. In dienst getreden na 3 januari 1349 bleef hij klerk tot in het schepenjaar 1354-55, waarin hij stierf ⁽⁸⁶²⁾.

— *Hüge Van der Most*

Deze klerk behoorde tot een patriciërsgezicht, dat een baljuw aan de graaf leverde en twee schepenen aan de stad. Hij was de zoon van Hüge Van der Most, de broer van Willem, Joos en Olivier. Hüge's oom Olivier werd grafelijk baljuw, en dezes zoon Jan werd parochiepastoor te Bouchaute. Zijn zoon Hüge werd schepen van Gent in 1348 ⁽⁸⁶³⁾ en was een uitgesproken anglofiel. Hüge trad als klerk in dienst in het schepenjaar 1353-54 en bleef het tot 1358-59 ⁽⁸⁶⁴⁾. Hij trad opnieuw in dienst in 1361-62 en bleef het tot in 1377-78 ⁽⁸⁶⁵⁾.

(856) Depauw, R. III 413 ; S.A.G. 1352-53 CCLVI ; R. 15 aug. 1355 - 2 juli 1356 fol. LXXXIX en LXXXVI v^o ; R. 1356-57 CXXIX en CCLXlv^o ; R. 1357-58 kladb. CCXXV en netb. CCLX ; R. 1358-59 XVIv^o en XVIII.

(857) W. Volchaut trok naar Avignon inzake het proces van Ter Duinen en de stad Gent. Depauw, R. III 420-421.

(858) S.A.G. R. 1359-60 LVII.

(859) Memorieb. 28-33-38-41-43. Ook ontvanger. Vuylsteke, R. II 859.

(860) Memorieb. 45.

(861) Memorieb. 85-96-98.

(862) S.A.G. R. 1354-55 LIV.

(863) Depauw, tBesouch LXX.

(864) S.A.G. R. 1353-54 XVII en v^o en R. 1358-59 XVIII.

(865) ib. R. 1361-62 CXXXII en R. 1377-78 XCII v^o.

— *Bertram van Lovendegem*

Deze was in 1358-59 in dienst getreden. Hij was echter reeds in december 1352 naar Engeland gezonden voor de stad en werd vergoed voor het maken van «instrumenten» ⁽⁸⁶⁶⁾.

— *Jacob Storem of Storum*

Jacob Storum, in de rekeningen vermeld als «de proost» van St. Veerle te Gent, was als stedsraad en klerk in het schepensjaar 1352-53, wellicht nog vroeger in dienst getreden ⁽⁸⁶⁷⁾. In 1352-53 trok hij naar Avignon ⁽⁸⁶⁸⁾, waarschijnlijk met betrekking tot het proces van de stad met de abt van Ter Duinen, en trok op 31 maart 1355 naar Orleans waar hij tot doctor utriusque juris promoveerde ⁽⁸⁶⁹⁾. In 1361 werd hij kanunnik van Doornijk, en in 1355 ook klerk van de Franse koning, Jan II ⁽⁸⁷⁰⁾.

Hij werd tijdelijk weer in dienst genomen in 1367-68 ⁽⁸⁷¹⁾.

— *Jan van de Walle — Hendrik de Crudenere — Jan van Vinderhout*

J. Van de Walle was als klerk van de halle beneden reeds in dienst in 1352-53 ⁽⁸⁷²⁾. Hij werd vervangen in augustus 1355 door Hendrik de Crudenere ⁽⁸⁷³⁾, die op zijn beurt werd vervangen door Jan van Vinderhout in 1356-57 tot 1362-63 ⁽⁸⁷⁴⁾.

— *Jan ute Wissele*

Trad in dienst in 1352-53 ⁽⁸⁷⁵⁾ en wellicht nog vroeger. Hij bleef tot 1358-59 en werd vervangen door Jan van Oesterzele ⁽⁸⁷⁶⁾.

(866) S.A.G. R. 1358-59 XVI v^o en XVIII en v^o; R. 1352-53 CCLIX en R. 1353-54 XXVII; de L. S. Cart. I 122. Hij bewees de stad reeds diensten in 1349. Depauw, R. III 439.

(867) S.A.G. R. 1352-53 CCLVI.

(868) ib. CCLVII v^o.

(869) U. Berlière, Suppliques d'Innocent VI n° 221.

(870) U. Berlière o.c. n° 221, n° 776 en n° 1824. In 1361 werd hij ook raadsheer van de Franse koning genoemd. In de stadsrekeningen wordt zijn naam Jacob Storem en Jacob Steurem geschreven. Depauw, R. III 385-438. Hij bewees trouwens de stad reeds diensten in 1349. ib. Delen wij nog mede dat een Jacob Storem schepen werd in 1348-49. Depauw, R. III 273.

(871) S.A.G. R. 1367-68 CCCVII v^o.

(872) ib. R. 1352-53 CCLVI.

(873) ib. R. 15 aug. 1355 tot 2 juli 1356 LXXXIX.

(874) ib. R. 1356-57 CXXIX en R. 1362-63 CLXIV v^o.

(875) ib. R. 1352-53 CCLVI.

(876) ib. R. 1358-59 XVI v^o.

— *Jacob Tolvin*

Werd stadsklerk in 1357-58 en bleef het tot het einde van het schepenjaar 1358-59 (877).

— *Pieter van den Abeele*

Van groter betekenis waren de stederaden Pieter van den Abeele en Jan Blancaert II. Pieter van den Abeele was, zoals destijds Pieter van der Mersch als eerste stedesejant (878) in dienst getreden toen de reactie opnieuw de macht veroverde. In het schepenjaar 1352-53 werd hij stede-raad (879) en het jaar tevoren werd hij ook 's graven raad (880). Tussen de jaren 1352-1357 nam hij schier aan alle parlementen deel en speelde een eerste rangsrol als raad en klerk. Toen Gent alweer «wapeninghen» mee-maakte en de reactie onder de druk van de wevers dreigde te begeven, verminderde de invloed van Pieter van Abeele, die na het schepenjaar 1356-57 ontslag nam (881). Ofschoon hij de belangen van Gent diende te verdedigen was hij niettemin de vriend van de graaf. «Regardans et considerans les bons agréables services que nos amés Pieter del Aubiel a fais à nous, (verklaart Lod. van Male) puis notre darraine entrée en nostre conté de Flandres à la recouvrance et conversation dicelle et fait journellement, et ainsi sur l'espérance que nous avons que en ce il doive perseverer bien et loyalment». De graaf schonk zijn grafelijke partijganger binnen Gent een jaarlijks pensioen van 30 p., te heffen op de «watergraverie et appartenances» (882). Zoals Willem de Bomere en Jacob van Lovelde was Pieter van den Abeele onder een bedekte vorm een beschermer van de grafelijke prerogatieven. Pieter van den Abeele had een zoon die monnik werd van de St. Pietersabdij (883) en een broer Jan, een anglofiel (884), die als gijzelaar werd opgeëist (885).

— *Jan Blancaert II*

Jan Blancaert, een Gentenaar, had te Parijs gestudeerd en werd reeds in 1343 meester in artibus (886). Hij genoot van het schepenjaar 1347-48

(877) ib. R. 1357-58 CCLX en R. 1358-59 XVIII.

(878) Depauw, R. III 363.

(879) S.A.G. R. 1352-53 CCLIX v^o.

(880) Diegerick, Inv. II 170 ; de L. S. Cart. I 30.

(881) Zijn laatste opdracht was van 11 nov. 1356. S.A.G. R. 1356-57 CXXXII. Hij deed reizen naar Engeland. Depauw, R. III 420.

(882) de L. S. Cart. I 30 (1951).

(883) S.A.G. R. 1353-54 XIII v^o. Hij had ook een broer Jan.

(884) ib. R. 1353-54 ; Depauw, R. III 337.

(885) Depauw, R. III 417.

(886) U. Berlière, Suppliques de Clement VI p. 118.

af een studiebeurs van de stad ⁽⁸⁸⁷⁾, waardoor hij zijn studiën, deze maal in de theologie, kon voortzetten. Hij bracht het aan de Sorbonne te Parijs tot baccalaureus en meester in de godgeleerdheid ⁽⁸⁸⁸⁾ tot «sacrae theologiae doctor» tot «professor in theologie» en tot «sacrae paginae professor» ⁽⁸⁸⁹⁾. Zo Artøveldisten als reactionairen hadden hem met zijn hogere studiën geholpen ⁽⁸⁹⁰⁾. In 1352 was hij clericus van Margareta, de weduwe van Lod. van Nevers. Twee jaren later werd hij aangeduid om in aanwezigheid van de bisschop van Doornijk en van Terwanen en van de graaf, de bul te lezen waarbij het interdict over Vlaanderen werd opgeheven ⁽⁸⁹¹⁾. Nadat hij de stad reeds in 1353-54 diensten had bewezen ⁽⁸⁹²⁾ werd hij stederaad en klerk van Gerit in het schepenjaar 1356-57 ⁽⁸⁹³⁾, kort na de financiële dictatuur van Jacob over Dwater ⁽⁸⁹⁴⁾. Behalve zijn deelneming aan talrijke parlementen in binnen-en buitenland en o.m. met betrekking tot de Vlaams-Brabantse vrede, ondernam hij in opdracht van de stad belangrijke reizen naar Engeland, o.m. betreffende de Vlaams-Engelse handelsrelaties. Hij reisde ook tweemaal naar Lubeck, een eerste maal met de Gentse ostellier Jacob Willebaerd, met 's gravens lieden e.a. afgevaardigden op 17 juni 1358, «daer tland van Ostwaerd zijn zal» om te handelen over de schade die de uit Vlaanderen geweken Oosterlingen hadden geleden, een tweede maal op 30 juni 1359 te zamen met de Gentenaar Willem van Overleie en in opdracht van de graaf e.a. steden, om een akkoord te bereiken teneinde de Oosterlingen weer in het land te krijgen ⁽⁸⁹⁵⁾. Op deze laatste reis werd hij gearresteerd en in zijn bezit gemolesteerd, waarvoor de stad hem in 1362-63 vergoedde ⁽⁸⁹⁶⁾. Meester Blancaert is waarschijnlijk in het najaar van 1359, toen de wevers te Gent weer mede aan het beleid kwamen, in dienst van de graaf getreden. Reeds in 1358 was hij met zijn collega en stederaad Jan van Coudenberg, Gents raadgever van de graaf geweest inzake de gijzelaars die Antwerpen moest leveren, en nog eens betreffende de gijzelaars die wensten naar hun haard-

(887) Depauw, R. III 205-354 ; S.A.G. R. 1355-56 fol. LXXXV v^o R. 1357-58 CCLVII v^o en R. 1354-55 L.

(888) U. Berlière o.c. 463 ; S.A.G. R. 1357-58 CCLVII v^o en Gill. Van Severen, Inv. II 19.

(889) Buntinx, Audiëncie 112.

(890) S.A.G. R. 1357-58 CCLVII v^o en Depauw, R. III 190.

(891) Gill. Van Severen, Inv. II 18-20 ; S.A.G. R. 1354-55 XLIX v^o.

(892) S.A.G. R. 1356-57 CXVIIbis en R. 1353-54 XXII v^o.

(893) S.A.G. R. 1356-57 CXXXII v^o en CXXXII.

(894) ib. R. 2 juli 1356 - 15 aug. 1356 CLXI.

(895) ib. R. 1356-57 CXXXIII. ib. R. 1356-57 CXXXII v^o en CXXXIII. R. 1357-58 CCLXVII en R. 1358-59 XXV v^o.

(896) ib. R. 1362-63 CLII.

stede terug te keren ⁽⁸⁹⁷⁾. Met Jan van der Sickelen, 's graven ontvanger, trok hij naar leper de eed afnemen van de door de graaf teruggeroepen bannelingen ⁽⁸⁹⁸⁾. Als raadsheer van de graaf fungeerde hij ook als kanselier en als audencier ⁽⁸⁹⁹⁾. Later werd hij Gents pensionaris-procureur te Reims ⁽⁹⁰⁰⁾ en overleed kort na 25 september 1391. Jan Blancaert was Clementist ⁽⁹⁰¹⁾. Hij had trouw het voorbeeld van zijn voorgangers W. de Bomere, Pieter Van den Abeele en Jacob van Lovelde gevolgd. Blancaert had te Gent een zuster Beele ⁽⁹⁰²⁾ en was misschien verwant met Jan Blancaert die schepen werd te Gent, mogelijks ook met de J. Blancaert stedesejant. Voor 1366-67 woonde hij te Gent op de Kalendarberg ⁽⁹⁰³⁾.

— *Willem van de Pitte*

Was de zoon van Jan van de Pitte, priester ⁽⁹⁰⁴⁾. Hij trad in dienst als klerk van de erfelijke renten in 1357-58 en fungeerde het jaar nadien als ontvangersklerk en klerk van de erfelijke renten ⁽⁹⁰⁵⁾. Hij bleef het tot het schepenjaar 1380-81 ⁽⁹⁰⁶⁾.

DE OPHEFFING VAN DE REPRESSIE

In het schepenjaar 1358-59, doch vooral in het volgende, had de reactie haar repressie uitgevierd te Gent. Met het deelnemen van de wevers aan het stadsbeleid en de uitsluiting der volders ⁽⁹⁰⁷⁾ kwamen te Gent ook nieuwe klerken in functie. Het waren meester Jan Daens, stedeklerk en raad, Jan van Coudenberg, raad en stedeklerk, Willem van Lovendegem, Jan de Raet, Jan Utenhove in de Volderstrate, Lievin de Buc, Jacob van Zele, Clais van de Kerchove, Martin Ute Galeyden, Clais van den Erdbuer, Race Onredene, Giselbrecht Musceconinc, Gillis ser Symoens, procureur, en Jan de Bake.

(897) de L. S., Inv. I 612-640.

(898) Depauw, Cart. Art. 732.

(899) De heer Buntinx meent ten onrechte dat J. B. slechts in 1358 in stadsdienst trad.

(900) Vuylsteke, R. Filips 82-130.

(901) Wij verwijzen naar het werk van de heer Buntinx wat betreft Blancaerts activiteit als raadsheer van de graaf en de beneficia die hij cumuleerde. Buntinx, De Audiencie, 113 tot 116.

(902) Depauw, R. III 501.

(903) S.A.G. JBK 1366-67 fol. 141. Deze Jan Blancaert is niet te verwarren met Jan Blancaert, kapitein en baljuw van Biervliet, admiraal van de Vlaamse vloot, Prévenier, Handelingen 441.

(904) S.A.G. JBK 1365-66 fol. 41 v°.

(905) ib. R. 1357-58 CCII v^o en 1358-59 XVIII.

(906) Vuylsteke, R. Filips 241.

(907) Rogghé, Gemeente ende Vrient. 128 en vgd.

— *Jan Daens*

Trad in deinst in 1359-60 als stedsraad en klerk, maar stierf in het schepenjaar 1362-63 ⁽⁹⁰⁸⁾. Hij was de broer van de Gentse schepen Claes Daens ⁽⁹⁰⁹⁾.

— *Jan van der Rake*

Ook hij begon zijn carrière tijdens hetzelfde schepenjaar als meester Jan Daens ⁽⁹¹⁰⁾. Hij studeerde met een stadsbeurs te Parijs ⁽⁹¹¹⁾ en bleef in functie tot in 1381. Hij was het die bij de onderhandelingen tussen de graaf en Gent tegenwoordig was op het parlement te Harelbeke in september-oktober 1381 ⁽⁹¹²⁾. Hij viel waarschijnlijk in ongenade en nam ontslag ⁽⁹¹³⁾. Hij was de hoogst gepensioneerde klerk ⁽⁹¹⁴⁾ en was blijkbaar advokaat ⁽⁹¹⁵⁾. Hij was ook priester.

— *Jan van Coudenberg*

Heeft waarschijnlijk Pieter Van den Abeele opgevolgd als stedsraad in 1357-58 ⁽⁹¹⁶⁾, en bleef op post tot in het schepenjaar 1364-65 ⁽⁹¹⁷⁾. In 1358 trad hij tevens op als raadgever van de graaf in Antwerpse gelegenheden ⁽⁹¹⁸⁾. Hij was gehuwd in 1362-63, doch scheidde van zijn vrouw in 1375 ⁽⁹¹⁹⁾. Hij had een broer Arnout en was verwant met de stadsklerk Willem van Coudenberg ⁽⁹²⁰⁾. Hij was ook 'sherenkiezer voor Gent ⁽⁹²¹⁾.

(908) S.A.G. R. 1359-60 LVII eerste fragm. R. 1362-63 CLXIV v^o.

(909) S.A.G. R. 1365-66 ; Memorieb. 81.

(910) ib. R. 1359-60 LVII eerste fragment.

(911) ib. R. 1357-58 CCLVII v^o.

(912) Vuylsteke, R. Filips 272.

(913) Hij werd onder bewaking gehouden : «van costen die de cnapen daden die laghen te meester Jans van der Rake». Vuylsteke, R. Filips 282.

(914) 1000 p., De anderen genoten : Cl. van Erdbuer 640 p., Jan Tolvin, W. Van Lovendegem, Rase Onredene 250 p., Huce Van der Most, Martin Ute Galeyden, Jan Utenhove 200 p. Verder Willem van de Pitte en een andere Jan Utenhove 4 p. gr., Vuylsteke, R. Filips 81.

(915) «meester Jan van der Rake, als goed middelere, derde man ende juge». Van Lokeren. Hist. St. Bavon. II 87. Hij was ook betrokken in een proces tussen Katelijne, dochter van Jacob van Artevelde, en de abdijs van St. Baafs. ib. II 87.

(916) S.A.G. R. 1357-58 CCLXI v^o.

(917) ib. R. 1364-65 CCIX.

(918) de L. S. Cart. I 612-640.

(919) S.A.G. R. 1362-63 CLIX v^o en Depauw, Adhésion 701.

(920) ib. R. 1357-58 CCXLVII en Depauw o.c. 701.

(921) S.A.G. R. 1357-58 CLXXXVIII v^o. Niet te verwarren met Jan van Coudenberg f. Willem en Jan van Coudenberg f. Gillis. S.A.G. Jaarregisters 1415 fol. 101 en 1417 fol. 2.

— *Willem van Lovendegem*

Trad in dienst met Jan van der Rake en Jan Daens. Hij maakte de bewogen verzetsbeweging mee te Gent in de jaren 1379-1385, en was tegenwoordig bij het afsluiten van de vrede van Doornijk in 1385 ⁽⁹²²⁾. Hij moet kort daarop zijn post hebben opgegeven. Hij was met Martin Ute Galeyden een van de bijzonderste klerken uit die revolutionaire periode. Meester Willem had een dochter die zuster werd in het gasthuis te Gent ⁽⁹²³⁾. Hij was gehuwd in 1376 ⁽⁹²⁴⁾.

— *Martin Ute Galeyden*

Was de zoon van Jan Ute Galeyden. Hij had twee broers Jacob en Jan, en twee zusters Katelyne en Maria ⁽⁹²⁵⁾. Evenals Willem van Lovendegem speelde hij een voornamelijk rol tijdens de Gentse opstand van 1379-85, nadat hij in het schepenaar 1369-70 in stadsdienst was getreden ⁽⁹²⁶⁾. Ook hij was tegenwoordig bij het afsluiten van de vrede van Doornijk in 1385 en bleef in dienst tot 1389 ⁽⁹²⁷⁾ en mogelijks nog langer. Hij was advocaat ⁽⁹²⁸⁾. Hij was met Willem van Lovendegem blijkbaar de enige onder alle klerken die na de revolutie te hebben meegemaakt in functie bleef. Zijn broer Jacob werd schepen van Gent ⁽⁹²⁹⁾.

— *Jan de Raet*

Trad in dienst in 1359-60 doch bleef niet lang in functie. Hij overleed waarschijnlijk in het schepenaar 1361-62 of 1362-63 ⁽⁹³⁰⁾.

— *Clais van Erdbuer*

Werd klerk in het schepenaar 1369-70 en nam ontslag in 1378-79 ⁽⁹³¹⁾. Het was een voornaam personage, die meermaals schepen werd

(922) Vuylsteke, R. Filips 501.

(923) Vuylsteke R. Filips 73 (1377).

(924) ib. R. Filips. Ook hij was waarschijnlijk een clericus uxoratus. Hij had een dochter.

(925) De I. S. Cart. I 566.

(926) S.A.G. R. 1369-70 XIII.

(927) Vuylsteke, R. Filips 419.

(928) ib. 418. Hij werd door hertog Filips de Stoute in het schepenaar 1385-86 begiftigd met twee gouden «gobellez», waarschijnlijk wegens zijn diensten met betrekking tot de vrede van Doornijk. Dehaisnes, Documents concernant l'histoire de l'art II 622.

(929) Memorieb. 119-125.

(930) S.A.G. R. 1362-63 CLVII en R. 1359-60 I.VII, eerste fragment.

(931) S.A.G. R. 1369-70 XIII en Vuylsteke, R. Filips 120.

van Gent ⁽⁹³²⁾. Hij was waarschijnlijk verwant met Jacob van Erdbuer, die een groot aandeel had in het tot stand komen van de vrede van Doornijk ⁽⁹³³⁾. Hij deed een reis naar Engeland en onderhandelde met de uitgeweken volders te Deinze in het schepenjaar 1372-73 ⁽⁹³⁴⁾.

— *Race Onredene*

Evenals Clais van Erdbuer werd ook Race Onredene schepen van Gent vooraleer hij te Gent klerk werd in 1369-70 ⁽⁹³⁵⁾. Hij werd opnieuw schepen in 1371-72 om later opnieuw zijn klerkenrol te vervullen minstens tot in de de XVe eeuw. Hij had aandeel in het «traitiet» tussen de Engelsen en de Vlamingen in oktober 1389 ⁽⁹³⁶⁾. Hij behoorde blijkbaar tot de poorterie ⁽⁹³⁷⁾, evenals Willem van Lovendegem, Willem ser Symoens, Clais Utenhove II, Jan Utenhove in de Scelstraete, Willem van de Pitte ⁽⁹³⁸⁾.

— *Gillis ser Symoens*

Trad in stadsdienst als klerk en procureur te Doornijk in 1368-69 ⁽⁹³⁹⁾. Hij bleef het tot in het schepenjaar 1376-77 ⁽⁹⁴⁰⁾. Hij onderscheidde zich in een aantal processen betreffende Gentse schepenen en poorters in het schepenjaar 1367-68 ⁽⁹⁴¹⁾. Hij was de broer van de stadsklerk Willem die in 1380 zou fungeren als klerk van de erfelijke renten ⁽⁹⁴²⁾.

— *Giselbrecht Musceconinc*

Was klerk van de halle beneden van het schepenjaar 1369-70 tot 1380-81 ⁽⁹⁴³⁾.

(932) Memorieb. 81-88-92.

(933) Froissart (ed. Kervyn) X 572 ; J. Brandon, Chronodromon 8.

(934) S.A.G. R. 1369-70 XV R. 1372-73 L. Hij had een dochter. Vuylsteke, F. Filips 15.

(935) S.A.G. R. 1369-70 XIII ; Memorieb. 89-87-92.

(936) Vuylsteke, R. Filips 412-413 ; S.A.G. R. 1400-01 fol. 16 v°.

(937) Rogghé, De samenstelling der Gentse schepenbanken 31.

(938) ib. 30.

(939) S.A.G. R. 1368-69 CCCXXIX v^o.

(940) ib. R. 1376-77 LXX.

(941) ib. R. 1367-68 CCCVII v^o en R. 1368-69 CCCXXXIV. Hij was ook bedrijvig te Reims. ib.

(942) Vuylsteke, R. Filips 241.

(943) S.A.G. R. 1369-70 XIII en Vuylsteke, R. Filips 241.

— *Lievin de Buc*

Trad in stadsdienst als klerk in 1365-66 en bleef het tot in het schepenzaar 1379 (⁹⁴⁴).

— *Jacob van Zele — Clais van de Kerchove*

Beiden hebben slechts kortstondig het ambt van klerk vervuld, de eerste in het schepenzaar 1367-68, de tweede in 1369-70 en het volgende (⁹⁴⁵). De eerste werd tweemaal schepen (⁹⁴⁶), de andere was priester (⁹⁴⁷).

— *Jan Utenhove in de Volderstrate*

Werd klerk in 1360-61, nadat hij tijdens het anglofiel bewind te Gent hoofdman was geweest (⁹⁴⁸). Hij bleef op post ook toen de Gentse opstand werd ingezet in 1379-80 (⁹⁴⁹).

HET DERDE BEWIND DER GENTSE HOOFDMANNEN

Dat er in deze heftige periode van het derde bewind der Gentse hoofdmannen van 1379 tot 1385, stadsklerken waren die vóór of tegen de nieuwe politieke oriëntering van de stad waren gekant laat geen twijfel over. In die tijd waren er te Gent pacifisten die een verzoening met de graaf voorstonden en andere Gentenaars die ten koste van elke prijs de oorlog wensten voort te zetten tot geheel herstel der Gentse vrijheden.

Enkele klerken hebben tijdens de opstand van 1379, in de kortstondige periode van de hoofdman Jan Yoens, hun functie niet meer uitgeoefend. Het waren Clais van Erdbuer, Luc Rim, Lievin de Buc en waarschijnlijk Hüge van der Most (⁹⁵⁰). Met het nieuwe bewind collaboreerden Martin Ute Galeiden, Willem van Lovendegem, Jan Tolvin, Jan Utenhove in de Volderstraat, Willem Van de Pitte, Giselbrecht Muusconinc en een tijdlang Jan van der Rake. Nieuwe klerken werden Race van de Wale, stede-raad, Lievin Doedin, Andries van der Stake, Willem ser Symoens, Gillis de Mulre, Jan Colpaert, Lievin Bloume, Jan Soysstone, Hendrik Tolvin, Jan van Lovendegem en Willem van Coudenberg.

(944) ib. R. 1365-66 CCXLIII v^o en Vuylsteke, R. Filips 120-86.

(945) ib. R. 1367-68 CCCV en R. 1369-70 XIII en R. 1368-69 CCCXXIX.

(946) Memorieb. 81-85.

(947) Depauw, Obit. 137.

(948) S.A.G. R. 1360-61 XCIII v^o. Wij kunnen hem eerst in 1375 identificeren als zijnde de Jan Utenhove uit de Volderstrate. Vuylsteke, R. Filips 5.

(949) Vuylsteke, R. Filips 241 (1380).

(950) Waarschijnlijk ook Race Onredene, die na 1385 weer zou fungeren.

De gespannen toestand waarin de Gentse magistraat toen leefde bracht wijzigingen onder de klerken, die, op Willem van Lovendegem en Martin Ute Galeyden (⁹⁵¹) na, bij de vrede van Doornijk niet meer in functie bleven. Twee klerken nl. Gillis de Mulnere en Willem van Coudenberg hebben een rol van betekenis gespeeld tijdens de langdurige Gentse opstand.

— *Gillis de Mulnere*

Hij begon zijn carrière als advokaat of raad van de stad in 1380. Van 5 december 1380 tot 4 juli van hetzelfde jaar maakte hij talrijke parlementen mede, o.m. te Brugge en te Male, en kwam in contact met de raadsheeren van hertog Albrecht van Beieren, waarschijnlijk met betrekking tot een verzoening tussen de graaf en de opstandige stad (⁹⁵²). Hij nam verder deel op 19 maart 1381 aan een militaire expeditie in het Land van Waas en te Grembergen, waar hij een tijd met Jan de Hert, die hoofdman van Gent zou worden, beleeder werd (⁹⁵³). Op 2 januari 1382 werd hij tijdens een «wapeninghe» door Gentse schippers, aangehitst door Symoen van Vaernewijck, op het Tooghuis op de Vrijdagmarkt vermoord, nadat hij door Van Vaernewijck was beschuldigd geworden de «payse» met de graaf belet te hebben. Gillis de Mulnere blijkt partijganger te zijn geweest van de bijzonderste politieke figuren te Gent nl. Frans Ackerman, Jacob de Rijcke en Pieter van de Bossche (⁹⁵⁴). Zijn trouw aan de Gentse volkszaak gekocht deze klerk met de dood, wat erger was dan arrestatie, de schandpaal, geldboete of verbanning, die het lot werden van vele klerken.

— *Willem van Coudenberg*

Groter van betekenis was Willem van Coudenberg, een bloedverwant van de gewezen stadsraad Jan van Coudenberg. Naar Froissart mededeelt was W. van Coudenberg ook verwant met Filips van Artevelde (⁹⁵⁵). Het was trouwens tijdens het beleid van Filips van Artevelde dat W. van Coudenberg tot stedsraad en klerk werd aangesteld, waarschijnlijk in vervanging van Jan van der Rake die zich had gecompromitteerd op de

(951) Wellicht ook Willem ser Symoens. Vuylsteke, R. Filips 273.

(952) Vuylsteke. R. Filips 184 tot 186 en 284.

(953) *ib.* 203.

(954) Depauw Cart. Art. 350-351. Wat de kronijkschrijver hier mededeelt werd door de stadsrekeningen bevestigd, nl. de verbanning van Symoen van Vaernewijck en de moord op Symoen Bette, een andere partijganger van de graaf. Vuylsteke, F. Filips 251.

(955) Froissart, (ed. Buchon) II 220. Et de très bon lignage. *ib.*

conferentie van Harelbeke, waar de Gentse magistraat een eervolle verzoening met de graaf nastreefde ⁽⁹⁵⁶⁾. Kort daarna, nl. op 17 oktober, werd hij door de hoofdman Filips van Artevelde en de Gentse schepenen als ambassadeur mede naar Engeland gezonden om er de voorwaarden te bespreken van een Vlaams-Engels bondgenootschap. Hij was de woordvoerder van de Vlaamse deputatie, waarvan deel uitmaakten voor Gent : de hoofdman Race van de Voorde, de schepenen Michiel Bone, Jan van Waes en Willem van de Pitte en drie andere Gentenaars : Martin van Erpe, Gillis van Wijnvelde en Pieter van Beerevelt. Voor Brugge : Lodewijk Devos, Jacob de Scotelaere, Jacob de Bruwere en Willem Mattensone. Voor Ieper : Gillis Tant, Jacob Moenin en Lamsin de Burchgrave ⁽⁹⁵⁷⁾. Waarschijnlijk over St. Winoksbergen, Oye en Kales ⁽⁹⁵⁸⁾ via Sandwich, waar Engelse serjanten ze opwachtten, bereikte de Vlaamse ambassade Londen waar de Vlamingen geschenken werden uitgedeeld. Maar de onderhandelingen schoten niet op en Willem van Coudenberg keerde naar Vlaanderen terug met een Engels pensioen voor Filips van Artevelde, waarvan deze laatste geen gebruik meer kon maken daar hij reeds te West-Rozebeke was gesneuveld tegen de Fransen ⁽⁹⁵⁹⁾. De reis die Willem van Coudenberg naar Engeland had ondernomen deed hem echter het vertrouwen winnen van koning Richard II, die standvastig de candidatuur van meester Willem voordroeg bij paus Urbanus voor de bisschopshoed te Doornijk ⁽⁹⁶⁰⁾. Na de dood van de revolutionaire Gentenaar, de bisschop Jan van West, die op 6 juni 1384 was overleden ⁽⁹⁶¹⁾, werd Willem van Coudenberg, bachelier in theologie, gesteund door de Engelse monarch en ongetwijfeld ook door de Gentenaars, door paus Urbanus op 18 maart 1385 tot «Elyt» van Doornijk, — wat betekent dat hij gekozen was maar nog niet gesacreerd —, aangesteld ⁽⁹⁶²⁾.

In juli 1385 werd Willem door de bisschop van Londen gesacreerd. De vrede van Doornijk van 18 mei 1385, die de onderwerping betekende van Gent aan de hertog van Bourgondië, die elk verbond met Engeland te

(956) Willem werd voor het eerst geciteerd in de stadsrekeningen op 30 sept. 1382. Vuylsteke, R. Filips 329.

(957) Vuylsteke, R. Filips 330 ; Froissart (ed. Buchon) 221 II.

(958) Depauw, Froissart Chronijcke p. 246.

(959) R. O. Londen. Issue Rolls 493 m. 3 nr. 9 ; Treaty Rolls 67, m. 22 en Chancery Warrants, file 478. Het is mogelijk dat W. Van Coudenberg nogmaals naar Engeland werd afgevaardigd in 1383. Perroy, o.c. 183.

(960) Hij was o.m. rector geweest van de St. Jacobskerk te Doornijk. Perroy o.c. 207. Ook baccalaureus in Theologie, ib.

(961) Zie Depauw, Adhésion 674.

(962) Depauw, Adhésion 683. In de jaarregisters wordt er in het jaar 1415 melding gemaakt van een Jan van Coudenberg f. Willem. S.A.G. Jaerregister 1415 fol. 101.

niet deed en Gent en gans Vlaanderen geheel open stelde voor de Clementijnse invloed ⁽⁹⁶³⁾, moet bij Willem van Coudenberg alle hoopvolle perspectieven met betrekking tot zijn bisschopsgezag hebben verwoest. Evenals Pieter van de Bossche e.a. Gentse en Vlaamse leiders opgestaan tegen de willekeur van de vorst, sloeg Willem de weg in van de ballingschap en trok naar Engeland, waar hij eenmaal als Gents ambassadeur zijn geluk had beproefd. In 1386 leefde hij op het eiland van een pensioen van 50 mark dat hem Richard II had toegeworpen. Daar zijn inkomsten op het vasteland waren aangeslagen zag hij zich verplicht als coadjutor van Engelse bisschoppen te fungeren, tot hij naar Rome trok om in de omgeving van paus Bonifacius te gaan leven in 1391 ⁽⁹⁶⁴⁾. Ofschoon de Gentenaars nog in juli 1389 bij hertog Filips de Stoute trokken «omme tsgeloefs wille» ⁽⁹⁶⁵⁾, en in 1392 de stad in rep en roer zetten tegen de Clementijnen ⁽⁹⁶⁶⁾, stierf mettertijd het Urbanisme uit in Vlaanderen ⁽⁹⁶⁷⁾ bij het uitgaan van de XIVe eeuw. Het is waarschijnlijk dat Willem van Coudenberg nooit meer naar Gent is teruggekeerd en met zijn onvervulde Vlaamse droom de dood in den vreemde is ingegaan.

ONDER DE BURGONDISCHE HEERSCHAPPIJ

Niet alle klerken die fungeerden tijdens de regering van Filips de Stoute, hertog van Burgondië zijn gekend. Voor die periode ontbreken heel wat rekeningen en wat ervan bewaard bleef blijkt dan nog onvolledig.

Met zekerheid hebben tussen 1385 en 1405 gefungeerd : de reeds gekende meesters Jan Ute Galeyden en Willem van Lovendegem. Verder Clais Utenhove II, Jan Utenhove f. J., Race Onredene ⁽⁹⁶⁸⁾, Willem ser Symoens, Hendrik Tolvin, Jan van der Loeve ⁽⁹⁶⁹⁾, Jan van de Pitte ⁽⁹⁷⁰⁾, meester Symoen van Formelis ⁽⁹⁷¹⁾, meester Zeger Baerd ⁽⁹⁷²⁾, meester

(963) Vuylsteke, R. Filips 505.

(964) Perroy o.c. 209. Een poging om hem in 1393 bisschop van Bazel te maken mislukte. Perroy o.c. 209.

(965) Vuylsteke, R. Filips 417.

(966) Fris, Histoire de Gand 106.

(967) Gent wellicht uitgezonderd, waar in 1397 de urbanistische bisschop van Canterbury, op doortocht in de stad, goed werd onthaald. Bibl. Univers. Gent. Hs. afd. n° 434.

(968) Vuylsteke, R. Filips 413-419-501 ; S.A.G. R. 1392-93 fol. 321 en 339 v° en R. 1390-91 fol. 319 v°.

(969) Vuylsteke, R. Filips 501-403.

(970) Vuylsteke, R. Filips 419.

(971) S.A.G. R. 1400-01 fol. 16.

(972) ib.

Lievin van den Huuffle (⁹⁷³), meester Wouter Coelins (⁹⁷⁴), meester Clais van der Eeken (⁹⁷⁵), meester Lievin Bloume (⁹⁷⁶) en Lievin van Houte (⁹⁷⁷). Velen onder deze klerken stonden rechtstreeks in contact met de hertog, de hertogin en de kanselier van Burgondië (⁹⁷⁸) te Parijs, te Hesdain, te Lyon, te Doornijk (⁹⁷⁹) en elders.

Onder deze klerken waren Martin Ute Galeyden, Clais Utenhove II en Symoen van Formelis het bedrijvigst, en met Race Onredene het meest op parlementen uit. Moeilijkheden met de Gentse klerken kwamen op het einde van de XIVe eeuw niet meer voor. Maar in de XVe eeuw zouden weer Gentse klerken-pensionarissen als Jacob Sneevoet, Gillis Brecht, Pieter Baudins en Willem Rim hun trouw of hun verraad belijden en er de dood worden voor ingejaagd (⁹⁸⁰).

NOG ENKELE GEGEVENS OVER DE GENTSE KLERKEN EN RADEN

In de loop van onze studie hebben wij terloops sommige klerken aangeduid waarover hierna enkele bijzonderheden zijn te vinden.

De oudste klerken

Onder de oudste klerken-pensionarissen van Gent moeten gerekend worden : Hendrik Braem van wie reeds min of meer uitvoerig sprake was, Pieter de Bilre, die klerk van de graaf zou worden, Jan Blancaert I vermeld in 1310, Gillis van Roeselaere vermeld in 1309, Jan van Rode, Hendrik van Lembergen en Jan Rivescure vermeld in 1313 (⁹⁸¹).

(973) S.A.G. R. 1402-03 fol. 54 v°.

(974) S.A.G. R. 1390-91 fol. 320.

(975) S.A.G. R. 1400-01 fol. 16. Hij werd later pensionaris van het Brugse. Prevenir, Handel. 296.

(976) S.A.G. R. 1390-91 fol. 319.

(977) Vuylsteke, R. Filips 356-389-419. Wellicht was ook Willem de Meester klerk van de stad. Vuylsteke, R. Filips 501. De klerken Symoen van Formelis, Lievin van Huuffle, Clais van der Eeken, Zeger Baerd, ofschoon slechts vermeld na 1400 en vóór 1403, mogen tevens als fungerend op het einde van de XIVe eeuw beschouwd worden. De stadsrekeningen van de laatste zeven jaren van deze eeuw ontbreken.

(978) S.A.G. R. 1390-91 fol. 319 en 319 v° en 120 (Coelins, Bloume, Onredene).

(979) *ib.* en S.A.G. R. 1400-01 fol. 16 v° (Formelis).

(980) Fris., Histoire de Gand 108-109-125-153.

(981) De St. Genois, Inv. 333-343 ; Van Duyse en de Busscher, Inv. 87-91 ; de L. S. Codex I 301. Wellicht is ook Geraard de Ferlin stadsraad geweest.

Hendrik van Lembergen

Trad in stadsdienst in 1313 ⁽⁹⁸²⁾ en ongetwijfeld nog vroeger. Hij werd eerst stedeklerk, fungeerde als procurator en als ambassadeur, en leidde heel wat gedingen voor de stad ⁽⁹⁸³⁾. Hij bleef op post tot in het schepenjaar 1331-32 ⁽⁹⁸⁴⁾. Hij was blijkbaar gehuwd en had kinderen, een dochter die non werd in de Bijloke en een zoon die schepen van de stad werd ⁽⁹⁸⁵⁾.

Jacob Veihericke

Fungeerde reeds als klerk in 1314-15 en bleef zijn ambt uitoefenen tot in het schepenjaar 1331-32 ⁽⁹⁸⁶⁾.

Staes van Maldegem

Trad in dienst in 1326-27 en verving Jan van Heticove ⁽⁹⁸⁷⁾. Ook hij maakte voor de stad processen mede. Hij overleed in 1332-33 in stadsdienst ⁽⁹⁸⁸⁾ en werd waarschijnlijk door meester Gillis Van de Houte opgevolgd.

Lievin Impine

Begon zijn carrière in 1314-15 en bleef op post tot in het schepenjaar 1328-29 ⁽⁹⁸⁹⁾.

Jan van Zwinarde

Was reeds in dienst in 1314-15, maar nam ontslag in 1322-23 ⁽⁹⁹⁰⁾. Hij was kapelaan van St. Jan en bezat o.m. een erf in de steeg «bachten de stove bij de Braembrugge ⁽⁹⁹¹⁾. Hij overleed in 1344 ⁽⁹⁹²⁾. Hij was verwant met Boidin, Braem en Simon van Zwinarde ⁽⁹⁹³⁾.

Cornelis Spoorarde

Was reeds in dienst in 1321-22 als klerk van de halle onder. Hij verliet zijn ambt als schepenklerk na 1332-33 ⁽⁹⁹⁴⁾.

(982) Van Duyse, o.c. 91.

(983) ib. 128.

(984) Vuylsteke, R. II 793.

(985) ib. II 714-754 ; Memorieb. 110.

(986) Vuylsteke, R. I 82 II 793.

(987) Vuylsteke, R. I 530.

(988) ib. II 828.

(989) ib. I 82 II 646.

(990) ib. I 82-161.

(991) R.A.G. Charters der graven van Vlaanderen Carton I n° 20 (cirogr.)

(992) Depauw, R. II 355.

(993) De Bethune, Cart. Elis. 49.

(994) Vuylsteke, R. I 161 II 829.

Huge Blaubart

Was reeds getuige voor de stad in een geschil tussen het hospitaal en de schepenen van Oudenaarde in 1296 ⁽⁹⁹⁵⁾. Bij het uitgaan van XIIIe eeuw werd hij door de stad geërfd in het Marialand, het Mudeland, 's borcgrave gerichte, de Bruel en waarschijnlijk in een landstrook lopend van de stadgrond tot de poort van de St. Baafsabdij ⁽⁹⁹⁶⁾. Waarschijnlijk is hij als schepenraad en klerk in het begin van de XIVe eeuw in stadsdienst getreden, functie waarmede hij officieel bekleed was in 1314-15 en volgende jaren ⁽⁹⁹⁷⁾. Hij bleef dit voornaam ambt uitoefenen na talrijke parlementen te hebben meegemaakt, tot 1323-24 ⁽⁹⁹⁸⁾, en was reeds in het schepenjaar 1320-21 in de schaduw gesteld door Pieter van der Mersch.

Gillis van Tielrode

Was klerk en procureur van de stad te Avignon in 1321-22 en bleef het tot het volgende schepenjaar ⁽⁹⁹⁹⁾.

Jan van de Wallekine

Trad in 1336-37 voor één jaar in dienst. Hij werd opgevolgd door P. De Coster ⁽¹⁰⁰⁰⁾.

Francois Pile

Was een priester. Begon zijn carrière in 1323-24 en bleef in functie tot 1335-36. Hij leefde nog in 1339 ⁽¹⁰⁰¹⁾.

Joës Raes

Was stedsraad en klerk tijdens het bewind van Jacob Van Artevelde. Hij was gehuwd en had een dochter die non werd en een andere die huwde ⁽¹⁰⁰²⁾. Hij was één van de testamenteurs van de Vlaamse ruwaard Simon de Mirabello ⁽¹⁰⁰³⁾.

(995) De St. Genois, Inv. 302-303-304-310. Hij was ook leenman van de graaf. Van Duyse, Inv. 73.

(996) Vuylsteke, R. I 80-125-130-161.

(997) *ib.* I 70.

(998) *ib.* I 331.

(999) *ib.* I 160-243-251.

(1000) Depauw, R. I 279.

(1001) Vuylsteke, R. I 329 II 993 ; Depauw, R. I 373.

(1002) Depauw, Cart. Art. 687 ; Depauw, R. I 279 II 382-484-22-21.

(1003) V. d. Haeghen o.c. 105.

Jan Soyssone

Was in dienst van 15 augustus 1355 tot 2 juli 1356, en was waarschijnlijk Thonis Bette, overleden in 1354-55, opgevolgd. Hij of zijn zoon bewees in 1385 nog diensten aan de stad (¹⁰⁰⁴).

Jan de Buc — Willem Volchout

Jan de Buc trad in dienst met de reactie in 1349 (¹⁰⁰⁵). Hij ondernam o.m. een reis naar Engeland in opdracht van de stad (¹⁰⁰⁶). Hij bleef waarschijnlijk tot na het schepenjaar 1349-50 in dienst.

Willem Volchout kwam in dienst in 1349-50 en kan evenals Jan de Buc in dienst zijn gebleven tot aan het schepenjaar 1352-53. Hij woonde te Gent aan de Veebrug. Hij behartigde voor de stad het proces tegen de abt van Ter Duinen (¹⁰⁰⁷).

Jan Meniote

Was stedeklerk en procureur van de stad te Doornijk en dit van 1314-15 af, wellicht zelfs vroeger. Hij werd waarschijnlijk vervangen door Colarde Patete (¹⁰⁰⁸).

Hendrik Naes

Trad als klerk in dienst in het schepenjaar 1337-38. Hij werd uit zijn ambt ontzet in 1348-49. In het schepenjaar 1352-53 werd hij weer in functie genomen tot 1369-70 (¹⁰⁰⁹).

Clais Utenhove II

Clais Utenhove II was de zoon van Clais Utenhove, de gewezen schepen en ontvanger van Gent. Hij zelf huwde in 1366 met de patriciërsdochter Lisbette van Vaernewijck en had bezittingen te Gent en elders in het Graafschap (¹⁰¹⁰). Hij werd waarschijnlijk niet vóór 1385, de vrede van Doornijk, als klerk in dienst genomen. Met Martin Ute Galeyden was hij toonaangevend onder de Gentse klerken van zijn tijd. Hij had twee zonen,

(1004) S.A.G. R. 15 aug. 1355 - 2 juli 1356, LXXXIX en R. 1354-55 LIV.

(1005) Depauw, R. III 359.

(1006) ib. III 362.

(1007) ib. III 420-421.

(1008) Vuylsteke, R. I 80-161.

(1009) Depauw, R. I 162 III 300 ; S.A.G. R. 1352-53 CCLVI, en R. 1369-70 XIII.

(1010) S.A.G. JBK 1380-81 fol. 28 v° ; de Ghellinck d'Elsegem o.c. 254-449-295-374.

Clais en Jan, en een zuster Margareta die gehuwd was met de poorter en hoofdman van Gent : Sanders van Vaernewijck. Hij werd meermaals schepen van Gent (¹⁰¹¹).

TROUW EN VERRAAD DER BRUGSE KLERKEN

Voorbeelden van politieke collaboratie, van trouw en verraad vond men ook elders in Vlaanderen n.l. te Brugge met Pieter Van Zinnebeke, ten tijde van de grote Vlaamse opstand van 1322 tot 1328, en met Jacob de Scotelaere ten tijde van Filips van Artevelde.

Meester Pieter van Zinnebeke

Meester Pieter van Zinnebeke, de broer (¹⁰¹²) van Boidin van Zinnebeke, proost van O. L. Vr. van Veurne (¹⁰¹³), professor legum en consiliarius Roberti Comitum (¹⁰¹⁴), die aan de stad Gent diensten bewees (¹⁰¹⁵), was klerk van Brugge tijdens de opstand van Willem de Deken. In een bescheid betreffende het onderzoek naar de troebelen in Vlaanderen staat meester P. Van Zinnebeke genoteerd als «de principaal en moeder van allen den quaden faiten», terwijl in een ander stuk betreffende de biecht van een rebels Bruggeling hij geciteerd staat als de man die oorzaak was geweest van alle kwalen die de Bruggelingen overvielen (¹⁰¹⁶). P. Van Zinnebeke, die kanunnik werd St. Gaugerici te Kamerrijk en kanunnik van St. Walburgis te Veurne (¹⁰¹⁷), was destijds met Willem de Deken naar Engeland vertrokken om er met de Engelse koning tot een Engels-Vlaams bondgenootschap te komen. In Vlaanderen ondertekende hij o.m. met zijn collega Belle voor Brugge het vredesverdrag van Arke (¹⁰¹⁸). Hij werd er later van beschuldigd de leperlingen tot verzet te hebben aangezet, tegen de wil van de graaf in mede hoofdmannen te hebben aangesteld te Aardenburg, Kortrijk en Damme, geld te hebben ontvangen om Gentse rebellen te helpen verdedigen, de wevers te hebben gesteund te Deinze, wederroepelijk justitie gedaan te hebben te Aardenburg en de graaf «zijn

(1011) S.A.G. Wezenboek 1416-17 fol. 21 v° ; de Ghellinck o.c. I 449. Zie over Clais vader, de ontvanger en zijn broer Giselbrecht. S.A.G. Wezenboek 1351-52 fol. 35
Zie ook : Memorieb. 123-125.

(1012) Fayen, Lettres I 369.

(1013) de L. S. Codex II 368.

(1014) Fayen, Lettres de Jean XXII t. I 158. Hij was ook bezitter van een canonicat en provende van St. Walburgis te Veurne. Fayen o.c. II 177 I 369.

(1015) Vuylsteake, R. I 132 (1319-20).

(1016) Depauw, Enquête de Bruges 12-36.

(1017) Fayen o.c. I 177 n° 946.

(1018) De L. S. Codex 385.

scependoem benomen te makene te Brugge», enz. (1019). Gevlucht naar Holland na de nederlaag der rebellen te Cassel tegen de Fransen, werd Pieter Van Zinnebeke gevangen gezet te Utrecht, waar een Gentse stads- klerk heen reisde om te betalen 19 p. gr. die Gent de graaf leende «tulpen ten costen die ghedaen was in den ghemeenen lande omme te ghecrighene meester P. Van Zinnebeke uter vanghenessen tUtrecht» (1020). Welke straf Pieter Van Zinnebeke opliep is ons niet bekend. De man, die een dubbele rol speelde spijt zijn opstandigheid, had ook schuld aan de vrij- making van de graaf, die door de Brugse oproerlingen was gevangen genomen te Kortrijk en die te Brugge werd vastgezet (1021).

Pieter Van Zinnebeke was het type van de «agent double», die trouw met verraad wist te verzoenen.

Jacob de Scotelaere

Twee andere Bruggelingen, Jacob de Scotelaere en Gillis de Hond hebben zich gecompromitteerd ten tijde van Filips van Artevelde. Laatst- genoemde woonde aan de Steenstraat, de eerste aan de Lange Winkel te Brugge (1022).

Meester Jacob de Scotelaere was stadspensionaris en koopman. Het was een rijk man, bezitter van talrijke huizen en een verkoopstal in de Kruidhalle, wat verbeurd werd verklaard (1023). Hij speelde reeds tijdens het beleid van Jacob Van Artevelde een rol te Brugge, evenals Clais de Scotelaere, die van de Engelse koning Eduard III een pensioen genoot (1024). Meester Jacob was reeds stadspensionaris in het bewogen schepenjaar 1379-80, o.m. met Giselbrecht van Roeselaere, Clais Scoorkine en Pieter van Roeselaere (1025). Hij was op het parlement te Dendermonde en te Mechelen, waar de graaf de St. Maartensvrede ratifiëerde (1026), en had later deelgenomen aan het Brugs beleg voor Gent (1027).

Tijdens het beleid van Filips van Artevelde liep de man tot de Gentse rebellen over. Op 12 oktober 1382 was hij mede scheidsrechter met Filips

(1019) Depauw, Enquête 24-25-34-36.

(1020) Vuylsteke, R. II 706.

(1021) Depauw, Enquête 36.

(1022) J. De Smet, De repressie na West-Rozebeke 90.

(1023) J. De Smet o.c. 94.

(1024) Gill. Van Severen, La Flandre IX 262. Een Jacob de Scotelaere was schepen te Brugge in 1329. Hij was waarschijnlijk de vader van de klerk Jacob. de St. Genois, Inv. 445.

(1025) ib. Ook het vorige jaar was hij pensionaris.

(1026) ib. Inv. II 385.

(1027) ib. II 404.

Van Artevelde en anderen betreffende het loon van de drapiers en de volders te leper (¹⁰²⁸). Jacobs grootste schuld, die voor de Brugse leiders, die het bewind veroverden na Westrozebeke als verraad moest gelden, was zijn deelneming aan de Vlaamse deputatie die met Willem van Coudenberg met Engeland was gaan onderhandelen over een verbond. Jacob de Scote-laere werd niet gearresteerd, daar hij te Gent bij de rebellen asyl had gevonden (¹⁰²⁹). Jacob was getrouwd en had een broer Lubrecht die zeem en olie, in «In de Crane» aangeslagen op zijn broer, aankocht (¹⁰³⁰).

Nicolas van Biervliet — Willem Vernachtensone — Clais Scoorkine

Vermelden wij nog dat er te Brugge, reeds in de XIIIe en later in de XIVe eeuw, evenals te Gent onder de klerken en pensionarissen dubbelhartige figuren waren : stadsdienaars en tegelijk partijgangers van de vorst.

Nicolas van Biervliet, clericus conjugatus en stadspensionaris van Brugge op het einde van de XIIIe eeuw, bleef partijganger van de graaf toen de beroerten van 1280, gericht tegen de patriciërs en de graaf, zich voordeden (¹⁰³¹). In de XIVe eeuw, ofschoon men mocht veronderstellen dat ze het stedelijk standpunt ten aanzien van het vorstelijke zouden verdedigen op de parlementen, hebben te Brugge stadspensionarissen meer dan eens bedekt of openlijk de partij van de vorst gekozen. Hoe kan men anders verklaren dat bv. Willem Vernachtensone, die pastoor van Kaprijke en pastoor van Hulst werd, en later deken van St. Donaas te Brugge, en die van mei 1357 tot 1361 in dienst stond van de stad Brugge, als pensionaris onder de speciale bescherming van de graaf werd genomen en in 1366 zelfs zijn kanselier werd (¹⁰³²)? Hoe is het te verklaren dat Clais Scoorkine, een clericus, een bastaard, die kanunnik werd van St. Donaaskapittel te Brugge (¹⁰³³), die reeds in 1378 stadspensionaris was van de stad (¹⁰³⁴) en niet minder dan 202 parlementen meemaakte, alleen maar van 1384 tot 1405, — van de hertog van Burgondië, zo maar als «ami et feal con-

(1028) Depauw, Cart. Art. 363.

(1029) ib. Baljuwsrek. 164.

(1030) ib. 160 ; Depauw, Cart. Art. 846. Over deze Lubrecht zie Prevenier, Handelingen p. 28-29-38-39.

(1031) De St. Genoï, Inv. 89-90. Hij werd vanwege de graaf beloond. In 1345 trok een klerk van Dendermonde, met name Hendrik van de Wijngaerd, partij voor de graaf en werd door de Drie Steden verbannen. Van Duyse en de Busscher, Inv. 144, J. De Smet, Nicolas de Biervliet, 146.

(1032) Buntinx o.c. 110. Hij was ook «gheoorlooft in beeden rechten», ib.

(1033) E. Varenbergh, Histoire des relations ... 540.

(1034) Gill. van Severen, Inv. II 364. Voor zijn wedde zie R.A.B. R. 1385-86 fol. 41.

seillier», in 1387 het vruchtgebruik verkreeg van het kasteel van Syssele, wegens bewezen diensten aan Filips de Stoute te Brugge en elders (¹⁰³⁵)?

Nicolas Scoorkine is te vergelijken met de Gentse klerken en raden als Pieter Van der Mersch, Pieter van de Abeele, Willem de Bomere en Jacob van Lovelde, die tijdens hun klerkschap met gunsten vanwege de vorst werden overladen, zeker niet om het stedelijk standpunt te hebben verdedigd ten overstaan van de prerogatieven van de graaf of de hertog. En zoals de steden grafelijke ambtenaars-clerici met prosenten en pensioenen voor hun belangen poogden te winnen (¹⁰³⁶), zo werden ook clerici voor de zaak van de prinsen gewonnen met kastelen, canonicaten en pensioenen.

Hoe noemde Julien Benda dat? La trahison des clercs!

(1035) A.R.A.B. Trésor des chartres, 1e reeks n° 554; W. Prevenier, Scoorkine Niclais. Biographie Nat. tom. 30 fasc. 2 (1959). Wij danken zeer in het bijzonder Lic. W. Prevenier voor het verstrekken van deze inlichtingen betreffende Scoorkin.

(1036) Zoals te Gent II. Braem, Nicole de Tournai, Pieter de Bilre, Boidin van Zinnebeke, e.a. Vuylsteke I 104-132-123. S.A.G. R. 1367-68 CCC.

DE PENSIONARISSEN IN DE XVe EEUW

DE TERMEN «PENSIONARIS», «SECRETARIS», «ADVOCAAT», ENZ...

Ofschoon in de bescheiden van de XVe eeuw de termen «klerk», «klerk van de keure», «klerk van gedele» en «procureur» nog voorkomen (1), werd er nochtans van omtrent het midden van de eeuw af meer en meer gebruik gemaakt van de termen «pensionaris», «secretaris», «advocaat», «procureur» en «solliciteur».

De term «pensionaris» kon in een algemene en in beperkte betekenis worden gebruikt. Alle Gentse ambtenaars en sommige dienaars die vanwege de stad een pensioen genoten werden «pensionarissen» genoemd. In deze betekenis kwam de term ook, maar zelden voor op het einde van de XIVe eeuw (2). In de XVe eeuw trof men reeds voor 1450 de term «pensionaris» aan in beperkte betekenis, nl. in die van hoofdklerk (3). Het is waarschijnlijk dat het merendeel van deze hoofdklerken advocaten waren. Mettertijd trouwens werd de term «pensionaris» synoniem van «advocaat» (4). Deze laatste term, eenmaal vermeld op het einde van de vorige eeuw (5), werd in de betekenis van pensionaris reeds gebruikt in het schepenjaar 1404-05 (6). Van 1444-45 af (7) was hij geregeld van kracht, tot op het einde van de eeuw de term «pensionaris» weer met voorliefde

(1) S.A.G. R. 1407-08 fol. 154v^o ; R. 1450-51 fol. 115v^o ; R. 1470-71 fol. 203 ; Fris. Restriction, 23 ; Fris. Dagboek I 244.

(2) Vuylsteke, R. Filips 135-120.

(3) Ook maar zelden in de XIVe eeuw. Vuylsteke R. I 127. S.A.G. R. 1446-47 fol. 332 v°.

(4) Zo werd Jan Rim in 1444-45 genoemd «advocaet» en in 1447-48 «pensionaris». S.A.G. R. 1444-45 fol. 219 v° ; R. 1447-48 fol. 390 v°. Jan Rim was pensionaris en secretaris van 1442 tot 1451. S.A.G. R. 1451-52 fol. 195 ; R. 1442-43 fol. 108 v°.

(5) «daer scepenen... beede de bailius, de advocaete ende de twee dekens, de clerken van der stede... (1389). Vuylsteke, R. Filips 418.

(6) S.A.G. R. 1404-05 fol. 73. De term «toenre» werd ook als synoniem voor advocaat gebruikt. Fris. Twee episodén 9-53.

(7) S.A.G. R. 1444-45 fol. 219 v°.

werd gebruikt (8). Er waren echter twee soorten advocaten in de XVe eeuw. Er waren diegenen die genoemd werden «advocaat van de keure» of «advocaat ter camere van gedele» (9), en andere advocaten die fungeerden aan vreemde hoven (10) of in de centrale lichamen, als de «Raadkamer van Vlaanderen» en de «Hoghe Raed» (11).

De term «secretaris», onbekend in de vorige eeuw, wordt van 1444-45 courant gebruikt (12). Deze post werd ook soms bekleed door advocaten (13). De termen «secretaris» en «klerk» werden ook vaak dooreen gebruikt (14). Zoals er advocaten van de keure en van gedele waren, waren er ook secretarissen van de keure en van gedele (15). En op het einde van de XVe eeuw is er sprake van «eerste pensionaris», «tweede pensionaris», «eerste secretaris» en «tweede secretaris» (16).

Naast de term «procureur» treffen we soms de nieuwe term «solliciteur» aan, waarmede een persoon werd bedoeld die bv. in het parlement te Parijs Gentse zaken behartigde (17). Zoals in de vorige eeuw waren er in de XVe eeuw procureurs, die bestendig in het buitenland fungeerden of in de centrale lichamen, en pensionarissen en secretarissen die met procuratieopdrachten werden belast (18). «Procureurs» en «advocaten» zetelden in de centrale raden. De aldus genoemde procureurs konden echter ook advocaat zijn (19).

In de XVe eeuw is er ook sprake van «taelmannen» die advocaten waren, en die niet mogen verward worden met de twee soorten advocaten

(8) ib. R. 1485-86 fol. 86.

(9) S.A.G. R. 1470-71 fol. 203.

(10) Bv. Jan de Popincourt te Parijs. S.A.G. R. 1450-51 fol. 264.

(11) S.A.G. R. 1470-71 fol. 204.

(12) S.A.G. R. 1444-45 fol. 219 v°. Reeds gebruikt in 1435. S.A.G. 1435-36 fol. 43.

(13) Zo was Jan Sersanders advocaat in 1455-56, secretaris van de keure in 1456-57. S.A.G. R. 1455-56 fol. 202 ; R. 1456-57 fol. 220.

(14) Fris. Dagboek II 85-86.

(15) S.A.G. R. 1459-60 fol. 388.

(16) S.A.G. R. 1485-86 fol. 86. In andere bescheiden is er sprake van «upperste secretaris». Fris, Dagboek I 266-227.

(17) S.A.G. R. 1458-59 fol. 118.

(18) Zo Lodewijk Hauweel, procureur in de «Camere van den Rade in Vlaendren», Nicolaus Coquereel procureur in de «Hoghe Raed», S.A.G. R. 1470-71, fol. 204. Zo fungeerde Hesdin Ghiselins als «procureurs generaulx», S.A.G. 1432-33 fol. 315. En Michiel du Pons als procureur te Parijs. S.A.G. R. 1451-52 fol. 264.

(19) Zo Roegier Stutin, advocaat «in de camere van den Rade in Vlaendren», en Jan Davesnes, advocaat «in den Hoghen Raed», S.A.G. R. 1470-71 fol. 204 en 204 v°.

van wie hoger sprake was. De taelmannen, één voor elke schepenbank, waren de zaakbewaarders van de stad ⁽²⁰⁾.

Nieuwe termen waren nog «cnape» of «dineere» van de rekenkamer, of ook de «clerc de la trésorerie» ⁽²¹⁾, waarmede bedoeld werd de ontvangersklerk uit de vorige eeuw. Tenslotte was er ook sprake van de erfelijke «klerk van den bloede» ⁽²²⁾ in wiens handen de baljuw zijn eed moest afleggen, van «ontfanghere» van de erfelijke renten in stede van de klerk van de erfelijke renten uit de vorige eeuw ⁽²³⁾, van de «clerc van den spikinghe» ⁽²⁴⁾, een betrekking die gecumuleerd werd met het ambt van tweede tesorier, van de «clerk van der stede wercke» ⁽²⁵⁾. Er waren, zoals in de vorige eeuw nog andere klerken, die ofwel door de personen in wier dienst zij waren getreden werden vergoed, of die vanwege de stad een vergoeding genoten voor bewezen diensten. Wij citeren o.m. : de klerk en raden van de dekens of van de hoofdmannen, de klerk van de hoogbaljuw, de «secretarissen warderes ten haerde», ⁽²⁶⁾, de klerk «in de herberghe ter leyen» ⁽²⁷⁾, enz.

HET AANTAL PENSIONARISSEN EN KLERKEN

In de loop van de XVe eeuw varieerde het aantal klerken. In 1401-02 en volgende jaren waren er twaalf ⁽²⁸⁾. In 1419-20 waren er tien ⁽²⁹⁾. In 1421-22 waren er weer twaalf ⁽³⁰⁾. In 1426-27 waren er veertien ⁽³¹⁾. De volgende jaren dertien of veertien ⁽³²⁾. In 1354-55 waren er drie, twee

(20) Willem de Wintre, taelman, van dat hij de zaken van der stede bewaert heeft bi scepenen van der keure. S.A.G. R. 1470-71 fol. 203 v°; Fris, Restriction 24.

(21) S.A.G. R. 1451-52 fol. 196; R. 1465-66 fol. 53 v°; Fris, Restrict. 23.

(22) Bestond reeds op het einde van de XIIIe eeuw. Cfr. Fris, Le clerc du sang à Gand. Anvers 1922. p. 53 en vgd. Fris, Restrict. 22.

(23) S.A.G. R. 1470-71 fol. 204.

(24) ib. 203 v°. Wij kunnen de betekenis van «spikinghe» niet verklaren.

(25) S.A.G. R. 1441-42 fol. 49. Hij genoot een wedde van 3 p. gr. Dit klerkschap werd wegens de restrictieakt van 1468 mede uitgeoefend door de tweede tesorier, Fris, Restrict. 23. S.A.G. R. 1483-84 fol. 371.

(26) S.A.G. R. 1451-52 fol. 249; R. 1438-39 fol. 235; Fris, Dagb. I 57-250. II 38-267. Cfr. Bigwood, Gand et la circulation des grains en Flandre p. 435.

(27) Diericx, Mem. ville de Gand II 174.

(28) S.A.G. R. 1401-02 fol. 33v^o; R. 1409-10 fol. 204; R. 1414-15 fol. 73.

(29) S.A.G. R. 1419-20 fol. 286 v°.

(30) S.A.G. R. 1421-22 fol. 30 v°.

(31) S.A.G. R. 1426-27 fol. 336.

(32) S.A.G. 1436-37 fol. 98 v°; R. 1439-40 fol. 296 v°.

pensionarissen en een advocaat ⁽³³⁾. Van 1456-57 af waren er zes ⁽³⁴⁾ tot na 1490 ⁽³⁵⁾. De restrictieakt van 1468 liet nochtans meer klerken toe ⁽³⁶⁾. Sommige klerken fungeerden slechts een jaar ⁽³⁷⁾. Anderen ruim dertig jaren ⁽³⁸⁾. Vaak veranderden ze ook van functie. Zo was Jan Sanders pensionaris te Parijs in 1353-54 ⁽³⁹⁾, advocaat van de keure in 1455-56 en secretaris van de keure in 1456-57 ⁽⁴⁰⁾. Meester Jan Damman «ontfanghere» van de «erfelijke rente» ⁽⁴¹⁾ in 1470-71 en secretaris van de keure ⁽⁴²⁾ in 1352-53. Jan Rim secretaris van de keure in 1448-49, pensionaris in 1447-48 en advocaat in 1443-44 ⁽⁴³⁾, enz.

Aanvankelijk waren er doorgaans drie hoofdklerken ⁽⁴⁴⁾, die de naam kregen van advocaten of pensionarissen na 1435-36 ⁽⁴⁵⁾. In 1452-53 waren er twee pensionarissen en een advocaat hoofdklerken ⁽⁴⁶⁾. Er kwam ook splitsing in advocaat of pensionaris van de keure of van gedele. Doorgaans waren er twee advocaten-pensionarissen van de keure en een van gedele ⁽⁴⁷⁾. Ook de secretarissen waren gesplitst in deze van de keure en die van gedele ⁽⁴⁸⁾, en dit tot op het einde van de eeuw ⁽⁴⁹⁾.

DE JAARWEDDE OF PENSOEN

In de stadsrekeningen betreffende de XVe eeuw vormden de «wedden» en «kledij» twee afzonderlijke rubrieken. De ene genoemd «den pensionarissen en haerlieden pentioene», later ook genoemd «pensioenen

(33) S.A.G. R. 1454-55 fol. 54.

(34) S.A.G. R. 1456-57 fol. 220 ; R. 1459-60 fol. 388 ; R. 1465-66 fol. 135. In 1367-68 en het volgende jaar waren er respectievelijk vijf en vier. S.A.G. R. 1467-68 fol. 278 ; R. 1468-69 fol. 71.

(35) S.A.G. R. 1490-91 fol. 332. Met onderbrekingen in 1467 en 1468. R. 1467-68 fol. 278 ; R. 1468-69 fol. 71.

(36) Fris, Restrict.

(37) Zo bv. Jan Hueribloc S.A.G. R. 1486-87 fol. 211.

(38) Bv. Lievin van Huuffle. S.A.G. R. 1402-03 fol. 54 v° ; R. 1432-33 fol. 315.

(39) S.A.G. R. 1453-54 fol. 410 v°.

(40) S.A.G. R. 1455-56 fol. 202 ; R. 1456-57 fol. 220.

(41) S.A.G. R. 1470-71 fol. 204.

(42) Fris, Dagboek I 300.

(43) S.A.G. R. 1443-44 fol. 162 v° ; R. 1447-48 fol. 390 v° ; R. 1448-49 fol. 448 v°.

(44) S.A.G. R. 1422-23 fol. 68 ; R. 1426-27 fol. 336 ; R. 1432-33 fol. 320.

(45) S.A.G. R. 1435-36 fol. 31 v° ; R. 1444-45 fol. 219 v° ; R. 1446-47 fol. 332.

(46) S.A.G. R. 1452-53 fol. 318. In feite waren zij, ofschoon de naam verschildte, alle drie advocaten.

(47) S.A.G. R. 1444-45 fol. 219 v° ; R. 1452-53 fol. 318.

(48) S.A.G. R. 1452-53 fol. 318 en 318v^o.

(49) S.A.G. R. 1490-91 fol. 332. In de XVe eeuw hebben met zekerheid 180 pensionarissen en secretarissen gefungeerd, met inbegrip van de procureurs.

van scepen, advocaten, clercken, enz» (50), de andere genoemd «van scepenen cleedinghe. der twee dekenen, clerken, serjanten, enz.», later ook genoemd «pareerhabyten» (51). Te zamen gaven deze posten de stedelijke vergoeding op die de ambtenaars werd gegeven. Alle Gentse ambtenaars hadden, zoals in de vorige eeuw, recht op een zomer en winterpak en sommigen kregen ook «voedringhe» (52) van de stad.

De pensionarissen genoten aanvankelijk 16 p. gr. voor de «upperste» advocaat van de keure, met kledij en voeding, voor de andere advocaten 12 p. gr. 's jaars, met kledij (53).

Deze jaarwedde veranderde in de tweede helft van de eeuw. De «upperste» advocaat genoot nu 20 p. gr., de andere twee advocaten of pensionarissen 16 p. gr. (54) In de restrictieakt van 1468, die alle andere wedden enigszins drukte, bleef de jaarwedde van de pensionarissen behouden (55). In 1470-71 genoot meester Boidin Goethals, advocaat van de keure 20 p. gr., meester Jan Sersanders, tweede advocaat van de keure 16 p. gr. en Jan van Durmelaar, advocaat «ter camere van ghedeele» 12 p. gr. (56). Op het einde van de eeuw werd de gage van de pensionarissen nog verhoogd (57).

De pensionarissen genoten een wedde die lager was dan deze uitbetaald aan de hoofdmannen (58), maar hoger dan die van de voorschepen, die in 1428-29 nog 20 p. gr. was, maar reeds in 1432 tot het einde van de eeuw niet hoger dan 10 p. gr. werd geteld. (59).

De jaarwedde van de pensionarissen was ook hoger dan deze van de tesoriers-boekhouders, die schommelde tussen 6 p. 5 s. 4 d. gr., 8 p. gr. en 10 p. gr. (60). De klerken-secretarissen genoten aanvankelijk een jaar-

(50) S.A.G. R. 1401-02 fol. 33 v° ; R. 1458-59 fol. 118.

(51) ib. R. 1401-02 fol. 32 v° ; R. 1477-78 fol. 95.

(52) S.A.G. Transportregister fol. 78 v°.

(53) ib. fol. 78 v° ; R. 1435-36 fol. 31 v° ; R. 1497-98 fol. 163. In 1404-05 werd aan de hoofdklerken 10 p. uitbetaald ; de andere klerken 3 p. en minder. S.A.G. R. 1404-05 fol. 83 v°.

(54) ib. R. 1458-59 fol. 118.

(55) Fris. Restrict. 23. Enkele wijzigingen werden ook gebracht in 1452. Fris, Dagb. II 85-86.

(56) S.A.G. R. 1470-71 fol. 203.

(57) ib. R. 1497-98 fol. 163.

(58) 2 p. gr. en 1.5 p. gr. per week. S.A.G. R. 1451-52 fol. 197 en R. 1451-52 fol. 198.

(59) S.A.G. R. 1428-29 fol. 100 ; R. 1432-33 fol. 302 ; R. 1453-54 fol. 410 ; R. 1458-59 fol. 118 ; Transportreg. fol. 78v^o ; Memorieboek 195. De wedden van de dekens werd in 1368-69 vastgesteld op 16 p. 3 s. 4 d. gr. elk. Fris, Restrict. 23.

(60) S.A.G. R. 1454-55 fol. 54 ; R. 1456-57 fol. 380v^o ; Transportreg. 78 v° ; Fris, Restrict. 23.

wedde die tot de restrictieakt van 1468 schier onveranderd bleef. De opperste klerk van de keure genoot 3 p. 6 s. 8 d. gr., die van gedele 2 p. 6 s. 8 d. gr., de overige klerken genoten, dezen van de keure 2 p. 6 s. 8 d. gr., die van gedele 1 p. 6 s. 8 d. gr. In 1368 werd het pensioen van de eerste twee klerken van de keure «20 solz de gros» of 2 p. gr. 's jaars, de eerste klerk van gedele kreeg eveneens «20 solz de gros». De tien klerken die toen voor beide kamers zouden fungeren kregen ook kledijstof. ⁽⁶¹⁾. De jaarwedde van de secretarissen die in 1470-71 fungeerden, nl. Guido van Scoubrouc, Jan 'tSmitere en Pieter de Bul bleef spijt de restrictieakt onveranderd : 20 s. gr. ⁽⁶²⁾. In hetzelfde jaar genoten de twee taelmannen-zakenbewaarders elk 4 s. gr. 's jaars ⁽⁶³⁾.

De drie procureurs van de Raadkamer in Vlaanderen genoten, de eerste 30 s. gr., de andere 20 s. gr., de twee advocaten voor de stad in de «Hoghe Raed» elk 20 s. gr. ⁽⁶⁴⁾.

Pensionarissen en secretarissen en klerken genoten ook vergoedingen voor reden en parlementen en voor andere aangelegenheden die de stad betroffen ⁽⁶⁵⁾. Wat de reden betrof, de advocaten werden van 22 dec. 1432 af 6 s. gr. per dagrit toegekend, de secretarissen genoten minder ⁽⁶⁶⁾. Door de restrictieakt genoten de advocaten nog 4 s. gr. met het recht om over twee paarden te beschikken ⁽⁶⁷⁾. De klerken in het algemeen werden ook geschenken aangeboden vanwege de stad ⁽⁶⁸⁾, en ook vanwege kleinere steden als bv. Geraardsbergen ⁽⁶⁹⁾.

DE RECRUTERING VAN DE PENSIONARISSSEN EN SECRETARISSSEN

Ongetwijfeld hebben de schepenen, de deken van de weverie, de deken van de kleine neringen en wellicht ook de poorterie de keuze van

(61) Fris, Restrict. 22-23.

(62) S.A.G. R. 1470-71 fol. 203.

(63) ib. een voor de bank van de keure en een voor de bank van gedele.

(64) ib. Hun jaarwedde was anders in 1468. Fris, Restrict. 31.

(65) ib. Vastgelegd door de restrictieakt in 1468. In dit jaar genoot de klerk van de tresorerie 30 s. 's jaars, met daarbij 16 s. gr. voor zijn kledij en een vergoeding voor gedane moeite. Fris, o.c. 23-24 ; S.A.G. R. 1468-69 fol. 71 v° ; R. 1497-98 fol. 163 v° ; R. 1471-72 fol. 314. De klerk van den bloede had behalve wat hij ontving van de hoogbaljuw (36 p.), recht op een kleed en bepaalde vergoedingen, die in 1475 ten bedrage waren van 14 grs. S.A.G. R. 1475-76 fol. 208 v°.

(66) S.A.G. R. 1435-36 fol. 28 ; R. 1454-55 fol. 50.

(67) Fris, Restrict. 27 ; S.A.G. R. 1368-69 fol. 59 en vgd.

(68) Bij gelegenheid van Kerstavond, het uitgaan van het schepenjaar en dies meer. S.A.G. R. 1427-28 fol. 81 v°. Ook procureurs werden bedacht toen zij bv. in het huwelijk traden. S.A.G. R. 1435-36 fol. 132.

(69) bv. op Nieuwjaar. Fris, Twee episodien 23.

de pensionarissen en secretarissen beïnvloed ⁽⁷⁰⁾. Dat er, zoals in de vorige eeuw, op geleerde krachten die in het buitenland hadden gestudeerd een beroep werd gedaan, staat vast. Het aantal advocaten en meesters was zelfs in de XVe eeuw groter dan in de XIVe. Het waren als Symoen van Formelis en Jan van der Gracht doctors in de Rechten, of als Lievin van Huufflle licentiaat in de Rechten ⁽⁷¹⁾. Advocaten waren Philips Sersanders, Jan Sersanders, Pieter de Bul, Jan 't Smitere ⁽⁷²⁾, Lodewijk van der Hole, Jan van Ceule ⁽⁷³⁾, Martin de Grootheere ⁽⁷⁴⁾, Jan Rim, Pieter Boudins, Jacob van Ansbeke ⁽⁷⁵⁾, Jan van der Eecken ⁽⁷⁶⁾, Robrecht de Zagere, Mathijs de Grootheere ⁽⁷⁷⁾, Pieter Biermans ⁽⁷⁸⁾, Jan van Deurmelaer, Boidin Goethals ⁽⁷⁹⁾, Jan van der Gracht ⁽⁸⁰⁾, e.a. Meesters werden o.m. Joris Nevelinc, Zeger Baert, Jan Ute Galeyden, Hendrik Utenhove, Gillis van der Beken, Philips Sersanders II, Adriaan van den Berghe, Clais de Smeerpont, Jan de Meuleneire, Gna Best, Montfrant Alaerds, Anthonis Colve, Pieter de Rike II, Joos Yoens ⁽⁸¹⁾.

Zoals dit vroeger reeds het geval was hadden sommige pensionarissen met een stadsbeurs hun studiën in den vreemde gedaan. Dit gold o.m. Jan Haghin, Jan Ute Galeyden, Jan van der Hellen, Joos Yoenssone, die allen te Parijs hadden gestudeerd ⁽⁸²⁾. Zoals in de XIVe eeuw waren er nu ook pensionarissen die geestelijken waren en anderen die een gezin hadden gesticht. Een van de belangrijkste pensionarissen die geestelijke werd was Boidin Goethals, de zoon van de bekende Hendrik Goethals, die heel wat geestelijke ambten cumuleerde. Hij werd proost van Rijsel,

(70) Fris, Restriction 30 ; Fris, Dagboek I 40-41.

(71) De Potter, Second Cartulaire 109 ; Foppens, Conseil de Flandre 53-128. Van Lokeren, Hist. St. Bavon 101. De Vos, Inv. 165.

(72) S.A.G. R. 1470-71 fol. 203 ; R. 1448-49 fol. 448 v° ; R. 1450-51 fol. 107 ; R. 1466-67 fol. 149 v° ; W. Prevenier, Handelingen 452.

(73) S.A.G. R. 1435-36 fol. 31 v°.

(74) ib. R. 1439-40 fol. 296 v°.

(75) ib. R. 1444-45 fol. 219 v°.

(76) ib. R. 1445-46 fol. 274 v°.

(77) ib. R. 1455-56 fol. 124 ; R. 1456-57 fol. 220.

(78) ib. R. 1463-64 fol. 131.

(79) ib. R. 1470-71 fol. 368.

(80) ib. R. 1472-73 fol. 191.

(81) ib. R. 1402-03 fol. 57 ; R. 1410-11 fol. 230 ; R. 1435-36 fol. 31 v°, enz.

(82) S.A.G. R. 1404-05 fol. 70 v° ; R. 1427-28 fol. 12. In de XVe eeuw bestonden er te Gent twee bijzondere scholen ; het Clerckenhuus in de Nederscheldestraat en een «Walsche schole» gehouden door een vrouw. S.A.G. JBK 1456 fol. 91 ; JBK 1443 fol. 126.

tresorier van Cambrai, deken van Luik ⁽⁸³⁾, enz. En er waren ook clerici conjugati als Jan van Deurle ⁽⁸⁴⁾.

De restrictieakt van 1468 schreef voor dat de drie eerste klerken van de keure en van gedele drie talen moesten machtig zijn, de andere twee klerken van elke bank twee talen ⁽⁸⁵⁾. En als woordvoerders van gezantschappen of delegaties spraken de pensionarissen Latijn en «Walsch» ⁽⁸⁶⁾.

De magistraat deed tevens meer dan eens beroep op personen die, vooraleer ze klerk werden, het ambt van tresorier, schepen of deken van een ambacht hadden uitgeoefend. Zo werd Jan de Hane ontvanger en deken van de weverie voor hij stadsklerk werd ⁽⁸⁷⁾. Zo werd Jan Heyndericx schepen en tresorier ⁽⁸⁸⁾ en zovele anderen als Willem Rim, Lievin Papal, Jacob Sneevoet, Jan van Durme, Mathijs Van de Winkele, Lievin van Canegem, Robrecht van Eeke, Lievin de Vriese, Jacob van Wijmeersch, Jan Haghin, Jan Sersanders, werden schepen ⁽⁸⁹⁾, of als Gillis van Brecht, Mathijs van de Winkele, Jan van Durme 'sherenkiezer of stedekiezer ⁽⁹⁰⁾. Deze gewezen schepenen, ontvangers en dekens werden aangeworven op grond van hun ervaring inzake de politieke en economische toestand van de stad en wellicht ook van het graafschap ⁽⁹¹⁾.

(83) Desplanque, Inv. II 186.

(84) De zeden van sommige geestelijken waren in de XVe eeuw weinig stichtend. Zo had de rijke Michiel van der Eeken, pastoor van St. Jacobskerk, niet minder dan vier natuurlijke kinderen bij een Juff. Mergriete Bloume, die bij hem inwoonde nabij het Hof van Herzele. Mergriete Bloume was een tijd zuster in het St. Janshuus. S.A.G. JBK. 1451 fol. 55, JBK 1438-39 fol. 182; De Potter, Gent VII. 138. En dit geval was geen unicum. Lauwereyns de Maegh, de deken der christenheid te Gent, die tevens kanunnik en deken werd van St. Veerlekerk, had een natuurlijk kind bij een rijke Juff. Mergriete 's Brunen. De Potter, Gent V 52. Ook Hendrik Goethals, de proost van Rijsel en deken van Luik had een bastaard, de stadspensionaris Boidin Goethals. Desplanque, Inv. II 186.

(85) Fris, Restrict. 30.

(86) Fris, Dagboek II 194-209 (P. Biermans, H. Utenhove, Mathys de Grootheere).

(87) S.A.G. R. 1451-52 fol. 276 v°; Memorieb. 212.

(88) *ib.* R. 1473-74 fol. 313; R. 1470-71 fol. 203 v°; Memorieb. 227.

(89) Memorieb. 128-125-133-136-139-145-227-302; S.A.G. R. 1402-03 fol. 57; R. 1402-03 fol. 57; R. 1404-05 fol. 83 v°; R. 1408-09 fol. 180; R. 1449-50 fol. 54; R. 1451-52 fol. 195; R. 1450-51 fol. 110 v°. Er waren twee Sersanders die Jan heetten, de een filius Daneel, de ander «in de Pale». Beiden werden schepen vóór een Jan Sersanders procureur en pensionaris werd. Memorieb. 143-134. S.A.G. R. 1413-14 fol. 18 v.

(90) Memorieb. 129-137-143. S.A.G. R. 1413-14 fol. 18 v°.

(91) Sommige pensionarissen als Gillis van de Woestijne, die een geleerd man was en die later zelfs voorzitter van de Raad van Vlaanderen zou worden, werd ook schepen voor hij stadspensionaris werd. Wellicht kwam én zijn geleerdheid én zijn ervaring in aanmerking toen hij tot stadsklerk werd gekozen.

Dat vele pensionarissen en klerken onbetrouwbare personen waren en open stonden voor corruptie blijkt overvloedig. Sommige klerken als Christoffel de Grave of Jan van Loo aarzelden niet de dekens om te kopen om klerk te worden ⁽⁹²⁾. En vele pensionarissen, secretarissen en klerken lieten zich op hun beurt omkopen en pleegden knevelarijen ⁽⁹³⁾.

DE SOCIALE TOESTAND DER KLERKEN

Zoals in de XIVe eeuw werden in de XVe edelen, leden van de poorterie en lieden van de weverie en de kleine neringen stadspensionaris of secretaris. Ridders en jonkheren als Joris Tsuul, Symoen van Formelis, Jan van der Gracht, Joos Triest, Jan de Grutere, Gillis van de Woestijne, e.a. ⁽⁹⁴⁾ werden pensionaris of secretaris. Ook vele leden van de poorterie als Ingelram Hauweel, Jan Rim, J. Van der Linden, Jacob Donche, Jan Sersanders, Lievin Zoetamys, Willem Rim, Philips Sersanders bekleedden eveneens het klerkenambt ⁽⁹⁵⁾. Daar kwamen bij als Pieter Hueribloc, Jacob Sneevoet, Jan Boele, Lievin de Vriese, Jan van Coppenolle, Lodewijk Steemaer, Jacob van Wijmeersch, leden van de kleine neringen, en als Pieter de Rike I, Lievin Papal, Jan van de Hane, Christoffel de Grave, Jan de Luede, Gerard van Maldegem, leden van de weverie ⁽⁹⁶⁾.

Vele pensionarissen en secretarissen waren van goeude huize, waren erfachtige lieden ⁽⁹⁷⁾ of behoorden tot een advocatenfamilie ⁽⁹⁸⁾. Velen werden eigenaars van land en huizen binnen de poort ⁽⁹⁹⁾, of van goed

(92) Fris, Dagboek I 21-291.

(93) Fris, Dagboek I 248-249-46-50 II 42-185-240 en vgd. (Joris Tsuul, P. Baudins, J. de Bul). Zij zetten ook aan tot oproer.

(94) Foppens, Conseil de Fl. 52-128-92 ; Serrure-Blommaert, Chronike van Vl. 258 : S.A.G. R. 1498-99 fol. 57 : Memorieb. 215.

(95) Waarschijnlijk werden ook Jan Rim, M. Alaerds, Gillis Papal, Pieter de Bul, Jacob van Hansbeke in de adelstand opgenomen. Memorieboek 217-227-257.

(96) Fris, Dagb. I 374-77-361-376-81-364 II 77. Zie verder Fris, Notes pour servir patric. gantois 16-18. Sommige klerken als Lievin Borluut waren leenmannen van de prins. De Potter, Second Cart. 146.

(97) S.A.G. JBK. 1410 fol. 26. A. De Vos, Inv. Landbouwpachten, 53.

(98) De Alaerts, de Van Syclders, de Goethalsen. A. De Vos, Landpachten 151-175. Desplanque II 186. De Potter, Gent II 238. Memorieb. 152.

(99) Zo bezat mr. Jan Rim het Hof over de Groene Hoye te Gent, Hendrik Tolvin de helft van het ser Braemsteen. S.A.G. JBK 1423 fol. 107. Jan Moraen huus en de stede in de St. Michielstraat. ib. JBK 1445 fol. 67 ; Mr. Filips Sersanders het Spiegelhof te Gent. Diericx o.c. I 416.

en meersen en renten in het graafschap (¹⁰⁰). Onder de welstellenden en notabelen moesten gerekend worden : Filips Sersanders f. Michiel, Jan Rim, Jan van Leyns, Lievin Boudins, Jacob Sneevoet, Jan van der Linden, Gillis Papal, Rase Onredene, Lievin van Canegem, Nijs Everwijn, Lievin van Huuffle, Jan de Luede, Willem Sersymoens, Lod. van der Hole, Geraard Goedgebuer, Jan Ute Galeyden, Symoen van Formelis, Lievin Papal, Pieter de Rike, Kerstoffel de Grave, Z. Bollaert, Lievin Zoetamys, Montfrant Alaerts, Hendrik Utenhove, Lodewijk Van der Eecken, Pieter Hueribloc, Ingelram Hauweel, Symoen van Sycler, Jan van der Gracht, Gillis van de Woestijne, Jan van de Venne, Mathys de Grootheere, Joos Yoens, Lievin Borluut, e.a. (¹⁰¹).

Sommige pensionarissen en secretarissen die tot de weverie behoorden waren bekend als rijkaards, terwijl anderen, die deel uitmaakten van de

-
- (100) Jan Rim bezat het goed te Wiedage te Waregem, het goed te Slocte te S. Jans-Leerne, goed te Vinkt, te Poeke, te St. Komelis-Horebeke, te St. Maria-Horebeke, losse percelen gronds te Nederboelare en in Assenede-Ambacht. A. De Vos o.c. 126-127-137-138-141-140 ; F. Sersanders bezat het goed Boidins te Rosebeke. ib. 119-140-148 ; Jan van Leyns het goed ter Hoeven te Moorsel en goed te Afsnee en te Overmere. ib. 49-56-91 ; Lievin Boidins goed te Zevergem. ib. 127 ; Rase Onredene het goed te Berblocx te Lotenhulle. ib. 71, Jacob Sneevoet het goed ten Bambosse en ter Borch te Lede. ib. 51-54 ; Nijs Everwijn het goed ter Borch te Merendree (met anderen). ib. 57-74 ; L. Van Huuffle goed te St. Lievenshcutem. ib. 45 ; Jan Vanderlinden het goed te Meeremsteenkine te Afsnee, en goed te Stevensdale te Borsbeke. ib. 55-59 ; Geraard Goedgebuer goed te Deurle, 117 ; P. De Rijke bezat goed te Westergem. ib. 80 ; Kerstoffel de Grave het scoemakersgoed te Merendree, goed te Hansbeke en te Olsene. ib. 98-111-139 ; Zeger Bollaert het goed ten Elsbroeke te Merelbeke. ib. 106 ; Lod. van der Hole goed en hof te Ingelboutsvelde te Aaigem enz. ib. 31-41-79-107 ; Symoen van Formelis het goed ten Nieuwenhove te Lovendegem en losse percelen gronds te St. Maria-Horebeke. ib. 43-83 ; Lievin Papal het goed ter Beken te Evergem, goed te Welle. ib. 23-92. Jan de Luede het goed Rattepade te Moortzele. ib. 30 ; Willem Sersymoens het goed te Varenakker in 't Aalterse, het goed te Avertune te Melle. ib. 20-21.
- (101) Monfr. Alaerts het goed te Voorde te Westrem, goed te Vinkt, het goed te Robaerdie en Vaquerie (Houplines), losse percelen gronds te Erondegem ib. 109-110-112-122 ; G. Van de woestijne het goed te Kampen te Borsbeke, goed te Godveerdegem. ib. 109-115 ; L. Zoetamys losse percelen goeds te Hofstade ib. 111-112 ; Hendrik Utenhove het goed te Bottele te Balegem ib. 121 ; Ingelram Hauweel goed te Evergem ib. 85 ; P. Hueribloc het goed ter Verre te Astene ib. 116-146 ; Matthys de Grootheere goed in de Broekstraat te Deurle ib. 171 ; Joos Yoens het goed te Buxdale te Lembeke ib. 175 ; Jan van der Venne het goed de Meierij te Lovendegem ib. 168 ; Jan van der Gracht de hofstede 't Wallekin te Westenbentille in St. Jan in Eremo ib. 165 ; Symon van Sycler goed te Steenhuizen en te Voorde ib. 147 ; Lod. van der Eecken het goed ter Wulghen te Haaltort ib. 152 ; Lievin Borluut het goed ter Rehaghe te Wontergem ib. II, 7. enz.

kleine neringen, eerder arm waren (¹⁰²). Sommige lieden, echte proleten, slaagden erin het ambt van klerk te veroveren. Zo was Pieter Hueribloc «zo cleene van state en van goede» dat hij «om voordeel plach te ghane synghene» in cabaretten en taveernen. Het was een straatzanger zonder meer (¹⁰³), maar één die het ver zou brengen. Meester Pieter Boudins, een advocaat die waarschijnlijk te Parijs had gestudeerd, wat niet belette dat hij diefstal zou plegen te Parijs en te Gent, was toen hij stadspensionaris werd zo berooid, dat hij op kosten van zijn vrienden moest gekleed lopen (¹⁰⁴). Ook hij zou het zeer ver brengen. Hij werd geheimschrijver van de hertog (¹⁰⁵). Andere pensionarissen, geestelijken, waren echte «cumulards» (¹⁰⁶). Vergeleken met de vorige eeuw waren er, sociaal gezien, in de XVe eeuw heel wat extreme gevallen.

GESLACHTEN VAN PENSIONARISSEN

Evenals in de vorige eeuw poogden bepaalde families het ambt van pensionaris of secretaris, procureur of advocaat van de stad te monopoliseren. Zonder te willen beweren dat alle homoniemen tot eenzelfde geslacht behoorden, toch kan in meer dan een geval verwantschap vermoed worden.

Zo waren er vier Van der Eeckens, Clais, Lauwereis, Jan en Lodewijk, drie Boudins, Pieter, Gillis en Lievin, vier Sersandersen, Philips I, Philips II en twee Jan Sersandersen, drie Zoetamysen, Lievin de oude, de jonge, Geraard, twee Van der Hole's, Lodewijk en Daneel, twee Triests, Christoffel en Joos, twee Rims, Willem en Jan, twee van der Hage's, Jan en Gerolf, twee Van der Hoye's, Pieter en Geert, twee de Luede's, Jan en Nijs, twee de Bils, Joes en Gillis, twee de Zadelere's, Willem en

(102) Jan de Hane, zoon van de weversdeken Jacob de Hane, Fris. Dagboek 293 en P. Hueribloc. Zie volgende nota.

(103) Fris, Dagboek I 292.

(104) Fris, Dagboek I 46-294.

(105) ib. I 46. Van enkele klerken weten wij waar ze te Gent woonden : Jan Sersanders aan de «Crommenesch», Jan van Loos en Joris Utenhove te Gentbrugge, Lievin Zoetamys achter «de Cruusstrate», Pieter Hueribloc op de Vismarkt, Willem de Zadelere bij de Augustijnen, Pieter Boudins in de «Burchstrate» en Hendrik Utenhove in de Veldstraat. S.A.G. R. 1452-53 fol. 343, 346, 347, 348 : 344-356-355. JBK 1439-40 fol. 63.

Hendrik Tolvin en Race Onredene woonden in de Onderstraat. S.A.G. JBK 1410 fol. 26 ; R. 1402 fol. 64 v°. Mr. Philips Sersanders woonde naast het Geraard Duivelsteen. Diericx, Mémoires ville Gand II 317. Simoen van Formelis in de St. Michielstraat. JBK 1439-40 fol. 52 v°.

(106) Zo bv. Boidin Goethals, filius Hendrik. Desplanque, Inv. II 186.

Bussart, twee Hauweels, Lodewijk en Ingelram, twee Papals, Gillis en Lievin, twee Utenhove's, Joris en Hendrik, twee Sneevoets, Jacob en Jan, twee de Grootheere's, Martin en Mathijs, twee Boele's, Jan en Symon, twee Van der Grachts, Xypriaan en Jan, twee Goedgebuers, Geraard en Pieter, twee P. de Rike's (107).

Nu weten wij met zekerheid dat vele pensionarissen en secretarissen, onder wie sommigen zelf (108) zonen waren van schepenen, ontvangers en dekens, er naar streefden hun zonen als klerk of schepen te doen fungeren.

Zo werden Lievin Zoetamys de jonge, zoon van de pensionaris Lievin de oude, Jan Hueribloc de zoon van Pieter, Jan Alaerds, de zoon van Montfrant, eveneens klerk (109). Het kwam zelfs voor dat grootvader, vader en zoon in een eeuw alle drie klerken werden. Het betrof de familie Hueribloc met Pieter, Jan en Jacob (110). Pieter, de grootvader, was zelf de zoon van een Gents schepen die ook overdeken werd (111).

En talrijke pensionarissen en secretarissen als M. Alaerds, Robrecht van Eeke, Lauwereis van der Eeke, Willem de Wale, Jacob Sneevoet, Joos Triest, e. a. kregen hun zonen op de schepenbanken (112).

EEN KLIK VAN HEERSERS

Maar vele pensionarissen en secretarissen streefden er naar zelf eenmaal als tesorier, schepen of deken te fungeren. In de XVe eeuw werd dit een werkelijk onbedwingbare rush. Van 1400 tot 1475 werden niet minder

(107) Zie lijst van klerken achteraan deze bijdrage.

(108) Zo was *Jan van de Hane*, klerk van 1449 tot en met 1451-52 (R. 1449-50 fol. 53 v ; R. 1451-52 fol. 209) de zoon van Jacob, meermaals schepen en deken (Memorieb. 159-166-172-195-197) ; Jan Hueribloc de zoon van Pieter, meermaals deken en schepen enz.

(109) Memorieb. 257 (Alaerds) Foppens, Conseil de Flandre 129-137-138 (Hueribloc) ; S.A.G. R. 1452-53 fol. 318 v° R. 1467-68 fol. 278 (Zoetamys).

(110) Foppens, o.c. 129-137-138.

(111) Memorieb. 195-200.

(112) Nl. Jan van der Eecken, Jan Sneevoet, Jan Alaerds, Joos Triest f. Joos, Pieter de Wale. Memor. 141-286-327-373. Foppens o.c. 123.

Lievin Zoetamys de oude werd klerk in 1452-53. S.A.G. R. 1452-53 fol. 318v^o.

Lievin de jonge van 1467-68 tot 1481-82 R. 1467-68 fol. 278. R. 1481-82 fol.

366, *Pieter Hueribloc I* van 1437-38 tot 1445. R. 1437-38 fol. 144 v°. R. 1445-46

fol. 219 v°. *Jacob Sneevoet* van 1402-03 tot 1406. R. 1402-03 fol. 57. R. 1406-07

fol. 132. *Robrecht van Eeke* van 1407 tot 1412. R. 1407-08 fol. 154 v°. R.

1412-13 fol. 342. *Montfr. Alaerds* van 1432 tot 1346. R. 1432-33 fol. 320 ; R.

1446-47 fol. 332 v°. *Lauwereis van der Eeken* van 1435 tot 1436. R. 1435-36

fol. 144 v°. R. 1436-37 fol. 98 v°.

dan 55 pensionarissen en klerken schepen van de stad (¹¹³). En meer dan éénmaal. Er waren vele jaren dat er tot drie à vier klerken de schepenbanken bezetten (¹¹⁴).

Dezelfde klerken of anderen werden tesorier. Wij citeren o.m. Lievin Papal, Robrecht Van Eeke, Jan Sersanders, Jan Haghin, Pieter Hueribloc, Jan V. d. Hane (¹¹⁵). Twaalf klerken werden deken van de kleine neringen of van de weverie (¹¹⁶). Sommige klerken als P. Hueribloc maakten werkelijk ophef door hun heerszucht. Hij werd zeven maal schepen, acht maal overdeken, tweemaal ontvanger en vier maal stedekiezer (^{116bis}).

Vele pensionarissen en secretarissen beïnvloedden, wegens het feit dat ze meermaals 'herenkiezer of stedekiezer werden, mede de keuze van de schepenen. Meer dan 30 klerken of gewezen klerken werden van 1400 tot 1475 stede- of herenkiezer (¹¹⁷).

-
- (113) Mathys van de Winckele, Jacob Sneevoet, Jan van Durme, J. Van der Straten, Jan Haghin, Lievin Papal, Jan van der Eeken, Lievin van Canegem, Robrecht van Eeke, Jan Jours, Lod. Van Loo, Jan Ute Galeyden, Jan van der Mande, Nijs Everwijn, Oste van de Wale, Christoffel de Grave, Lodewijk van der Hole, Zeger Bollaerd, Gerolf van der Hage, Geraard van Maldegem, Jan Moraen, L. Zoetamys de oude, Christoffel Triest, P. De Rike, Jacob Bolloc, Ingelram Hauweel, Simon Boele, Joris Tsuul, Pieter Goetgebuer, Lauwereis van der Eecken, P. Hueribloc, L. Van Overackere, Jacob van Wijmeersch, Philips Sersanders, Jan Heyndericx, Jan Rim, Lodewijk Steemaer, Cornelis Modde, Xypriaan van der Gracht, Gillis Papal, Willem Rim, Jacob de Mouteneer, Memorieb. 123 tot 288. Daar waren er nog anderen als Jan de Luede, Jan Sersanders, Jan van der Linden, Jan van Hoedevelde, Jan Leyns. Maar daar er tijdgenoten homoniemen waren heeft men omtrent hun schepenschap geen zekerheid. Memorieb. 196-216-220-194.
- (114) 4 in 1457, 3 in 1466 en 1460. Memorieb. 266-267, 254, 251, 248, 246. de klerken : P. Hueribloc, Gerolf v. d. Hage, Symon van Sycler, Jan van den Denne, Philips Sersanders, Christoffel Triest, P. De Rike, J. Moraen, Lod. Steemaer, Jan van Loo, L. Zoetamys, Jacob de Moutenere.
- (115) S.A.G. R. 1411-12 fol. 311 v° ; R. 1412-13 fol. 342 ; R. 1415-16 fol. 130 ; R. 1431-32 fol. 276 v° ; R. 1448-49 fol. 448 v°. Verder nog : Jacob van Wijmeersch, Joos Triest, Jan Goedgebuer, Jacob Sneevoet, R. 1448-49 fol. 448 v°. R. 1440-41 fol. 359 v° ; R. 1413-14 fol. 18 v°. Memorieb. 325.
- (116) Christoffel de Grave, P. De Rike, Lievin Papal, Jacob Sneevoet, Geraard van Maldegem, Jan Boele, Jan de Luede, Lodewijk Steemaer, Pieter Hueribloc, Lievin de Vriese, Jan van de Hane. Memorieb. van 149 tot 264. Jan van den Hende werd hoofdman, Serrure-Blommaert, Chronicke v. VI. 161.
- (116bis) S.A.G. R. 1448-49 fol. 404 ; R. 1460-61 fol. 331 (ontv.) Memorieb. 202 tot 280.
- (117) Voor 's herenkiezer, zie Memorieb. van 134 tot 266, voor de stedekiezers ib. van 135 tot 260.

Vele pensionarissen en secretarissen behoorden tot geslachten die meer dan één lid, hetzij het ambt van schepen, tesorier en deken, hetzij het ambt van klerk zagen bekleden. Wij vermelden de Utenhove's, de Rims, de Yoensen (¹¹⁸), die reeds in de vorige eeuw heel wat Gentse bestuursposten in handen kregen. Maar nieuwe opkomende geslachten als de Triests, de Van der Eeckens, de de Grave's, de van Loo's, de Goethalsen, de Papals, moesten voor de oude niet onder doen (¹¹⁹). Glorie en macht en stoffelijke welvaart hadden vele families in de XVe eeuw, naar het voorbeeld van de beruchte XXXIX uit de XIIIe eeuw met al hun misbruiken, aangezet te Gent te heersen en ambten te bekleden.

HET AANZIEN VAN DE PENSIONARISSEN EN SECRETARISSEN

Het feit dat de pensionarissen, op de hoofdmannen na, zulk een hoge gage genoten en er zoveel wedijver was om klerk te kunnen worden wijst erop dat deze post in aanzien stond.

Het was voor vele Gentse pensionarissen en secretarissen tevens een geschikte wipplank — wij zagen dit reeds in de vorige eeuw — om in 's prinsendienst op te klimmen. Talrijk waren dan ook de pensionarissen die raadsheer, commissaris, heren van de Rade, of ambtenaars werden. Wij citeren o.m. : Symoen van Formelis, Willem de Zadelere, Joris Nevelinc, Clais van der Eeken (¹²⁰), Hendrik Utenhove (¹²¹), Joos Triest, Ingelram Hauweel (¹²²), Gillis van de Woestijne, Jan Sersanders, Jan Hueribloc, Jacob Hueribloc, Gerolf van der Hage, Jan van der Gracht, Anthonis Colve, Joris Tsuul, Godevart Hebbelin, Jan de Grutere, Willem de Wale (¹²³), Montfrant Alaerds, Pieter Boudins (¹²⁴), Jacob Don-

(118) Giselbrecht, Simon, Jacob, Willem, Simon f. S., Joris, Jan f. Jan, Jan f. Jacob, Jan f. Giselbrecht, Clais f. Jan, Jan, watergraaf, Jan op de Vrijdagmarkt, en Gillis Utenhove. Mem. 139 tot 261 ; Daneel, Gerolf, Jan, Lodewijk, Willem, Boidin, allen Rims, werden eveneens schepenen. Memorieb. 180 tot 225.

(119) Schepenen werden : Stevin, Pieter, Lauwereis, Jan scipman, Joos, Joos f. Boidin, Jacob, Joos f. Lievin, Jan de drapier, allen Van der Eeckens. Verder : Daneel, Willem, Jan, Jan aan 't kerkhof, Jan f. Daneel, Pieter, Olivier, Philips en Wouter de Grave ; Philip, Adriaan, Anthonis, Frans, Jan, Jan f. M., Jan f. Adriaan Van Loo ; Gillis, Oste, Hendrik en Jan Papal ; Joos f. Joos, Christoffel, Claes Triest ; Jacob, Gerolf, Joris, Hüge, Gregorius, Jacob aan Sanderswal, Boidin aan de Mude, allen Goethalsen. Memorieb. 139 tot 355.

(120) Fris, Eeklo 184-270-302-350.

(121) Fris, Twee epis. Geraardsbergen 53.

(122) Fris, Eeklo 370-356.

(123) Foppens, Cons. de Fl. 129-137-123-121-110-109-114-57-52-128-144 ; Desplanque, Inv. I 338-418-431.

(124) Fris, Dagb. I 355-356-358-361-46.

che (¹²⁵). Sommige pensionarissen werden nu eens raadsheren-commisaris-
sen, dan weer gewone ambtenaars (¹²⁶), of heren van de Raadkamer van
Vlaanderen.

Zo werd Jacob Donche 's prinsen ontvanger (¹²⁷). Ingelram Hau-
weel en Joos Triest werden baljuw van Eeklo (¹²⁸), Jan Sersanders en
Jacob Donche werden watergraaf (¹²⁹). Willem de Zadelere werd groot-
baljuw van Dendermonde (¹³⁰), ook advocaat-fiscaal (¹³¹), Gillis van de
Woestijne en Simoen van Formelis werden voorzitter van de Raadkamer
van Vlaanderen (¹³²) en van dezelfde kamer werden raadsheren : Jacob
Donche (¹³³), Jan Sersanders, Jan en Jacob Hueribloc, Godevart Hebbe-
lin, Jan van der Gracht, Willem de Zadelere, Joris Tsuul, Anthonis
Colve, Gerolf van der Hage (¹³⁴). Meermaals fungeerden Simoen van
Formelis, Clais van der Eecken, Joris Nevelinc, Willem de Zadelere (¹³⁵)
e.a. als commissaris van de prins (¹³⁶). Pieter Boudins en Montfrant
Alaerds werden geheimschrijvers. Clais Cocquereel werd procureur of
«grand conseil» van de hertog (¹³⁷), Jan Sersanders schatmeester van de
hertogin (¹³⁸), Jan van Coppenolle hotelmeester van de Franse koning en

(125) Van Duyse, Inv. 236.

Willem de Zadelere was klerk van 1416-17 tot 1418 S.A.G. R. 1416-17 fol. 158 ;
R. 1418-19 fol. 249 v°. P. Baudins van 1439 tot 1446. R. 1439-40 fol. 296v^o,
R. 1446-47 fol. 332 v°. *Jacob Donche* van 1455 tot 1456. R. 1455-56 fol. 202,
R. 1456-57 fol. 220. Over de duur van de carrière van andere klerken, zie verder
in deze bijdrage.

(126) Anderen als P. De Rike werden een tijd scouteet van het St. Baafsdorp, als Joos
Triest baljuw van Oudenburg, als Symoen Boede klerk van het St. Jorisgilde te
Gent, S.A.G. R. JBK 1427 fol. 103 ; Diericx o.c. II 548-389.

(127) Van Duyse, Inv. 236.

(128) Fris, R. Eeklo 356-370.

(129) Memorieb. 285 — Foppens o.c. 116.

(130) Foppens o.c. 109.

(131) ib.

(132) ib. 52-53-57. Ze waren ook 's prinsen klerken. Fris, Twee episoden Geraards-
bergen 27.

(133) Memorieb. 262.

(134) Foppens o.c. 129-123-137-128-131-121-114-110-109. Lamere, Grand Conseil 137.

(135) Fris, R. Eeklo 184-302-270-350.

(136) ib. 320.

(137) Fris, Dagboek I 355-356-361-46 ; Lamere, Grand Conseil 116.

(138) Foppens o.c. 116 ; Desplanque Inv. II 188.

kwartiermeester van Filips van Kleef ⁽¹³⁹⁾, en Lod. van der Eecken, raadsheer en «meester van de rekweste» van de hertog van Burgondië ⁽¹⁴⁰⁾.

Het streven van de Gentse klerken naar een ambt in 's hertogen dienst moest door de Gentse magistraat, die hierdoor zijn stedelijke belangen vaak op het spel zag gezet, geremd worden. Zo moesten in 1451 alle pensionarissen en secretarissen van de keure en van gedele zweren en vast beloven dat ze «naer haerlieder afgaen nemmermeer commen en zullen in den dienst van onsen gheduchten heere ende prince». In 1452 moesten de klerken bij hun indiensttreding de eed zweren nooit «eeneghe officien te bedienen buten der stede, binnen den graafscope van Vlaendren. Men sou ze corrigeren metten sluetele» ⁽¹⁴¹⁾. En om de corruptie tegen te gaan moesten pensionarissen en secretarissen zich tevens verbinden geen hoger pensioen te aanvaarden dan voorgeschreven was, geen giften te ontvangen, geen wedde of pensioen te genieten van kloosters, officieren en edelen ⁽¹⁴²⁾. Maar vele klerken zwoeren meined.

DE ACTIVITEIT VAN DE KLERKEN

Het is niet nodig hier de gehele activiteit van de klerken te bepalen. Het zou ons trouwens te ver leiden. De activiteit van de pensionarissen en secretarissen verschilde trouwens in weinig met de handelingen van hun confraters uit de vorige eeuw. Stippen wij aan dat de klerken in vele gevallen de woordvoerders waren van Gentse gezantschappen en delegaties ⁽¹⁴³⁾ dat er velen «stedelijke» legisten waren ⁽¹⁴⁴⁾, dat ze geregeld in contact kwamen met de prins en zijn officieren en met de centrale lichamen ⁽¹⁴⁵⁾. Ze ondernamen, zoals hun collega's uit de vorige eeuw, tal van reizen en namen deel aan parlementen en plechtigheden. Zij

(139) Fris, Jan van Coppenolle 100-108.

(140) A. De Vos, Invent. der landbouwpachten 152.

(141) Fris, Dagboek I 153-243 II 86.

(142) Fris, ib. I 153-243. Vele klerken, eenmaal in 's hertogen dienst getreden, werden gehaat en zoals wij verder ook zullen zien, verbannen of onthoofd. Ter illustratie het feit dat de Gentenaars hun gewezen klerk Symoen van Formelis, voorzitter van de Raadkamer geworden, uit zijn functie verjoegen. Foppens o.c. 52-53.

(143) Fris, Dagboek II 194-209; Van Duyse, Inv. 263-253; Monstrelet, Chroniques VI 224; Fris, Het Verraad van P. Schoonnaert p. 6. De Stadsrekeningen passim.

(144) Voorkampers wat betreft de stedelijke vrijheden en voorrechten S.A.G. R. 1553-54 fol. 404 v°. Lieten zich bijstaan door advocaten. R. 1402-03 fol. 54. Zie ook Van Duyse, Inv. 226-263.

(145) S.A.G. R. 1466-67 fol. 149 v°, 152-150-267v^o; R. 1467-68 fol. 303 v°. 272v^o; Fris, Dagboek II 113.

maakten bovendien heel wat tochten mee naar het buitenland ⁽¹⁴⁶⁾. Kortom. ze behartigden zo de politieke, sociale, rechterlijke belangen van de stad als de monetaire, financiële, militaire, e.a. ⁽¹⁴⁷⁾.

GENT IN DE XVe EEUW

Evenals de vorige eeuw was de XVe eeuw voor de Gentenaars een bewogen eeuw, waarin zij nu eens prinsgezind, dan weer tegen de vorst waren gekant. Door onberekenbare toelagen aan de hertogen ⁽¹⁴⁸⁾ werd

-
- (146) S.A.G. R. 1468-69 fol. 50 v°, 63 ; R. 1427-28 fol. 23 en 24. Zo namen, voor zover de rekeningen toelaten dit te constateren, van 1390 tot 1405, Jacob Sneevoet en Symoen van Formelis aan twintig parlementen deel, Race Onredene aan vijftien, Lievin van Huuffle aan veertien, Clais van der Eeken aan negen. In dezelfde periode nam Clais Utenhove, de Gentenaar die het meest parlementen bijwoonde met Hendrik van Danckaertseeke, slechts aan elf parlementen deel. De klerken waren de geest en de kracht, en door hun bestendige aanwezigheid het cement van deze politieke bijeenkomsten. Zie *Rek. passim*.
- (147) S.A.G. R. 1466-67 fol. 130v^o, 165v^o ; R. 1467-68 fol. 266 en v^o, 302 v°, 270 en 271v^o ; R. 1436-37 fol. 142v^o ; R. 1468-69 fol. 1 ; R. 1427-28 fol. 23 ; R. 1437-38 fol. 141 ; R. 1445-46 fol. 270 enz. Hun bevoegdheid was zo groot dat bv. Mr. Filips Sersanders de burgermeester en een klerk van Eeklo voor zich liet dagvaarden in de camere van de keure. *Fris, R. Eeklo* 357.
- (148) In het schepenjaar 1401-02 vergde de bede ruim 797 p. gr. R. 1401-02 fol. 17. In 1408 toelage van 2835 p. 8 s. gr., gedeeltelijk betaald. R. 1408-09 fol. 162 tot R. 1310-11 fol. 212. In 1412-13 en 1416 opnieuw toelagen. R. 1412-13 fol. 324 ; R. 1416-17 fol. 138, en een lening aan de prins van 2000 p. gr. R. 1417-18 fol. 194. In 1428-29 opnieuw een bede. Gachard, *Rapport sur les archiv. de Dijon* 143-144. En weer in 1440, 1445 en 1446. In dit laatste jaar werd 4500 p. gr. gestort. Van Duyse, *Inv.* 206 ; Gachard, *Inv.* III 58 ; R. 1453-54 fol. 380 ; R. 1444-45 fol. 174. In 1447 werd door de hertog een vaste belasting op het zout geheven, maar werd geweigerd door de stad. *Fris, Dagb.* I 57. Een zware boete na de slag van Gavere nl. 72916 p. 13 s. 4 d. Gachard, *Collect. de doc. inédits* II 142-159 ; een hoge beloning aan de graaf van Etampes voor vermindering van straf van 30.000 ridders. R. 1453-54 fol. 380 v°. Van deze zware boete werden 150.000 ridders kwijtscholden. Gachard, *Notice hist. et descript.* 107. Maar in ruil van een gift van 820 p. gr. R. 1454-55 fol. 29 v°. Opnieuw een bede in 1458, in 1459 met vermindering der quota, in 1462. Van Duyse, *Inv.* 225 ; *Fredericq, Essai sur le rôle pol. et soc.* 57 ; Gachard, *Inv.* III 99 ; R. 1463-64 fol. 22. Onder Karel de Stoute toelagen van 1721 p. 7 s. 6 d. gr. met gedeeltelijke kwijtschelding ; R. 1468-69 fol. 29 v° en 30. Alweer in 1470, in 1472, R. 1471-72 fol. 42 ; Van Duyse, *Inv.* 238. R. 1472-73 fol. 154 v° en 1473-74 fol. 351 v°. Daar kwamen bij toelagen aan 's prinsen familieleden. R. 1468-69 fol. 31, 31 v° en 32. Ten slotte nog oorlogstoelagen en toelagen aan de hertog in 1474 en in het schepenjaar 1475-76. o.m. ene van 4812 p. 9 s. 4 d. gr. R. 1474-75 fol. 124 v° ; 30 v° en 1475-76 fol. 241 v° enz. Een schenking in 1465. R. 1465-66 fol. 19 v° (200 p. gr.).

de stad werkelijk leeggezogen, wat natuurlijk voor de stadskas een bestendig gapend deficiet voor gevolg had ⁽¹⁴⁹⁾.

Verder werden de Gentenaars in oorlogen gewikkeld, tegen de Engelsen te Sluis ⁽¹⁵⁰⁾, tegen de Fransen te Mondidier ⁽¹⁵¹⁾. Ze sloegen het beleg voor Kales ⁽¹⁵²⁾, versterkten mede het leger van Karel de Stoute in 1471 en 1472 ⁽¹⁵³⁾, leverden krijgers voor het beleg van Spiers in het schepenjaar 1476-77 ⁽¹⁵⁴⁾.

De stad beleefde tal van burgerstwisten, waarbij kwam een militaire tocht naar Aardenburg in 1437-38 ⁽¹⁵⁵⁾, felle oproeren binnen eigen muren en «wapeninghen» in 1432, 1433 ⁽¹⁵⁶⁾, in 1434 en 1436-38 ⁽¹⁵⁷⁾. De Gentenaars kwamen in verzet tegen de hertog in 1451-53, verzet dat eindigde in de bloedige nederlaag te Gavere ⁽¹⁵⁸⁾. De stad kende weer woelingen en wapengekletter in 1466-67 ⁽¹⁵⁹⁾, oproer in 1476, 1479-81, in 1485 en 1487-88 ⁽¹⁶⁰⁾. Niet alleen de toelagen aan de vorst, maar ongetwijfeld ook de muntontwaarding, de crises in handel en nijverheid, werkloosheid en hongersnood waren oorzaken van dat onstuimige oproerige Gent uit die tijd. Ook overstromingen, smetziekte, sociale tegenstelling tussen volders en wevers en de plaag der paupers hielden de stad in het rumoer, in wrevel en verzet ⁽¹⁶¹⁾.

-
- (149) Er was deficiet in alle jaren van de eerste helft van de eeuw. Het hoogste was in het schepenjaar 1437-38 ; 639 p. 7 s. in 1404-05. R. 1404-05 fol. 90 v°. Verder R. 1411-12 fol. 323 ; R. 1424-25 fol. 196 ; R. 1429-30 fol. 157 ; R. 1435-36 fol. 39 en 1436-37 fol. 64-113 ; R. 1449-50 fol. 62 ; R. 1452-53 fol. 340 (nl. 1429 p. 5 s. 10 d. gr.) R. 1437-38 fol. 196 (nl. ruim 3476 p. gr.).
- (150) S.A.G. R. 1504-05 fol. 88-316.
- (151) ib. R. 1411-12 fol. 294-316. Ze bleven zes weken uit.
- (152) ib. R. 1435-36 fol. 40. Ze bleven twee maanden uit. Ook een kleine tocht naar Biervliet tegen de Engelsen. R. 1436-37 fol. 107 en v^o.
- (153) Van Duyse, Inv. n° 679 ; S.A.G. R. 1470-71 fol. 231v^o, R. 1472-73 fol. 230.
- (154) S.A.G. R. 1476-77 fol. 281 en vgd., 339 v° en 357 v°.
- (155) ib. R. 1437-38 fol. 192 ; Memorieb. 205.
- (156) Memorieb. 194 ; Gachard, Rapport sur les arch. 144 ; S.A.G. R. 1332-33 fol. 315.
- (157) Memorieb. 199-197-203 ; O. Van Dixmude, Kron. III 76.
- (158) S.A.G. R. 1451-52 fol. 217 v°, 249 tot 264 ; Fris, Dagb. I 63-67-99-227-178.
- (159) Fris, Dagboek II 206-207 ; Memorieb. 268-269.
- (160) Fris, Dagb. II 251-254-255-259-263-265 ; Van Duyse Inv. n° 736.
- (161) Fris, Econ. schets. 30-62-63 ; Memor. 208-192-179-238-199 ; O. Van Dixmude, III 43 ; S.A.G. R. 1435-36 fol. 16 v°, R. 1443-44 fol. 146-144 R. 1427-28 fol. 14 en v^o, Blommaert-Serrure, Kronijke 124 ; Fris, Dagb. II 105 en vgd.

TROUW EN VERRAAD

Het was natuurlijk dat de pensionarissen en secretarissen nolens volens werden meegesleept in de politieke en sociale stromingen van die bewogen XVe eeuw. Vele klerken namen dan ook actief deel aan opstanden en verzetsbewegingen of hielpen oproeren onderdrukken. Vaak ook werden pensionarissen en secretarissen de inspirators, zelfs de leiders van een opstand. Wij denken aan de complotteurs, aan de «upsetters» Pieter Baudins, Gillis van de Woestijne, Willem de Wale, Jan van Coppenolle, Willem Rim (¹⁶²), aan de dubbelzinnige houding van Jacob Sneevoet en Pieter Hueribloc, nu eens tegen dan weer voor de prins gewonnen (¹⁶³), aan de moedige pensionarissen Gillis van Brecht, de gewezen pensionaris Willem Rim en de gewezen secretaris Jan van Coppenolle, die alle drie het slachtoffer werden van hun politieke hartstocht (¹⁶⁴). Andere klerken vonden de dood in open veld, in de bloedmeers te Gavere tegen de aanhangers van hertog Filips de Goede (¹⁶⁵). Het waren Gillis Baudins en Martin de Gheest, klerk van den bloede. Nog anderen, beschuldigd van verduisteringen, van nepotisme, van verraad, vonden eveneens een gewelddadige dood, op de Vrijdagmarkt of op het Veerleplein te Gent. Het waren Pieter Hueribloc, Philips Sersanders, Ingelram Hauweel, Pieter Baudins, Jan Boele (¹⁶⁶).

En ontelbaar schier waren de pensionarissen en klerken die rechterlijk werden vervolgd of opgejaagd als vee. Zo werden Ingelram Hauweel, Willem de Zadelere, Jan van de Hane, Christoffel de Grave, Jan van Loo, Willem de Wale, Pieter Hueribloc, Pieter Baudins, Montfrant Alærds, Gillis van de Woestijne, verbannen, sommigen voor vijftig jaar, of zelfs voor altijd (¹⁶⁷). Jan van den Hende, Lodewijk Steemaer, Lauwe-reis van der Eecken, H. Utenhove, e.a. werden fugitief verklaard (¹⁶⁸).

(162) Fris, Dagb. II 117 I 296 ; Fris, Jan van Coppenolle 113 ; Serrure-Blommaert, Chronique v. VI. 115 ; Corpus chron. Fl. IV 329.

(163) Fris, Histoire de Gand 108 ; ib. Het verraad van P. Schoonnaert 6 ; ib. Dagboek II 114-251. Van Duyse, Inv. 213.

(164) Fris, Le Meurtre de Gillis van Brecht 24 ; ib. Jan Van Coppenolle 113-114 ; Memorieb. 338 ; Fris, Dagboek: II 259-260-268. Gillis werd vermoord wegens zijn anti-prinselijke gezindheid en zijn genegenheid voor Frankrijk, Willem Rim omdat hij de vrede belet had tussen de stad en de hertog van Oostenrijk. Van Coppenolle werd valselijk beschuldigd de stad te hebben willen uitleveren aan de hertog van Saksen. ib.

(165) Fris, Dagb. II 179.

(166) Memorieb. 193-300-235. Fris, Dagb. I 356-364 II 251. Corpus Chr. Fl. IV p. 327.

(167) Fris, Dagb. I 211. In Corpus Chron. Fl. III p. 479 wordt Ingelram Hauweel genoemd «souverain clercq et greffier».

(168) Fris, Dagb. I 214-152. Memorieb. 194.

Sommigen als Gillis Papal en Oste de Wale werden onschuldig aangehouden (¹⁶⁹). Anderen nog werden «gepand» (¹⁷⁰).

Van sommige klerken als Christoffel Triest, Jan van den Denne, Zeger Bollaert, Christoffel de Grave, Lodewijk Steemaer, e.a. werd have en goed aangeslagen (¹⁷¹), of zij werden als Jacob van Wijmeersch, Jacob de Mauteneer, Lauwereis van der Eecken, Geert Goedgebuer, Joris Tsuul, Symoen Boele, Jan Moraen, Gerolf van der Hage wegens inbreuk op de «costuymen» van de stad beboet (¹⁷²).

Groter dan in de vorige eeuw waren de corruptie en het verraad. Stellig hebben vele pensionarissen oprecht voor hun overtuiging, soms zelfs gewapenderhand, gestreden. Anderen werden meegesleurd door hun verderfelijke ambities. Doch in beide gevallen vonden ze of het geluk of de bittere, soms pijnlijke ontgoocheling.

(169) Fris, Dagb. I 134-136-380. We geven hierna de duur van de klerken carrière van sommige pensionarissen en secretarissen. *Jan van Loo* was klerk van 1444 tot 1446. R. 1444-45 fol. 219^v°; R. 1446-47 fol. 332^v°. *Willem de Wale* van 1424 tot 1431. R. 1431-32 fol. 276^v°; R. 1424-25 fol. 185. *Gillis Papal* van 1432 tot 1458. R. 1458-59 fol. 118^v°; R. 1432-33 fol. 320. *Ingelram Hauweel* van 1421 tot 1430. R. 1430-31 fol. 189; R. 1421-22 fol. 30^v°. *Oste de Wale* van 1432 tot 1433. R. 1432-33 fol. 320. R. 1433-34 fol. 365^v°. *Gillis van de Woestijne* van 1418-19 tot 1423. R. 1418-19 fol. 249^v°; R. 1423-24 fol. 106^v°. *Jan Coppenolle* was secretaris in 1481. R. 1481-82 fol. 357. *Gillis Baudins* was klerk van 1448 tot 1452. R. 1448-49 fol. 448^v°; R. 1452-53 fol. 318. *Lod. Steemaer* van 1445 tot 1446. R. 1445-46 fol. 274^v°; R. 1446-47 fol. 332^v°; *Jan van den Hende* van 1448 tot 1450. R. 1448-49 fol. 448^v°.

(170) Serrure-Blommaert, Chronike v. VI. 114.

(171) Fris, Bewijsstukken p. 18 tot 23.

(172) ib. p. 4 tot 14. *Christoffel Triest* werd klerk van 1445 tot 1450. R. 1445-46 fol. 274^v°. R. 1450-51 fol. 110. *Joris Tsuul* van 1433 tot 1443. R. 1433-34 fol. 365^v°; R. 1443-44 fol. 162^v°. *Jan Moraen* in 1452-53. R. fol. 318. *Geert Goedgebuer* van 1443 tot 1445. R. 1443-44 fol. 162^v°; R. 1445-46 fol. 274^v°. *Symoen Boele* in 1431-32 fol. 276^v°. *Gerolf van der Hage* in 1452-53 fol. 318; *Jan van den Denne I* van 1439 tot 1441. R. 1439-40 fol. 296^v°; R. 1441-42 fol. 48^v°. *Zeger Bollaert* van 1428 tot 1430. R. 1428 - 29 fol. 100; R. 1430-31 fol. 276^v°. *Christoffel de Grave* van 1440 tot 1446. R. 1446-47 fol. 332^v°; R. 1440-41 fol. 359^v°. *Pieter de Rike I* van 1438 tot 1439; R. 1439-40 fol. 296^v°; R. 1438-39 fol. 244^v°; *Jan Sersanders I* pensionaris te Parijs in 1453-54 en gewoon pensionaris van 1455 tot 1470. R. 1453-54 fol. 410; R. 1455-56 fol. 202; R. 1470-71 fol. 368; *Jan van der Eecke* van 1445 tot 1454. R. 1454-55 fol. 54; R. 1445-46 fol. 274^v°. *Willem Zoete* van 1487 tot 1490; R. 1490-91 fol. 332; R. 1487-88 fol. 280. *Guido van Scoubrouc* van 1463 tot 1486. R. 1463-64 fol. 131; R. 1486-87 fol. 211. *Joos Yoens* van 1487 tot 1489. R. 1489-90 fol. 210. R. 1487-88 fol. 280. *Pieter de Rike II* in 1486 en van 1492 tot 1497. R. 1486-87 fol.

BESLUIT

Wij kunnen samenvatten en besluiten :

De term «klerk» had een dubbele betekenis, nl. deze van geestelijke en die van ambtenaar.

Overeenkomstig hun burgerlijke stand waren er te Gent klerken die geestelijken waren en die de kerkelijke voorschriften nauwgezet naleefden. Er waren ook clerici conjugati en clerici uxorati, en tenslotte lekenklerken of profanen, gehuwd en ongehuwd. Overeenkomstig hun geleerdheid waren er klerken die tabellioen, taelman, notaris waren, meester, licentiaat, baccalaureus of doctor werden in canoniek en burgerlijk recht, in de artes, in de medicijnen, in de theologie. Sommigen werden zelfs professor. Naast deze universitair die op stadskosten, op kosten van een mecenas of voor eigen rekening studeerden te Parijs, te Avignon, te Orleans en elders waren er klerken die wellicht geen hogeschool hadden bezocht, doch als schepen, deken, ontvanger of hoofdman beproefde ervaringen hadden

211 ; R. 1492-93 fol 63 ; R. 1497-98 fol. 163. *Jan Hueribloc* in 1486 en van 1492 tot 1495. R. 1486-87 fol. 211 ; R. 1492-93 fol. 63. R. 1495-96 fol. 182 en nogmaals in 1497-98 fol. 163. *Jacob Hueribloc* in 1496, 1498 en 1499. R. 1496-97 fol. 67 ; R. 1498-99 fol. 57 ; R. 1499-1500 fol. 244. *Anthonis Colve* van 1492 tot 1494 en van 1498 tot 1499. R. 1492-93 fol. 63. R. 1494-95 fol. 74 ; R. 1499-1500 fol. 244. *Hendrik Utenhove* van 1410 tot 1431 met onderbreking van 1416 tot 1420. R. 1410-11 fol. 311 vº. R. 1431-32 fol. 276 vº. *Philips Sersanders I* van 1417 tot 1431 en van 1437 tot 1452. R. 1437-38 fol. 144 vº. R. 1452-53 fol. 318. R. 1417-18 fol. 215 ; R. 1431-32 fol. 276 vº. Hij was de zoon van Michiel Sersanders burgemeester van Eeklo en poorter van Gent. Fris, R. Eeklo 178. De Potter Gent IV 518. *Philips Sersanders II* in 1496. R. 1496-97 fol. 67. *Jan Sersanders II* van 1494 tot 1495. R. 1494-95 fol. 74. R. 1495-96 fol. 182. *Jacob van Wijmeersch* van 1449 tot 1450. R. 1450-51 fol. 110 vº. R. 1449-50 fol. 53 vº. *Jan Rim* van 1442 tot 1451. R. 1451-52 fol. 195. R. 1442-43 fol. 108 vº. *Jan Boele* van 1424 tot 1430. R. 1430-31 fol. 189. R. 1424-25 fol. 185. *Jan van der Linden* van 1404 tot 1432. R. 1404-05 fol. 83 vº. R. 1432-33 fol. 320. *Geraard van Maldegem* van 1428 tot 1433 R. 1428-29 fol. 100. R. 1433-34 fol. 365 vº (met onderbreking in 1430). *Gillis Papal* van 1432 tot 1459. R. 1432-33 fol. 320. R. 1459-60 fol. 388 (met onderbrekingen). *Jan van der Gracht* van 1471 tot 1476. R. 1476-77 fol. 41. R. 1471-72 fol. . *Godevert Hebbelin* van 1475 tot 1477. R. 1477-78 fol. 98. R. 1475-76 fol. 200. *Willem Rim* van 1480 tot 1481. R. 1481-82 fol. 366. R. 1480-81 fol. 234. *Jan Alaerds* van 1497 tot 1499. R. 1499-1500 fol. 244. R. 1497-98 fol. 163. *Gillis van der Beke* van 1496 tot 1497. R. 1497-98 fol. 163. R. 1496-97 fol. 67. *Jan Heyndericx* van 1473 tot 1476. R. 1476-77 fol. 41. R. 1473-74 fol. 313.

Het is opmerkelijk hoe een klerk met eenzelfde familienaam een ander opvolgt het jaar dat de eerste uitgaat. Zo bv. volgt Symoen Boele Jan op, Jan Sersanders, Philips, Oste de Wale, Willem, Gerard Goedgebuer, Pieter, enz., wat op verwantschap wijst.

opgedaan in het stadsbeleid. Nog anderen hadden zich weten op te werken van eenvoudig scribent of stadsdienaar tot bekwame klerk. Tenslotte waren er die door minder gelukkige middelen de benijdenswaardige post van klerk wisten te bekleden.

Gelet op hun sociale stand waren naast enkele edelen vele klerken afstammelingen uit oude patricische geslachten of leden van de opkomende nieuwe burgerij. Deze laatsten moesten onder de ditiores et mercatores van de stad gerekend worden, behoorden tot de poorterie of waren erfachtige lieden. In de XVe eeuw slaagden ook proleten erin, naast lieden uit de ambachten, klerk te worden. Overeenkomstig de functie die ze uitoefenden waren de stedeklerken, — in de XVe eeuw noemt men ze meestal pensionarissen en secretarissen —, of hoofdklerk, upperste klerk of eerste pensionaris, schepenklerken of pensionarissen en secretarissen van de keure en van gedele, ontvangersklerken, klerken of ontvanger van de erfelijke renten, klerk van de halle onder, advocaten, raden en procuratoren. Naar gelang de omstandigheden en de vereisten van de tijd vervulden de klerken, wier aantal schommelde van zes tot vijftien en wier jaarlijkse wedde ook aan schommelingen onderhevig was, de functie nu eens van hoofdklerk, raad, procureur, dan weer van advocaat, schepenklerk en ontvangersklerk. Soms oefenden zij twee of drie functies tegelijk uit.

Alle klerken genoten een pensioen en werden extra vergoed voor sommige opdrachten. Zij werden door knapen en garsoenen, zelfs in gedingen door advocaten, notarissen en tabellioenen bijgestaan, ook door bijzondere klerken die voor bepaalde taken gesalarieerd werden.

Vermelden wij nog dat te Gent werkelijk geslachten van klerken hebben geheerst, wat de families Utenhove, Van der Eecken, Sersanders, Tolvin, en Hueribloc best illustreren.

De klerken waren op beide schepenhuisen, op het Tooghuis, op de Halle, in de «wijngaard» te Gent bedrijvig, evenals op parlementen in binnen- en buitenland, en vervulden andere zendingen in het graafschap en daarbuiten.

De activiteit van de Gentse klerken, pensionarissen en secretarissen was veelvuldig, uitgebreid, gevarieerd, groot van verantwoordelijkheid en van betekenis. Ze omvatte het politiek, het sociaal-economisch, het rechterlijk, het financieel-monetair, het godsdienstig en het militair leven van de stad en in bepaalde periodes zelfs het leven daarbuiten.

Ze vormden de ware spil van het dagelijks administratief beleid van de stad. Zij waren de secretarissen van de stedelijke magistratuur voor alle openbare zaken. Ze speelden de rol van griffier bij de schepenrechtbank. Zij verzorgden de registers van de stadsrekeningen, van de stadswerken, van de renten en cijzen enz., en hielden het stedelijk archief bij.

Vertrouwd met de rechtswetenschap leidden zij de facto de rechtspraak, verleenden rechtsingang. Zij ontwikkelden door hun stabiel karakter en vanwege hun uitgediepte kennis, gegrond op geleerdheid en ervaring, de jurisprudentie. Zij waren bovendien de onmisbare en krachtige woordvoerders van ambassades en op parlementen, zoals blijken mag met Willem van Coudenberg aan het hof van koning Richard II en met Hendrik Braem ten aanzien van een beslissing van de Curie. Zij waren eveneens diplomatieke agenten, politieke en rechterlijke procuratoren en adviseurs. Zij traden in het graafschap op als scheidsrechters en bemiddelaars, als toezichters en getuigen. Hun macht strekte zich zo ver uit dat ze zelfs in beroerde tijden mede schepenen aanstelden in een grote stad als Brugge. Zij waren de facto et de jure de inspirators, de raadgevers, de steun van de magistraat in al haar palavers en handelingen. Zij verdedigden door hun blijvend karakter en hun geschooldheid de traditie tegenover de willekeur, het stedelijk standpunt tegenover het vorstelijke. Velen, vooral in de XVe eeuw, waren legisten in de volle betekenis van het woord.

Sommige klerken hebben hun trouw aan de stad, haar vrijheden, haar voorrechten, haar instellingen duur bekocht. Zij werden als gijzelaars opgeëist, zwaar beboet en gepand, zagen hun goederen in beslag genomen. Anderen werden de weg van de ballingschap ingedreven, of gepijnigd en zelfs de dood ingejaagd. Weer anderen — en dit was hun condition humaine — hebben hun trouw, die vereist was, voor verraad ingewisseld, werden hiervoor beloond of zwaar beproefd, tot de schandpaal, de verbanning, de gewelddadige dood toe.

Het prestige en de capaciteit van sommige pensionarissen en secretarissen was zo groot dat ze als klerk, als ambassadeur, als hotelmeester in dienst werden genomen door vreemde vorsten, als de koning van Engeland en de koning van Frankrijk, of door graven en hertogen zelf werden aangezocht om als hun klerk, hun raadsheer, hun kanselier, hun ontvanger te fungeren. Anderen brachten het hiërarchisch van klerk tot schepenen, hoofdman en ontvanger van de stad, of van kapelaan of proost of kanunnik tot bisschop.

De klerken, de pensionarissen en secretarissen, waren de onmisbare schakels in het beleid van een grote stad als Gent, hielpen mee aan de uitbouw van deze vechtstad en hebben mede haar opgang en haar onbetwistbare grootheid geleid en bepaald.

Zij vormden met de Gentse magistraat een eenheid, onverbrekelijk en onvervangbaar.

GENTSE KLERKEN IN DE XIVe EEUW

A.

Augustijn	Van Lokeren, Inv. St. Baafs 224 Vuylsteke, R. I 793.
Augustijn, Frans	S.A.G. R. 15 augustus 1355 - 2 juli 1356 LXXXVI vo
Augustijn, Jan	De Potter, Petit Cart. 328.
Andries (meester)	Depauw, R. III 413.

B.

Blancaert Jan I proc.	Gill. Van Severen, Inv. I 301. De Limburg-Stirum, Codex I 68 II 162.
Blancaert, Jan II raad Proc.	S.A.G. R. 1356-57, CXXIX Gill. Van Severen, II 36 Vuylsteke, R. Filips 82.
Blaubart, Huge, schepenraad	Vuylsteke, R. I 123.
Bronnen, Jan, stedeklerk en procureur	Vuylsteke, R. I 85.
Bette, Jacob	De Pauw, R. I 392.
Bette, Thonis	De Pauw, R. III 359.
Borluut, Gerem	De Pauw, R. III 359.
Braem, Hendrik	De Limb.-Stirum, Codex I 341.
Baerd, Zeger	S.A.G. R. 1400-01 fol 16.
Bloume, Lievin	S.A.G. R. 1390-91 fol 319.

C.

Colpaert, Jan	Vuylsteke, R. Filips 241.
Coelins, Wouter	S.A.G. R. 1390-91 fol 320.

D.

De Buc, Jan	Depauw, R. III 412.
De Buc, Lievin	Vuylsteke, R. Filips 21.
De Bilre, Pieter	R.A.G. Oostenrijks fonds (1334) rugzijde.
De Bomere, Willem	Depauw, R. II 28.
De Puur, Mateus	ib. R. II 377.
Daens, Jan, stederaad en klerk	S.A.G. R. 1359-60 LVII, eerste fragment.
De Crudenere, Hendrik	S.A.G. R. 15 augustus 1355 - 2 juli 1356 LXXXIX.
De Raet, Jan	S.A.G. R. 1360-61 LXCIII vo
De Cnedere, Pieter	Depauw, R. III 48-49.

De Mindere, Hendrik	Depauw, R. II 376.
De Visch, Jan	Depauw, R. II 28.
De Bake, Jan	Rymer, Foedera III (2) 939.
De Coster, Pieter	Depauw, R. I 392.
De Coster, Jan	ib.
De Clerc, Jan	Vuylsteke, R. I 251.
Dyrote, Everard	Vuylsteke, R. I 82.
De Vlaminc, Geraard stedeadvoaat	Vuylsteke, R. I 890.
De Mulre, Gillis, advocaat	Vuylsteke, R. Filips 241. Depauw, Cart. Art. 350.
Doedin, Lievin	Vuylsteke, R. Filips 241.
De Rivescure, Jan	Van Duyse en De Busscher, Inv. 91.

H.

Huezeldonc	S.A.G. JBK 1339-40 fol 4 vo.

I.

Impine, L.	Vuylsteke, R. I 82.

J.

Jan (der grootmeester)	
Jandrake Jofroit, procureur	Depauw, R. II 110 III 203.

N.

Nuysement, Pieter	Vuylsteke, R. II 833.
Naes, Hendrik	Depauw, R. I 392.

M.

Meniote, Jan, stedeklerk en Procur.	Vuylsteke, R. I 80.
Martin, Hendrik	S.A.G. R. 1356-57 CXXIX.
Musceconinc, G.	Vuylsteke, R. Filips 81.

O.

Onredene, Race	S.A.G. R. 1376-77 LXX.

P.

Portugale, Jan	Vuylsteke, R. I 329.
Pyl, Franchois	ib.
Patete, Colarde, Procureur	ib. R. I 161.

T.

Tinken, Pieter	Vuylsteke, R. I 82.
Tolvin, Jan	ib.
Tolvin, Jan II	Depauw, R. II 358.
Tolvin, Hendrik	Vuylsteke, R. Filips 338-403.
Tolvin, Jacob	S.A.G. R. 1357-58 CCLX.

R.

Rim, Jan	Vuylsteke, R. I 829.
Rim, Luc	ib. R., Filips 120-121.
Raes, Joes	Depauw, Cart. Art. 687.

U.

Utenhove, Jan op de Hoogpoort, klerk en raad	Depauw, R. II 479.
Utenhove, Clais I	Depauw, R. I 392.
Utenhove, Jan ser Herteliefs	ib. R. II 377.
Utenhove Jan filius Jan, Sclstraat	S.A.G. R 1377-78 XCII vo. Depauw, Obiit. 60.
Utenhove, Jan, Volderstraat,	Vuylsteke, R. Filips 5.
Utenhove, Clais II	ib. 417.
Ute Wissele, Jan	S.A.G. R. 1352-53 CCLVI.
Ute Galejden, Martin	ib. R. 1369-70 XIII.
Ute Wissele, Pieter, advoc.	Vuylsteke, R. II 897.

S.

Santine, Lievin	S.A.G. JBK 1383-84 fol 16.
Sateleuwe, Jacob	Depauw, R. II 392.
Sersymoens, Willem	Vuylsteke, R. Filips 241.
Sersymoens, Gillis, procureur	ib. 23 ; S.A.G. R. 1368-69 CCCXXIX vo.
Sersymoens, Jan, tesorier	S.A.G. R. 1404-05 fol 80.
Soyssone, Jan	S.A.G. R. 15 augustus 1355 - 2 juli 1356 LXXXIX.
Soyssone, Jacob	Depauw, R. II 386.
Spooraarde, Cornelis	Vuylsteke, R. I 331.
Storum, Jacob, de proefst,	S.A.G. R. 1352-53 fol CCLVI.

V.

Van Abbinsfoerde, Zander	Depauw, R. III 203.
Van Abbinsfoerde, Gillis	Vuylsteke, R. I 133.

Van Heticove, Jan	ib. R. I 160.
Van der Mersch, Pieter stederaad	ib. R. I 338.
Van Balou, Jan	ib. R. I 82.
Van Zwinarde, Jan	ib. R. I 82.
Van Lembergen, H. Procureur	ib. R. I 82. de L. S. Codex II 282.
Van Tielrode, Gillis, Procureur	Vuylsteke, R. I 160.
Van der Eeken, Clais	S.A.G. 1400-01 fol 16.
Van Formelis, Symoen	S.A.G. R. 1400-01 fol 16.
Veihericke, Jacob	Vuylsteke, R. I 82.
Van der Ruelen, Vranken proc. adv.	ib. R. I 435 II 994.
Van (den) Houte, Hendrik	Vuylsteke, R. I 123.
Van (den) Houte, Gillis	ib. R. I 829.
Van (den) Houte, Lievin	ib. R. Filips 356.
Van de Kerchove, Clais	S.A.G. R. 1367-68 CCXCVIII.
Van Zele, Willem	Depauw, R. III 359.
Van Zele, Jacob	S.A.G. R. 1365-66 CCXLIII.
Van Rode, Jan	Depauw, R. III 203.
Volchout, Willem	ib. R. III 413.
Van Vlacem, Pieter alias Van Laerne	Depauw, III 48-49 - 202-203.
Van Coudenhove, Frans	ib. III 46.
Van Coudenhove, Gossin	Vuylsteke, R. I 530.
Van de Bossche, Jan	ib. R. II 829.
Van Lovene, Jan	ib. R. II 793.
Van Zingem, Augustin	ib.
Van Musy, Jacob, stedeadvoc.	ib. R. II 802.
Van Lovelde, Jacob	Depauw, R. II 295.
Van der Asselt, Pieter	ib. II 377.
Van Maldegem, Justaes	Vuylsteke, R. I 646.
Van Erdbuer, Clais	S.A.G. R. 1369-70 XIII.
Van der Most, Hüge	ib. R. 1357-58 CCLXI vo.
Van Lovendegem, Willem	ib. R. 1361-62 CXXXII.
Van Lovendegem, Bertram	ib. R. 1358-59 XVIII.
Van Lovendegem, Jan	Vuylsteke, R. Filips 282.
Van der Rake, Jan	S.A.G. R. 1360-61 XCIII vo.
Van de Pitte, Willem	ib. R. 1358-59 XVIII.
Van Vinderhoute, Jan	ib. R. 1356-57 CXXIX.

Van de Walle, Jan	ib. R. 1353-54 XVII vo.
Van de Abeele, Pieter, stederaad	ib. R. 1357-58 CCLXV en vo.
Van Oesterzele, Jan	ib. R. 1358-59 XVI vo.
Van Coudenberg, Jan stederaad	ib. R. 1356-57 CCXIII.
Van Coudenberg, Willem	Vuylsteke, R. Filips 329.
Van den Huufle, Lievin	S.A.G. R. 1402-03 fol 54 vo.
Van de Walle, Race	Vuylsteke, R. Filips 241.
Van der Stake, Andries	ib. R. Filips 241.
Van West, Jan	S.A.G. R. 1364-65 fol CCXVI bijgev. stuk.
Van de Pitte, Jan	Vuylsteke, R. Filips 419.

Y.

Yoens, Willem	Depauw, R. III 359.

Z.

Zoete, Gillis, procur.	Vuylsteke, R. Filips 82.

GENTSE KLERKEN IN DE XVe EEUW

A.

Alaerds, Montfrant	1433-34 fol. 365 v ^o .
Alaerds, Jan	1497-98 fol. 163.

B.

Baudins, Pieter	1439-40 fol. 296 v ^o .
Baert, Zeger	1402-03 fol. 57.
Bierman, Pieter	1448-49 fol. 448 v ^o .
Baudins, Gillis	1455-56 fol. 202.
Best, Gna	1455-56 fol. 202.
Bolloc, Jacob	1445-46 fol. 274 v ^o .
Boreel, Jacob	1487-88 fol. 280.
Boele, Jan	1429-30 fol. 146 v ^o .
Boele Symoen	1431-32 fol. 276 v ^o .
Bollaert, Zeger	1430-31 fol. 189.
Buuc, Joris	1443-44 fol. 162 v ^o .
Beys, Jan	1485-86 fol. 86.
Bette, Jacob, klerk v. d. bloede	Fris. Le clerc du sang 36.
Bockaert, Laureins	1452-53 fol. 318.
Bauwin, Joris	1493-94 fol. 203.
Borluut, Lievin	1499-1500 fol. 244.
Baudins, Lievin, procureur, taelman	Van Duyse, Inv. 263 1481-82 fol. 366.

C.

Coquereel, Clais	1470-71 fol. 204.
Colve, Anthonis	1492-93 fol. 63.

D.

De Rike, Pieter I	1426-27 fol. 336.
De Rike, Pieter II	1486-87 fol. 211.
De Gheerst, Martin, klerk v. d. bloede	Fris. Le clerc du sang 34.
De Vos, Willem	1485-86 fol. 86.
De Rantre, Jan	1479-80 fol. 96.
De Steenwerpere, Jacob	1479-80 fol. 96.
Damman, Jan	Fris, Dagb. I 300.
De Popincourt, Jan, Proc. te Rijsel	1451-52 fol. 264.
De Pons, Michiel, Proc. te Parijs	1451-52 fol. 264.

De Smet, Griffioen, solliciteur	1451-52 fol. 264.
De Zadelere, Bussart	1479-80 fol. 96.
De Zadelere, Willem	1416-17 fol. 158.
Derremonde, Jan	1405-06 fol. 111.
De Jagere, Henijn	1415-14 fol. 18 v ^o .
De Luede, Jan	1422-23 fol. 68.
De Luede, Nijs	1439-40 fol. 296 v ^o .
De Wale, Willem	1424-25 fol. 185.
De Wormans, Zeger	1429-30 fol. 146v ^o .
De Muenc, Jan	1430-31 fol. 189.
De Bels, Joos	1431-32 fol. 276 v ^o .
De Bels, Gillis	1448-49 fol. 448 v ^o .
De Pape, Geraard	1433-34 fol. 365v ^o .
De Mauteneer, Jacob	1433-34 fol. 365v ^o .
De Grootheere, Martin	1437-38 fol. 144v ^o .
De Grootheere, Mathijs	1454-55 fol. 54.
De Grave, Christoffel	1440-41 fol. 359 v ^o .
De Vriese, Lievin	1540-51 fol. 110.
De Vechter, Gillis	1451-52 fol. 195.
De Bul, Pieter	1472-73 fol. 191.
De Zagere, Robrecht	1456-57 fol. 220.
De Keghele, Jan	1459-60 fol. 118.
De Meuleneer, Jan	1473-74 fol. 313.
De Smeerpont, Clais	1498-99 fol. 57.
De Crutere, Jan	1498-99 fol. 57.
De Mol, Rogier, Procureur	1470-71 fol. 204.
De Quicke, Mathias	1477-78 fol. 98.
Dibbout, Jan, pens. Doornijk	1470-71 fol. 203.
Davesnes, Jan, advoc. Hog. R.	1470-71 fol. 204 v ^o .
Donche, Jacob	1456-57 fol. 220.

E.

Everwijn, Denijs	1404-05 fol. 83v ^o

F.

Figuli Jan Alias Pottier, proc. Doornijk	1423-24 fol. 107.

G.

Goedgebuer, Pieter	1436-37 fol. 98v ^o .
Goedgebuer, Geraard	1413-44 fol. 162v ^o .

Ghyselins, Hesdin 1452-53 fol. 318.
Goethals, Boidin 1467-68 fol. 278.
Gooris, Michiel 1489-90 fol. 210.

H.

Hueribloc, Jacob 1496-97 fol. 67.
Hueribloc, Pieter 1437-39 fol. 183.
Hueribloc, Jan 1486-87 fol. 211.
Heyndericx, Jan 1473-74 fol. 313.
Hauweel, Ingelram 1422-23 fol. 68.
Hauweel, Lodewijk, proc. 1470-71 fol. 204.
Haghin, Jan 1402-03 fol. 57.
Hebbel Joes 1401-02 fol. 33 v°.
Hoste, Arent, procureur 1453-54 fol. 410.
Hebbelin, Godevert, 1475-76 fol. 200.
Heyman, Denijs 1490-91 fol. 332.

J.

Jours, Jan 1413-14 fol. 18 v°.

L.

Lamoet, Clais 1432-33 fol. 320.
Leyns, Jan 1430-31 fol. 189.

M.

Moraen, Jan 1452-53 fol. 318.
Mours, Jan 1413-14 fol. 18 v°.
Modde, Cornelis 1448-49 fol. 448 v°.

N.

Nevelinc, Joris 1432-33 fol. 320.

O.

Onredene, Race 1401-02 fol. 16 v°.

P.

Papal, Lievin 1404-05 fol. 93v^o.
Papal, Gillis 1433-34 fol. 365 v°.

R.

Rim, Jan 1442-43 fol. 108 v°.
Rim, Willem 1481-82 fol. 366.

S.

Sersanders, Philips I	1417-18 fol. 215.
Sersanders, Philips II	1496-97 fol. 67.
Sersanders, Jan II	1494-95 fol. 74.
Sersanders, Jan I	1466-67 fol. 131.
Sneevoet, Jan	1451-52 fol. 209.
Schonvliege, Lodewijk, solliciteur	1456-57 fol. 220.
Stuttin, Rogier, procureur	1470-71 fol. 204.
Spitael, Hector	1433-34 fol. 365 v ^o .
Steemaer, Lodewijk	1445-46 fol. 274 v ^o .
Sneevoet, Jacob	1404-05 fol. 83 v ^o .

U.

Ute Galeyden, Jan	1410-11 fol. 230.
Utenhove, Hendrik	1413-14 fol. 18 v ^o .
Utenhove, Joris	

T.

Triest, Christoffel	1445-46 fol. 274 v ^o .
Triest Joos, klerk v. d. bloede	Fris, Restriction 6.
Tsuul, Joris	1433-34 fol. 365 v ^o .
'tSmitere, Jan	1470-71 fol. 368.
Tolvin, Hendrik	1414-15 fol. 73.

V.

Van der Hole, Lodewijk	1435-36 fol. 31 v ^o .
Van der Hole, Daneel	1406-07 fol. 132.
Van Scoubrouc, Guido	1466-67 fol. 135.
Van Formelis, Symoen	1402-03 fol. 57.
Van Huuffle, Lievin	1402-03 fol. 57.
Van der Linden, Jan	1404-05 fol. 83 v ^o .
Van Mattre, Lodewijk	1402-03 fol. 57.
Van de Winckele, Mathijs	1402-03 fol. 57.
Van der Loeve, Jan	1405-06 fol. 111.
Van Duerme, Jan	1406-07 fol. 132.
Van Erdbuer, Jan	1407-08 fol. 154 v ^o .
Van Brecht, Gillis	1413-14 fol. 18 v ^o .
Van Eecke, Robrecht	1408-09 fol. 180.
Van Bassevelde, Jacob	1416-17 fol. 158.
Van der Roest, Arent	1417-18 fol. 215.

Van Rissele, Jan	1418-19 fol. 249 v ^o .
Van de Woestijne, Gillis	ib.
Van der Straten, Jan	1421-22 fol. 518.
Van Coppenholle, Jan	1481-82 fol. 357.
Van der Hellen, Joes	1421-22 fol. 30 v ^o .
Van Hoedevelde, Jan	1426-27 fol. 336.
Van der Beke, Gillis	1494-95 fol. 74.
Van Wulveric, August	1492-93 fol. 63.
Van Maercke, Lodewijk	1499-1500 fol. 244.
Van de Pitte, Jan	1400-01 fol. 16 v ^o .
Van Maldegem, Geraard	1429-30 fol. 146 v ^o .
Van der Eecken, Lodewijk	1430-31 fol. 234.
Van der Eecken, Clais	1400-01 fol. 16 v ^o .
Van der Eecken, Jan	1446-47 fol. 328 v ^o .
Van der Eecken, Lauwereis,	1436-37 fol. 98 v ^o .
Van de Wale, Oste	1432-33 fol. 320.
Van Poelvoorde, Lauwereis	ib.
Van Overheed, Jan	1453-34 fol. 365 v ^o .
Van Hecke, Hendrik	1400-01 fol. 16 v ^o .
Van Deurle, Jan	1401-02 fol. 33 v ^o .
Van Ceule, Jan	1435-36 fol. 43.
Van Papeghem, Lievin	ib.
Van den Nokerstork, Rogier	1436-37 fol. 98 v ^o .
Van der Mande, Jan	1437-38 fol. 144 v ^o .
Van Hansbeke, Jacob	1438-39 fol. 244 v ^o .
Van den Denne, Jan I	1439-40 fol. 296.
Van den Denne, Jan II	1485-86 fol. 86.
Van Sycler, Symon	1439-40 fol. 296.
Van Ghistel, Achelet	1441-42 fol. 48 v ^o .
Van Overackere, Lievin	1443-44 fol. 162 v ^o .
Van Loo, Jan	1444-45 fol. 219 v ^o .
Van den Hende, Jan	1448-49 fol. 448 v ^o .
Van den Hane, Jan	1450-51 fol. 110.
Van Canegem, Lievin	ib.
Van Wymeersch, Jacob	ib.
Van Wynste, Jacob	1451-52 fol. 195.
Van Leyns, Jan	1452-53 fol. 318.
Van der Hage, Gerolf	ib.
Van Durmelaer, Jan	1452-53 fol. 318 v ^o .

Van Merendré, Jan	1452-53 fol. 318.
Van der Ghynst, Jan	1455-56 fol. 124.
Van Liedekerke, Race, klerk v. d. bloede	Fris, Le clerc du sang 34.
Van der Hage, Jan	1490-91 fol. 332.
Van der Hoye, Pieter	1489-90 fol. 210.
Van der Hoye, Geraard	1479-80 fol. 96.
Van Overbeke, Joos	1477-78 fol. 155.
Van den Berghe, Adriaan	1486-87 fol. 211.
Van der Gracht, Xypriaan	1447-48 fol. 390 v°.
Van der Gracht, Jan	1472-73 fol. 191.
Van der Stoct, Cornelis	1487-88 fol. 280.
Vrient, Jan (of De Vrient)	1490-91 fol. 332.
Van Embyse, Anthonis	1488-89 fol. 77.

W.

Weyns, Jan	1420-21 fol. 318.

Y.

Yoens, Joos	1480-81 fol. 234.

Z.

Zoetamys, Lievin II	1468-69 fol. 71.
Zoetamys, Lievin I	1452-53 fol. 318 v°.
Zoete, Willem	1487-88 fol. 280.
Zoetamys, Geraard, klerk v. d. bloede	Fris, Le clerc du sang 33.
Zoetamys, Lievin, klerk v. d. bloede	» 34.

BIBLIOGRAPHIE

DOCUMENTEN

- BERLIÈRE, U. — Suppliques de Clément VI (Analecta Vaticano Belgica. Rome 1906).
- BRANDON, J. — Chronodromon avec les additions d'Adrien de Budt dans Chroniques relatives à l'histoire de la Belgique sous les ducs de Bourgogne, édités par K. de Lettenhove t. I. Bruxelles 1870 C. R. H.
- BUCHON, J. A. C. — Les chroniques de sire Jean Froissart. Paris MDCCCXXXVII.
- CHRONICON COMITUM FLANDRENSIUM. — Corpus Chronicorum Flandriae. C. C. B. Bruxelles 1837.
- CHRONIQUE DES PAYS-BAS, DE FRANCE, D'ANGLETERRE ET DE Tournai. J. De Smet Corpus Chronic. Fl. t. IV en III.
- DAUMET, G. — Benoit XII. Lettres closes, patentes et curiales se rapportant à la France. (Bibl. Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome. Paris 1920).
- DESPLANQUE, M. A. — Inventaire sommaire des archives départementales antérieures à 1790. Nord. Archives civiles, série B. Lille 1872.
- DEHAISNES, M. — Documents et extraits divers concernant l'histoire de l'art dans la Flandre, l'Artois et le Hainaut avant le XVe siècle. Lille 1886.
- DEHAISNES, M. et FINOT, J. — Inventaire sommaire des archives départementales antérieures à 1790. Nord. Archives civiles. Série B. 1906.
- DIEGERICK, I. — Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville d'Ypres. Bruges 1853-1868.
- DE VOS, A. — Inventaris der landhouwpachten in de Gentse jaarregisters van de keure. M.G.O.G. Gent 1958.
- DIERICX, Ch. L. — Mémoires sur les lois et coutumes et privilèges des Gantois. Gand 1817-18.
— Mémoires sur la ville de Gand. Gand 1814-1815.
- DUYSE, P. VAN & DE BUSSCHER. — Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand. Gand 1849.
- FAYEN, A. — Lettres de Jean XXII. Textes et analyses. (Analecta Vaticano - Belgica Rome 1908-1909).
- FIERENS, A. — Lettres de Benoit XII. Textes et analyses. (A. V. B., Rome 1910).
- FRIS, V. — De Rekeningen der stad Ecklo.
— Dagboek van Gent van 1447 tot 1470. Maatschappij der Vlaamse bibl. Gent 1901-1904. 2 Delen 4e reeks nr. 12.
— La Restriction de Gand (13 juillet 1468). Gand 1923.
— Bewijsstukken betreffende de opstand van Gent tegen Philips de Goede (1451-1454). H.M.G.O. Gent 22e jaar nr. 5 en nr. 6. Gent 1914.
- FUNCK-BRENTANO, F. — Documents relatifs aux Formes diplomatiques aux XIIIe et XIVe siècles. (Rev. Hist. diplom. 1897).
- GACHARD, M. — Inventaire des archives des chambres des comptes. 10 vol. 1837-1931.
- GAILLARD, G. — Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre. 1857.
- GHELIJNCK d'ELSEGEM-VAERNEWIJCK, A. — Chartes et documents concernant la famille Van Vaernewijck. Gand 1899-1906.
- GILLIODTS-VAN SEVEREN L. — Jacques Van Artevelde. Revue La Flandre t. IX.
— Inventaire des archives de la ville de Bruges. Bruges 1871-1878.
- HAEGHEN, V. VAN DER. — Het klooster ten Walle en de Abdij van den Groenen Briel. Gent 1888.
- HANQUET, U. & BERLIÈRE, U. — Documents relatifs au grand schisme. Textes et analyses (A.V.B. 1924-1934).

- ISACKER, Ph. VAN & BERLIÈRE, U. — *Lettres de Clément VI.* (A.V.B. Bruxelles 1924).
- KERVYN DE LETTENHOVE. — *Œuvres de Froissart.* Bruxelles 1867-1877.
— *Istore et Chroniques de Flandres d'après les textes et divers manuscrits.* A.R.B. 1880.
- LE MIUSIT. — *Chronique et annales de Gilles le Muisit, abbé de St. Martin de Tournai (1272-1352)* S. H. Fr. Paris 1906.
- LESCOT, R. — *Chronique de Richard Lescot, religieux de St. Denis (1328-1344).* S. H. Fr. Paris 1896.
— *Codex diplomatique Flandriae.* Bruges 1879-1889.
- LIMBURG-STIRUM, LE COMTE DE. — *Codex diplomaticus Flandriae.* Bruges 1879-1889.
- LOKEREN, A. VAN. — *Chartes et documents de l'abbaye de Saint Pierre à Gand.* Gand. 1868.
— *Histoire de l'abbaye de St. Bavon.* Gand 1855.
- MEMORIEBOEK. — *der stad Ghendt van 't jaar 1301 tot 1793.* Gent 1852 VB.
- PAUW, N. DE. — *Cartulaire historique et généalogique des Artevelde.* C.C.B. Bruxelles 1920.
— *La vie intime en Flandre au Moyen-Age d'après des documents inédits.* B.C.R.H. LXXXII (1913).
— *L'enquête de Bruges après la bataille de Cassel.* Documents inédits. B.C.R.H. LXVIII (1899).
— *Nécrologie de l'église de St. Jean à Gand.* C.C.B. Bruxelles 1889.
— *Ieper jeghen Poperinghen angaende den verbonden.* K.V.A. Part. XVI Gent 1899.
— *Dis es 't besouck...* Gand 1890.
— *De rekeningen der baljuwen van Vlaanderen in Jehan Froissarts Cronijke van Vlaenderen.* K.V.A. 1916.
- PAUW, N. DE & VUYLSTEKE, J. — *De rekeningen der stad Gent.* Tijdvak van J. Van Artevelde. Gent 1880.
- PIRENNE, H. — *Le soulèvement de la Flandre maritime de 1323-1328* Bruxelles 1900.
- POLAIN. — *Les vraies chroniques de messire Jehan Le Bel* A.R.B. 1863.
- POTTER, F. DE. — *Petit Cartulaire de Gand.* Gand 1885.
— *Second Cartulaire de Gand.* Gand 1888.
- PREVENIER, W. — *Handelingen van de leden en van de staten van Vlaanderen (1384-1405).* Excerpten uit de rekeningen der steden, kasselrijen en vorstelijke ambtenaars. K.C.G. Brussel 1959.
- RYMER, Th. — *Foedera, Conventiones, Literae et cujuscunque generis acta publica.* Londinii 1816-1869.
- SAINT GENOIS, J. DE. — *Inventaire des chartes des comtes de Flandre avant l'avènement des princes de la maison de Boulogne.* Gand 1843-1846.
— *Monuments anciens essentiellement utiles à la France et aux provinces de Hainaut, Flandre, Brabant, Namur, Artois, Liège, Hollande, Zélande, Frise, Cologne, et autres pays limitrophes de l'empire.* Bruxelles 1806.
- VUYLSTEKE, J. — *Cartulaire de la ville de Gand. Comptes de la ville et des baillis de Gand.* Gand 1900.
Rekeningen der stad Gent. Tijdvak van Philips Van Artevelde. Gent 1890.
- WYFFELS, C. — *Inventaris der oorkonden der graven van Vlaanderen.*
- VAN DIXMUDE O. — *Merkwaardige gebeurtenissen vooral in Vlaanderen en Brabant enz...* in J. J. De Smet, *Corpus Chronicorum Flandriae.* deel III.

ONUITGEGEVEN BRONNEN

- GENTS STADSARCHIEF. — Stadsrekeningen : R. 1352-1377. Sommige rekeningen zijn onvolledig. 1390-1391-1392-1393.
— Alle bewaarde stadsrekeningen van de XVe eeuw.
— Jaerregisters (JBK). Van der Haeghen. Inv. 168.
— Staten van Goed. Van der Haeghen Inv. 172.
— Erfelijke rentenboeken. Van der Haeghen Inv. 93.
— Transportregister. Reeks 93bis nr. 5.
— Wijsdommen van dekenen.
— Nota's N. Depauw. Depauw, catalogoog.
- ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL. — Pièces revenues de Vienne en 1857.
- GENTS RIJKSARCHIEF. — Charters van de graven van Vlaanderen. Zie Inventarissen van de St. Genois, J. ; Gaillard, V., Gachard en Wyffels.
- RECORD OFFICE LONDON. — Calendar of Patent Rolls Preserved in de Public Record Office (1338-40).
— Calendar of Close Rolls.
— Treaty Rolls.
— Chancery Warrants.

WERKEN

- BUNTINX, J. — De audiëntie van de graven van Vlaanderen. K.V.A. 1959 Brussel.
- BERLIÈRE, U. — Jean de West, évêque urbaniste, de Tournai. C.R.H. t. 73 (1904).
- DEPAUW, N. — L'adhésion du clergé de Flandre au pape Urbain V et les évêques urbanistes. B.C.R.H. LXXIII (1904).
- DE POTTER F. — Gent van den oudsten tijd tot heden. Geschiedkundige beschrijving der stad Gent, 8 delen.
- DE SMET, J. — De repressie na Westrozebeke. Société d'Emulation. Brugge 1957. Deel LXXXIV.
— Maître Nicolas de Biervliet, l'ainé cleric des échevins de la ville de Bruges. Etudes d'histoire dédiées à la mémoire de H. Pirenne. Bruxelles 1937.
- FOPPENS, J. F. — Histoire du conseil de Flandre. Bruxelles 1869.
- FREDERICQ, P. — Essai sur le rôle politique et social des ducs de Bourgogne dans les Pays-Bas. Gent 1875.
- FUNCK-BRENTANO, F. — Philippe Le Bel en Flandre. Paris 1897.
- FRIS, V. — Schets van den economischen toestand van Vlaanderen in het midden der XVe eeuw. Gent 1900.
— Histoire de Gand depuis les origines jusqu'à 1913.
— Le Meurtre de Gillis Van Brecht, pensionnaire de Gand en juillet 1414. Gand 1911. 2de uitgave, Gent 1930.
— L'émeute de Gand en février 1479. Gand 1909.
— Het verraad van Pieter Schoonnaert in 1406. Gent 1910.
— La Bataille de Gavre (23 juillet 1453). Gand 1910.
— Jan van Coppenolle, de leider van den opstand van Gent tegen Maximiliaan van Oostenrijk. Gent 1906.
— Le cleric du sang à Gand. Anvers 1922.
— Twee episodien uit de Geschiedenis van Geraardsbergen in de XVe eeuw. H.M.S.O. Gent, deel XII eerste aflevering Gent 1912.

- GACHARD, M. — Rapport sur les archives de Dijon. Bruxelles. 1843.
 — Collection de documents inédits concernant l'histoire de la Belgique. Bruxelles 1843.
- GILISSEN, J. — Les légistes en Flandre aux XIIIe et XIVe siècles. B.C.R.H. tom. XV fasc. III (1939).
- HEINS, M. — Les écoles du Moyen-Age à Gand. Gand 1898.
 — Gand contre Termonde. Annales du cercle archéologique de Termonde 2e série VI (1895).
- LAMEERE, Eug. — Le Grand Conseil des ducs de Bourgogne de la maison des Valois. Bruxelles 1900.
- LAURENT, H. & QUICKE, F. — La guerre de succession du Brabant. Revue du Nord XIII, 50 (1927).
- LUCAS, H. S. — The Low Countries and the hundred years war. 1326-1347. Den Haag 1929.
- MATHIEU, M. Al. — Histoire du Conseil de Flandre. A.A.A.B. XXXV 3 série t. V.
- NOWÉ, H. — Les baillis comtaux de Flandre des origines à la fin du XIVe siècle. Bruxelles 1928.
- PERROY, E. — L'Angleterre et le Grand Schisme d'occident. Paris 1933.
- PREVENIER, W. — Scoorkine, Niclais. Biographie Nationale. A.R.B. tom. 30 fasc. 2. Bruxelles 1959.
- QUICKE, F. — Les Pays-Bas à la veille de la période bourguignonne. Bruxelles 1947.
- ROGGHIÉ, P. — Vlaanderen en het zevenjarig beleid van Jacob Van Artevelde, 2e druk Eeklo.
 — Gemeente ende Vrient. Nationale omwentelingen in de XIVe eeuw. Soc. Emul. Brugge 1952. deel LXXXIX.
 — Simon de Mirabelle in Vlaanderen. Appeltjes van het Meetjesland IX, 1958.
 — De samenstelling der Gentse schepenbanken in de 2e helft der XIVe eeuw. H.M.G. O.G. Nieuwe reeks, Deel IV afl. 2.
- VAN DER KINDERE, L. — Le siècle des Artevelde. Bruxelles 1879.
- VAN WERVEKE, H. — De Gentsche stadsfinanciën in de Middeleeuwen. Bruxelles 1934.
- VARENBERG, E. — Histoire des relations diplomatiques entre le comté de Flandre et de l'Angleterre au Moyen-Age. Bruxelles 1874.

EEN LIEDJE OVER DE WONDERE GENEZINGEN

BEWERKT DOOR KWAKZALVER BUYSE

UIT EVERGEM

(omstreeks 1805)

In de nagelaten papieren van Norbert Cornelissen (1) vonden wij het hierna meegedeeld dokument. Het is een volksliedje uit het jaar 1805, dat te Gent en omgeving publiek gezongen werd.

De held is een zeker Boerke Buyse, een kwakzalver uit Evergem, die blijkbaar een uitgebreide klandizie had. Van beroep was hij een wever die thuis werkte.

Cornelissen tekent hierbij aan dat honderden inwoners uit het Gentse, en niet het minst rijke dames, in stoet naar Evergem togen bij het wevertje die ze allen met aanraking en wat speeksel genas (?).

Toen hij naar Gent zelf, in de Savaanstraat, zijn spreekuur verlegd had, werd Buyse door de veiligheidsmagistraat in het Rasphuis opgesloten onder de betichting van oplichterij. Nadat hij vrij kwam, verrichtte Buyse geen wonderbare genezingen meer in het openbaar, doch zette hij in het geheim zijn werkzaamheid voort.

E.

(1) Norbert Cornelissen (Antwerpen 1769 - Gent 1849), in leven inspekteur van de universiteit te Gent, essayist, dichter, archeoloog, filantroop. Speelde een belangrijke rol, eerst in de politiek, later in de bevordering van kunst en wetenschap, nijverheid en handel (o.a. van de Gentse Floraliën). Zijn verzameling dokumenten is verbazend rijk; zij bevindt zich in de Gentse universiteitsbibliotheek. Dit stukje onder nr. G 8735 (12).

ZANG-GEDICHT EN LOF-BAZUYN
TER EEREN VAN DEN WAERZEGGER
VAN EVERGHEM

Vrienden Gods, aenhoort d'histoire
Van den wonderen Propheet
die mirakels vol van glorie
in de *Nederlanden* deed.
Bruggen, Everghem en Sleyne,
Sinte Pieters nevens Gend,
Hy geneest' er groot en kleyne,
Zoo aen ider is bekend.

Al die levend is of dood
Die komen hier gelopen,
Al die levend is of dood
Die helpt hy in den nood.
En komde gy met een loensche
Ze ziet' er dry veur een,
En komde ge met een manke
Ze springt maer op een been.
Al die etc.

Al zyn woorden zyn orakels,
Noyt en spreekt hy als van God,
Al zyn werken zyn mirakels,
Hy gebruykt nog flesch nog pot,
Met twee vingers hoog verheven,
En wat speeksel uyt den mond,
Als hy geeft een wond gevreven,
Is den lyder haest gezond.

Al die levend is of dood
Die komt by gesprongen,
Al die levend is of dood
Die helpt hy in den nood.
En komde gy met de tandpyn,
Hy strykt er speeksel aan,
En komde gy slap van beenen,
Hy doet u seffens staen.
Al die etc.

Hy heeft d'hooghe Krespondentie
Met *Lalanden*, hoog bekend ; (2)
En hy heeft veel influentie
In het hemels parlement.
Buys en is veur geen *Cavisse* (3)
Maer 't moet *Armen-Jongen* (4) zyn.
Jager (5) die kykt in de pisse,
Buys ziet in den Brandewyn.

Al die levend is of dood
Die komt bygelopen.
Al die levend is of dood
Die helpt hy in den nood.
En komde gy zonder boezems,
Hy taekt u maer 'nen keer (6)
En seffens is den neusdoek (7)
Voorzien, men kan niet meer.

Vrouwkens die al lang getrouwt zyn
En geen Kinderen en maekt
Gy moet niet meer benouwt zyn,
Als u *Buyze* maer en taekt.
Zoo u 't Boerke maer van onder
Eens mag vryven, 't woont 'er in ;
Buys! wat zyn uw werken wonder,
Riep 'er laestmael een weêrdin.

(2) *Lalanden* : *Lalande*, vader en zoon, zeer bekende Franse astronomen. Misschien wordt hier een zinspeling gemaakt op de geleerdheid van deze Franse sterrekundigen wier roem in die dagen zeer groot was.

(3) *Cavisse* : licht biertje dat te Lier gebrouwen werd.

(4) *Armen-Jongen* : jenever.

(5) *Jager* : waarschijnlijk een zinspeling op een ander kwakzalver die vooral de urine-kijkerij beoefende.

(6) *taeken* : aanraken, wijst op de behandelmetode van *Buyse*.

(7) *doek* die de vrouwen in de oude tijd om de hals, schouders en borst droegen.

Al die levend is of dood
Die komt by gekropen,
Al die levend is of dood
Die helpt hy in den nood.
Sa komt gy naer de Savaenstraet
By 't Boerke, vol verstand,
En of ge wat betrapte,
't Geneest u naderhand.
Al die etc.

Zeere boezems, veurte tanden,
Hooge schouders, venus-kwael,
Fleurisyn aen voet en handen,
Buys geneest het allemaal ;
Styven hals, verbrande billen,
Kortsen, ceffens desperaet,
Zonder droguen nogte pillen
Stelt hy alles weer in staet.

Al die levend is of dood
Komt naer Gend gelooopen,
Al die levend is of dood
Die helpt hy in den nood.
Al hadde gy in u darms
'Nen duvel vier of vijf,
Hy zal u haest de duvels
Verjaegen uyt het lyf.
Al die etc.

Haest u kreupelen en blinde
Wilde nu genezen zyn,
Haest u, waere *Buys-gezinde*,
Brugghen is ons weêr te fyn,
Want eer veerthien dagen om zyn
Zal den man te Brugghen zyn,
Om die lam en doof en krom zyn
'Er te helpen uyt de pyn.

Al die levend is of dood
Die komt naer hier geloopen,
Al die levend is of dood
Die helpt hy in den nood.
En al die hem zal pakken,
Beklaeg ik breed en wyd,
Want seffens zal hy lam zyn
Zoo Buysken heeft voorzeyd.
Al die etc.

Elk en deen die kent de werken
Van de grooten Jean-Petit, (8)
Die de meyskens, wilt bemerken,
Recht kost maeken, comme on dit.
En zoo eyndigt heel d'histoire
Van den wonderen Propheet,
Die mirakels vol van glorie
In de Nederlanden deed.

Gerymt en gezongen door Adeloof,
want daer is stof tot den lof.

(8) Jean-Petit : beroemd Frans chirurg, auteur van een bekend heelkundig handboek dat meer dan een eeuw lang opgang heeft gemaakt. Was o.m. de leermeester van Jan Palfijn.

IETS OVER EEN OUDE DORPSWINKEL IN DE XVIIIe EEUW

Toen ik nog een kleine broekvent was, ging ik ieder jaar met kerstverlof bij mijn grootouders, die langs de Kleitse kerkweg woonden, ver van het dorp, midden de bossen, halfweg tussen Ursel en Maldegem. Die mensen leefden er stil en gesloten op hun keuterboerderijken en hadden nauwelijks contact met de buitenwereld; behalve dan de zondag, wanneer gans het gezin naar Ursel naar de zesurenmis ging.

Dat gaan naar de vroegmis was op zichzelf reeds een stukje levende poëzie. Langs smalle, slingerende bospaden en klemerige en met bramen overstrengelde veldwegels, achter grootmoeder aan, die in de ene hand de bollantaren voor zich droeg aan een glimmend-witte stok van glad elzenhout en aan de andere de grote zwarte netzak voor de wekelijkse inkopen.

Maar daarover zullen wij het nu niet hebben.

Bijna gans de voormiddag werd in beslag genomen door de twee uren die nodig waren voor het gaan en keren van en naar de mis, de mis zelf en het winkelen.

Wat mij nu bij dit winkelen bijzonder opviel, en waarover ik het in deze bijdrage wil hebben is, dat grootmoeder slechts één of hoogstens twee winkels afliep en toch de meest diverse waren en benodigdheden indeed.

Inderdaad, vroeger waren de winkels in een buitendorp zeker niet zo talrijk als nu en onze buitenmensen verplaatsten zich niet zo gemakkelijk naar de steden. Het spreekt dus vanzelf dat men in een dorpswinkel alle artikelen van dagelijks en uitzonderlijk gebruik moest kunnen vinden. Ja, het waren echte miniatuurbazaars, die winkels van vroeger, al had elk artikel er niet zijn bepaalde of gepaste rayon, maar stond er alles een beetje zorgeloos en soms wel onkies door mekaar.

Het moest U niet verwonderen de bruine zeep naast de koffie te vinden of het smout naast de petroleum, de peperkoek bij de haarspelden, het verse dikke zondagsbrood op de nagelbak, de geleipot naast het wagensmeer.

Deze kleine opsomming verraadt reeds de grote verscheidenheid van de te verkrijgen artikelen.

Het uitzicht van een dorpswinkel in de XVIIIe eeuw toonde veel gelijkenis met de verouderde winkeltjes uit onze eigen kinderjaren. Van

buitenuit gezien, een laag huisje met het kleine donkere venstertje en de groengeverfde deur. In het schemerdonker van het uitstalraampje vond men meestal niet veel meer dan een paar bokalen met snoepgoed en wat klein huishoudgerief langs de kanten opgehangen. 's Avonds was alles verlicht door het dansende spooklicht van een zwartgerookt olielampje. Bij het openen van de winkel deur kondigde een opgehangen koperen bel zenuwachtig en vaak heel brutaal de komst van de cliënt aan. In de winkelruimte stond de bruingeverfde toogbank, gespleten en vermolmd, met daarop de roestige balans met de blinkende koperen schalen en de koperen of zwartgeverfde gewichten. In het schemerdonker op de achtergrond, de rekken met de winkelwaren, op en door elkaar gezet. Op de vloer de grote stukken als veldalaam, kuisgerief en de vaten met olie en vetten. Aan de zoldering hingen de emmers, aarden inlegpotten, kruiken, zeefden, teemsen, banden, koorden, riemen.

Maar laten wij even een winkel uit de XVIIIe eeuw binnengaan en inspekteren. De «Staten van Goed» zijn de beste bronnen om ons hierbij als gids te dienen. Maar ongelukkig zijn deze staten zeer gierig en weinig beschrijvend. Over de inhoud van een winkel in 1734 spreekt men slechts van «alle soorten van winkelwaeren, so van alle soorten speceryen, smair, olie, seepe, sout, suycker etc» (1). Een andere inventaris van het jaar 1785 heeft het over «snuyf, een snuyfmolentje, kloefen, 13 hoeden, spelden, gaeren, enige lappen laecken en andere rommelynghe» (2). Het zijn vooral onder de woordjes «rommelynghe», «prondelynghe», of «andere cleyngheden», die men zo vaak in de staten van goed aantreft, dat de kleine artikelen van dagelijks gebruik schuilgaan, die in een winkel te vinden waren; artikelen als daar waren; haarspelden, wasspelden, lampwieken, solferstokjes, stop-, naai- en breinaalden, linten, knopen, naaigaren; lepels, pruimtabak op rolletjes, snuifkarotten, snuif in tipzakjes, schoenveters, gespen, schoensmeer, koperglans, kiekenringen, schuurpapier, lampolie, kloefnagels; specerijen als kruidnagel, mosterd, azijn, peper, tijm, gedroogde laurierbladeren, kaneelpijpen, saffraan; snoepgoed als lekkers, mokken, makrons, muntebollen, vlierspekken, confituurspekken, nieuwjaar-spekken, boter- en honigspekken, zoethout, drops, tabletten, schuimsuikerlokken, suikerstokken, ja zelfs drogerijen als windolie, lindentee, kalissehout, kandijnsuiker, roetkaarsen, slaaprozen en mottebollen.

Op 27 november 1742 overleed op het dorp te Zomergem, Jan Jooris Joos, echtgenoot van Pietermelle Van Hulle, koopman en winkelier (3).

(1) R.A.G. Zomergem n° 84.

(2) R.A.G. Zomergem n° 71.

(3) R.A.G. Zomergem n° 66.

Uit de rekeningen die bij zijn overlijden onbetaald waren gebleven blijkt dat hij vooral koopman was in wijnen en likeuren, alhoewel hij ook in andere goederen handel dreef. Hij stond o.a. debet tegenover Charles Willems te Brugge, voor 5 p. 5 sch. 8 gr. voor levering van wijnen, aan Gillis de Grave te Gent moest hij 52 p. 2 sch. 3 g. betalen voor levering van brandewijn, aan Constant Van Trayen te Middelburg, 56 p. 5 g. over aankoop van suiker en nog ruim 45 p. g. voor levering van goederen door verscheidene handelaars, waaronder vooral handelaars in katoen en laken.

De inventaris van de winkel van Jan Joos vermeldt de volgende artikelen : «18 paer slaepplaeckens, vier dosynen servetten, vyf ammelackens, 15 paar fluwynen, hollandtschen damast, ses dosynen geweven kanten, cuypen, strykysers, steenen pullen, gewichten, mosterd, teemsen, 280 houttellen, sacneusdoecken, brootsuyker, schotels, taillooren, potten, pinten, geleyert werck, gelaesen, causen, speccryen, ameldonck, blauwsel, 75 ellen gebleect lynwaet, correnten, fyghen, graen, sout, theepotten, gheleyerde testen, gheblauwden damast, suycker candys, meelsuycker, leebanden, sirope, olie, caffeeboonen, seelen, poer, hollantschen kaes, salet, blomme, spellen, vliegers, abardaen, naeghels, mostaert, grauwsel, bessems, sulfers, 162 pondt rys, seepe, franschen brandewyn, geniever, anys, wyn, quairen, koperen pannekens, caisen, waeffelysers, coeckpannen, casquetten, raspers, pijpen, pampier, standysers, stopsels, cathoen, ceirsens».

Deze inventaris is voorzeker niet volledig maar toch geeft hij ons een klaar idee van de grote verscheidenheid van artikelen die men twee eeuwen geleden in een dorpswinkel kon krijgen. Doen wij tenslotte nog een kleine moeite om ons de enge ruimte van de winkelplaats in te denken, dan zien wij heel klaar en bescheidenlijk de winkel die Jan Jooris Joos ons bij zijn dood achterliet en de wijze waarop al die spullen er geëtaleerd waren.

M. RYCKAERT

SPROKKELING

HET GILD VAN O. L. VROUW VAN AARDENBURG NAAR SINT-LAUREINS?

1617

In de Middeleeuwen was Aardenburg bekend om zijn Maria-beevaart in de O. L. Vrouwkerk. Voor nadere bijzonderheden over deze gods-vrucht verzend ik naar het standaardwerk van pater Kronenburg CSSR, *Maria's heerlijkheid in Nederland* (VI, bl. 68-87) en mijn bijdrage in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges* (1926, bl. 164-202). De geuzentijd betekende het eind van de aloude beevaart : de Lieve Vrouwkerk werd gesloopt en het beeld ging teloor. Minder bekend zal wel de poging zijn om de devotie over te brengen naar St.-Laureins, waarvan de volgende passus in de Acta van de Brugse bisschoppen getuigt.

1617, 25 okt. : «Op het versoek by requeste gedaen van weghe de guldebroeders van de Gulde van O. L. V. die welcke men plaechte te houden tot Aerdenburgh, dat Synder Eerw. soude believen te octroyeren de selve gulde te mogen houden binnen de prochie van St. Laureins, is geappointeerd : Syne Eerw. gesien hebbende het inhouden van dese requeste, accordeert de supplianten heurlieder versoeck, auctoriserende de pasteur van St. Laureins omme de selve gulde inne te stellen en daertoe te maeken seker regels ende ordonnanties, waer naer de guldebroeders hen sullen te regleren hebben, omme de selve, by ons gevisiteert wesende, te approberen».

Zou er in het kerkarchief van St.-Laureins daar niets over te vinden zijn?

M. ENGLISH.

SINT-JAN-IN-EREMO

Deze bijdrage is bedoeld als een aanvulling op de kerkelijke geschiedenis van de parochie bij de Potter-Broeckaert (d. P.-Br.). Deze geschiedenis werd reeds bijgewerkt door D. Verstraete (Geteisterde dorpen, in Appeltjes van 't Meetjesland, 1957), door Dr. E. Dhanens (Inventaris van het Kunstpatrimonium (Oost-Vl.), Kanton Kaprijke bl. 75-87) — van de daar vermelde handschriftelijke geschiedenis door V. Goudblomme heb ik geen inzage kunnen nemen, — en eindelijk door R. Van der Linden (Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen, bl. 290-292). Mijn gegevens zijn meest geput in 't Archief van het Bisdom Brugge (A.B.B.), vooral uit de Acta, een zeer rijke bron die echter, bij gemis aan Indices, moeilijk te gebruiken is. Met de opgegeven dateringen blijven onze gegevens gemakkelijk te controleren. Waar een andere bron werd benuttigd, wordt deze telkens aangeduid.

* * *

Het dorp heet St.-Jan-in-Eremo (Heremo is een minder verantwoordelijke spelling). Reeds in 1284 vinden we dat in Eremo vervlaamst tot : «in de Woestyne» ; met de jaren 1500 wordt dat St.-Jan-in-d'Armoë of Hermoe ; in 1600, St.-Jan-ten-Armen. Verwijst dat naar een armoedige toestand vragen zich d. P.-Br., 9, af, of is dat een simpele woordverbastering? De Flou (Woordenboek der Toponymie, XIV, 664) houdt dat voor een eenvoudige woordspeling ; en we mogen hem hierin volgen.

Waar komt dat in Eremo vandaan? A priori zou men zich wel geneigd voelen het in verband te brengen met de patroon die een woestijnheilige is. Maar dat valt moeilijk te verdedigen als men bedenkt dat, sedert de jaren 1300, een grensparochie St.-Laureins-in-Eremo of in-de-Woestyne heet (1). Het wordt dan haast zeker dat deze bijbenaming verwijst naar een natuurgesteltenis.

De parochie telt vier wijken : het Dorp, Bentille, de Zonne en de Krabbe. Van deze vier zijn er twee voor ons belangrijk : het Dorp, waar de oude kerk nog rechtstaat ; en Bentille, waar een tweede bidplaats ontstond, die, in de praktijk, het godsdienstig centrum van de parochie geworden is. En nog blijft, Want St.-Jan, zoals het Colombey van generaal de Gaulle, had in de geschiedenis kunnen bekend staan met de bijbenaming : les deux églises. Op rein kerkelijk gebied dus een soort weelde, die ietwat afsteekt tegen het stereotiepe : in Armoë. Weelde steekt, zegt het spreekwoord ; en spreekwoorden liegen niet. Het stukje geschiedenis dat we hier schrijven is, in de grote trekken, de geschiedenis van de strijd tussen de twee zusterkerken : deze van 't Dorp en die van Bentille.

(1) De Flou, a.w., XIV, 732. In eremo wisselt hier af met «in Hermio», te Moere, te Mare.

We moeten toch even de toestand van vóór de Geuzentijd overschouwen. De oudste kerk vinden we in de Polder. Volgens Sanderus (d. P.-Br., 15) zou ze nog vóór 't jaar duizend ontstaan zijn ; wat gemakkelijker beweerd wordt dan bewezen. Volgens Dr. Gottschalek (aangehaald bij D. Verstraete) ontstond de parochie pas in 't begin van de XIVe eeuw. Toch verschijnt St-Jan-in-de-Woestyne als toponiem reeds in 1284 ; terwijl in 1307 al melding gemaakt wordt van een «parochia S. Joannis-in-Eremo» (De Flou, XIV, 665). De grote vloed van 1376 heeft het dorp geteisterd en de bevolking doen verhuizen in de richting van Kaprijke, op Bentille. Slechts een specialist-polderkenner kan klaar zien in de verwarde geschiedenis van grotere en kleinere overstromingen ; grote en mindere herbedijkingen. Het gebeurt wel dat de polder ondervloed is, maar dat de kerk daarom nog niet onder water staat. Misschien is ze dan moeilijk te bereiken, meer niet. In 1447 was de Polderkerk opnieuw in gebruik, daar men dit jaar een toren bouwde (D. Verstraete). De overstroming van 1570 was een natuurramp. Maar de kerk zal dan niet ondervloed zijn, daar in 1578, de geuzen de klokken komen roven (d. P.-Br., 14) ; en men, zoals we verder zien, reeds in 1617, spreekt van herstel. In 1621 wordt de polder door de Staatsen onder water gestoken ; in 1651-1652 wordt hij opnieuw drooggetrokken.

Bentille is een zeer oude wijk met een eigen kapel en eigen kermis — kermis of kerkmisp is het jaarfeest van een kerkwijding. Volgens E. Dhanens is de kapel reeds aangeduid op de zogenaamde kaart van Gwijde van Dampierre (1274), en is ze op de oude kaarten voorgesteld als een eenbeukige kapel met een dakruitertje of bescheiden torentje. Ze stond ten westen van de huidige kapel. Volgens D. Verstraete dateert ze misschien van 1376, toen, bij de grote vloed, de bewoners van de dorpskom zich op Bentille terug trokken. In de vroege jaren 1600, wordt ze op de kaarten als «ruineus» aangeduid en heet ze Sint-Antonius. Nog altijd volgens D. Verstraete was het een kapel met twee beuken, in gotische trant.

§ I. — Het eerste parochiëren op Bentille (1617-1685)

Tijdens de geuzenberoerten is de polder onder water gelopen (1570). Volgens d. P.-Br., 16, is de Polderkerk niet te gebruiken en wordt er op Bentille dienst gedaan, eerst tot in 1652 door de pastoors van Kaprijke, later door een eigen pastoor die op Bentille blijft wonen.

Het is niet heel juist de pastoors van Kaprijke tot in 1652 als dienstdoenden op Bentille te laten optreden. Er zijn deservitors vanaf 1617 tot 1674 ; af en toe werden de pastoors van Kaprijke op die lijst ingeschakeld, maar niet bestendig. Zie hiervoor de pastoorslijst. En mag men zeggen dat de kerk van St-Jan na de geuzentijd niet te gebruiken was? De Staatsen

zullen de polder doen onderlopen in 1621 ; maar in 1617, en misschien nog vroeger is er kwestie van de kerk te herstellen. Men herstelt toch geen kerk die onder water staat. De Acta noteren op 24 sept. 1617 : «Op de iterative requeste gepresenteert vanwege kerckmeesters ende notabelen van St-Jan-i.-E., ten fyne dat de heer deken ende capitele van Doornick, dewelcke aldaer de thienden trecken, gehouden sullen wesen up te maeken den choor der prochiekercke, is gevolgt dese apostille : Sy getoont aen de deken en de capitele, om hierop te antwoorden binnen de veerthien dagen».

Het is dus niet een eerste poging ; men spreekt van een «iterative» requeste. Het kan wel dat de zaak sedert enkele jaren aanhanging gemaakt was. In 1613 was het fameus edikt van de aartshertogen verschenen, waardoor de verplichting tot herstel aan de tiendheffers werd ingescherpt en hun tussenkome hierin nader omschreven. Voor ons land, waar de kerken meestal in puin lagen en de gedunde bevolking zeer verarmd was, was het edikt een echte weldaad. Ook zien we de tiendheffers dadelijk bestormd door aanvragen om tussenkome. St-Jan zal niet achtergebleven zijn. In 1617 was men al aan een «iterative» requeste. Nu is er, in het verzoek zelf, iets dat onze aandacht verdient.

Volgens het traditioneel gebruik moest de tiendheffer, in het onderhouden van het kerkgebouw, instaan voor wat strikt vereist was voor de eredienst : voor het koor bv., altaar en de bijhorige uitrusting voor de dienst ; voor de vont ; voor de tiendeklok, die over de hele parochie moest kunnen gehoord worden ; meegaande voor de toren om de klok op te hangen, niet b.v. voor de spits die hoog kon zijn, rijkelijk versierd, en een luxe-uitgaaf betekende ten laste van de parochie. Waarvoor de tiendheffers niet moesten instaan, dat was voor het bodium, de kerkruijnte voor de bezoekers. Met het edikt van 1613 wordt doorgaans een nieuwe proceduur gevolgd : de tiendheffers worden verplicht een derde van de tiendeopbrengst voor een zekere periode af te staan. Die van St-Jan schijnen zich te houden aan het vroegere gebruik : ze vragen het herstel van het koor, meer niet. Op 't eerste gezicht lijkt dit een zeer bescheiden eis. Met ietwat nader toe te zien, lijkt dat juist andersom. En een polder-boerenbedrog.

Immers alleen het koor van de vroegere kerk was in de geuzentijd gespaard gebleven en zal denkelijk voor de hervormde eredienst in gebruik genomen zijn. Onze middeleeuwse landelijke kerken zijn meestal veel te groot gebouwd. Tijdens de kortstondige overheersing van de Protestanten werden die veel te grote kerken gereduceerd : wat als preekkerk voor de nieuwe eredienst nodig was, was slechts een bescheiden ruimte. Nu eens worden koor en zijbeuken afgebroken (St-Kruis-bij-Aardenburg) ; in meer gevallen de hele beneden- of volkskerk, zodat alleen het koor of de koren (en transept) behouden blijven (Adegem, Maldegem). De rest werd

afgebroken om de onderhoudskosten te verminderen en het materiaal van de afbraak te kunnen verkopen.

Te St-Jan bleef alleen het koor bewaard. D. Verstraete zal wel gelijk hebben waar hij veronderstelt dat het huidig kerkje het koor van de middel-eeuwse kerk is. Natuurlijk is er veel aan gewijzigd : de westgevel is een nieuwbouw, de vensteropeningen zijn gewijzigd — misschien wel een tweede keer in de late jaren 1700. Maar het kan wel dat het metselwerk van de muren van vóór de geuzentijd dateert, ten minste op noord- en zuidzijde. Dat de huidige kerk aansluit bij de plattegrond van een veel grotere kerk, wordt bewezen door de fundering, die op het kerkhof wordt aangetroffen (2). Dat het metselwerk van voor 1600 dateert, vindt zijn bevestiging in een aantal kleine feitjes. Eerst vraagt men, in 1617, het «herstel» van het koor ; men herstelt slechts wat bestaat. Dan zullen we verder, in 1682-1684 — wanneer het herstel eindelijk doorging — horen spreken over «het matsement van de vaute, over 't schalieberd en schaliën», niet over het opmetselen van de muren. En eindelijk zal, in 1725, de bisschop enkel het altaar konsakreren, niet zoals op Bentille altaar en kerk ; wat laat veronderstellen dat het oude metselwerk zo goed in stand gebleven was, dat een kerkkonsekratie onmogelijk bleek (3).

Maar zijn onze polderboeren uitgeslagen? Ze vragen slechts het herstel van het koor. Feitelijk is dat oude koor de hele kerk geworden en daarmee is de volledige last op de schouders van de tiendheffers geschoven. De kapittelheren waren echter niet zo dwaas om in de appel te bijten. Wat de reactie was op de «iterative requeste», hebben we noch te Brugge noch te Doornik kunnen achterhalen, het is waarschijnlijk dat, zoals d. P.-Br., 16, het zeggen : het kapittel erop stond dat de kerk gebouwd werd buiten het bedreigde gebied. Al is de kerkpolder in 1617 nog niet overstroomd, toch ligt hij in de bedreigde zone. De polderboeren, waaronder we denklijk kerkmeesters en notabelen moeten zoeken, blijven aan hun polderkerkje gehecht met de spreekwoordelijke koppigheid van polderboeren. 't Kapittel blijft even stug op zijn stuk en oordeelt dat het oud kerkje herstellen, letterlijk zijn geld in 't water gooien is. Zo komt men in

(2) Het is werkelijk jammer dat men dat kerkhof laat ontsieren door grafmonumenten die een bewijs zijn van welstand bij de oprichters en van hun volledig gemis aan goede smaak. Er zal geer kwade wil ermee gemoed zijn ; alleen maat gebrek aan leiding en voorlichting. Nu men, op aanraden van Dr. Dhanens, het kerkje weerom gekalkt heeft, is St.-Jan een van de mooiste plekjes geworden in Vlaanderen. Maar met deze lelijke, pretentieuze grafmonumenten is men bezig alles opnieuw kapot te maken.

(3) Waar in een gekonsakreerd kerkgebouw het grootste gedeelte — major pars — van het metselwerk bewaard bleef, is een her-konsakreren onmogelijk.

't slop. En bij de onvermijdelijke uitkomst voor de geschillen in die dagen : het proces.

We laten kanunniken en notabelen procederen naar hartelust. De bevolking, die op Bentille was gaan wonen, had een kerk nodig. Sedert 1617 is er een deservitor voor St-Jan aangesteld : wat betekent dat er nu en dan dienst gedaan wordt... op Bentille. Is het in de oude Sint-Antoniuskapel die wat hersteld is en opgeknapt? Waarschijnlijk. Toch niet zeker. In 1633 komt het tot een soort crisis. Met het proces wordt er verzonden van Pontius naar Pilatus : het is, in derde instantie, bij de officiaal van 't bisdom leper. Op 3 januari 1633 is een afgevaardigde van 't kapittel van Doornik bij de bisschop te Brugge. Er wordt overeengekomen — per modum provisionis et sine praejudicio — dat het kapittel de achterstallige vergoeding aan de deservitors zal uitkeren, en mede de schulden vereffenen die voor de herstelling van de kapel te Bentille werden gemaakt. Men onderzoekt of het niet mogelijk is St-Jan als parochie te supprimeren en te voegen bij een of andere buurparochie. Met de komende lente zal de bisschop met een afgevaardigde van 't kapittel ter plaats een onderzoek instellen, om te zien of de voorgenomen unie tot stand kan komen : of de aanhechtende parochie of parochies niet te ver afliggen en of de wegen, ook in 't slecht seizoen, begaanbaar blijven. We konden niet vinden of de voorgenomen inspektiereis doorging of niet ; maar de unie kwam niet tot stand. De toestand bleef echter kritisch en de laatste deservitors gaven het op. Is het dat ze het ook lastig hadden met «de baldadigheid en de slechte geaardheid» van de polderboeren, waarvan d. P.-Br., 18, herhaaldelijk gewag maken? Een gemakkelijk volkske was dat in elk geval niet. Op 12 maart 1641 zijn de notabelen bij de bisschop om een priester te vragen, want de dienst is weerom geschorst te Bentille. Het antwoord van de prelaat is nog al eigenaardig en laat vermoeden dat de boeren er zelf schuld aan hebben dat ze af en toe zonder priester vallen : ze moeten zelf iemand zoeken. En misschien kunnen ze eens de pastoors van Kaprijke gaan polsen of deze er niets voor voelen het karweitje aan te pakken. 't Moet zijn dat de notabelen schappelijke voorwaarden stelden. Te Kaprijke sloegen ze toe en op 16 maart 1641 werd aan de twee pastoors van Kaprijke — cuilibet in solido — de deservitura van St-Jan opgedragen. 't Ging echter maar een drie jaar mee.

Het wordt tijd dat we eens gaan zien wat in 't dorp gebeurt.

§ II. — Terug naar de Polderkerk

De St-Janspolder wordt in 1651-52 droog getrokken. Dat was voor de boeren het signaal om hun proces — of processen — met 't kapittel, proces dat onder, God-weet-hoeveelste geestelijk hof aan 't ventileren was, boven

water te halen. Het «ventileerde» eigenlijk nog dertig jaar — wind genoeg om veel droog te trekken — eer men tot een akkoord kwam.

Bleef de oude koorkerk tot nog toe niet hersteld en niet te gebruiken, met het droogtrekken van de polder was het kerkhof wel te gebruiken. Het was nu jaren dat St-Jan zijn doden ging begraven te Kaprijke : de mensen blijven aan hun doden gehecht en willen ze in eigen midden bezetten. Er moet een suppliek naar 't bisdom gegaan zijn om dat oud kerkhof te laten verzoenen en opnieuw te gebruiken ; want op 29 mei 1663 gelastte de bisschop Antoon de Bouchery, pastoor van Eeklo en deken van Aardenburg, het kerkhof te herwijden. Persoonlijk of door een afgevaardigde. De deken deputeerde een pastoor van Kaprijke, en de plechtigheid zou doorgaan op zondag 31 mei. Men had er dus geen gras laten over groeien ; en het werd een memorabele plechtigheid. Echter niet in de verwachte betekenis.

Daags nadien was de pastoor van Kaprijke, die de plechtigheid had voorgezeten, en zijn collega van St-Niklaas-Oudeman die hem had vergezeld, al vroeg op 't bisdom om relaas uit te brengen. Toen ze met een massa volk op 't kerkhof waren gekomen, hadden ze daar een gereformeerd predikant aangetroffen met een bende van daar omtrent zeventig gewapend man. Ondervraagd wat hij daar kwam doen, had de dominee geantwoord : dat hij gekomen was om te preken. Waarop de pastoor hem liet verstaan dat zoiets verboden was door de verordeningen van 't Vrije ; waarna de pastoor een sermoen hield. Toen 't sermoen uit was en de ceremonie van de verzoening ging beginnen, was de dominee op 't gestoelte geklommen en begon hij op zijn beurt te preken. Wat hem zeer slecht beviel. Want de mensen bekogelden hem met stenen. Waarop zijn gewapend gevolg in aktie trad en een regelmatig gevecht volgde. Waarin gekwetst werd en bloed vloeide. De gereformeerden moesten toch, niettegenstaande hun wapens, het onderspit delven en 't hazenpad kiezen. Vooral omdat het zwakke geslacht door woord en daad zijn sterkte had getoond : *mulieribus viros verbo et opere adjuvantibus*.

Met dat vechten en bloedvloeien was het kerkhof, in plaats van gewijd, andermaal ontwijd. En bleek de toestand zo gespannen, dat men het best dacht de reconciliatie nog een tijdje uit te stellen. Eerst op 2 maart 1676, de dag dat een nieuwe deservitor werd aangesteld, werd de deken opnieuw gelast het kerkhof te verzoenen. Dat men vanaf dat jaar 1676 (en niet vanaf 1686 zoals d. P.-Br., 16 zeggen) op 't oud kerkhof begon te begraven, blijkt uit een bisschoppelijke vergunning van 22 april 1676, waardoor op het kerkhof een schuur mocht worden opgetimmerd, waarin men de mis mocht opdragen, telkens een dode op het kerkhof werd bijgezet.

De doden waren naar 't oud kerkje teruggekeerd. De levenden moesten volgen.

Zo toch redeneerden onze polderboeren. In 1681 was het met de tiendheffers tot een vergelijk gekomen. Het kapittel zou een vaste som — drie honderd pond gr. — in sneden uitkeren, en voor de rest vrij blijven van alle verdere aanspraken. In december 1681 had men reeds twee honderd pond gekregen en daarmee kunnen afwerken : «het matsement van de vaute en 't schalieberd van 't dak». Uit deze formulering alleen kan men a.h.w. afleiden dat de muren in stand gebleven waren. De werken stopzetten, nu het slecht seizoen in aantocht is, wordt gevaarlijk. Men vraagt de bisschop de overblijvende beloofde honderd pond in ontvangst te mogen nemen : «considereerende dat ze beter op vriendelycken voet leven met 't capitel dan in langhdeurig proces ; te meer dat alsoo het begonnen werck soude staen te vervallen ende teenemaal te bederfen ; merckelyck daertoe oock considereerende den aermen ende slechte conjuncture vande tijdt ende apparente oorloghe, daerdoor de voors. bouw ende dienst des Heeren soude commen te vachieren». Dat verzoek werd ingewilligd op 16 dec. 1681.

Het volgend jaar, 1682, brak de dijk op elf plaatsen door en stond het kerkje tot aan het dak in 't water (d. P.-Br., 16). Toen de dijken hersteld waren en de polder droog getrokken, begon men met nieuwe moed. In december 1684 was 't grof werk af en bleef er slechts over van binnen te pleisteren, 't glas in te steken, 't binnenschrijnwerk te voltrekken... en de beurs was ledig. De drie honderd pond van 't kapittel waren tot de laatste cent opgebruikt, en volgens de overeenkomst mocht men 't kapittel niet verder lastig vallen. De parochianen kon men moeilijk aanspreken : ze hadden door de laatste vloed te veel geleden. Er bleef maar een uitweg meer over : lenen. Maar daarvoor moest de bisschop zijn consent geven. Wat hij deed op 25 dec. 1684 (4). Men ontleende vijftig pond aan Bartel Audenaert. Men stond er echter zo goed voor dat men reeds in 1696 de lening kon afleggen.

Zo stond het stalletje gestrooid. Nu moesten nog de schaapjes uit Bentille terugkeren, om van het Eremo — de woestijn — weerom een gezellig dorp te maken. Moest de herder willen terugkeren, zo redeneerden de polderboeren, dan zou de kudde wel volgen. Een pastoreel-huis werd in de polder ingericht, bij de molen ; en zeker heeft pastoor Moens (1685 — † mei 1686) er reeds gewoond. Want in zijn tijd, in maart 1686, ging er vanwege «pastor, hoofdman, kerkmeesters ende prochiaenen» een supplik naar 't bisdom om de kapel te Bentille te mogen afbreken. Ze is dus niet, zoals men soms schrijft, vervallen ; ze werd gesloopt. We kunnen moeilijk veronderstellen dat de pastoor de supplik zou hebben ondertekend,

(4) Aanvraag in extenso bij d. P.-Br., 17-18.

moest hij niet metterwoonst in de polder gevestigd zijn. Met de kapel op Bentille te slopen, zal men betracht hebben de dienst aldaar te schorsen en de treuzelaars op Bentille te dwingen in het dorp te komen wonen. In de suppliek wordt daar natuurlijk niet op gewezen. Andere beschouwingen worden aangevoerd. Zo wordt beweerd dat de kapel, sedert de herstelling van de Polderkerk, van geen nut meer is. Maak dat wijs aan de bevolking op Bentille, die drie kwartier gaans van de Polderkerk woont! Verder wordt nog gezeid dat de kapel gebouwd is op cijnsgrond ten laste van de kerk; dat de materialen eigendom zijn van de kerk: ze zijn vroeger voor een deel uit de Polderkerk gehaald. «'t Pavement» en nog meer andere dingen kunnen best in de Polderkerk gebruikt worden, en de rest verkocht. Wat ervan komt, kan goed gebruikt worden want ze zitten nog met schuld. 't Is immers pas twee jaar geleden dat men de vijftig pond aan Audenaert ontleend had en ze waren toen nog niet uitgekeerd. Eindelijk wordt nog gezeid dat: met het kapelletje te laten staan, er gevaar bestond dat alles zou «gebroken worden, gedestruueert, gedegradeert door het uyt- en inloopen van de kinders die aldaer hun spel houden». Wie zou er ten overstaan van zoveel eloquentie ongevoelig kunnen blijven! De bisschop gaf zijn consent op het verzoek, de 11 mei 1686.

De opvolger van pastoor Moens, Bernard Thiry zal ook op de pastorie bij de molen wonen; maar hij kon daar niet wennen en trapt het af in 1691. Zijn opvolger van de Forceste (1691-1718) begon ook met in de polder te gaan wonen. Na zes jaar verhuist hij naar Bentille. Baldadigheid en slechte geaardheid van de polderboeren? Of is de reden het slecht klimaat en de «rauwe locht»? Een sterke gezondheid had de nieuwe pastoor niet, maar het was de last niet verlichten zo ver te gaan wonen van het kerkje dat moest begaan worden. Het is ook niet dat van de Forceste het polderkerkje niet lief had. Hij is met de kunstige aankleding van het kerkje begonnen en heeft deze bijna voltrokken. Lees bij E. Dhanens (bl. 76 v.) de opsomming van de nog bewaarde — en helaas, reeds verdwenen — kunstwerken die onder zijn beheer tot stand kwamen, en heel dikwijls uit zijn beurs waren bekostigd: altaar, kommuniebank, koorgestoelte (verdwenen), preekstoel, een biechtstoel, zeven schildertjen, waarvan er drie in de laatste jaren verdoold geraakten. Mijnheer van de Forceste hield van zijn kerkje en wilde er zelfs begraven worden onder een sierlijke zerk, waarvan het opschrift een historisch dokument is (5). Ik kan

(5) Opschrift E. Dhanens, bl. 80. Ook deze steen is verdwenen en de oude bevoering is vervangen door een uiterst banale moderne vloer. Men zou er toch eens moeten aan denken, nu het kerkje opnieuw gekalkt zijn oude glorie teruggevonden heeft aan de buitenkant, ook van binnen wat orde te scheppen. Met een beetje smaak, en heel weinig kosten, kan men er een juweeltje van maken.

me best voorstellen dat meester van de Forceste, die een vroom man was, als volgt redeneerde : waar de kudde is, moet ook de herder wezen. Andere redenen konden ook tellen, maar de laatste gaf de doorslag. Op een schone morgen in 't jaar 1697 trok hij uit het huis bij de molen. Het was een gewichtige stap en een zware beslissing, een gebaar dat de koers van de verdere geschiedenis van St-Jan zou bepalen. Ik zie hem zijn Polderkerkje nog even binnen lopen, om dan resoluut de weg in te slaan naar Bentille. Het evangelie kent een vreugde om het teruggevonden schaapje, hier is het de vreugde om de teruggekeerde herder. Er moest heel wat vreugde heersen op Bentille... en grote verslagenheid in de polder.

§ III. — Het tweede parochiëren te Bentille

Meester van de Forceste woont nu te Bentille, in een huis dat hij met eigen penningen gekocht heeft. Bij hem, of toch op de wijk, woont zijn schoonbroer-weduwenaar, Niklaas d'Herbe, met zijn gezin. De zoon van Niklaas, Geeraard, zal er in 1707 overlijden ; zijn andere zoon, Jan Constant en zijn kleinzoon Pieter Jan zullen een eerste-rang rol spelen in de geschiedenis van de tweede kapel te Bentille. Die kapel is er nog niet in 1697. Elke dag moet de pastoor drie kwartier ver naar de Polderkerk om er mis te lezen. De reis gaat per sjees, en op het kerkhof heeft hij een stalletje laten timmeren voor rijtuig en knol ; wat hem weerom last brengt van de kant van de boeren. Oud is de pastoor nog niet — pas vijf en veertig — maar hij heeft een zwak gestel, en in de week komt er geen levende ziel naar het Polderkerkje. Bij zijn huis heeft hij een privaatkapelletje laten bouwen, waar het Allerheiligste berust en de ziekenolie voor de eventuele bedieningen. 't Is al van in 1709 dat hij op 't bisdom aangevraagd heeft om, op de gewone weekdagen, in zijn huiskapel te mogen celebreren ; wat op 't bisdom niet wordt toegestaan. In die dagen hield men het zo wat algemeen aan de strengere kant. Op 21 nov. 1711 wordt de aanvraag vernieuwd, ditmaal met de nodige getuigschriften van de artsen. Deze keer wordt het celebreren toegestaan... enkel voor de winter, tot aan de Paastijd. Eer we in de Paastijd zitten, wordt de vergunning verlengd voor twee jaar (10 april 1712) ; ze zal later regelmatig vernieuwd worden, en eindelijk bestendig. Ook zijn opvolgers zullen van de gunst blijven genieten (5 dec. 1725). Bij die kleine gemetselde kapel heeft de pastoor een houten tent laten timmeren, «een houten voorzaal» zegt E. Dhanens (bl. 84). Met deze voorbouw kon het huiskapelletje tot een ruime bidplaats herleid worden. Voortaan zal de pastoor, op zon- en heiligdagen, slechts voor de hoogmis naar de Polderkerk gaan ; de vroegmis, en het meegaande katechismusonderricht gebeuren in de kapel op Bentille ; en ook de namiddagdiensten en lof.

Al de pogingen van pastoor van de Forceste zijn erop gericht om van deze nog voorlopige kapel op Bentille een bestendig iets te maken, waar de mensen van de hoek kunnen gaan kerken, zonder verplicht te zijn drie kwartier ver naar de Polder te lopen. Hij sterft in 1718; en bij testament geeft hij zijn huis aan zijn opvolgers: op konditie dat ze er zouden blijven wonen, en op zondagen de katechismus te Bentille zouden geven. Wat hierop neerkwam dat de vroegmis op Bentille moest gelezen worden. Nog, om die vroegmis daar als fundatie te verzekeren, schonk hij een kapitaal van drie honderd pond gr. Daarmee was een eerste bijdrage geleverd voor de bestaansmogelijkheid van een kapelaan of onderpastoor. Feitelijk zien we twee kapelaans benoemd, in 1726 (16 dec.) en 1729 (31 dec.); maar dan kwam er een kink in de kabel. Pastoor Mergaert (1726-1730), die een triestig figuur was, werd gedwongen zijn pastorie op te geven. Om hem tot die stap te bewilligen beloofde men hem een pensioen, dat voor een groot part genomen was op de fundatie van de Forceste. Voortaan worden geen onderpastoors meer benoemd: de zondag komt een priester, gewoonlijk uit Eeklo, voor de vroegmis.

Dat pensioen Mergaert — dat bleef meegaan tot in 1767 — was niet de enige tegenslag voor de fundatie. De polderboeren hadden reeds tegen de bepalingen van het testament geprotesteerd. De kapel te Bentille, zo redeneerden ze, was slechts een afhankelijkheid van de moederkerk, die alleen in staat was legaten te ontvangen. Eerst in 1725, zeven jaar na 't afsterven van de testamentaris, kon het testament eindelijk uitgevoerd worden. (d. P.-Br., 19).

Er zijn nog moeilijkheden met de erven van pastoor van de Forceste. Ze zijn op Bentille blijven wonen en hebben van heerom de voorliefde voor de kapel te Bentille overgeërfd. Het zal hun geweldig tegengevallen zijn dat de opbrengst van het kapitaal niet meer gebruikt werd voor het bestemde doel, maar voor 't pensioen van pastoor Mergaert. De natuurlijke reactie was: dat ze zo weinig mogelijk van de opbrengst vrij gaven en zochten het kapitaal te vermeerderen. De d'Herbe's beschouwen het kapitaal min of meer als familiaal goed, dat ze ten beste mogelijk beheren, maar onafhankelijk. Dat moest nu en dan op botsingen neerkomen. Het is echter heel duidelijk dat de d'Herbe's steeds korrekt zijn geweest in hun gedragingen en enkel het voordeel van de fundatie hebben beoogd.

Jan d'Herbe begon met te spekuleren op een hogere rentevoet. Hij nam een hypotheek op de hofstede van Niklaas Matthys te Kaprijke; wat de intrest van vier tot vijf % opdreef... op het papier. Want spekuleren blijft altijd gevaarlijk. Matthijs betaalde niet en bleek insolvent te zijn. Dan had Jan d'Herbe, akkoord met pastoor Pinceville (1730-1733), en met instemming van deken Jan van West, de door de hypotheek geaffecteerde goederen ingekocht voor 490 pond gr. Daarvoor had hij van zijn eigen

penningen moeten voorschieten, wat hem nog onafhankelijker deed optreden in 't beheer van de fundatie. Onder de volgende pastoor Ryckbosch (1753-1762) en de nieuwe deken Fignet was er ruzie. Mgr. van Susteren, wellicht uit erkentelijkheid tegenover meester van de Foreeste, stelde de pastoor en Jan d'Herbe aan als proviseurs van de fundatie, voor de duur van een jaar (8 oogst 1737). De pastoor krijgt slechts een figuranten-rol, en als 't jaar uit is, gaat Jan d'Herbe voort met de fundatiegoederen te beheren, zonder aan iemand rekening te geven. Na de dood van Mgr. van Susteren, kwam het tot een uitbarsting. Dekan Fignet, om raad en advies gevraagd, oordeelde dat het land op Kaprijke moest verkocht worden; dat Jan d'Herbe volledige rekeningen moest indienen over zijn beheer van zo lange jaren; dat het kapitaal in handen moest gesteld van de pastoor, die ermee moest kopen «goede en dobbel suffisante hypotheke».

De vikarissen sede vacante vielen het oordeel van de deken bij en gaven bevel te verkopen (2 mei 1743). Jan d'Herbe schijnt zich aan al deze uitspraken en bevelen heel weinig te storen. Het duurde nog een vol jaar eer het goed op Kaprijke werd verkocht. Dat zoiets eindelijk gebeurde, was te wijten aan het ingrijpen van de baljuw, burgemeester en schepenen van 't Maldegem-ambacht, die de grond belastbaar wilden houden en zich ertegen hadden verzet dat hij als kerkeigendom zou geamortiseerd worden (15 mei 1744). Maar nog tot 9 oktober 1751 bleef Jan d'Herbe de fundatie beheren, en het was met een zekere tegenzin dat hij op deze datum de slotrekening van zijn administratie indiende. Want hij vroeg 200 florijn als salaris. Wat hem werd toegestaan. Eerst omdat hij in de zaak van zijn eigen penningen had belegd, en dan omdat zijn beheer buitengewoon goed was geweest: van 500 pond gr. was het kapitaal tot 400 opgegaan.

§ IV. — St-Jan... les deux églises

Met pastoor van de Foreest heeft St-Jan voor goed zijn twee kerken gekregen; die nog in wezen zijn. Laat ons de verdere geschiedenis kort samenvatten.

A. — De Polderkerk

Ik heb er al op gewezen dat van de Foreeste zijn Polderkerkje lief had en dat de meeste kunstwerken van het stemmig — ietwat verwaarloosd — interieur in zijn tijd tot stand kwamen. Het klokje met Frans opschrift en gedateerd 1724 (opschrift, E. Dhanens, 83) is van na zijn tijd, maar toch enigszins in verband te brengen met zijn bestuur. Want nog tijdens zijn leven, op 29 oogst 1711, ging een suppliek naar 't bisdom: men beschikte slechts over een grote bel, en de parochianen waren er blijkbaar over beschaamd. Zo veel te meer daar het kerkje werkelijk in een Eremo lag en

Cliché Provinciebestuur van Oostvlaanderen
Inventaris van het Kunstpatrimonium

het gelui dus goed op afstand moest kunnen gehoord worden. Eigenlijk was het de tiendheffer die voor een fatsoenlijke klok moest instaan — daarom heette ze ook tiendeklok — maar we stonden hier voor een uitzonderlijk geval : volgens de overeenkomst van 18 nov. 1682 had het kapittel van Doornik 300 pond gr. voor 't herstel gegeven, op konditie van verschoond te blijven van gelijk welke verdere bijdrage. De klok vragen aan 't kapittel, was zich processen op de hals halen en geld verliezen. Ze vroegen op 't bisdom om de tiendheffers gerust te mogen laten en de klok zelf te bekostigen. Ze wilden een klok van 800 pond gewicht, wat ongeveer 120 pond gr. zou kosten. Zo'n uitgave konden ze zich wel permitteren. Uit de pas afgesloten rekeningen over de termijn van twee jaar, bleek het dat de kerk 55 pond gr. batig slot had, en het Lieve-Vrouwegeld, 30 pond gr. Op 't bisdom was men wel genegen dit overschot voor een nieuwe klok te laten gebruiken, maar deken Kerremans, die nogal vierkantig was en strijdlustig, en te paard zat op principes, oordeelde : negative. Volgens de wet moest de tiendheffer de klok leveren en daarmee basta (12 juli 1712).

De zaak is dan tot na van de Foreeste's tijd blijven aanslepen. De klok is zeer zeker niet voor St.-Jan gegoten, en ze zal maar na 1724 op de parochie gekomen zijn. Ik vermoed een okkasie-klok, die voor een of ander kerk te Doornik werd gegoten, en die door de besteller was afgekeurd. Waarschijnlijk zal het kapittel er toch tussen gekomen zijn. Al was het maar om die van St-Jan de okkasie aan de hand te doen.

't Was nog van de Foreeste die de oprichting bezorgde van de broederschap van St.-Jan (14 juni 1717). In de oudst bewaarde kerkrekening (1518) is er reeds spraak van een St-Jansgild (d. P.-Br., 23) ; dat echter een gans ander karakter moest hebben. Toen was het een lokale groepering, die voor het vieren van 't St-Jansfeest zorgt, en jaarlijks een feestmaaltijd houdt. De broederschap van 1717 is van louter godsdienstige aard, en rekruteert zijn leden meest onder de beevaarders.

Op 14 sept. 1725 komt Mgr. van Susteren het altaar konsakreren in het Polderkerkje. Alleen het feit dat hier geen spraak is van kerkwijding, maar eenvoudig van altaarwijding, komt de veronderstelling kracht bijzetten dat het huidig kerkje het koor is van een middeleeuwse gekonsakreerde kerk, waarvan de beuk of beuken tijdens de godsdienstberoerten verdwenen.

De 29 oogst 1774 kreeg men een relikwie van de patroonheilige St.-Jan. Tot nog toe had men de pelgrims gezegend met een «heylichdom synde een Agnus Dei» (6). De relikwie is gesloten in een zilveren hoofd

Cliché Provinciebestuur van Oostvlaanderen
Inventaris van het Kunstpatrimonium

(6) De Visitatie van 25 oogst 1746 zegt ook : «non sunt reliquiae, sed tantum Agnus Dei».

dat, volgens E. Dhanens (bl. 83 en plaat 26) in 1775-1776 gemaakt werd door de Brugse edelsmid Pieter Thieu (?). Over de vereniging van St-Jan zie R. van der Linden, Beevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen bl. 290.

B. — De kapel op Bentille

We weten reeds dat ze oorspronkelijk bestond uit het huiskapelletje van pastoor van de Foreeste, dat als koor of altaaruimte kon gebruikt worden bij een aangebouwde houten tent. In 1743 werd deze houten voorbouw nog wat vergroot (d. P.-Br., 25). Wanneer deken Blomme zijn visitatie houdt (16 april 1754) noteert hij dat de kerkgangers op zon- en heiligdagen een oordje betalen om de onkosten van de vergroting te helpen uitkeren.

Niettegenstaande de uitbreiding van 1743 was de kapel toch te klein geworden, en was die houten konstruktie weinig praktisch bij grote hitte of grote kou. Men besloot een nieuwe stenen kapel te bouwen. Ze stond op de noordkant van het pastoriehuis, en was niet, zoals de voorgaande georiënteerd, maar kijkt met het koor naar 't westen. Volgens d. P.-Br., 25, en E. Dhanens, 84, is ze gebouwd in 1758. Een Visitatie van 5 mei 1761 zegt : 1760 (8). We kunnen aannemen dat de werken in 1760 voltrokken stonden, maar vroeger aangevat werden. De rekeningen van het bouwen lopen van 1756 tot 1760. Het was een heel bescheiden gebouwtje, niet groter dan het huidige koor en de twee aanpalende traveeën van de middenbeuk. Op zondag 20 juni 1762 kwam Mgr. Caïmo hoogaltaar en kapel wijden onder de aanroeping van St-Elooi. Van die tijd ongeveer kan het mooi St-Elooisbeeldje dateren dat nog bewaard is (E. Dhanens, 86, nr. 30).

Een nieuw meubilair is omtrent deze tijd tot stand gekomen, waarvan het voornaamste bewaard gebleven stuk de preekstoel is. Hij is echter naderhand verplaatst geworden en gewijzigd door het aanbrengen van een trap, samengesteld met oudere fragmenten : de leuning is zeker 1600 ; de twee sierlijke leeuwjes met schild, die de traplijsten bekronen, vroege 1600, zoniet ouder. Dat ze van een kommuniebank herkomstig zijn, zoals soms verondersteld wordt, schijnt me volstrekt onmogelijk. Het systeem figuurjes (engeltjes, leeuwjes) op de uiteinden van een kommuniebank aan te brengen behoort tot de neogotiek.

(7) Het zilveren hoofd draagt geen merken volgens E. Dhanens (83), maar de datering die ze voorstelt klopt goed met de tijd van het aanbrengen van de relikwie. Volgens D. Verstraete zou deken Kerremans in zijn Visitatie van 1691 reeds spreken van een (ander?) zilveren hoofd, waarin het Agnus Dei gevat was.

(8) «Sacellum Bentille ab anno praeterito a fundamentis reedificatum» (1761, 6 mei).

De kommuniebank draagt een serie tamelijk zware balusters gevat tussen vier pilasters, waarvan er twee versierd zijn met muziekinstrumenten. Deze versiering kan laten denken dat het stuk bedoeld was als leuning van een doksaal.

Zowel de kommuniebank als de schildjes van de leeuwen op de trapstijlen van de preekstoel dragen het (jongere) opschrift : *Herbis non verbis*. 1759. Wat bewijst dat de d'Herbe's, niettegenstaande al de moeilijkheden die ze zich met het beheer van de fundatie op de hals hadden getrokken, de steunpilaren van Bentille waren gebleven. Overigens op de zerk van pastoor van de Foreeste, die een soort familiegraf dekte, kon men lezen : «...Joes Constant(inu)s d'Herbe... overl. den 10 Meye 1761... den welcken met synen sone d'Heer Petrus loes d'Herbe, ten jaere 1759, gratis helpen besorgen hebben en gedirigeert den bouw der nieu capelle van Bentille...». De spreuk *Herbis non verbis* is een woordspeling op de naam d'Herbe en kan niet vertaald worden. Als tegenhanger zouden we kunnen stellen : Oorden en geen woorden ; maar dat «oorden» geeft natuurlijk niet de waarde terug van «Herbis», dat naar de naam d'Herbe verwijst en de spreuk haar geur en kleur geeft. De nieuwe kapel was gebouwd op grond van de d'Herbe's.

Het was een heel bescheiden kapelletje, en toch had men voor 't bouwen zich diep in de schulden gestoken. Pastoor Ryckbosch, Pieter d'Herbe en nog drie bewoners van de hoek die als «vrijwillige kapelmeesters» fungeerden, hadden geleend zonder interest. Maar toen de pastoor in 1762 kwam te overlijden eisten de erven het geleende geld terug. Gelukkig was de toestand toen eerder gunstig : in 1760 was er een schuld van 257 pond gr. ; in 1762 was de schuld teruggelopen tot 192 pond gr. Ingezien deze gunstige toestand werd men gemachtigd een lening van 150 pond gr. aan te gaan (6 oogst 1765).

Er was nog een betwisting over 40 roede grond, waarop de vroegere kapel gestaan had, en die door het kerkbestuur van Kaprijke als eigendom werd opgeëist. Bij de inwijding van de kapel (20 juni 1762), had de bisschop getracht het geschil in der minne te regelen, maar was hierin niet gelukt. Toen men hierover wilde procederen, kwam een kordaat verbod (23 juni 1762).

In 1760 (25 nov.) stichtten Pieter de Clerck en huisvrouw Joanna Lambrecht in de kapel te Bentille een zaterdags lof, te zingen «na zonnen onderganck» (9). In 1776 (10 mei) sticht een onbekend weldoener een mis met uitstelling van 't Allerheiligste ter eer van Jezus, Maria, Anna, op

(9) Volgens 't Romeins gebruik. Het grafschrift van de echtelingen De Clerck-Lambrecht, E. Dhanens, bl. 82, n° 17.

de eerste zaterdag van ieder maand. Met het kapittel van deze fundatie — honderd pond gr. — kon men de nog restende leningen uitkeren voor het bouwen van de kapel : 60 pond gr. aan de kerk van St-Jan en 40 pond aan Jacoba Huyghe, begijntje in 't Groot Begijnhof te Gent.

Op 27 sept. 1772 werd te Bentille een relikwie van St-Sebastiaan ingehuldigd. Wat laat vermoeden dat er een Schuttersgild bestond. Op 14 mei 1792 vroeg men de oprichting van de Rozenkransbroederschap. Die eerst geweigerd werd «omdat Bentille geen parochiekerk was»; maar kort daarop, op 12 juli 1792 werd toegestaan. Denkelijk daar men beter was ingelicht en verstaan had dat Bentille feitelijk de parochiekerk verving.

In 1852 werd de beuk, die oorspronkelijk maar twee traveeën telde, van vier naar 't oosten verlengd; in 1926 worden de twee zijbeuken over de hele lengte van het schip bijgebouwd. De oudste gedeelten, al zijn ze heel eenvoudig opgevat, hebben nog een zeker cachet; dat in de jongere partijen volledig ontbreekt.

Het pastoriehuis is nog dat van meester van de Foreeste. Pastoor Ryckbosch, tijdens de dertig jaar dat hij hier stond, had het volledig laten vervallen; zodat na zijn dood hierover moeilijkheden met de erven ontstonden (11 juli 1763). Met de herstelling werd eerst in 1765 begonnen. Op 16 dec. van dat jaar had men reeds 100 pond gr. eraan verbruikt en werd nog een lening van 350 pond gr. toegestaan. In de verleden eeuw werd een bovenverdieping bijgebouwd.

Bekende pastoors in St-Jan-in-Eremo

De lijst bij d. P.-Br. hebben we met enkele namen (italiek) kunnen aanvullen. We geven daarbij, voor zover we deze konden achterhalen, wat bijzonderheden over de persoon (vgl. de Pastoorslijsten voor Adegem in A. v. 't M. X 1959).

... 1455 ... *Livinus Kense* ⁽¹⁰⁾.

... 1518 ... Jan Blommaert.

...-1519 *Antoon Pres*, die op 5 oktober 1519 zijn pastorie verwisselt met 1519-... *Joost de Tury* ⁽¹¹⁾.

...†1537 *Adriaan Claysseune*, die tegelijk een kapelanij bezat in de O. L. Vrouwekerk, Brugge ⁽¹²⁾.

... 1570 ...Jaak Maertens.

(10) Warichez, *Etat bénéficial*, bl. 319.

(11) A.B.B., Z. 1, n° 37.

(12) A.B.B., *decanatus brug.* Reg. 1537.

Na de Geuzentijd is de streek onveilig, de bevolking gedund, de priesters schaars. Veel regulieren worden voor de zielzorg ingeschakeld. Men tracht de kloosterlingen van eenzelfde orde in dezelfde streken te groeperen. Ze zijn doorgaans deservitor. Voor 't Meetjesland doet men meest beroep op de Reguliere Kanunniken, waarbij we de Norbertijnen moeten rekenen. Dat kan gebeurd zijn onder de invloed van Willem van Houcke van de abdij Zonnebeke, een eerste-rang figuur, die 't volle vertrouwen van de Brugse bisschoppen genoot. In 1617 is hij deservitor te Watervliet; in 1620, is hij deken van Aardenburg; in 1642, deken te Torhout; in 1649, deken te Roeselare. Hij sterft als prelaat van Zonnebeke op 10 dec. 1652.

1617-1618 Niklaas de Deurwaarder, Norbertijn van St-Augustijn-bij-Terwaan. Hij is tegelijk deservitor te St-Jan, Watervliet en St-Niklaas-Oudeman.

1618-1619 *Paulus de Meese*, Norbertijn van Diligem (Brussel); hij bedient ook St-Margriete.

1619-1620 *Jeroom Vorstermans*, reg. kan. Zonnebeke.

1620-1624 *Daniël Davallo* (van de Walle?), reg. kan. Zonnebeke
Tijdens zijn deservitura krijgt een seculier geestelijke, *Adriaen de Wolf*, clericus Mechliniensis en student aan 't Seminarie te Brugge, het pastoorsbeneficie als wijdingstitel (1620, 18 dec.).

1621-1626 *Pieter Manilius*, reg. kan. van den Eekhoutte te Brugge en deservitor te Kaprijke, en de reeds vermelde Paulus de Meese, komen tijdelijk dienst doen te St-Jan, al behoudt Davallo de deservitura tot 2 mei 1624, wanneer hij naar zijn abdij terugkeert.

1626-1627 *Cornelius Schatte*, des.

1627-1629 *Jaak de Clerck*, des.

1629-1640 *Joost van den Eynde* (Hende); was vroeger (1621) des. geweest te Zande; kreeg in 1638 nog de deservitura van Eeklo bij; wordt in 1640 des. te Stene. Hij was liever op St-Jan gebleven, en 't kostte moeite om hem op Stene te krijgen, maar 't ging niet om hem op Stene te houden. In 1641 wordt hij kapelaan tg Dudzele; waar we hem uit 't oog verliezen.

1640-1641 *Pieter Boone*, des. in 1641 wordt hij pastoor te Watervliet.

1641-1643 op 16 maart 1641. krijgen de twee pastoors van Kaprijke, Antoon Cousyn en Cornil Courtoys de deservitura «in solido».

1643-1646 *Adriaan Bruley* (Brulez), geboortig van 't Ieperse; is eerst deservitor, wordt dan (16 febr. 1645) erfachtig pastoor, maar resideert niet. Hij blijft te Leffinge, waar hij onderpastoor was, wordt pastoor te Snaaskerke (16 nov. 1646), en is in 1648 deservitor te Eernegem en Westkerke-Roksem.

- 1652-... *Willem van de Vivere*, S.T.B.F., aangesteld op 10 februari.
- 1655-1674 de pastoors van Kaprijke doen dienst op St-Jan; het zijn Florent van Mildert, Jan de Maekere, Cornil Courtoys, Jan Pater-noster, Jan van Couwenberghe, Jaak de Vriendt, Boudewijn de Heere.
- 1674-1680 Melchior van Slype. Hij was in 1667 kapelaan benoemd te Izenberge (bisdom Ieper), wordt (1674) des. te St-Jan en tegelijk onderpastoor op St-Laureins, op 19 dec. 1680 wordt hij pastoor te Leffinge, waar hij overlijdt in 1681.
- 1680-1681 *Mattheus Behaeghel*, des.
- 1681-1683 Jan van den Sande; was van 1673 tot 1681 onderpastoor geweest te Pittem; moet reeds overleden zijn vóór 3 nov. 1683, wanneer zijn opvolger benoemd wordt.
- 1683-1685 Jan B. de la Haye. Hij permuteert of verwisselt van pastorie met zijn opvolger die pastoor was te Zande (25 mei 1685); maar zoals het nog meer gebeurde, wordt er nog verder onderling «gepermuteerd» en vinden we de la Haye pastoor benoemd te Torhout (21 sept. 1685), en later (16 aug. 1687) te Loppem; waar hij overlijdt op 2 juni 1696.
- 1685-1686 Bernard Moens, was in 1670 pastoor geworden te Zande, waar hij zo miserabele zaken deed dat hij het moest aftrappen. Zijn promotie naar St-Jan was eerder een amotie. Hij werd benoemd op 25 mei 1685 en overleed op 8 nov. 1686. Hij was waarschijnlijk de eerste pastoor die kwam wonen in de Polder, in het huis bij de molen.
- 1686-1691 Bernard Thiry, benoemd 2 dec. 1686. Op 3 juli 1691 verwisselt hij zijn pastorie met een kapelanij op 't Begijnhof te Brugge. Er waren een hele serie kapelanijen op 't Begijnhof en ook in de St-Walburgakerk te Brugge, waarmee er zo duchtig gepermuteerd werd, dat ze de naam kregen van beneficium de pertica of «van de duiventil». Meester Thiry bleef ook niet lang op 't Begijnhof. Op 18 nov. 1695 verwisselde hij zijn beneficie voor de kapelanij «met zielzorg» in de Jeruzalemkerk te Brugge. Deze zielzorg beperkte zich tot de dertien arme vrouwtjes die 't aanpalende godshuis bewoonden. Bij de mensen heetten deze capellani-curati: patriark van Jeruzalem. De benaming is tot in onze dagen blijven meegaan: ik ken doodsgedachtenissen waar de titel patriark van Jeruzalem in grote letters prijkt. Meester Thiry heeft nog lange jaren zijn «patriaarkaats» bediend en met veel ijver. In 1696 richtte hij een Palmzondagprocessie in waarin oud-beevaarders naar Jeruzalem en penitenten optraden. Om niet in botsing te komen met de bekende Palmzondagprocessie op Sint-Salvators, verlegde hij zijn processie op de Witte Donderdag in 1709. Ditzelfde jaar 1709 bezorgde hij de instelling van een dubbel broeder-

schap in zijn kerk : een van de Kruisvinding in de bovenkapel, en een van de Kruisverheffing in de benedenkerk.

1691-1718 Frans Ignaas van de Foreeste (du Forest) van een Brugse patriciërsfamilie. Zijn vader heette Antoon ; zijn moeder Maria Roels werd begraven in de O. L. Vrouwekerk te Brugge, op 2 febr. 1692. Hij bezat een kapelanij in 't Begijnhof die hij met zijn voorzaat verwisselde. Hij was daarbij nog kapelaan op St-Walburga te Brugge. Meester van de Foreeste is de man die Bentille tot kerkelijk centrum van de parochie maakte ; de stichter van de kapel, de bouwer van het pastoriehuis ; en die daarbij nog aan de dotatie van de kapel dacht. Ook voor de Polderkerk heeft hij heel veel gedaan. Het is werkelijk beschamend voor de Polder dat men zijn schone marmere grafzerk heeft laten wegnemen. En vervangen door een banale bevoering. Zijn grafschrift staat bij E. Dhanens, bl. 80. Hij overleed op 11 januari 1718.

1718-1721 Jaak Michaël de Langhe. Was in 1716 onderpastoor geworden te Watervliet, werd bij 't afsterven van meester van de Foreeste deservitor op St-Jan ; om er, op 31 mei, via concursu, als erfachtig pastoor te worden aangesteld.

1721-1726 Frans Ignaas Ancheel benoemd op 5 dec. 1721. Op 20 febr. gaat hij over naar de pastorie te Werken, die hij, in 1735, overlaat aan zijn verwant, Jan Frans Ancheel in verwisseling voor een kapelanij... in 't Brugs begijnhof. De Ancheel's komen uit Frans-Vlaanderen, streek van Kassel.

1726-1750 Maximiliaan Mergaert, geboortig van Werken, onderpastoor te Rumbke ; bezat ook een kapelanij in 't Begijnhof te Brugge, die hij permuteert met zijn voorganger voor de pastorie van St-Jan. Meester Mergaert deed het zo schamel op St-Jan, dat men hem moest kort steken op 't Seminarie te Brugge ; en men hem ertoe trachtte te bewegen zijn pastorie op te geven. Om hem daartoe te bewilligen, moest men hem een pensioen beloven, pensioen dat voor een groot part genomen werd op de fundatie van de Foreeste. Met zijn pensioentje moest hij gaan studeren te Leuven. Hoe hij het daar gesteld heeft, weten we niet ; hij heeft zich in elk geval niet doodgestudeerd, want hij is nog lange jaren van zijn pensioentje blijven genieten, tot groot nadeel van St-Jan. We vinden hem later te Brugge, waar hij de kapel van 't St-Niklaasgasthuis bediende tot aan zijn dood (5 januari 1767) ⁽¹³⁾.

(13) A.B.B., Reg. Archipresbyteratus.

1730-1733 Frans Winok Pinceville. Dat «Winok» verwijst nog eens naar Frans-Vlaanderen en de streek van St-Winoksberge. Hij was sedert 1728 onderpastoor te Waarschoot, toen hij, op 28 mei 1730, zijn brieven kreeg voor St-Jan. Hij werd later pastoor te Oudenburg (28 mei 1733), waar hij overleed op 7 nov. 1742.

1735-1762 Joost Ryckbosch. Geboren te Zomergem in 1697. Volgens zijn grafschrift (E. Dhanens, 82) heette zijn vader Pieter en was deze geboortig van Eine; zijn moeder was Maria Jacoba Steyaert van Zomergem. Meester Ryckbosch zal een kleine dertig jaar de herderstaf van St-Jan dragen. 't Is in zijn dagen (1737) dat een inventaris van de pastorele goederen en inkomsten werd opgemaakt. St-Jan stond bekend als een «patrijske»⁽¹⁴⁾, een van de beste pastorieën van 't bisdom Hier volgt deze inventaris :

- 1) de helft van de tienden in de St-Janspolder; de andere helft competerend aan 't kapittel;
- 2) de helft van de tienden in de polder van 't Haantjesgat; de andere helft ut supra;
- 3) 38 pond gr. als jaarlijkse competentie, betaald door het kapittel;
- 4) een stuk land in de St-Janspolder, groot 52 roeden;
- 5) een partij land op de wijk de Zonne, groot 400 roeden;
- 6) een partij land van meer dan drie gemet;
- 7) ± acht gemet bos;
- 8) ± twee gemet meers;
- 9) een huis op Bentille, met stallingen, hof, bogaard en kapel, gegeven door meester van de Foreeste, met last van jaargetijde;
- 10) diverse fundaties, o.m. deze van de vroegmis op de heiligdagen te Bentille, bezet op een kapitaal van 300 pond gr.

Pastoor Ryckbosch wordt door deken Blomme (Visitatie 16 april 1754) geprezen als : pius, vigilans, zelosus; van gestel was hij kloek, maar hij had last van een breuk die 't hem bijna onmogelijk maakte de Polderkerk regelmatig te bedienen. Met 1746 begint hij een coadjutor te houden, die bij hem inwoont en een jaarwedde van 50 florijn trekt. Deze coadjutors kunnen 't nooit lang uithouden : de pastoor was te oplopend, en op Bentille is het een slechte tafel. Niet dat de pastoor krenterig is; maar hijzelf schijnt geen behoefte te hebben aan een menswaardig bestaan. Zo laat hij zijn huis vervallen. Voor zijn kerkje is hij eerder mild. Op 3 maart 1740 krijgt hij de toelating een oude zilveren ciborie te gebruiken om een nieuwe te laten maken en

(14) «Unus ex optimis pastoratibus totius diocescos (d. P.Br., 25).

de Visitatie van 26 april 1740 zegt dat ze er reeds is ⁽¹⁵⁾. 't Was pastoor Ryckbosch die, geholpen door de d'Herbe's, in 1760 de nieuwe kapel bouwde op Bentille. Volgens een Visitatie van 5 mei 1761, was zijn gezicht aan 't verminderen — *laborat oculis*, — wat hem toch niet belette de glorie te aanschouwen van de kerkwijding te Bentille op 20 juni 1762, eer hij enkele maanden later, op 3 sept., de ogen sloot om van de eeuwige glorie te gaan genieten. Hij werd bijgezet op St-Jan. In het graf was in 1737 zijn bij hem inwonende zuster begraven. Jammer dat Marie Jacoba Ryckbosch het slechts zo korte tijd te Bentille kon volhouden. De pastoor ware denklijk minder lastig geweest voor de coadjutors. En de tafel beter voor iedereen.

1763-1767 Ignaas Dupuis, zoon van Jozef de Puydt en Maria Katarina Potters, geboren te Duinkerke, 1 juni 1730. Nog een van de talrijke inwijkelingen uit 't bisdom Ieper. Zijn oom, insgelijks Ignaas en van Duinkerke, stond pastoor (en deken) te Damme, van 1722 tot 1763, en zou, volgens zijn grafschrift de pastorieën te Rumbek, van Sint-Salvators en van de katedraal te Brugge geweigerd hebben. Volgens kan. Tanghe (Parochieboek van Damme, 110) is het deze pastoor-deken die begonnen is de familienaam anders te spellen : «Vernomen hebbende dat sommige parochianen met zynen naem den spot dreven, veranderde hij denzelven in De Puis». Onze Ignaas was sedert 19 juni 1758 onderpastoor op St.-Jakobs te Brugge, toen hij, op 30 juni 1763, zijn benoeming kreeg voor St-Jan. Hij promoveerde tot pastoor van de Gouden Portie ⁽¹⁶⁾ en kanunnik van Sint-Salvators te Brugge (10 juni 1767) ; tot kanunnik van Sint-Donaas (4 maart 1797). In de akte van zijn installatie in St-Donaas wordt uitdrukkelijk gezegd dat kanunnik Dupuis (hier is het de Puis al opnieuw gewijzigd) de zoon is van Jozef De Puydt. Tijdens de Revolutie zat onze kanunnik, als eed-weigeraar, gevangen in 't oud Seminarie (thans bisschoppelijk paleis) ; hij overleed te Brugge op 6 april 1808.

Daar de inkomsten van de pastorie nog altijd belast bleven met het pensioen voor de ex-pastoor Mergaert, werd meester Dupuis slechts als deservitor aangesteld ; zodat er van het pastoreel inkomen genoeg kon afgenomen worden om de coadjutor die feitelijk een soort onderpastoor geworden is, een fatsoenlijk bestaan te verzekeren. Meester

(15) «Hoc anno factum est novum ciborium». Deze ciborie moet ook op de lijst van de verdwenen kunstwerken gesteld worden. E. Dhanens vermeld slechts een ciborie van 1789.

(16) In de middeleeuwen waren de onderpastoors of kapelannen met zielzorg niet bekend. Waar de parochiebevolking te groot werd, werd ze over twee of meer «porties» verdeeld, en ieder portie kreeg haar eigen pastoor.

Dupuis kreeg bij zijn aankomst op St-Jan een moeilijkheid te vereffenen. Ze betrof het pastoreel huis, waaraan zijn voorgangers niet de minste herstelling gedaan had, zodat het bouwvalli gen onbewoonbaar geworden was. Daarbij had Meester Ryckbosch bomen laten vellen op de landen en bossen van de pastorie, zonder oorlof. Van een andere kant had hij de amortizatiekosten uitgekeerd voor de erfenis van pastoor van de Foreeste. Op 16 juni 1763 werd een vergelijk getroffen met Bernard Coorebyter, burgemeester van de stede en keure van Kaprijke als mandataris van de erven Ryckbosch. Deze betaalden 35 pond gr., en van beide kanten verzaakte men aan alle verdere aanspraken. Deze overeenkomst werd op 't bisdom goedgekeurd op 11 juli 1763. Onder pastoor Dupuis werd in 1766 het nog bestaande klokje te Bentille gewijd : het heet Maria-Elooi en werd gegoten door de Brugse meester G. Dumery (opschrift, E. Dhanens, 87).

1767-1785 Bernard Benedikt Valcke. Geboren uit een kosterfamilie (de Valcke's waren koster sedert 1450) te Westozebeke, 5 sept. 1726. Zijn oudere broer was pastoor te Rumbekke en deken van Roeselare, en meester Bernard was sedert 1758 hulppriester bij die oudere broer, wanneer hij, op 23 juni 1767, zijn brieven kreeg voor St-Jan. Zijn eerste werk was het pastoriehuis herbouwen. Daarvoor werd 100 pond gr. ontleend aan de greffier Maes te Staden, en nog 350 pond gr. aan verscheidenen (16 dec. 1768). Mr. Valcke kon het minder wel stellen met Pieter d'Herbe. Ter gelegenheid van een dekenaal bezoek (8 juni 1768), deed hij zijn beklag dat d'Herbe veel te veel noten op zijn zang had, baas wilde spelen, de «vrijwillige bezorgers van de kapel» tegen de pastoor opruide, zodat men controle eiste over inkomsten en uitgaven. Daar het hier geen echte kerkraad gold, vond Mr. Valcke deze pretenties «ongefondeerd». Hij had nog aanstoot genomen aan het opschrift dat Pieter d'Herbe op het graf van heerom, dat een familiegraf geworden was, had laten kappen ter gelegenheid van de bijzetting van zijn vader (zie bl. 165). Hij wilde de tekst eenvoudig «doen rayeeren». Pieter d'Herbe was zeker een tikje pretentius, maar hij had zich toch zeer verdienstelijk gemaakt door 't verstandig beheer van de fundatie van de Foreeste. Het zal wel meest dat toezicht over de finanties zijn dat Mr. Valcke dwars zal gezeten hebben. De meeste pastoors kunnen met zo'n toezicht moeilijk over de weg.

Na achttien jaar in de polderlucht was pastoor Valcke het moe te St-Jan. Om gezondheidsredenen vroeg hij een verandering : op 28 mei 1785 werd hij pastoor benoemd te Ichtegem. Tijdens de Revolutie weigerde hij de eed. Hij hield zich verborgen en stierf als voortvluchtig te Ramskapelle-bij-Nieuwpoort, in 1799.

1785-1791 *Geeraard Samyn*. Geboren te Kachtem als zoon van Jan en Pieternelle Verlende, 15 april 1746. Hij was een knap student, maar zijn ouders waren niet bemiddeld. Deken Valcke van Rumbeke, die hem kende, schreef naar Brugge om voor hem een beneficie te bekomen, dat zou kunnen dienen als wijdingstitel, daar zijn ouders nooit in staat zouden zijn het bescheiden kapitaaltje dat hiervoor nodig was, bijeen te krijgen. In die aanbeveling heet Samyn : optimus et studiosus. In 1769 studeert hij aan de Universiteit te Leuven en wordt er geproklameerd de tiende in de eerste linie. Hij wordt onderpastoor te Ardooie (17 juli 1772), pastoor te St-Jan (2 juni 1785), pastoor op zijn geboorteparochie Kachtem (5 juli 1794). Weigerde de eed en hield zich schuil te Kachtem zelf. Op 21 jan. 1803 wordt hij pastoor te Roeselare, waar hij overleed op 8 januari 1804.

1791-1802 *Bernard Lippens*. Geboren te St-Laureins, 2 maart 1750, zoon van Jan en Joanna Cornelia Matthys. Studeerde de filosofie te Leuven op 't Kasteelke en bekwam er, op 17 oogst 1773, de zevende plaats na de linie. Hij deed eerst dienst als coadjutor te St-Jan, werd onderpastoor te Ruddervoorde, 26 sept. 1779 ; te Maldegem, 22 juni 1786 ; pastoor te St-Jan, 31 juli 1791. Pastoor Lippens legde de Republikeinse eed af. Zoals overigens zijn vice-decanus Moffaert te Lembeke. Zie wat we over het geval aantekenden in de Pastoorlijsten van Adegem. Mr. Lippens herriep de eed op 10 febr. en nog eens op 6 april 1801. Bij de grote pastoorsverhuizing na het Konkordaat, vloog Mr. Lippens naar Knokke, waar hij geïnstalleerd werd op 20 januari 1803 ; naar Lampernisse (1811) ; naar Lombardzijde-Westende (1815) ; vroeg zijn ontslag in 1825 en ging zich vestigen te Kaprijke, waar hij overleed op 2 mei 1838.

M. ENGLISH.

GRAANWINDMOLENS TE EVERGEM

Er is reeds heel wat over windmolens geschreven. Al te dikwijls evenwel heeft men zich vergenoegd met een tamelijk oppervlakkige beschrijving van molens en mulders, eventueel gekruid met een of ander anekdotisch gegeven.

De sociaal-ekonomische betekenis van de molen en het muldersbedrijf in het kader van de dorpsstructuur, de werkelijke bijdrage ervan tot het eigen wezen van een bepaald dorp, dat alles is tot nog toe al te weinig naar voren gekomen en behandeld.

Onderhavige studie wil een bescheiden poging zijn om aan die bestaande leemte enigszins te verhelpen.

De bronnen die hiervoor speciaal in aanmerking konden komen zijn naast de traditionele rekeningen en pachtkontrakten, vooral de Staten van Goed der mulders geweest. Wij gebruikten er een 50-tal voor onderhavige studie. Zij geven ons dikwijls een volkomen nieuw en verrassend beeld der opeenvolgende muldersgeslachten en hun onderlinge verwantschap.

* * *

Onder het Oud-Regime bevonden zich op het grondgebied der huidige gemeente Evergem 6 graanwindmolens, waarvan 3 op de heerlijkheid St-Baafs : de Asschout-, de Kerkbrug- en de Wippelgemmolen, 2 op de heerlijkheid Vinderhoute : Belzele- en Kuitenbergmolen, tenslotte 1 op de Keure van Desteldonk : de Doornzelemolen.

De belangrijkste hiervan en tevens de oudste was ongetwijfeld de *Asschoutmolen*. Hij hoorde toe aan de dorpsheer : de abt van de St-Baafsabdij, later de bisschop van Gent, als graaf van Evergem. Hij stond op de oostzijde van Asschoutkouter, links van de huidige rijksweg Gent-Water-vliet. De allereerste maal dat er expliciet van die molen gewag wordt gemaakt is in 1312 ⁽¹⁾. In één enkel beknopt regeltje vinden wij alleen de

(1) R.A.G.-S.B. 78.

Gebruikte sigels : R.A.G. : Rijksarchief Gent (A.D. : fonds Abdij Doornzele ; B. of K. : fonds Bisdom ; D. : fonds Desteldonk ; D.E. : fonds Département Escout ; E. : fonds Evergem ; O. : fonds Oudburg ; S.B. : fonds St-Baafsabdij ; V. : fonds Vinderhoute).

G.E. : Gemeentelijk Archief Evergem.

N.A. : Notarieel Archief.

S.A.G. : Stadsarchief Gent (P.E. : Penningkohieren Evergem).

naam van de pachter : *Willem Kesele*. Enkele tientallen jaren later, om precies te zijn in een pachtboek van 1363 vernemen wij dat de molen in 1355 aan *Pieter* en *Jan Utenwulghen* in pacht werd gegeven voor een termijn van 27 jaar (²). Een bevestiging hiervan krijgen wij door een gelijktijdige rekening, die de jaarlijkse pachtsom op 7 lb. gr. bepaalt (³).

Nog ietwat later vernemen wij dat er ook een pacht in natura diende betaald te worden. Zo was de Asschoutmolen getakseerd op 15 mud rogge en was er op Allerheiligen 1398 reeds een achterstel van 6 mud 11 halster (⁴).

Tot 1553, datum der oprichting van Kerkbrugmolen, was de abdijmolen de enige en verplichte molen voor Evergem-St-Baafs. Dat hij in het jaar 1417 ingevolge slijtage door molenmeester Pieter van den Cortenbossche reeds grondig diende hersteld te worden, zal niemand verwonderen. Inderdaad er moest een nieuwe as en een nieuwe windpeulm in aangebracht worden. Eveneens dienden vier leugenbanden aangelegd en moesten de vier hoeken van de molen grondig verstevigd worden (⁵).

De molenpachters zelf kunnen wij nog niet ononderbroken volgen. Wel weten wij dat *Pieter Roegiers* en *Joris de Muenc* in 1455 gezamenlijk de molen pachten voor een termijn van 6 jaar tegen een jaarlijkse pachtsom van 5 lb. 10 sch. gr. Na afloop van deze termijn neemt *Joris de Muenc* alleen de pacht over voor een nieuwe termijn van 6 jaar, ditmaal tegen de verhoogde pachtsom van 6 lb. gr. (⁶).

(2) «Molendinum dictum te ascoute in Everghem datum est petri et johanni uten Wulghen ad firmam. 27. annorum incipientium in festo Johannis anno. 55. pro ii. s. ½ d. gr. solvendas in festo omnium sanctorum et sancti Johannis tali condicione quod retinebunt molendinum de lapide virgis et omnibus aliis» R.A.G.-S.B. 57, f° 2v^o.

(3) «de molendino de everghem. VII. lb. petr. uten Wulghen» R.A.G.-S.B. 39, f° 22r^o.

(4) R.A.G.-K. 2533 ; 1 mud = 6 zakken = 12 halster.

1 Gentse zak rogge : ± 80 kg, waaruit 1 mud · ± 480 kg, 1 halster : ± 40 kg.

(5) «Meester piet(er) van den cortenbossche heeft ghenome(n) tieghen min(en) hee(re) van sente baefs een nieuwe hasse en(de) eene(n) wintpolu in te doene en(de) de houde huut te doene van der muelene te aschoute binne(n) viertiennachte. Ende hier af sal hi hebben xv scilde en(de) voert tverscoene(n) van minen he(er)e op datt(er) toebehoert. Item voert es hij sculdich in te doene iiii lueghenbande metten platen. Ende de .iiii. houke van d(er) muelene te verscuttene op sine cost in miin heer sal de stoffe leveren. Actu(m) viii die mensis Julii anno xvii. p(resen)t den baill(iu) van sente baefs Jan reyne(r). Ende arent van houdege(m). Ende mine(n) hee(r) sal ghebrecken te deser muelne eene(n) wintpolu .xiii. voete lanc en(de) xv dume(n) dicke int viercante. hier af en gaf hem miin he(er)e niet meer dan xv scilde. act. in de zale den xxiiii^{ste} dach in octob. anno xvii». R.A.G.-S.B. 791, f° 7r^o.

(6) R.A.G.-K. 2621 ; K. 2530.

Op 11 januari 1476 betreft de nieuwe pachter *Pieter de Scutere*, de Asschoutmolen tegen een pacht van 7 lb. gr. en 2 kapoenen sjaars (7). Deze pacht wordt in 1482 met een nieuwe termijn verlengd (8).

De eerste gedetailleerde pachtbrief, onder vorm van chirograaf, die ons in handen valt, dateert van 13 oktober 1520. *Pieter Plasschaert* en *Willem*, zijn zoon, verbinden zich aan de abt van St-Baafs, de molen te houden voor een termijn van 6 jaar, ingaande 16 juni 1521 tegen een jaarlijkse pachtsom van 6 lb. gr. Gemak van betalen is er wel. Om de drie maand zal men $\frac{1}{4}$ van de verschuldigde pachtsom opbrengen. De pachters zullen de molen laten zoals zij hem gevonden hebben. De kleine stopwerken en herstellingen, zonder kost van daghuren vallen ten laste van de pachter. Grotere herstellingen daarentegen vallen ten laste van de abdij. Als de molen om een of andere reden gedwongen is, stil te staan, dan krijgt de pachter hiervoor afslag. Beschadigt hij daarentegen door eigen roekeloosheid de molen, dan zal hij hiervoor de gepaste schadevergoeding betalen. Steeds kan er door de abdij een borg gevraagd worden (9).

In 1539 werd de molen opnieuw verpacht, ditmaal aan *Joris Martens fs Jan* voor een termijn van 9 jaar tegen een jaarlijkse pachtsom van 8 lb. gr., 1 mud rogge en 6 sch. gr. voor het onderhoud der korallen van St-Baafs. Hierbij werd voor de eerste maal een tiende verhuurd met 450 roeden land. De molen zelf zal door de aankomende pachter op prijsij aanvaard worden (10).

Negen jaar later wordt de molen met de tiende opnieuw verpacht aan *Willem Plasschaert* voor dezelfde prijs en onder dezelfde voorwaarden. Deze pachtbrief is bijzonder interessant omdat hij voor het eerst een gedetailleerd verslag geeft over de prijsij gedaan door Pieter van den Gavere en Jan van der Meere, gezworen prijzers. De as met haar ijzerwerk geldt 4 lb. gr., de roeden, 2 borsten, 4 lassen en 2 houten liggende op de molenberg 3 lb. 10 sch., het grote wiel met de schijfloop en ijzeren toebehoorten 4 lb. 10 sch. gr. De opperste molensteen, «loper» genaamd is 6 duim dik. Voor elke duim sleet zal de pachter 10 sch. betalen. De onderste molensteen of «ligger» is $5\frac{1}{2}$ duim dik. De sleet dient op dezelfde manier vergoed te worden.

Het groot ijzer, de vork geheten, de rijf, de hals en spoor gelden samen 2 lb. 10 sch. gr., de kuip met koren- en meelbak, het pas met de licht samen 1 lb. gr.; de binnen- en buitenreep, de steenreep en de «camande» samen 10 sch. gr., de prang met haar ijzerwerk 5 sch. gr.

(7) R.A.G.-K. 1428.

(8) R.A.G.-S.B. 792.

(9) R.A.G.-B. 2323. Chirograaf 13 oktober 1520.

(10) R.A.G.-B. 2323. Chirograaf 1539.

Hierbij dienen nog gevoegd de grote ijzeren handboom, de steenbeitel en twee molenkorven als afzonderlijke kateilen. Deze prijsij wordt door de aankomende pachter aanvaard. Bij het verstrijken van de termijn zal een eventuele meerwaarde door de abt vergoed worden, in het omgekeerde geval zal de pachter de minwaarde dienen bij te passen. Een voorafgaande herstelling ten belope van 4 lb. 5 sch. 9 d. gr. zal door Willem Plasschaert in rekening mogen gebracht worden ⁽¹¹⁾. Te dezer gelegenheid werden opnieuw herstellingen uitgevoerd ⁽¹²⁾.

Ook deze pachter houdt het slechts een termijn vol op Asschoutmolen. Inderdaad op kerstavond 1557 gaat *Jakob Steyaert* als nieuwe pachter, een 9-jaarlijkse termijn in, tegen een verhoogde pachtsom van 9 lb. gr. en 1 mud rogge. Opnieuw werd de molen geprezen. Ditmaal op 4 januari 1558 n.s. door de gebroeders Laureins, Jan en Jakob de Somere, molenmeesters. Opvallend is het verschil van deze prijsij, met die van 9 jaar tevoren. Zo bv. is de as met het ijzer, die in 1549 4 lb. geprezen werd, thans nog slechts 1 lb. 6 sch. waard. Ook op de molenstenen is er heel wat sleet gekomen. De lopende steen is nog slechts 3 ½ duim dik tegenover 6 duim in 1549; de liggende steen 4 ½ duim tegenover 5 ½. De beide roeden, de 2 pestels of borsten, de 4 lassen met ijzer en toebehoorten gelden 3 lb. 12 sch. tegenover 3 lb. 10 sch. in 1549. Het kamwiel met schijfloop en ijzerwerk 4 lb. gr., tegenover 4 lb. 10 sch.

Het groot ijzer met toebehoorten 2 lb. 9 sch., tegenover 2 lb. 10 sch. Kist, treem, graanbak, meelgoot, meelbak en pas, 18 sch. gr. tegenover 1 lb. of 20 sch. gr.; de steenreep met toebehoorten 8 sch. gr., tegenover 5 sch. gr. ⁽¹³⁾. De totale waarde van het draaiende werk bedroeg aldus 17 lb. 2 sch. gr. tegenover 22 lb. in 1549. Tengevolge van slijtage was de molen aldus op 9 jaar tijds met ongeveer 25 % in uitrustingswaarde gedaald. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat de graanomzet tijdens die 9-jaarlijkse periode terugliep. De verhoogde pachtsom schijnt eerder op het tegenovergestelde te wijzen.

Deze pachttermijn, die normaal moest eindigen op kerstavond 1566, werd echter niet voltooid door Jan Steyaert. Stak onze mulder in schulden of had hij godsdienstige bezwaren? Wij weten het niet. In elk geval ten laatste in 1563 was hij weggevlucht en stond de molen verlaten ⁽¹⁴⁾. Nog

(11) R.A.G.-B. 2323. Chirograaf 3 december 1549.

(12) «Item betaelt clement sierijns ende Jacop martijns van saghene an de muelene een groet haut spletten ende den steeghere ende de trappen saechden iii daghen... v. s. gr.» R.A.G.-B. 3071 (1549).

(13) R.A.G.-B. 2323. Chirograaf 31 december 1557.

(14) «Jan steyaert over de muelene tascautere metg. de hulstthiende ende zeker landt ix lb. gr. ende een mudde Roghs, LXVI tletste. Nota. desen muelenaere es fugitif ende eenen N. zoude dese muelene gheerne voor den selven prijs hebben». R.A.G.-B. 3066.

in hetzelfde jaar werd Asschoutmolen gemeenschappelijk verpacht aan *Jan Buusse* en *Gheerolf Goossins* ⁽¹⁵⁾, aanvankelijk voor 9 lb gr., later voor 10 lb. gr. ⁽¹⁶⁾. Vermoedelijk overleed Jan Buusse kort na 1570, want in 1571 vinden wij Gheerolf Goossins alleen als pachter ⁽¹⁷⁾.

Dit wordt bevestigd door een chirograaf van 7 maart 1573 n.s. Mulder Goossins gaat dan een nieuwe termijn in van 9 jaar tegen een verhoogde pachtsom van 11 lb. gr. en 1 mud rogge. De waarde van de rogge wordt in de penningkohieren van 1571 op 3 lb. geraamd en in die van 1574 op 5 lb. 5 sch. gr. ⁽¹⁸⁾.

Toen Gheerolf Goossins in 1563 voor het eerst de molen betrok, na de voortijdige vlucht van zijn voorzaat Jakob Steyaert, werd de molen op 2 juni van hetzelfde jaar opnieuw geprezen door Cornelis de Zomere en Jan de Clerck.

Ziehier de details :

As met toebehoorten	3 lb. 10 sch.
Buitenroede id.	2 lb. 5 sch.
Binnenroede id.	1 lb. 5 sch.
Kamwiel ib.	3 lb. 8 sch.
Prang met ijzer	16 sch.
Lopende steen 15 duim dik	6 lb. 10 sch.
Liggende steen 2 $\frac{3}{4}$ duim dik	1 lb. 7 sch. 6 gr.
Derde steen 5 $\frac{1}{2}$ duim dik	1 lb. 15 sch.
Grote ijzers, vork, ring, hals	4 lb. 9 sch.
Kist met treem en bak	1 lb. 2 sch.
Schaargewand en ijzer	11 sch. 6 gr.
Steenreep en «camande»	11 sch.
Buiten- en binnenreep	2 sch. 6 gr.
Totaal :	27 lb. 12 sch. 6 gr. ⁽¹⁹⁾ .

Hierbij dienen nog gevoegd een ijzeren handboom, een steenbeitel, een kleine hamer, een «steenwegghe» en een «calleyte», niet in de prijsij begrepen, maar toch noodzakelijk bij de molen horende. Sinds de laatste

(15) R.A.G.-B. 3161. f° 3v°.

(16) R.A.G.-B. 3066.

(17) R.A.G.-B. 3066 ; B. 3172 ; S.A.G.-P.E. f° 48v°.

(18) «Gheeraert Ghoessins haudt in pachte van mijn heerø den Proost van ste baefs de muellene van Asschaut Cautere met zeker thiendekin Jnde hulst tsrs in ghelde x lb. gr. en(de) een mudde Rooghs, daervooren iii lb. gr. Tsaemen ts(iae)rs xiii lb. gr.» S.A.G.-P.E. 1571, 48v°. «Gheerolf gooss(in)s haudt Jn pachte van Mijn heere den Proost van ste baefs een Coorenmuellene ghenaeemt Asschaut muellene voor xj lb. gr. Jn ghelde ende een mudde Coorins d(ae)r vooren iii lb. iii s. gr. ts(iae)rs. Somme xiii lb iii s. gr. x d.» S.A.G.-P.E. 1574, f° 59r°.

(19) R.A.G.-B. 2323. Chirograaf 7 maart 1573 n.s.

prijsij op 4 januari 1558, blijkt de molen thans behoorlijk in staat te zijn gesteld ; dit blijkt uit de meerwaarde van de prijsij en zeer speciaal van de opperste molensteen, die destijds met een dikte van 3 ½ duim helemaal afgesleten scheen, terwijl de nieuwe steen van 1563 met een dikte van 13 duim, 4 maal zwaarder was. De afgesleten molensteen van 3 ½ duim, diende dan als reserve.

Mulder Goossins ging nochtans een sombere periode tegemoet. Ook hij zou de twee pachttermijnen niet voleindigen. In de apokalyptische periode 1580-90 zou hij eveneens ten onder gaan. Inderdaad Evergem werd toen niet alleen geteisterd door oprukkende legerbenden, die een ware burgeroorlog ontketenden, maar het werd ook geteisterd door een vreselijke pestepidemie, waaraan kort na 1580 Gheerolf Goossins en zijn vrouw bezweken. Lievin van Vlaenderen fs Frans werd als voogd van hun enig kind aangesteld (20). Aan de persoonlijke goederen van de mulder, bestaande uit drie partijen land met een gezamenlijke oppervlakte van 2 bunder 200 r. werd hand geslagen door zijn voornaamste schuldeiser Laureins Elaut (21), wat nog eens wijst op de benarde financiële toestand en de uiteindelijke ondergang der familie Goossins.

Deze ondergang was slechts het begin van de lijdensweg van Asschoutmolen en zijn bewoners. In 1584 werd hij platgebrand (22). Op dit ogenblik was het de proostdij van St-Baafs, opvolgster van de abdij, onmogelijk haar eigendomsrechten te doen gelden. Van deze chaotische toestand maakte Joos van der Eecken handig gebruik. Hij richtte in de gauwte een nieuwe molen op en verkocht hem voor 300 lb. gr. aan Comelis Breydel, die zich het beheer der proostdijgoeden had toegeëigend. Hierop kreeg Joos van der Eecken van de rechtmatige beheerder der goederen van St-Baafs, formeel verbod dergelijke korenwindmolen op te richten en hem eventueel te verkopen.

Dit leidde regelrecht tot een proces tussen beide partijen. Tenslotte werd het geschil toch bijgelegd en kwam men tot volgend akkoord : Joos van der Eecken zal de nieuwopgerichte molen met al zijn toebehoorten integraal overdragen aan de proostdij. Deze laatste neemt meteen al de lasten over, in het bijzonder twee renten : de ene van vijf en de andere van twee pond gr. sjaars.

Zoals wij hoger zagen werd de molen in feite verkocht voor 300 lb. gr. ; hetzij 1800 gulden. Na overname der lasten bleef er nog 1128 gulden te vorderen. Voor die som krijgt Joos van der Eecken 10 jaar pacht van

(20) R.A.G.-E. 225, f° 17v°-23 mei 1585. Wezenrekening van het achtergelaten kind van wijlen Gheerolf Goossins. De rekening vermeldt dat er bier gehaald was «om den overledene ende zijn familie zittende in de peste».

(21) R.A.G.-E. 576, f° 19r°. - 7 maart 1590.

(22) R.A.G.-B. 187. Rekening van het Graafschap Evergem - Grote Ontvang 1600.

kerstmis 1585 tot 1595. Het akkoord behelst eveneens dat hij moet instaan voor de draaiende werken van de molen, en dat hij hem na het verstrijken van de termijn, in dezelfde toestand zal achterlaten, als hij hem aanvaard heeft ⁽²³⁾. Om deze overeenkomst haar volle effekt te laten sorteren, werd op 25 september 1585 een nieuwe prijsij gedaan, ditmaal door Cornelis de Zomere, Jakob van Rysselberghe en Joos Hoortelman, gezworen molenmeesters. Ziehier het resultaat van deze prijsij :

Onderplaat met banden en blokken	4 lb. 5 sch.
Opperplaat met banden en blokken	6 lb. 5 sch.
Staak met ijzeren maan, zetel en stropband	12 lb.
Steenbalk met ijzeren maan	3 lb. 10 sch.
Staart met toebehoorten	2 lb. 10 sch.
Steger en hangelbouten met toebehoorten	4 lb.
Buitenroede met toebehoorten	4 lb. 10 sch.
As met marbelsteen en toebehoorten	7 lb. 13 sch.
Windpalm met twee ijzeren ankers en toebehoorten	2 lb. 10 sch.
Ijzeren balk, steenbalk en pinnebalk	2 lb. 10 sch.
Groot kamwiel met kam en toebehoorten	6 lb. 5 sch.
Schijnloop met ijzeren banden en toebehoorten	2 lb. 5 sch.
De vier grote ijzers : vork, hals, rijen en spoor	5 lb. 5 sch.
Liggende steen : 11 duim dik à 1 lb. sch. 8 gr. de duim.	
Lopende steen : 8 duim dik à 1 lb. 6 sch. 8 gr. de duim.	
Ringhout met blokken en ijzers	1 lb. 10 sch. gr.
Schaargewand met toebehoorten	3 lb. 5 sch. gr.
Kist, graan- en meelbak, tremen en meelgoot	3 lb.
Voeghouten, acht ijzeren bouten	3 lb. 15 sch. gr.
Onderste zolder met rebben en bert	4 lb.
Binnensteger met trappen	3 sch. 4 gr.
Opperste zolder met toebehoorten	1 lb. 4 sch.
Prang met vlegel	1 lb. 15 sch. gr.
Windschut, weegijzer en toebehoorten	3 lb. 5 sch. gr.
Schut van de «wust ijseren»	4 lb. 15 sch.
Windas, repen en toebehoorten	4 lb. 15 sch.
Spijker met toebehoorten	1 lb. 15 sch.
Steenreep	1 lb. 15 sch.
«Cammande» met repen, graankoord	8 sch. gr.
Pashamer met ijzeren handboom ⁽²⁴⁾	1 lb.
Totaal :	178 lb. 13 sch. 4 gr.

(23) R.A.G.-B. 2323. - Overeenkomst gesloten op 21 mei 1585.

(24) R.A.G.-B. 2323. - Prijsij 25 september 1585.

Aldus was het eigendomsrecht van de molen opnieuw stevig in handen van het bisdom Gent, opvolger van de St-Baafsabdij. In 1586 verememen wij dat er naast Joos van der Eecken nog twee andere mulders de molen medehuren nl. Olivier van Bouchaute en Joris Goethals fs Andries. Op dit ogenblik verbleven ze alle drie te Gent en werd de molen bediend door hun «cnaepe» Lieven van Vlaenderen fs Frans ⁽²⁵⁾.

Na het verstrijken van dit akkoord op kerstmis 1595 werd de molen gezamenlijk verpacht aan *Joris Goethals fs Andries* en *Lieven van Vlaenderen fs Frans* samen met de hulsttiende voor een jaarlijkse pachtsom van 14 lb. gr. en 1 mud haver of 5 lb. daarvoor ⁽²⁶⁾. Onder dezelfde voorwaarden gaan beide pachters in 1604 en 1615 nog twee nieuwe negenjaarlijkse pachttermijnen aan, zodat zij gezamenlijk 29 jaar de molen bedienden ⁽²⁷⁾. In 1615 evenwel werd de pachtsom verhoogd tot 20 lb. gr. ⁽²⁸⁾. Joris Goethals werd bij zijn overlijden in 1624 opgevolgd door *Jan van Danme*, die op zijn beurt in 1627 overleed, maar waarvan de pacht door zijn weduwe overgenomen werd tot 1642. Dat er betere tijden op komst waren, moge reeds blijken uit de steeds maar verhoogde pachtsom, die in 1624 reeds bepaald werd op 26 lb. gr. voor de molen en de tiende samen ⁽²⁹⁾, in 1635 werd zij opnieuw verhoogd tot 50 lb. gr. ⁽³⁰⁾, waarvan 30 lb. gr. voor de molen en 20 lb. gr. voor de tienden.

Lieven van Vlaenderen fs Frans, sinds 1595 pachter van Asschoutmolen, en tevoren reeds «cnaepe» van mulder Joos van der Eecken, overleed op 7 december 1639. Hij moet er warmpjes ingezeten hebben, want als beste hoofd werd opgegeven een grauwe merrie, getakseerd op 16 lb. gr., een uitzonderlijk hoog bedrag ⁽³¹⁾. Hiermee vielen de twee oude pachters weg en werd de ganse molen voor dezelfde prijs verhuurd aan *Marten Goethals* ⁽³²⁾ en sinds kerstmis 1651 aan zijn zoon eveneens *Marten Goethals* ⁽³³⁾. Deze laatste betreft de molen tot 1678, maar wordt

(25) R.A.G.-O. 819. - «Item daer en es maer Een muelene Inde voorn. Prochye van Everghem toebehooren(de) mijnne Eer. heeren van ste baefs danof de muelenaers woenen in ghendt te wetene Joos van der Eecken, Olivier van Bouchaute en(del) Joorijs Goethals fs Andries ende wordt bedient bij Lieven van Vlaenderen Jonckman, huerlieder cnaepe en(de) den pacht es tsi(ae)rs met Een cleen thiendekin. Somme x lb gr.» Staat 30 december 1586.

(26) R.A.G.-B. 187, f° 9v°.

(27) R.A.G.-B. 188 tot B. 204. Jaarlijkse post in de rekeningen 1610-1624.

(28) R.A.G.-B. 201.

(29) R.A.G.-B. 207 Rekening Grote Ontvang Evergem.

(30) R.A.G.-B. 222.

(31) R.A.G.-B. 219, f° 43v°.

(32) R.A.G.-B. 225.

(33) R.A.G.-B. 232-243.

vanaf kerstavond 1669 bijgestaan door zijn halfbroer Joos de Poorter ⁽³⁴⁾.
(Zie verwantschapstabel Goethals II).

Marten Goethals fs Marten overlijdt in 1678 ; kort nadien vertrekt ook Joos de Poorter ; twee nieuwe pachters betrekken van danaf de molen nl. *Joos Goethals, zoon van Marten* en *Jan Steenbeke* ⁽³⁵⁾. Hierdoor wordt op 8 februari 1681 een nieuwe prijsij van Asschoutmolen opgemaakt door Jan van den Bossche ⁽³⁶⁾. Ziehier hoe de onderscheidene onderdelen getakseerd werden :

Onderplaat met vier banden en blokken	9 lb. 15 sch.
Opperplaat met vier banden en blokken	9 lb. 16 sch. 8 d.
Staaik met zetel, stropband en onderste maan	18 lb. 4 sch.
De voorhouten met het kalf en beide zaalbalken met ijzeren bouten gesloten	3 lb. 13 sch. 4 d.
Onderste zolder, rebben, bert en nagels	2 lb. 10 sch. 0 d.
Buitensteger met trappen, leen en staart met de lopstaken en «cruyster met hangelanten»	9 lb. 16 sch. 9 d.
Steenbalk met opperste manen en ijzerwerk	12 lb. 0 sch. 0 d.
Vierkante koker, vier haakstijlen, zes lijsten, vier «claustellen», deurstijlen, banden, richels, balken, merker en ijzerwerk	52 lb. 3 sch. 4 d.
De vorst van de daklijsten, «kerpersbert» en schaliën, waaggespan, kreupel gespan, priem met waaiibalk met het vorsthout en nagels	15 lb. 13 sch. 4 d.
«Hosse» met ijzerwerken, de beide marbelstenen	16 lb. 13 sch. 4 d.
Buitenroede, pestel, 2 lassen met toebehoorten	9 lb. 3 sch. 4 d.
Binnenroede, pestel, 2 lassen	10 lb. 10 sch.
Vier balken en vorst, windpulp, ijzer- steen- en pennebalk	6 lb. 16 sch. 8 d.
Kamwiel met kammen en armen	15 lb. 13 sch. 4 d.
Schisgloop met spillen, banden en toebehoorten	3 lb. 10 sch. 0 d.
Vang met wegel en ijzerwerk	2 lb. 16 sch.
Vier grote ijzers : vorkijzer, «reyne ende peelee» pan en spoor	11 lb. 13 sch.
Lopende steen 9 1/3 duim dik, à 2 lb. 10 sch. de duim	23 lb. 6 sch. 8 d.
Liggende steen 5 3/4 duim dik à 2 lb. gr.	11 lb. 10 sch.

(34) R.A.G.-B. 244.

(35) R.A.G.-B. 249.

(36) R.A.G.-B. 2323.

Steenkist met deksel, trembak, graanbak, klein baksken, meelgoot en meelbak	2 lb. 2 sch. 6 d.
Ringhout met blokken	0 lb. 16 sch. 8 g.
Klein zolderke met klein stegerke en balken	1 lb. 10 sch. 0 g.
Pas met tegengewichten en «hellemslock»	1 lb. 4 sch. 0 g.
Zakwindas met luie en toebehoorten	2 lb. 13 sch. 4 g.
Waterdeur met goot en smeerbalk	1 lb. 6 sch. 0 g.
Meelbak met stand	1 lb. 2 sch. 0 g.
Schutsel van de windweg met houten schaliën	5 lb. 4 sch. 0 g.
Schutsel van de beide plattezijden	4 lb. 6 sch. 8 g.
Al de repen : steenreep, buiten- en binnenreep, vangreep, hengselreep	2 lb. 0 sch. 0 g.
Pashamer, ijzeren handboom, steenbeitel, nagel, hamer en acht scherphamers	1 lb. 10 sch. 0 g.
Vier zeilen en slagkoorden	5 lb. 10 sch. 0 g.
Hengsel met windas	2 lb. 6 sch. 8 g.
Totaal	278 lb. 8 sch. 6 g.

Hierbij komt dan nog de prijs van de rosmolen, die 44 lb. 10 sch. bedraagt.

Een der nieuwe pachters Jan Steenbeke overleed evenwel reeds op 2 januari 1683 ⁽³⁷⁾. Hij liet een minderjarig zoontje na van 4 jaar. Onze mulder bezat een hofstedeke en een partijtje land, die dan nog zwaar belast waren. Hij bezat eveneens een paard, kar, eg, ploeg, harnas, een koe. Dit was het voornaamste stuk inboedel, dat 10 lb. 8 sch. 6 gr. geprezen werd. Uit de verdere boedelbeschrijving vernemen wij dat Jan Steenbeke een bescheiden landbouwbedrijf uitbaatte. Citeren wij van deze sobere staat alleen nog de paar luxe-voorwerpen, die wij er in aantreffen : een gouden ringske, een tinnen plateel, 3 à 4 tinnen lepels, deze beide laatste tenslotte maar gewone gebruiksvoorwerpen. Tijdens de winter werd er ook aan spinnen gedaan : hiervan getuigen de twee spinnewielen en de spinhekels. Nochtans was het sterfhuis met zoveel schulden bezwaard, dat de kommer de baat overtrof met 104 lb. 5 sch. 0 g. 6 d. Kortet tijd nadien hertrouwde de weduwe van Jan Steenbeke, Marie van Hyfte, met mulder *Jacques Verbaere*, zodat wij opnieuw twee mulders op de molen hadden ⁽³⁸⁾, die een gezamenlijke jaarlijkse pachtsom van 45 lb. dienden op te brengen. Wanneer Marie van Hyfte op haar beurt overlijdt op 6 februari 1693 doet de toestand zich niet heel veel rooskleuriger voor ⁽³⁹⁾.

(37) R.A.G.-E. 279, nr. 169. Staat van Goed 6 juli 1683.

(38) R.A.G.-B. 253-260. Rekeningen.

(39) R.A.G.-E. 233, f° 59r^o. Staat van Goed 25 juni 1693.

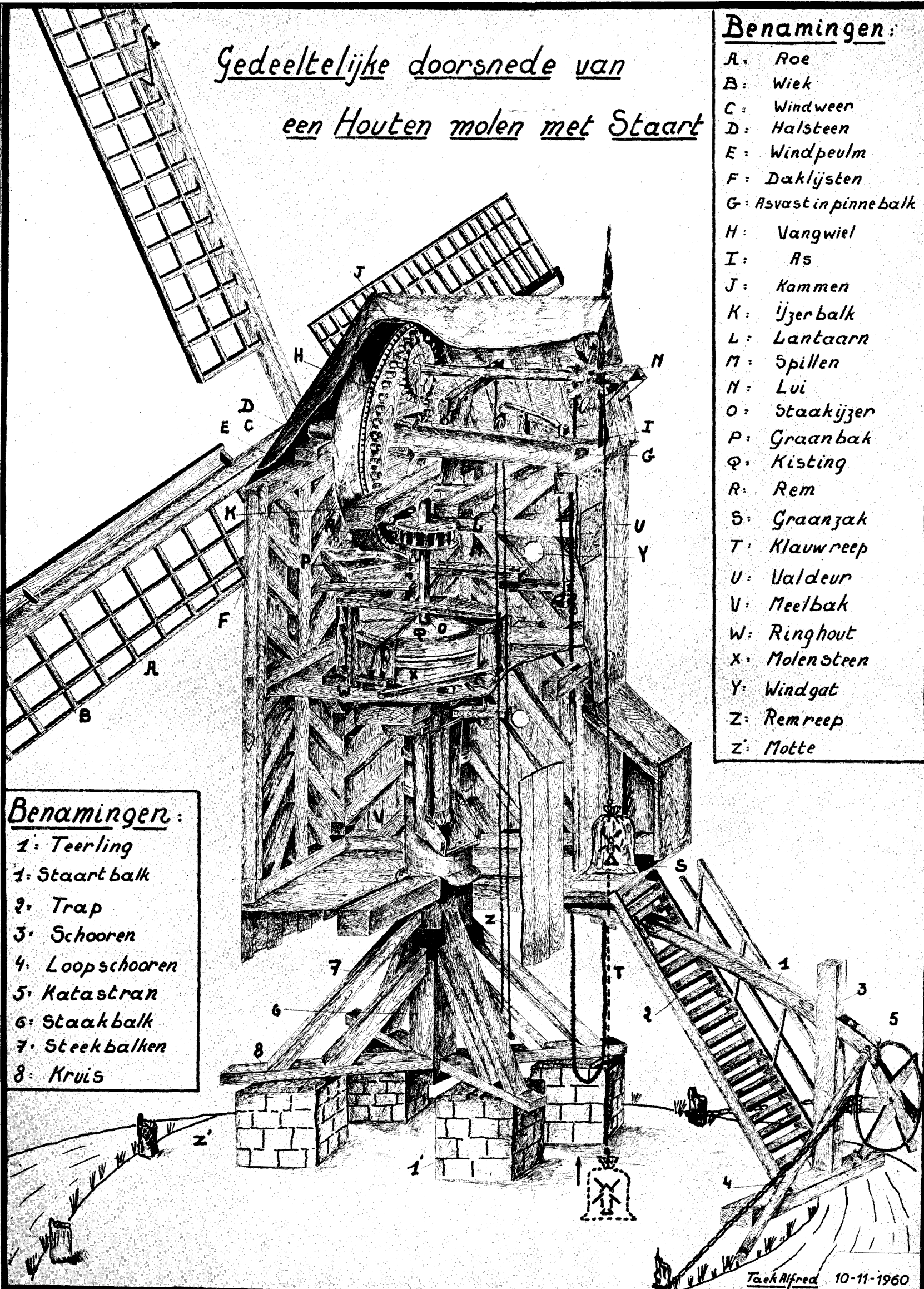
Gedeeltelijke doorsnede van een Houten molen met Staart

Benamingen:

- A: Roe
- B: Wiek
- C: Windweer
- D: Halsteen
- E: Windpeulm
- F: Daklijsten
- G: Asvast in pinne balk
- H: Vangwiel
- I: As
- J: Kammen
- K: Ijzer balk
- L: Lantaarn
- M: Spillen
- N: Lui
- O: Staakijzer
- P: Graanbak
- Q: Kisting
- R: Rem
- S: Graanzak
- T: Klauwreep
- U: Valdeur
- V: Meelbak
- W: Ringhout
- X: Molensteen
- Y: Windgat
- Z: Remreep
- z: Motte

Benamingen:

- 1: Teerling
- 1: Staart balk
- 2: Trap
- 3: Schooren
- 4: Loopschooren
- 5: Katastran
- 6: Staakbalk
- 7: Steekbalken
- 8: Kruis

Wel was er tijdens dit laatste huwelijk een kamer bijgetimmerd, zodat het gezin wat ruimer behuisd was. De zoon uit het eerste huwelijk, Joos Steenbeeke, kreeg nog een halfbroer en -zuster bij nl. Jan en Jannēken (Johanna) Verbaere. Zij bezaten drie partijen land om en rond de molen, die evenwel zwaar belast waren. Ook de huisraad leek wat meer gestoffeerd. In de woonkamer treffen wij als meubilair reeds een bank, een tafel, een zetel, vier stoelen en een poffet (kastje) aan. Het landbouwalaam bestond uit een mesthaak, een riek, vlegels, boothamers en rijven.

Deze uitrusting moge pover aandoen; vergeten wij echter niet dat de landbouwuithating hier slechts bijzaak was. De rosmolen, eigendom van de mulders, werd voor zijn helft op 17 lb. gr. geschat. Ook dit sterfhuis werd door menigvuldige schulden gedrukt. Aan de ontvanger van het Bisdom Gent stond men 4 jaar molenpacht ten achter, zodat de staat sloot met een nadelig saldo van 22 lb. 8 gr. Jacques Verbaere was eveneens verplicht achteraf een behoorlijke prijsij van de molen vóór te leggen. Hieraan voldeed hij op 7 oktober 1693. Asschoutmolen had toen een waarde van 250 lb. 4 sch. 10 gr. wat 28 lb. minder was, dan 12 jaar te voren.

Kort daarop hertrouwt Jacques Verbaere met Magdalena van Ackere. Nadat zijn oudste zontje gestorven was, leek het wel of de familie Verbaere het bijzonder moest ontgelden. Inderdaad reeds op 27 augustus 1698, nauwelijks 5 jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw, sterft ook Jacques Verbaere (40).

Dat er na al die tegenslagen van geen merkbare vooruitgang sprake kon zijn, zal wel niemand verwonderen. Uit deze staat vernemen wij dat het molenhuis bestond uit een woonkamer, een slaapkamer, een kelder en een zolder, dat de overleden mulder geen gronden meer in eigendom bezat, en dat de molen nu op 352 lb. 18 sch. 6 gr. geprezen werd, wat 72 lb. 13 sch. 6 gr. meer was dan 5 jaar tevoren. Hoewel Jacques Verbaere een knecht in dienst had, stond hij evenals in 1693, bij de ontvanger van het Bisdom voor vier jaar molenpacht in het krijt. Opnieuw sloot de staat bij een totale baat van 150 lb. 13 sch. 9 gr. 4 den. en een totale kommer van 212 lb. 15 sch. 6 g. met een nadelig saldo van 62 lb. 1 sch. 8 gr. 8 den.

Kort nadien, hertrouwde de jonge weduwe met *Jan Steenbeke*, stiefzoon van Jacques Verbaere, zodat wij van nu af aan twee huurders hebben: de oude pachter Joos Goethals en de nieuwe Jan Steenbeke. Zij gaan het jaar 1699 in tegen een jaarlijkse pachtsom van 45 lb. gr. en dit gezamenlijk tot 1713 (41).

(40) R.A.G.-E. 234, f° 58 r°. Staat van Goed, 26 november 1698.

(41) R.A.G.-B. 267-B 281. Rekening Grote Ontvang Evergem.

Ook over deze andere helft van Asschoutmolen zijn wij goed ingelicht door een 3-tal staten van Goed. Inderdaad in november 1693 overleed eveneens de echtgenote van Joos Goethals, Tanneken de Muynck. Op 12 oktober 1695 werd de staat van zijn bezittingen opgemaakt (42).

Joos bezat toen drie partijen land te Sleidinge en tijdens zijn huwelijk had hij een behuisde hofstede gekocht in de wijk Meerbeke, nabij Asschoutmolen. Hij had 2 koeien op stal staan en voor het dood seizoen beschikte hij over vier spinnewielen en een weefgetouw. Joos was dus ook tegelijk mulder, boer en wever, terwijl het spinnen de hoofdzakelijke bezigheid van zijn vrouw zal geweest zijn. Met de prijsij van de helft van Asschoutmolen er bijgevoegd, bedroeg de totale baat 196 lb. 1 sch. 10 gr. Evenals zijn medevenoot Jacques Verbaere stond Joos Goethals vier jaar molen- en tiendenpacht ten achter, dit ten bedrage van 85 lb. 10 sch. gr. Niet-tegenstaande bovenvermelde baat, die bijna uitsluitend voorkomt van de molenprijsij, is de toestand van Joos Goethals allesbehalve schitterend en het batig saldo van 65 lb. 6 sch. 5 gr. kan voorzeker niet te hoog aangeslagen worden.

Als ook zijn tweede vrouw, Martijntje van Tente, op 3 maart 1711 overlijdt, blijkt Joos Goethals er reeds heel wat op vooruitgegaan te zijn (43). Reeds op 22 oktober 1710 door een schenking onder levenden, vernemen wij dat zij samen 8 partijen en een hofstede bezaten, die met regelmatige tussenpozen aangekocht waren tijdens de periode 1699-1710. Het huis zelf was reeds wat ruimer geworden : het bestond naast de keuken, ook uit een noord- en zuidkamer, een kelder en een zolder. De inboedel is heel wat toegenomen en verscheidener geworden. Er zijn zelfs 4 gouden ringen en 5 paar zilveren knopkens aanwezig.

Dat ook de huiselijke linnenweverij aanzienlijk toegenomen was, moge blijken uit de voorraad in de zuidkamer, die bestond uit 30 ½ pond rauw vlassen garen, 15 pond werken garen, 15 pond gehekeld vlas, 12 pond gezwingeld vlas, 22 bobijnen met omtrent drie vierdelen garen, 32 ellen gebleekt linnen. Ook de eigenlijke linteriekast is goed voorzien. Zij bestaat o.a. uit 22 vrouwenhemden, 64 stukken lijnwaad, mutsen, kragen, neusdoeken, zijden voorschoot, keurslijf, blauwe voorschoot, een bruine en rode «vrisarden» vrouwenrok, hemdrok, een paar vrouwenschoenen, kousen, 9 halsdoeken, 17 manshemden, 9 fluwijnen, 9 servetten en 3 slaaplakens.

Zoals alle vermogende inwoners had Joos Goethals tijdens de onveilige oorlogsjaren een zolder gehuurd binnen de veilige stadsmuren van Gent, waar een koffer overgebracht was met zijn meest waardevolle bezittingen.

(42) R.A.G.E. 233, f° 167v°. Staat van Goed 12 oktober 1695.

(43) R.A.G.-E. 236, f° 250r°. Staat van Goed 10 juni 1711.

Met zijn molenpacht stond hij slechts 1 jaar en 4 maand ten achter, wat normaal kan genoemd worden. Dit betekende dat hij tegen een totale baat van 223 lb. 5 sch. 8 gr. 6 den. slechts een kommer had van 76 lb. 4 sch. 1 gr. 5 den., wat een batig saldo van 147 lb. 1 sch. 7 gr. 6 den. vertegenwoordigde.

Bij zijn overlijden op 25 oktober 1712 was deze toestand nog verbeterd ⁽⁴⁴⁾. Toen was er zelfs een batig saldo van 192 lb. 6 sch. 7 d., wat voor elk der kinderen 58 lb. 9 sch. 2 gr. 6 den. vertegenwoordigde. Bij het begrafenismaal werd 1 ton bier leeggedronken, 1 rund geslacht en 2 zakken brood uitgedeeld, wat reeds op een gedegen welstand wijst.

Wanneer zijn beide zonen *Pieter* en *Andries Goethals*, gezamenlijk de volledige molen van hun vader en van Jan Steenbeke in pacht overnemen, zal dit voor een periode van 19 jaar zijn ⁽⁴⁵⁾. Op 22 januari 1716 overlijdt Lievijne Aereus, de echtgenote van Andries Goethals ⁽⁴⁶⁾. Tijdens dit kortstondig huwelijk kon er van geen duurzaam opgebouwd bezit sprake zijn. Wel lagen er op zolder naast de bedkoets en het hobijnwiel, 14 zakken rogge, 1 zak tarwe, 11 zaken boekweit, 1 ½ zak haver, 3 steen gezwingeld vlas en 12 meuken lijnwaad, bezat de overledene een uitzet van 64 stukken lijnwaad en had de mulder een tegoed van 3 lb. 15 sch. 4 gr. over koop en levering van roggemeel en bezat hij twee koeien. Toch drukten de schulden zwaar. Aan het Bisdom Gent was hij 33 lb. 15 sch. schuldig over achterstel van molen- en tiendenpacht; ook het salaris voor knecht en meid diende betaald. Zelfs moest er nog een som geleend geld terugbetaald worden. Toch was er nog een boni van ongeveer 120 lb. gr.

De oudste der beide broers, Pieter, overlijdt op 13 juli 1732 ⁽⁴⁷⁾. Zijn weduwe, Christoffelijne de Poorter, fa Abraham, eveneens dochter uit een aloud muldersgeslacht, blijft met 8 kinderen achter, waarvan het oudste nauwelijks 22 jaar, het jongste pas 5 jaar oud is.

Ook Pieter Goethals was naast mulder, zijn hoofdberoep, tegelijk landbouwer en wever. Hij bezat nl. 2 varkens en 2 koeien, tegelijk met een weefgetouw en 5 spinnewielen.

Wat nu de molen zelf betreft, het draaiende werk werd geprezen op 178 lb. 9 sch. 10 gr. en het staande daarin begrepen de voorraad graan in de molen, op 136 lb. 0 sch. 2 gr., dit voor de twee deelgenoten samen.

Achterstel van molenpacht, het inlossen van een zware obligatie met nog verschillende andere debetposten, waaronder de verplichting om aan

(44) R.A.G.-E. 237, f° 62r°. Staat van Goed 11 januari 1713.

(45) R.A.G.-B. 282 - B. 302. Rekening Grote Ontvang Evergem 1715-1732.

(46) R.A.G.-E. 237, f° 271 r° - Staat van Goed 22 januari 1716.

de voorgaande mulder Jan Steenbeke, vanaf het verlaten van de molen in 1714, jaarlijks boven het gratis malen van al zijn graan voor huishoudelijk gebruik, 1 zak tarwe en 1 zak beestemeel te leveren, deden de Staat der kommeren aanzienlijk stijgen, zodat de betrekkelijk hoge baat, toch nog onvoldoende leek om alle onkosten te dekken. Er bleef een klein nadelig saldo van 8 lb ten laste.

Na de dood van Pieter Goethals, hertrouwde zijn weduwe met *Lieven van Overwaele*, telg uit een Oostakkers muldersgeslacht. Kort nadien verliet zijn broer Andries Goethals eveneens Asschoutmolen, zodat wij vanaf 1734 opnieuw 2 nieuwe pachters krijgen. Het zijn zoals hoger gezegd, *Lieven van Overwaele* en *Joris de Poorter*, gehuwd met diens zuster en dus zwagers ⁽⁴⁸⁾. Eerstgenoemde overlijdt op 5 juni 1747 en rond die tijd trekt *Joris de Poorter* terug naar de vaderlijke molen te Doornzele, die hij steeds tegelijkertijd had uitgebaat. Aldus komen er in 1747 opnieuw 2 nieuwe pachters opduiken *Jan Seghers fs Pieter*, die het slechts een jaar volhoudt en vervangen wordt door *Lieven Monnaers fs Marten* wiens vader mulder is op Belzelemolen en *Pieter de Poorter*, zoon van *Joris*. Bij die gelegenheid wordt de pacht verhoogd tot 55 lb. ⁽⁴⁹⁾. Maar ook *Lieven Monnaers* zal vroegtijdig overlijden en dit reeds op 5 februari 1753 ⁽⁵⁰⁾. Zijn staat maakt melding van 3 partijen land te Belzele, de baat van huisraad, linnenkast en gebleekt lijnwaad bedraagt 66 lb. 2 sch. 3 gr. Er is voor een bedrag van 30 lb. 11 sch. 9 gr. kontante penningen in huis. De prijs van Asschoutmolen, vastgesteld op 28 mei 1753, door *Livinus Goethals*, meester-molenmaker te Eeklo, bedroeg 368 lb. 15 sch. 6 gr., daarvan afgekort in lating ten profijte van het Bisdom Gent volgens prijs 1585 tot 178 lb. 13 sch. 4 gr. Dus blijft er nog een overschot van 190 lb. 2 sch. 2 gr. over de helft verdeeld 95 lb. 1 sch. 1 gr.

De voornaamste schuldenpost bestond uit een jaar verachterde molenpacht. Ook aan *Pieter de Poorter*, zijn medepachter, moest de houderigge 4 lb. 13 sch. 4 gr. betalen over de bediening van de helft van de molen, sedert de dood van de overledene. Toch gaf deze staat een batig saldo van 121 lb. 12 sch. 2 gr. Een weduwe met 3 kleine kinderen, waarvan het oudste slechts 5 jaar oud is, kan onmogelijk alleen het muldersbedrijf uitoefenen. Het volgend jaar in 1754 hertrouwt zij dan ook met *Jan van Overwaele fs Pieter*. Wanneer zijn medepachter *Pieter de Poorter* in 1756 het kontrakt niet meer vernieuwt ⁽⁵¹⁾, wordt *Jan van Overwaele* tot 1766

(47) R.A.G.-E. 241, f° 222 r°. - Staat van Goed 24 september 1732.

(48) R.A.G.-B. 303 - B. 309. Rekeningen Grote Ontvang Evergem 1734-1741.

(49) R.A.G.-B. 311 - B. 317.

(50) R.A.G.-E. 247, f° 170 r°. Staat van Goed 4 juli 1753.

(51) R.A.G.-B. 322 - B. 323.

de enige pachter van Asschoutmolen. Joanna van Hyfte fa Joos, weduwe van Livinus Monnaers en echtgenote van onze Jan van Overwaele, overlijdt op haar beurt de 26 april 1764 (⁵²).

Materieel was dit een zeer voordelige verbintenis geweest. Tijdens een periode van nauwelijks 10 jaar waren de onroerende goederen als volgt aangegroeid : bij verkaveling door overlijden van haar vader op 22 december 1755 : 3 partijen land met een gezamenlijke oppervlakte van 1720 roeden. Op 24 maart 1756 werd de hofstede nabij Asschoutmolen, die zij thans bewonen, aangekocht ; kort daarop werden nog 3 hofsteden bijgekocht en 4 partijen land. Dit betekende meteen dat het sterfhuis reeds een baat had van 23 lb 17 sch., alleen van achterstallige huis- en landpachten. Aan de schilderijtjes, het aanzienlijk tin- en gleierwerk, de «horlogerie», de lessenaar en de juwelen, waaronder een gouden kruis, een paar gouden oorringen, een zilveren gordelgesp, stellen wij vast dat er in dit muldersgezin heel wat welstand heerste. Dit wordt nog eens onderlijnd door het hoog bedrag der kontante penningen : 110 lb. 17 sch. 6 gr. en door de menigvuldige tegoeden op diverse personen voor levering van meel. De prijs van Asschoutmolen op 26 juni 1764 verricht, door Pieter Antoon van Hove, beliep 315 lb. 13 sch., wat t.o.v. 1585, een meerwaarde vertegenwoordigde van 136 lb. 19 sch. 8 gr. Tevens was de houder voor 1/8 gerechtigd in Wittewalmolen te Oostakker. De tiende, die bij Asschoutmolen hoorde, had hij afzonderlijk verpacht voor 25 lb. 10 sch. g. sjaars. De voornaamste schuld bestond in 2 ½ jaar verachterde molenpacht voor een totaal bedrag van 162 lb. 10 sch. Toch was er een stevig saldo van 220 lb. 13 sch. 9 gr.

Op kerstavond 1766 verliet Jan van Overwaele, Asschoutmolen en werd er als pachter opgevolgd door zijn vader *Pieter*, en diens schoonzoon *Jan Haesman*, gehuwd met *Judoca van Overwaele*. Op zijn beurt liet *Pieter van Overwaele* zijn deel over aan zijn andere schoonzoon *Pieter Frans Buyle*, gehuwd met *Katharina van Overwaele*, zodat van nu af beide zwagers, samen de molen in uitbating hebben en dit tegen een jaarlijkse pachtsom van 75 lb. 6 sch. 8 gr. (⁵³). Het lijkt wel of geen enkele mulder het lang kan aarden op Asschoutmolen, want ook *Jan Haesman* overlijdt reeds op 18 mei 1776 (⁵⁴). Nog eens werd de molen geprezen en ditmaal beliep de helft van *Jan Haesman* 128 lb. 19 sch. In huis vond men 30 lb. 8 sch. 7 gr. kontante penningen. Samen met de inboedel en het materiaal in de keuken, de kelder, het achterhuis, de voutkamer, de zolder, de schuur

(52) R.A.G.-E. 251, f° 169v°. Staat van Goed 18 juli 1764.

(53) R.A.G.-S.B. 374. Rekening 1768.

(54) R.A.G.-E. 255, f° 59r° - Staat van Goed 13 november 1776.

en het hof, vertegenwoordigde dit een baat van 270 lb. 2 sch. 3 gr. 6 den. par. Hiertegenover stonden de schulden en lasten, waarvan de zwaarste post, opnieuw ingenomen werd door verachterde molenpachten ten bedrage van 101 lb.

Wat we eveneens vaststellen is dat Jan Haesman zich heel wat minder bekommerde om de landbouwuitbating, dan zijn voorgangers. Hij bezit slechts 1 varken, 40 roeden koren en 40 roeden aardappelen in mestvette. Daarentegen heeft hij 5 ezels, die ingeval van windstilte gebruikt worden om de rosmolen te bedienen, en ook wel om de meelvrachten der cliënten thuis te bezorgen.

Reeds het volgend jaar, op 25 november 1777 hertrouwt de weduwe van Jan Haesman, achtergebleven met 6 minderjarige kinderen met *Pieter Engels*, die nu samen met zijn zwager Pieter Frans Buyle, de molen pacht, vanaf 1778 voor een jaarlijkse verhoogde pachtsom van 75 lb. gr. ⁽⁵⁵⁾.

Katharina van Overwaele heeft al evenmin geluk als haar zuster Ludoka, want ook haar man Pieter Frans Buyle overlijdt op 20 april 1789 en laat haar achter met zes minderjarige kinderen, waarvan het oudste 18 jaar en het jongste pas 5 jaar oud is ⁽⁵⁶⁾.

De totale baat bedraagt 264 lb. 16 sch. 6 gr. 6 d. par. Was het landbouwbedrijf, slechts sekondair, dan bezat Pieter Frans Buyle toch 2 varkens en 4 ezels. Hij had een belangrijk tegoed van meel en maalloon aan verschillende personen ten bedrage van 52 lb. 12 sch. 11 gr. 6 d. par. Hierbij dient nog gevoegd 25 lb. 17 sch. 8 gr. 5 den. aan personen van «sobere gestaethede», dat men moeilijk realiseerbaar achtte en daarvoor afgeschreven werden. Opnieuw werd de molen geprezen, ditmaal op 21 september 1789 door Guillaume Speelman, meester-molenmaker te Weteren. De totale prijsij bedroeg 397 lb. 12 sch. 4 gr. Hiervan diende 178 lb. 15 sch. 4 gr. over de staande prijs van lating en lening, toebehorend aan het Bisdom, betaald. Er bleef dus nog 218 lb. 19 sch. over, voor beide mulders samen; wat in deze staat een tegoed bracht van 109 lb. 9 sch. 6 d. gr.

Eigenaardig is het wel, dat het volgend jaar niet alleen de weduwe van Pieter-Frans Buyle, maar ook Pieter Engels, Asschoutmolen vaarwel zeggen. Omwille der lening en lating moest de molen opnieuw geprezen worden, ditmaal op kerstavond 1790. De staande en draaiende werken hadden toen een gezamenlijke waarde van 410 lb. gr. courant. Dit betekende een meerwaarde van 231 lb. 6 sch. 8 gr., die de opkomende pachter *Jan Frans Walraeve fs Gillis* schuldig was te betalen aan Pieter Engels en We

(55) R.A.G.-S.B. 386-395. Rekeningen Grote Ontvang 1780-1789.

(56) R.A.G.-E. 261, f° 189r^o. Staat van Goed 9 december 1789.

Pieter Frans Buyle. De verpachting van de molen werd losgemaakt van de tiende en voor een termijn van 6 jaar verhuurd tegen een jaarlijkse pacht prijs van 25 lb. gr. (57). Jan-Frans Walraeve, die ook mulder was op Belzele-molen, liet met kerstmis 1794 de molen over aan zijn 22-jarige stiefzoon *Pieter-Frans van Hecke*, tevens de laatste mulder van Asschoutmolen. Uit dit laatste bewaarde pachtcontract (58) vernemen wij dat de pacht prijs behouden blijft op 25 lb. gr. en dat de pachter zich aan de gewone voorwaarde onderwerpt. Nochtans was het einde van de molen zeer dichtbij. Om te beginnen werd de oude abdijmolen door de Fransen gekonfiskeerd er als nationaal goed te koop aangeboden. Op 24 messidor VI R. F. (12 juli 1798) werd op basis van de oude prijs van 1790, de totale waarde geschat op 9200 F en de jaarlijkse opbrengst hiervan op 460 F (59). Daar er op 2 germinal VIII R. F. (23 maart 1800) nog geen koper was komen opdagen, werd de verkoop opgeschort en Pieter-Frans van Hecke bleef er mulder. Toen gebeurde de catastrofe. Tengevolge van een geweldige stormwind op 18 brumaire IX R. F. (9 november 1800) waaide de molen omver. Hij werd nooit meer opgericht. Het was alsof hij zijn vroegere feodale heren in het graf volgen moest. Doch verwijlen wij nog even bij een paar gedetailleerde ooggetuigeverslagen, die ons een levendig beeld van het gebeurde oproepen. Allereerst is er het rapport van de burgemeester, opgesteld naar het verslag van Pieter-Frans van Hecke en andere ooggetuigen (60).

's Anderen daags begaf de burgemeester zich reeds naar de plaats van de ramp, nadat Pieter-Frans van Hecke hem mededeling van het gebeurde had gegeven. Hij stelde er vast dat de molen derwijze was vernietigd, dat er van heroprichting geen sprake kon zijn. Hij had er slechts enkele planken en versplinterde balken aangetroffen. De ondervraging der bureu, naar een eventuele nalatigheid van de mulder, bracht integendeel aan het licht, dat Pieter-Frans van Hecke al het mogelijke gedaan had om de molen voor de stormwind te redden en dat «le dit Van hecke n'était presque pas descendu du dit moulin l'espace d'une minute quand il est tombé derrière lui de façon que ce dernier était en péril de perdre sa vie». Naar de verklaring door de mulder afgelegd, zou de molen toch verkocht zijn geweest, maar zouden de kopers hun koopsom niet voldaan en daardoor hun eigendomsrecht verbeurd hebben.

Dit verklaarde het verval van de molen en zijn uiteindelijke ondergang. Aan de andere kant zat de burgemeester enigszins verveeld met de ver-

(57) R.A.G.-B. 331. Rekening 1790-91. — R.A.G.-S.B. 397. Rekening 1791.

(58) R.A.G.-D.E. 1340, nr. 13.

(59) R.A.G.-D.E. 1340, nr. 13.

(60) G.E. - Régistre des Procès-Verbaux, f° 11r°.

nieling van dit republikeins goed op zijn grondgebied en daarom liet hij maar liefst twee veldwachters achter om de rest van de molen te bewaken.

Vijf dagen later, op 15 november 1800, begaf de burgemeester zich opnieuw naar de verwoeste molen ⁽⁶¹⁾. Ditmaal was hij vergezeld van Cornelis Janssens, meestermolenmaker te Gent en werd er overgegaan tot het opstellen van een inventaris «dirigé en langue flamande à cause que le dit Janssens ignore la langue française». De waarde der staande werken, werd geschat op 593,2526 F en die der draaiende werken, eigendom van de pachter op 1102,0218 F.

Deze vernielde resten, en speciaal dan de staande werken, toebehorend aan de Republiek, werden aan de goede zorgen van de pachter toevertrouwd, totdat er een definitieve beschikking volgen zou.

Dit betekende meteen het roemloos einde van Asschoutmolen.

* * *

Vermelden wij hierbij aansluitend, nog een woord over de *Braeckman's molen*, opgericht in 1840 in de buurt van de verdwenen Asschoutmolen, door *Ferdinand Albert Braeckman* van Wondelgem (Sektie D 1277 b). Op 29 augustus 1840 werd toestemming tot zijn oprichting verleend ⁽⁶²⁾. Achtereensvolgens waren er volgende mulders werkzaam :

1840-1871 : *Ferdinand-Albert Braeckman* en later diens weduwe ⁽⁶³⁾.

1871-1894 : *Jozef Leopold Braeckman-De Poorter*, tevens de nieuwe eigenaars van de molen ⁽⁶⁴⁾.

1894-1903 : *Alfred van den Berghe* ⁽⁶⁵⁾. In datzelfde jaar werd de molen aangekocht door *Timon De Seille-De Graet*, notaris te Gent ⁽⁶⁶⁾.

1903-1920 : *Hippoliet D'Hooge* ⁽⁶⁷⁾. In 1912 erfden de beide kinderen *De Seille*, de molen van hun vader ⁽⁶⁸⁾ en in 1923 ging hij bij huwelijk over naar *Raoul De Grootte-De Seille* ⁽⁶⁹⁾.

Als nieuwe pachter betrok *Arthur De Vlieger* in 1920 de molen ⁽⁷⁰⁾, die in 1938 ontmanteld werd. Naderhand werd hij eveneens eigenaar van

(61) G.E. - Régistre des Procès-Verbaux, f° 12 v°.

(62) G.E. - 28, f° 82r°. Register van Publikaties.

(63) G.E. - Bevolkingsregister 1846-66, D. 2.

(64) G.E. - Bevolkingsregister 1880-1890, D. 2.

(65) G.E. - Bevolkingsregister 1900-1910, D. 1.

(66) Archief Kadaster Gent.

(67) G.E. - Bevolkingsregister 1910-1920, D. 1.

(68) Archief Kadaster Gent.

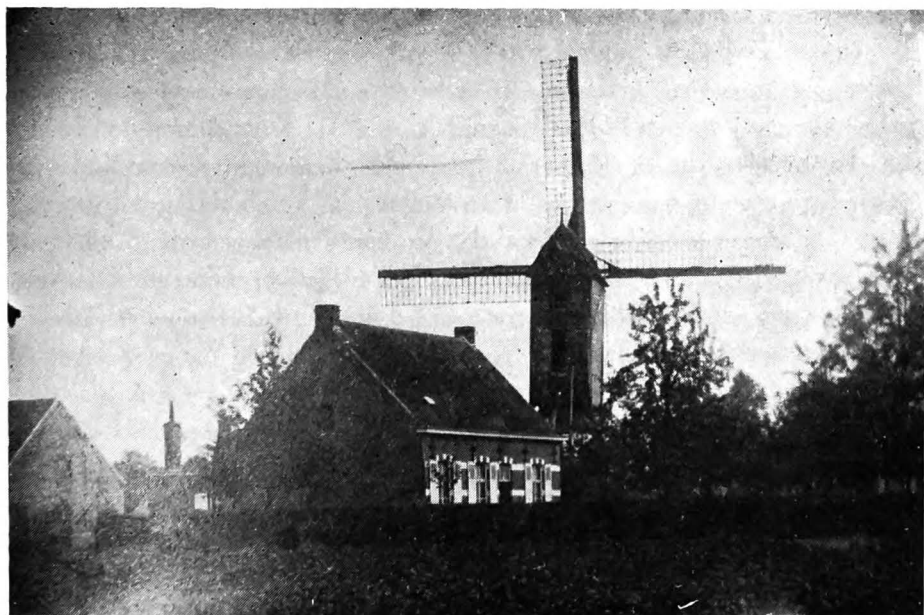
(69) Archief Kadaster Gent.

(70) G.E. - Bevolkingsregister 1920-1930, C. 1328.

de molen en in 1948 opgevolgd door zijn zoon *Bavo De Vlieger*, die de oude stenen molen totaal afbrak en een totaal gemoderniseerde bloem-molen bouwde.

* * *

Kerkbrugmolen : In het jaar 1552 richtten de inwoners van Kerkbrugge, Wippelgem, Langerbrugge en Geetschure een verzoek tot de prelaat van St-Baafs om in het oostelijk deel van het Graafschap Evergem een tweede graanwindmolen naast die van Asschout te mogen oprichten. Dit rekest was ondertekend door Jan de Costere, Arend van der Eecken, Bouwen Haeck, Andries van den Sompele, Christoffel Schautheete, Lieven Roete, Christoffel Viveraert, Christoffel van de Voorde, Jan Kesele, Pieter van Hersele, Pieter van der Eecken, Pieter Viveraert en Pieter Scautheete, «residerende ende wonende rontsomme ende ontrent den gheweste ghe-naemt de kerbrugghe» (71). Al deze personen betoogden «hoe dat zij lieden vele ende diverssche Jaeren sonderlinghe ten tijde van hooghe watren groote scaede ende Interest ghedoocht ende gheleden hebben, en(de) noch doen van dat zij huerliedre coorene ende graenen bringhende up onse muelene van ascoutere daer zij van ouden tijden ghecostumeert zijn te maelene, huerliedre mulctre niet thuus ghecrighen en connen dan thuerliedren dobbelen coste... wel disteren van onse voornomde muelene een

Kerkbrugmolen in 1925, 1 jaar vóór zijn verdwijning

(71) R.A.G.-B. 2344.

(72) R.A.G.-B. 2344.

grootte half mijle ofte bet». Daar er te Kerkbrugge toch reeds een molenwal voorhanden is, zou het een kleine moeite zijn, hier een windmolen op te richten. Toestemming hiervoor wordt verleend op 11 maart 1553 n.s. ⁽⁷²⁾. *Jan van Hecke* mag op zijn molenberg een molen oprichten, tegen betaling van een jaarlijkse cijns van 1 gouden kroon; immers het recht van de wind behoorde de heer, ongeacht het eigendomsrecht. Hoewel Jan in feite eigenaar is van de molen, toch is hij aan verschillende voorwaarden gebonden. Een der voornaamste is dat hij in geen geval schade mag berokkenen aan Asschoutmolen.

Na het verstrijken van deze twaalf jaar in 1566, wordt Jan van Hecke opgevolgd door *Jakob Plasschaert* ⁽⁷³⁾. Naast de eigendom van zijn molen, waarvan de jaarlijkse pachtwaarde op 8 lb. gr. geschat werd, bezat deze laatste in 1571 nog een behuise stede van 100 r., een meers van 300 r. en een partij land van 1 bunder. Hierbij huurde hij nog 1 gemet land van Christoffel Viveraert en 2 gemet van Avezoete Boegaerts. Deze 2200 r. land (3 ha) totaliseerden slechts 3 lb. 12 sch. belastbare pachtwaarde tegenover 8 lb. voor de molen alleen ⁽⁷⁴⁾. In 1574 wanneer hij het pachtland laat varen is de verhouding nog gunstiger voor de molen: 9 lb. tegenover 2 lb. 10 sch. 8 gr. voor de 1356 roeden (2 ha) eigendom, het huis inbegrepen ⁽⁷⁵⁾. Ditzelfde jaar was Asschoutmolen 14 lb. 5 s. gr. getakseerd ⁽⁷⁶⁾, Doornzelemolen 13 lb. 6 sch. ⁽⁷⁷⁾ en Belzelemolen 8 lb. gr. ⁽⁷⁸⁾. Blijkbaar waren de troebelen eveneens fataal voor Jakob Plasschaert. Na 1580 vinden wij geen enkel spoor van hem meer terug. Een rapport van 1587 verklaart dat er behalve Asschoutmolen geen enkele molen binnen Evergem-St-Baafs bedrijvig is ⁽⁷⁹⁾. Kort daarop moet Joos van der Eecken, die in 1585 Asschoutmolen heroprichtte, ook Kerkbrugmolen heropgebouwd hebben. Dit tenminste laat een nota van 1600 verstaan ⁽⁸⁰⁾. Zeker is het in elk geval dat *Jan van der Speyen* op 26 juli 1594 de nieuwe eigenaar is van Kerkbrugmolen ⁽⁸¹⁾. Hij betaalde toen een jaarlijkse cijns aan het Bisdom van 13 s. 4 d. gr. Hij zal er trouwens mulder blijven tot omstreeks 1620.

(73) R.A.G.-B. 3066.

(74) S.A.G.-P.E. 1571, f° 34v^o, 74v^o.

(75) S.A.G.-P.E. 1574, f° 101v^o.

(76) S.A.G.-P.E. 1574, f° 59v^o.

(77) S.A.G.-P.E. 1574, f° 60r^o.

(78) S.A.G.-P.E. 1574, f° 92v^o.

(79) R.A.G.-O. 819.

(80) R.A.G.-B. 187.

(81) R.A.G.-B. 2344.

Een eeuw lang zal de molen nu in handen blijven van de familie Acke, tevoren reeds mulders te Doornzele. Inderdaad kort na 1620 koopt *Pieter Acke fs Jakob* de molen. Wanneer zijn vrouw Maaïke Braeckschilt fa Joos in 1625 overlijdt, zijn de twee minderjarige weesjes Hansken en Betken, waarvan het laatste slechts 15 maand is, gerechtigd in de helft van Kerkbrugmolen ⁽⁸²⁾.

Kort daarop hertrouwde Pieter met Elisabeth van Ypre fa Joos, waarbij hij nog 4 zonen en 2 dochters had. Wanneer Pieter zelf overlijdt in 1647, vernemen wij uit zijn Staat van Goed ⁽⁸³⁾ dat de korenwind- en rosmolen te Kerkbrugge voor $\frac{1}{4}$ toebehoorde aan de houderigge, voor $\frac{1}{4}$ aan de kinderen uit het tweede huwelijk, terwijl de andere helft behoorde aan Jan Acke en zijn zuster Elisabeth, kinderen uit het eerste huwelijk. Dit wordt bevestigd bij het afsterven van *Jan Acke* in 1651 ⁽⁸⁴⁾. Uit deze staat, opgemaakt op 6 december 1651 blijkt dat de twee achtergelaten wezen samen met hun moeder Jacquemijntje Steenbeke, de $\frac{3}{8}$ bezitten van de molen, die evenwel reeds zwaar belast waren met twee renten, respectievelijk van 34 en 20 lb. gr.

Nadien zette de weduwe van Jan Acke het bedrijf verder, samen met haar zwager *Joris Acke*, gehuwd met Marie de Neve. Joris overlijdt op 25 maart 1678 en laat 3 minderjarige kinderen achter ⁽⁸⁵⁾. Wanneer wij de Staat van Joris Acke aandachtig overlopen, stellen wij vast dat het muldersbedrijf hier bijna sekundair kan genoemd worden t.o.v. het landbouwbedrijf. Inderdaad Joris Acke bezat 3 koeien, 1 kalf, 1 varken, 2 korven bijen, een vleeskuip met 2 hespen, een schild met varkenssmeer en volledig landbouwalaam. Tijdens zijn huwelijk was Joris Acke er in geslaagd gedeelten van de molen van Kerkbrugge terug te kopen; het draaiende werk van de molen was 4 lb. 3 sch. 7 gr. 4 den. in waarde gestegen, terwijl er nog een gedeelte pacht diende betaald. (De molen was immers slechts gedeeltelijk eigendom). Tengevolge der Franse oorlogen had het gezin een zolderkamer gehuurd te Gent, waar enkele belangrijke voorwerpen in veiligheid bewaard bleven. Zelfs was er een knecht en meid in dienst. De staat sloot men een batig saldo van 77 lb. 3 sch. 8 gr. 4 den., wat eveneens op een zekere welstand wijst.

Korte tijd nadien, ging Kerkbrugmolen over naar *Jan en Pieter Acke*, zonen van Lucas, en neven van de afgestorvene, die tot 1710 de molen elk voor de helft uitbaatten. Wanneer de echtgenote van Pieter Acke op

(82) R.A.G.-E. 227, 386^r. - Staat van Goed 9 juli 1625.

(83) R.A.G.-E. 267, 24. - Staat van Goed 12 februari 1648.

(84) R.A.G.-E. 268, 14. - Staat van Goed 6 december 1651.

(85) R.A.G.-E. 231, 82^r. - Staat van Goed 26 oktober 1678.

10 december 1702 overlijdt, zien wij dat 15/32 van de molen in zijn handen zijn, slechts 1/32 wordt nog gepacht aan Pieter Steyaert ⁽⁸⁶⁾.

Uit de Staat opgemaakt op 8 juli 1705, bij het overlijden van zijn echtgenote, Jozijntje van Speybrouck, vernemen wij dat Jan Acke, tijdens zijn huwelijk eveneens de helft van de molen verworven had ⁽⁸⁷⁾. Blijkbaar kon Jan zich moeilijk als mulder handhaven. In elk geval stak hij in 1705 reeds diep in de schulden. De staat sloot met een nadelig saldo van 12 lb. 14 sch. 9 gr. Korte tijd nadien hertrouwde hij met Tanneke de Wevere, die echter reeds overleed op 3 juni 1708. Nu stak hij nog dieper in de schuld. Verschillende obligaties waren er oorzaak van dat de staat thans sloot met een nadelig saldo van 180 lb. 6 sch. 2 gr. ⁽⁸⁸⁾. Hierop besluit Jan Acke het muldersbedrijf en de zwaarbelaste molen definitief vaarwel te zeggen. Op 25 juni 1710 verkoopt hij zijn deel (de helft van de molen) aan Jan Braet en Pieter Goethals voor 1400 gulden ⁽⁸⁹⁾. Deze helft wordt op 20 maart 1715 opnieuw verder verkocht aan Jakob Sabodt fs Laureins, voor 183 lb. 6 sch. 8 gr. courant ⁽⁹⁰⁾, wat een verlies betekende t.o.v. van 1710. In 1715 was deze halve molen nog belast met een rente van 9 lb. 5 sch. ten profijte van Pieter Andries. Zoals wij hoger schreven was de wederhelft van de molen toen nog in handen van Pieter Acke fs Lukas. Blijkbaar ging het deze laatste ook niet al te zeer voor de wind, want op 17 april 1715 is hij gedwongen een rente van 232 lb. te nemen bezet op Kerkbrugmolen ten voordele van Gijzelbrecht van Damme ⁽⁹¹⁾.

Nog 15 jaar blijft Pieter Acke, mulder op Kerkbrugmolen. Ook dan zal hij de voor hem weinig renderende molen, trachten van de hand te doen. Een eerste poging op 1 september 1728 mislukt. Wel werd de volledige molen toen verkocht aan Judokus Bauwens fs Joris van Sleidinge voor 2800 gulden, maar daar de koper insolvent is, vervalt deze koop. Op 22 februari 1730 wordt hij opnieuw verkocht : ditmaal aan Joos Claeys fs Jan, sinds 1724 mulder op de Kattekeermolen te Sleidinge. De prijs is ondertussen gestegen tot 512 lb. 13 sch. 4 gr. courant, met daarbij een jaarlijkse cijns van 13 sch. 4 gr. ten voordele van het Wenemaershospitaal. Binnen een maand is de molen vrij ⁽⁹²⁾.

(86) R.A.G.-E. 234, f° 242v°. - Staat van Goed 10 januari 1703.

(87) R.A.G.-E. 235, f° 113r°. - Staat van Goed 8 juli 1705.

(88) R.A.G.-E. 236, f° 172r°. - Staat van Goed 10 april 1709.

(89) R.A.G.-E. 425, f° 73v°. - Verkoop 25 juni 1710.

(90) R.A.G.-E. 426, f° 193v°. - Verkoop 20 maart 1715.

(91) R.A.G.-E. 590, f° 156v°. - Berenting 17 april 1715.

(92) R.A.G.-E. 429, f° 244v°. - Verkoop 22 februari 1730.

Op 16 januari 1737 ging Joos Claeys een nieuwe rente aan van 300 lb. gr., sterk wisselgeld, met een jaarlijkse intrest van 15 lb. gr., om daarmee de voorgaande bezette rente van 232 lb. in te lossen ⁽⁹³⁾. Dit was een put maken om er een andere mee te vullen. Toch wist mulder Claeys het beter aan boord te leggen, dan zijn voorgangers, want reeds op 3 september 1757 slaagt hij er eveneens in deze zware rente in te lossen.

Wanneer Joos Claeys op 31 december 1774 overlijdt, laat hij aan zijn 11 kinderen een stevig fortuin na ⁽⁹⁴⁾. Zoals wij hoger zagen, kocht hij niet alleen de Kerkbrugmolen, die hij rentevrij wist te krijgen, maar daarbij nog een huis binnen Evergem-Dorp voor 2600 gulden. De molen zelf werd door Pieter-Antoon van Hove, meester-molenmaker te Desteldonk op 386 lb. 4 sch. 8 gr. geschat. Op Sleidinge, Eeksen bezat hij een bakkerij ter waarde van 90 lb. 16 sch. 8 gr. Zijn tweede echtgenote tevens houderigge, Anna-Theresia Beernaert, had het jaar tevoren 150 lb. van haar moeder geërfd. Verschillende personen stonden in het krijt voor levering van meel. Ook de inboedel en speciaal dan de juwelen bestaande uit een diamanten ring, een gouden kruis, een zilveren doos, een paar gespen en oorkingen, getuigen van een zekere welstand. Ook hier treffen wij 5 ezels aan, die de rosmolen moesten bedienen. Schulden zijn er buiten de traditionele begrafenis-kosten bijna niet, zodat de staat sluit met een batig saldo van 695 lb., een zeer hoog bedrag.

Het jaar nadien, op 25 mei 1775 staat Francies Claeys, zoon uit het eerste huwelijk van wijlen Joos Claeys en Joanna Goethals, bij vorm van uitgroting al zijn rechten op Kerkbrugmolen af voor de som van 56 lb. gr., op een totale waarde van 850 lb. gr. Hetzelfde doet eveneens de tweede dochter Joanna Claeys, op 7 mei 1764 gehuwd met Jozef Roels ⁽⁹⁵⁾.

Het is dan de oudste zoon uit het tweede huwelijk, Jakobus, die zijn overleden vader als mulder opvolgt en de molen pacht van zijn moeder. Pas op 2 juni 1775 gehuwd, sterft hij reeds op 18 augustus 1788 en laat een weduwe met 6 minderjarige zonen achter ⁽⁹⁶⁾. Blijkbaar had de zoon de bloeiperiode van de vader voortgezet. Hij bezit een belangrijk krediet bij verschillende personen voor levering van meel en maalloon ten bedrage van 120 lb. 19 sch. 8 gr. 6 den. par., daarbij nog 53 lb. 4 sch. 2 gr. van onzekere recuperatie. Er is een bedrag in kas van 35 lb. aan kontante penningen. De prijsij van de molen werd geschat op 50 lb. en de aan-gebrachte verbeteringen op 47 lb. 1 sch. 7 gr. Aan zijn moeder is de over-

(93) R.A.G.-E. 593, f° 151v^o. - Berenting 16 januari 1737.

(94) R.A.G.-E. 254, f° 193r^o. - Staat van Goed 24 mei 1775.

(95) R.A.G.-E. 441, f° 217r^o. - 25 mei 1775.

(96) R.A.G.-E. 261, f° 114v^o. - Staat van Goed 20 mei 1789.

ledene 1 ½ jaar molenpacht schuldig. Na aftrok van maalloon en meel bedraagt dit 42 lb. 10 sch. 9 gr. De totale kommer bedraagt 81 lb. 11 gr. Tegenover een totale baat van 536 lb. 9 sch. 3 gr. 6 d. par. betekent dit een batig saldo van 455 lb. 8 sch. 4 g. 6 d. par. Twee jaar nadien huwt zijn weduwe met *Jan Baptist Cornelis*, die aldus mulder wordt op Kerkbrugmolen tot omstreeks 1810 ⁽⁹⁷⁾. Eigenaar van de molen blijft evenwel de familie Claeys. Jan-Baptist Cornelis wordt als mulder-pachter opgevolgd door *Jakob Wytinck*, die wij in 1815 ⁽⁹⁸⁾ en in 1822 ⁽⁹⁹⁾ nog als dusdanig vermeld vinden. Ondertussen waren de eigendomsverhoudingen ook reeds enigszins gewijzigd. Na de dood van hun moeder, werd de molen gemeenschappelijk bezit van de kinderen Joos Claeys. Nadat Franciska en Koleta-Jozefa reeds vroegtijdig overleden waren en Frans, uit het eerste huwelijk, zijn deel had uitggroot gekregen, bleven nog over als deelgenoten Joanna x Jozef Roels, Marie, Pieter-Jan, Martinus, Ignatius en de kinderen van Jakob. Op 6 maart 1810 staat Pieter Jan Claeys, mulder te Sleidinge, zijn zesde deel af aan de 5 overige deelgenoten voor 550 F ⁽¹⁰⁰⁾. Een paar maand nadien is het de beurt aan de kinderen van wijlen Jakob Claeys : Jan-Baptist, François en Charles om hun vijfde deel in Kerkbrugmolen te verkopen aan Ignatius-Jan Claeys, bakker te Evergem voor 761, 90 F of 60 lb. gr. wisselgeld ⁽¹⁰¹⁾.

Op 9 maart 1812 tenslotte staan de overige deelgenoten Martin Claeys fs Joos, bakker te Evergem en Marie Claeys, We van Frans Dierkens, tevoren van Pieter van Hyfte, winkelierster te Ertvelde, gezamenlijk hun rechten af aan *Ignatius-Jan Claeys*, bakker te Evergem, voor 1580 F, die aldus alleen eigenaar wordt van de molen ⁽¹⁰²⁾. Korte tijd nadien sterft Ignatius Claeys. Zijn weduwe Angelika-Dominika Geers hertrouwt met *Pieter Eghels*, een Sleinse bakker, die aldus de nieuwe eigenaar van Kerkbrugmolen wordt. Op 4 juni 1822 wordt de molen onder de volgende bewoordingen te koop aangeboden : «Een Koornwindmolen met zijn staende en draeyende werken, berg, op- en afrede met het woonhuys en stallingen gestaen ende gelegen binnen de gemeente van Evergem wijk Kerkbrugge van ouds genaemt Kerkbrugmeulen groot over Erfven derthien Roeden zeven ellen metrique (13 a 7 ca) ofte achten tachtig Roeden aude Locaele maete paelende oost zuyd en west de hospicen

(97) G.E. - 16, F. 80. Bevolkingsregister 1798 ; 17, F. 80. Bevolkingsregister 1803.

(98) R.A.G.-D.E. 1815, F. 73.

(99) G.E. - 37, nr. 687.

(100) N.A. - Depot de Sagher, Not. De Reu, 6 maart 1810, nr. 12.

(101) N.A. - Depot de Sagher, Not. De Reu, 8 mei 1810, nr. 32.

(102) N.A. - Depot de Sagher ; Not. De Reu, 9 maart 1812, nr. 26.

Civil in Gend ende noord de straete» (103). De molen zou vrij komen op 1 juli 1822. Hij werd ingesteld op 2100 gulden door Jan Frans Eghels, bakker te Sleidinge. Op 18 juni 1822 werd hij toegewezen aan Jan-Baptist Colle, mulder te Wondelgem voor 2280 gulden. Laatstgenoemde kon echter de vereiste koopsom niet opbrengen. Aldus werd op 16 oktober 1822 de molen opnieuw opgeroepen, doch bij gebrek aan kopers bleef hij uiteindelijk aan de vroegere eigenaar.

Door het Hollands bestuur werd op 21 augustus 1822 een wet op het gemaal ingevoerd, die tenslotte met ingang van 1 januari 1830 opnieuw afgeschaft werd. Dit was de gelegenheid om aan de lokale besturen navraag te doen naar de plaatselijke molens. Voor Kerkbrugmolen putten wij hier de volgende gegevens uit : de molen is gelegen op 2500 m. van het dorpscentrum. Pachter en eigenaar somden wij tevoren op. Over Jacob Wytinck, toenmalige mulder, vernemen wij, dat hij een grondbelasting betaalt van 25,66 gulden sjaars, dat hij onbemiddeld is en dat de molen een omzet heeft van 90.000 ponden nederlands gemalen graan per jaar. Het was de geringste omzet der vijf toenmalige molens (104). De jaarlijkse konsumptie in broodgranen voor gans Evergem werd toen geraamd op 592.455 nederlandse ponden. De 5 molens samen verwerkten 570.000 pond.

Keren wij nu nog even terug naar onze Kerkbrugmolen. Op 19 december 1825 werd er tussen de toenmalige eigenaar Pieter Eghels, baasbakker te Evergem en Karolus de Clievère, opkomende pachter een huurkontraakt afgesloten, waaruit wij het volgende lichten (105) : de molen met woonhuis wordt gehuurd voor een termijn van 6 jaar, ingaande op meiavond 1826, tegen een jaarlijkse pachtsom van 210 gulden. De huurder is verplicht alle belastingen te betalen. Hij neemt al de staande, roerende en draaiende werken van de molen te zijnen laste. Zij werden geprezen door Augustinus Pisonnier, molenmaker te Sleidinge voor de som van 1921,56 gulden. Meerwaarde zal vergoed worden door de eigenaar, minwaarde op het einde van de termijn door de pachter. Het laatste jaar van zijn pacht mag de pachter geen nieuwe molensteen leggen zonder toelating van de eigenaar, zoniet zal hij eventuele vergoeding verbeuren.

Na het beëindigen van deze termijn verlaat Karel de Clievère de molen en wordt in 1834 als pachter opgevolgd door *Jan-Baptist Neyt*, zoon

(103) R.A.G. - Depot Huyghe, not. J. C. van Damme, 4 juni, 18 juni, 16 oktober 1822, nr. 40.

(104) G.E. - 37, nr. 687. - 2 oktober 1822.

(105) N.A. - Depot de Sagher, Not. P. Van de Velde, 19 december 1825, nr. 141.

van Guilielmus, komende van Wippelgemmolen, naderhand gehuwd met Franciska de Craene, waarbij hij 6 kinderen had ⁽¹⁰⁶⁾.

Rond dezelfde periode had er eveneens een wisseling van eigenaars plaats : bij erfenis kwam de molen in 1828 aan *Dominikus Geers*, onderwijzer te Oostakker ⁽¹⁰⁷⁾ en in 1859 bij verdeling aan *Karel De Visscher-Geers* geneesheer te Oostakker ⁽¹⁰⁸⁾.

Jan-Baptist Neyt overleed in 1862 en werd opgevolgd door zijn zoon *Pieter*, in 1864 gehuwd met *Filomena Standaert* ⁽¹⁰⁹⁾. Deze laatste slaagt er in bij zijn huwelijk op 8 juli 1864 de molen te kopen van *Karel de Visscher* en zijn echtgenote *Maria Geers*, voor 7500 F. ⁽¹¹⁰⁾. Kontant kan hij hierop 5500 F betalen. De rest, hetzij 4.000 F zal betaald worden binnen een termijn van 25 jaar, vervallende 8 juli 1889, mits een jaarlijkse intrest van 4 %. Wanneer *Pieter Neyt*, op 29 mei 1870 vroegtijdig overlijdt, zit zijn weduwe dus nog diep in de schulden. Dit blijkt overduidelijk uit zijn Staat van Goed, gepasseerd voor Notaris *Viktor Van de Velde* op 24 oktober 1870. Allereerst kunnen wij er uit opmaken dat het woonhuis bestond uit 2 kamers, een keuken, een achterkeukentje, een vout, een kelder en een zolder. Wij stellen eveneens vast dat er hier sprake is van een gemengd landbouw- en muldersbedrijf. Inderdaad *Pieter Neyt* bezat een koe, een paard met veulen, een muilezel, 3 varkens, 4 karren en 1 ploeg. De vruchten te velde werden op 950 F geschat. In totaal was er een baat van 4779,65 F. Dit kon evenwel niet opwegen tegen de nadelige verklaringen, die samen 10.507,93 F bedroegen. Daar de baten, behalve de kontante penningen en het maalloon niet konden gerealiseerd worden, was er in feite een tekort van meer dan 9.000 F. In een zulkdanige toestand kon de arme weduwe niet anders dan zo spoedig mogelijk hertrouwen. Dit gebeurde dan ook op 12 april 1871 met de vroegere muldersknecht *Constantinus Claeys*. Op 24 november 1881 evenwel, week de familie definitief uit naar Antwerpen ⁽¹¹¹⁾. De molen werd toen aangekocht en betrokken door *Petrus Kerckaert-Schamp*, die er in 1884 eveneens een stoommaalterij inrichtte ⁽¹¹²⁾. Vanaf 1887 werd zijn zoon *Gustaaf* er mulder ⁽¹¹³⁾. Samen met zijn 3 zusters erfde hij in 1900 de molen ⁽¹¹⁴⁾

(106) G.E. - Bevolkingsregister 1846, F. 80.

(107) Archief van het Kadaster, Gent. - G.E. - Beraadslaging Schepencollege n° 71. 16 augustus 1828.

(108) Archief van het Kadaster, Gent.

(109) G.E. - Bevolkingsregister 1866, F. 79.

(110) N.A. - Depot de Sagher, Not. V. van de Velde, 24 oktober 1870, nr. 69.

(111) G.E. - Bevolkingsregister 1880-90, F. 73.

(112) Archief van het Kadaster, Gent.

(113) G.E. -Bevolkingsregister 1880-90 F. 73 ; 1890-1900 F. 70.

en verkocht hem in 1925 aan zijn voormalige muldersknecht *Edward Dhondt*. Lang zou deze laatste de molen niet meer bedienen, want een stormwind in 1926 deed de oude houten windmolen ineenstorten en definitief verdwijnen.

* * *

Binnen Evergem-St-Baafs werd in 1645 een derde windmolen opgericht : de *Wippelgemolen*. De oorkonde van 23 januari 1646, waarbij Antonius Triest, bisschop van Gent, als Graaf van Evergem, de toelating geeft aan Jacques de Wulf en Lieven van Vooren een korenwindmolen op te richten te Wippelgem, mits een jaarlijkse cijnsrente van 5 lb. gr. en dit voor een periode van 27 jaar. is nog bewaard bij de huidige mulder, Kamiel Neyt (¹¹⁵).

Het zal aan de oprichters verboden zijn het graan te malen van personen op de westzijde van de Burggravenstroom en dit op straf van 60 lb. par. (¹¹⁶). In feite was zijn gebied aldus beperkt tot de inwoners van Over-het-Water en meer speciaal voor Wippelgem, daar de zuidelijke zijde van de wijk Over-het-Water door Kerkbrugmolen bediend werd.

Pas op 1 oktober 1676 wordt door Lieven van Vooren, een nieuwe termijn van 29 jaar als cijnspachter en eigenaar van Wippelgemmolen ingezet (¹¹⁷).

Wanneer Lieven van Vooren, de oude, mede-oprichter van de molen op 4 oktober 1677 overlijdt, worden de eigendomsverhoudingen zeer gekompliceerd (¹¹⁸). Tijdens zijn huwelijk was deze laatste eveneens in het bezit gekomen van de andere helft van Wippelgem. Samen met zijn kinderen Mattheus, Janneken, gehuwd met Pieter Steyaert, Lieven en Marie, gehuwd met Adriaan Reyniers, haatte hij de molen uit. Door het vroegtijdig overlijden van zijn kinderen Marie, gestorven op 8 mei 1676 (¹¹⁹) en Lieven, overleden op 29 maart 1677 (¹²⁰) hebben ook deze wezen recht op hun deel in Wippelgemmolen. Uit de Staat van Marie van Vooren, stellen wij vast dat haar man Adriaan Reyniers effectief de molen medebediende. Het sterfhuis heeft een aandeel in de meerwaarde van de

(114) Archief van het Kadaster, Gent.

(115) Onze hartelijkste dank gaat naar de heer Kamiel Neyt, mulder te Wippelgem die ons bereidwillig inzage verleende van dit belangrijk document.

(116) R.A.G.-B. 220.

(117) R.A.G.-B. 248. Rekening Grote Ontvang 1676.

(118) R.A.G.-E. 231, f° 64v°. - Staat van Goed 20 april 1678.

(119) R.A.G.-E. 231, f° 62v°. - Staat van Goed 20 april 1678.

(120) R.A.G.-E. 231, f° 63v°. - Staat van Goed 20 april 1678.

prijzij van de molen ten bedrage van 9 lb. 6 sch. 9 gr. ; er is een schuld in molenpacht ten bedrage van 10 lb. Ook in de staat van Lieven van Vooren, de jonge, vinden wij een post betreffende verachterde molenpacht.

Lieven van Vooren, de oude, bezat eveneens de herberg «de Hert» op Evergem-Dorp, waar zijn weduwe overleed in november 1683. Zij was toen nog eigenares van Wippelgemmolen, want de molencijns werd door haar betaald aan de ontvanger van het Bisdom Gent over de jaren 1681 en 1682 (¹²¹). Op 21 oktober 1682 evenwel had Pierijntje Pieters, We Lieven van Vooren, de oude, $\frac{3}{4}$ van de molen aan haar zoon Mattheus verkocht voor 76 lb. gr. (¹²²).

Na het overlijden van Janneken van Vooren in maart 1695 (¹²³) en haar echtgenoot Pieter Steyaert op 2 november 1699 (¹²⁴) vinden wij uitsluitend *Mattheus* als mulder-eigenaar terug (¹²⁵). In 1715 richt hij om de gedwongen werkloosheid tijdens windstille perioden uit te schakelen, een rosmolen op, waarvoor hij een nieuwe cijns van 4 sch. 8 gr. moet betalen (¹²⁶).

Voor de eerste maal wordt hier tevens zijn zoon *Pieter* als mede-eigenaar vernoemd. De familie van Vooren wijkt ondertussen uit naar Wondelgem en *Jakobus de Poorter*, zoon van de Doornzeelse mulder Abraham (zie verwantschapstabel de Poorter) huurt Wippelgemmolen van omstreeks 1720 tot 1756.

Dat de familie van Vooren zich ondertussen opgewerkt had tot de bezittende klasse, moge blijken uit de Staat van Goed van Pieter van Vooren, overleden te Wondelgem op 3 oktober 1725 (¹²⁷).

De vijf wezen waren toen gerechtigd in 15 partijen land en een hofstede te Wippelgem, aankomend van grootvaders zijde en 14 partijen land en bezette renten te Evergem en Wondelgem gemeenschappelijk door de ouders verworven tijdens hun huwelijk. Ook de totale baat der roerende goederen overtrof met 291 lb. 3 sch. 1 gr. 5 den., de nadelige verklaringen.

Na de dood van hun grootvader Mattheus van Vooren, overleden te Wondelgem op 15 januari 1732 (¹²⁸), komen de weduwe van Pieter van Vooren, Lievijne Slock, ondertussen hertrouwd met Joris Goethals, en

(121) R.A.G.-E. 232, f° 14r^o. - Staat van Goed 11 oktober 1684.

(122) R.A.G.-E. 419, f° 145v^o. - Verkoop 2 oktober 1682.

(123) R.A.G.-E. 234, f° 23r^o. - Staat van Goed 25 september 1697.

(124) R.A.G.-E. 234, f° 149v^o. - Staat van Goed 16 juni 1700.

(125) R.A.G.-B. 267 - B. 283. Rekeningen Grote Ontvang Evergem 1699-1716.

(126) R.A.G.-B. 284. Rekening Grote Ontvang Evergem 1717.

(127) R.A.G.-E. 306, nr. 43. Staat van Goed 3 oktober 1725.

(128) R.A.G.-E. 241, f° 182r^o. - Staat van Goed 21 mei 1732.

Wippelgemolen,
vanaf de zuidzijde gezien

haar kinderen in het volle bezit van deze goederen. Wij vernemen er nog nog uit dat Jakobus de Poortere een molenpacht betaalt van 25 lb. gr. — in 1744 reeds 26 lb. — en dat het draaiende werk van de molen geprezen werd op 146 lb. 15 sch.

Op 16 juli 1742 kreeg Marianne van Vooren fa Pieter, gehuwd met Pieter Deuninck fs Jan bij onderlinge verkaveling de helft van Wippelgemolen in haar bezit ; de andere helft bleef aan haar moeder Lievejine Slock. Op deze helft neemt Pieter Deuninck een zware hypotheek van 150 lb. gr. wisselgeld, ten profijte van de priorin van het Klooster der Predikeressen. ⁽¹²⁹⁾.

Deze zwaar gehypothekeerde molen wordt door de beide eigenaars Joris Goethals en Pieter Deuninck op 23 februari 1756 voor 4000 gulden verkocht aan *Livinus Neyt fs Jan* ⁽¹³⁰⁾.

(129) R.A.G.-E. 594, f° 204 r°. - Berenting 29 mei 1744.

(130) R.A.G.-E. 455, f° 163r^o. - Verkoop 23 februari 1756.

De koper zal er in gebruik van komen op 1 mei eerstvolgend. Reeds op 3 mei 1756 lost hij de rente van 150 lb in ⁽¹³¹⁾.

Livinus Neyt, de stamvader van het Evergemse muldersgeslacht (zie verwantschapstabel) overlijdt op 4 april 1767 en laat een weduwe met 6 minderjarige kinderen achter ⁽¹³²⁾.

Naast de molen met een partij land, had Lieven tijdens zijn huwelijk nog 4 andere partijen gekocht, die evenwel bezet waren met twee losrenten, samen ten belope van 350 lb. gr. De totale baat van zijn Staat beliep 310 lb. 17 sch. 10 gr., waarvan veruit het voornaamste deel ingenomen werd door het draaiende werk van de molen dat op 163 lb. 5 sch. 4 gr. geprezen werd. In de stallingen treffen wij 2 koeien, 1 rund, 1 kalf, 4 ezels en 2 lopers (jonge varkens) aan, wat er op wijst dat ook Lieven Neyt op bescheiden schaal aan veeteelt deed. Bepaald veel schulden zijn er eigenlijk niet : een obligatie van 35 lb., en 3 jaar verachterde windcijns aan het Bisdóm Gent zijn de voornaamste posten. De staat sluit met een batig saldo van 187 lb. 9 sch. 6 gr.

Samen met haar aankomende zoons weet de achtergebleven weduwe, Maaiken de Wilde, er zich prachtig doorheen te slaan. Wanneer zij op haar beurt op 25 januari 1778 overlijdt, staan de zaken er heel wat gunstiger voor ⁽¹³³⁾. Op 11 jaar tijd is het onroerend bezit met een partij meers aangegroeid, en is de totale baat gestegen tot 343 lb. 10 sch. 6 d. en daar er bijna geen schulden zijn, is er een overschot van 331 lb. 4 sch. 10 gr.

Vermelden wij verder nog dat de rosmolen, waarvoor een aparte cijns van 4 sch. 8 gr. diende betaald, afbrandde in 1787 en voorlopig niet meer werd opgericht ⁽¹³⁴⁾. Ondertussen waren twee der zonen *Guilielmus* en *Louis* gehuwd ⁽¹³⁵⁾. De ouderlijke bezittingen bleven evenwel tot 1 augustus 1811 in gemeenschap. Pas dan had de definitieve verkaveling plaats ⁽¹³⁶⁾.

Kavel A, toebehorend aan Guilielmus Neyt, omvatte de westkant van een behuisde hofstede aan Wippelgembbrug, de helft van het molenstuk, de noordkant van het klein molenstuk, de noordkant van de partij «den bosch», nog een meers achter Meintjensgoed en een ettingmeers in de Kouwenbroeken.

Kavel B aan Ludovikus Neyt, omvatte de andere helft der hogergenoemde stukken, met dien verstande dat B aan A 239,44 F of 22 lb. gr.

(131) R.A.G.-E. 594, f° 204r^o. - Randnota.

(132) R.A.G.-E. 252, f° 131r^o. - Staat van Goed 29 juli 1767.

(133) R.A.G.-E. 256, f° 38r^o. - Staat van Goed 30 september 1778.

(134) R.A.G.-B. 330. - Rekening Grote Ontvang Evergem 1790.

(135) G.E. - Bevolkingsregister 1798 F. 28, F. 29.

(136) Stuk in privaat bezit bij Kamiel Neyt. Voor de inzage ervan hartelijke dank.

courant moet opleggen. De molen zelf blijft gemeenschappelijk, samen met de nieuwopgerichte rosmolen. Van nu af tot 1895 zal Wippelgemolen door twee families uitgebaat worden.

Een vragenlijst van 28 september 1818 licht ons in, hoe te Evergem het maalloon berekend werd ⁽¹³⁷⁾. Het maalrecht wordt in natura betaald door de landbouwers en in speciën door de burgers, de bakkers, de brouwers en de brandewijnstokers. In natura bedraagt dit recht 6 kg per hl rogge of tarwe. Aan de mulder wordt verder nog 1 kg afval per hl toegestaan. In speciën bedraagt het tarief 25,71 cent per hl voor de rogge en 30 cent per hl voor de tarwe. Het gemeentebestuur zal er naar streven, de betaling in in natura, die gemakkelijk tot onregelmatigheden aanleiding kan geven, te vervangen door betaling in speciën.

In de vragenlijst van 2 oktober 1822 vernemen wij nog het een en ander over onze molen ⁽¹³⁸⁾. Wippelgemolen bevindt zich op 3750 m. van het dorpscentrum. Het fortuin van de eigenaars Louis en Guillaume Neyt wordt op middelmatig geschat. De jaarlijkse belasting bedraagt 29,53 fl en de omzet 110.000 nederlandse pond.

Wanneer Louis Neyt fs Livinus op 8 januari 1825 overlijdt, wordt de nalatenschap onder zijn 9 kinderen verdeeld ⁽¹³⁹⁾.

De totale inboedel verzameld in de keuken, de kamer, het achterhuis, de kelder, de zolder, het voutje, het klein kamertje, de schuur en op het hof wordt op 1655,84 gulden geprezen. Hierin zijn eveneens begrepen de helft in een paard, 3 melkkoeien, 1 rund en 1 kalf, de helft in 3 ezels en een stuk lijnwaad op het weefgetouw.

De kontante penningen belopen 4681,02 gulden, een belangrijke som voor die tijd. Louis Neyt is eveneens als geldschieder opgetreden : Pieter Grijp is hem 41,14 gulden schuldig voor geleend geld, Livinus de Zutter, pachter van het Goed te Woestijne, 127,77 gulden, Jan-Baptist van Vooren 372 gulden, Livinus Schauvliege 243,77 gulden, de weduwe en kinderen Macharius Casteels 74,57 gulden, Pieter Frans van de Velde 43,72 gulden en Jakobus de Craene 43,72 gulden. Samen met het bedrag der landpachten en dat der kontante penningen, beloopt dit tegoed 5924,59 gulden. De onroerende goederen bestaande uit 14 partijen land, een woonhuis en de helft van de molen toen op 1700 gulden geschat, belopen gezamenlijk 12.620 gulden. Daar molen en huis in gemeenschappelijk bezit met Guilielmus Neyt, belast zijn met een eeuwige rente van 1800 gulden, dient hier dit bedrag over de helft of 900 gulden afgetrokken, wat betekent dat

(137) G.E. - 37, nr. 25. Briefwisseling 28 september 1818.

(138) G.E. - 37, nr. 687. Briefwisseling 2 oktober 1822.

(139) N.A. - Depot de Sagher, Not. Pieter van de Velde, 1825, nr.120.

het globaal netto-bedrag der onroerende goederen van Louis Neyt 11.720 gulden bedraagt. Tellen wij nu de drie posten samen dan beloopt het ganse fortuin van Louis Neyt, 19.298,45 gulden. Wat ons in deze verkaveling verder interesseert is, dat de helft van de molen toegewezen wordt aan Engelbertus Neyt, die samen met zijn broer Gerard, de molen later zal uitbaten.

Door het overlijden van Guilielmus, broer van Louis, op 24 januari 1855 en het vertrek van diens beide zonen Louis en Jan-Baptist, respectievelijk in 1816 naar Belzelemolen en in 1854 naar Kerkbrugmolen, zijn de beide zonen van Louis : *Engelbertus en Gerardus Neyt*, ook in het bezit gekomen van de andere helft van Wippelgemmolen ⁽¹⁴⁰⁾, die zij op hun beurt, nu elk voor de helft zullen gebruiken.

Beide broers zijn ondertussen gehuwd. Deze toestand zal ongewijzigd blijven tot bij het overlijden van Engelbertus Neyt op 31 december 1865 ⁽¹⁴¹⁾. Het jaar daarop besluit de overlevende deelgenoot Gerard Neyt, de houten windmolen te slopen en te vervangen door een nieuwe stenen windmolen. Hij werd gebouwd op een hoge berm, waarin een ruime onderkamer werd opgetrokken, zodat de molenaar en zijn cliënten gemakkelijk met paard en kar konden binnenrijden, zonder nuttige ruimte te moeten prijsgeven. Deze stenen molen, zoals wij hem nu nog kunnen zien,

Wippelgemmolen met Burggravenstroom

(140) G.E. - Kadastrale legger 1855.

(141) G.E. - Burgerstand-Overlijdens 1865.

zij het dan in erg vervallen toestand, is gebouwd met beweegbare kap naar het model van Doornzelemolen (1839). De bouwstenen werden vanuit Langerbrugge op platte schuiten overgeladen in de Burggravenstroom en gelost aan de aard of aanlegplaats van de molen nabij Wippelgembrug.

Na het overlijden van de We Engelbert Neyt op 30 mei 1868, werden haar bezittingen onder de twee kinderen verdeeld, waarbij de helft van de molen, gebouwd in gemeenschap met Gerard Neyt, toekwam aan *Ivo Neyt*.

De helft van deze nieuwgebouwde molen werd toen geschat op 8000 F ⁽¹⁴²⁾.

In 1870 werd er een *stoomtuig* geplaatst, de eerste stap naar de mechanisatie, die van nu af de rosmolen overbodig maakte ⁽¹⁴³⁾. Na het overlijden van Gerard Neyt in 1876, volgt de enige overlevende zoon Jakob-Frans hem op als mulder, doch het is pas in 1887 dat de molen in gemeenschappelijk bezit komt der beide neven *Ivo* en *Jakob Frans* ⁽¹⁴⁴⁾. Tussen die twee boterde het blijkbaar niet al te best; misschien wilde elk van beiden het laken teveel naar zijn kant trekken. Het kwam zelfs zo ver dat Jakob Frans een tweede molen dreigde op te richten indien hij de volledige zeggingschap over de bestaande niet kreeg. Het eindigde hiermee dat Ivo Neyt zijn deel verkocht aan Jakob-Frans voor 12000 F en dat Ivo met zijn gezin het jaar nadien vertrok naar Zelzate ⁽¹⁴⁵⁾.

Van deze triomf konden Jakob-Frans en zijn echtgenote Julie Hollebosch niet lang genieten, want beiden overleden reeds in 1898 ⁽¹⁴⁶⁾.

Als oudste en enige zoon bleef de 22-jarige *Kamiel* als opvolger van zijn vader over. Tijdens zijn lang leven is het hem beschoren als laatste telg — *Kamiel* is jonggezel — van het muldersgeslacht Neyt, in het stamhuis zelf, waar zijn betovergrootvader Livinus zich in 1756 kwam vestigen, de op- en neergang van het aloude muldersbedrijf op de voet te volgen. Met weemoed denkt Kamiel terug aan de gouden tijd vóór de eerste wereldoorlog, toen de konkurrentie der elektrische maalderijen zich praktisch nog niet voelen liet. Ook tussen de twee wereldoorlogen kende hij nog goede jaren. Onmiddellijk na de meidagen 1940 liet Kamiel de molen nog draaien. Maar de draaiende wieken alarmeerden al te zeer de ijverige voedselkontroleurs. Hierop besloot de mulder de molen stil te leggen, voorlopig... maar het werd definitief.

(142) N.A. - Depot de Sagher, Not. E. Beernaert, 1868, nr. 85.

(143) Archief van het Kadaster, Gent.

(144) Archief van het Kadaster, Gent.

(145) De meeste van deze inlichtingen werden mij verstrekt door Kamiel Neyt, huidige mulder-eigenaar, waarvoor wij hem van harte danken. Zie eveneens Archief van het Kadaster, Gent.

(146) G.E. - Bevolkingsregister 1890-1900, F. 1187.

Sinds de laatste wereldoorlog is elk landbouwbedrijf van enig belang met een eigen elektrische maalderij uitgerust en kleinere bedrijven worden regelmatig bezocht door reizende elektrische maalderijen. Het tijdperk der windmolens is definitief voorbij. Aan deze evolutie van de tijd is ook Wippelgemmolen niet kunnen ontsnappen .

Sinds staat de stenen reus er nog onbeweeglijk. Wel worden er lofwaardige pogingen aangewend om hem te klasseren en te restaureren. Het wordt hoog tijd. De kap steekt reeds vol gaten en de onttakeling is niet meer te stuiten. Alleen de stenen romp is nog intact.

«Het is onbegrijpelijk» zucht de thans 84-jarige Kamiel «dat in één mensenleeftijd een zulkdanig kapitaal volledig waardeloos is geworden».

* * *

Op de wijk Belzele, onder de heerlijkheid Vinderhoute, bevonden zich eveneens twee windmolens, waarvan de *Belzelemolen* de oudste en belangrijkste was. Nopens zijn oorsprong zijn we heel slecht ingelicht.

De Potter en Broeckaert beweren naar een ontoegankelijke bron, dat de molen pas in 1504 zou opgericht zijn ⁽¹⁴⁷⁾.

Oudere vermeldingen van Belzele-molen vonden wij echter reeds in 1439, toen hij gedeeltelijk in bezit was van *Jehane Poels, We Jan Goethals* ⁽¹⁴⁸⁾.

Verder spreekt De Potter eveneens over een oliewindmolen, die in 1405 door Zeger Pannecoucke zou opgericht zijn ⁽¹⁴⁹⁾.

Mogelijk is er een zekere verwarring tussen beide molens ontstaan. Van de oliemolen hebben wij evenwel nooit enig spoor gevonden.

In 1504 gaf graaf Laval, heer van Vinderhoute, aan Jan van der Hasselt en Pieter van Wetteren vergunning om een molen op te richten, met recht van vrije maalderij, mits een jaarlijkse cijns van 1 mud rogge. Nog in een ordonnantie van 1664 wordt dit recht van de heer duidelijk bepaald : «Ende alsoo de ondersaten ende personen woonende op de heerlichede van Vinderhaute ende Merendree inghevolghe vanden denombremente vande selve heerlichede ghehouden syn *haerlieder graenen te doen ende laeten maelen op de meulens van den heere ter causen van syne vrye maelderye*, op peyne van by den ghenen de contrarie doende te verbeuren. telcker reyse drye ponden parisis, metsgaders confiscatie vanden sack ende graenen, soo wort by desen an een ieghelycken gheordonneert,

(147) F. DE POTTER & J. BROECKAERT. *Geschiedenis der Oostvlaamsche Gemeenten*. Evergem, p. 21. Gent 1865.

(148) S.A.G. - Reeks 301/35 f° 85r°. - 14 januari 1439 n.s.

(149) DE POTTER. *Evergem*, p. 22.

tselve precyselyck t'achtervolghen, op de selve boete ende verbeurte, waervan den aenbringher prouffycyteren sal het derde...». (150).

In 1536 was de eigenaar-gebruiker van de molen *Filiip de Baerdemaecker*. Volgens het penningkohier van 1571 is de molen in bezit van de *We Joos de Baerdemaecker*. Het mulders- en landbouwbedrijf waren hier nauw aan mekaar gekoppeld en wij twifelen er zelfs aan of het eerste hier als hoofdberoep gelden kon. De *We Joos de Baerdemaecker* baatte immers een landbouwbedrijf uit van 21 ha, op één na het grootste van gans Belzele, waarvan slechts 5 ha pachtland en 16 ha eigendom. In de totale taksatie maakt het bedrag van de molen slechts 27 % uit (7 lb. op 25 lb. 13 sch.), terwijl bij de andere mulders, de molen het leeuwendeel van de aanslag vertegenwoordigt. Zij gebruiken bijna geen landbouwland (151). Wij leren de familie de Baerdemaecker kennen als één der voornaamste van het XVIe eeuwse Belzele.

In 1574 liggen de verhoudingen enigszins anders : het landbouwbedrijf blijkt op naam te staan van de *We Joos de Baerdemaecker* (152) terwijl de molen afzonderlijk op de twee zonen *Lieven* en *Bartholomeus* gesteld is. De aanslag is eveneens met 1 lb. verhoogd (153).

Korte tijd nadien koopt *Bartholomeus* het deel van zijn broer en wordt dus volledig eigenaar van de molen (154).

Ook *Bartholomeus de Baerdemaecker* zal met zijn familie in de chaos der geuzentroebelen ten onder gaan. Reeds vóór 1586 is hijzelf en zijn echtgenote overleden. De 3 achtergelaten weesjes staan onder voogdij van *Lieven de Baerdemaecker*, zijn broer en *Pieter Temmerman* (155).

De eerste echo van Belzele-molen, die wij na de troebelen opvangen, is van 1601. *Bartholomeus van Wildero* wordt dan als «meulenaere tot Belzele» vermeld (156), maar dat is dan ook alles.

Korte tijd nadien wordt de molen gezamenlijk bezit van *Joos Blanckaert* en *Joos de Poorter*. Eerstgenoemde verkoopt op 13 januari 1614 zijn deel aan zijn medevenoot met daarbij «zekeren steert ende ouden staeck ligghende te Wesbekē voor zo vele alle de zelve hauten hem vercoopere

(150) D. BERTEN. — *Coutumes des Seigneuries enclavées dans le Vieuxbourg de Gand*. p. 691. Brussel 1904.

(151) S.A.G.-P.E. 1571, f° 18r^o, 61r^o.

(152) S.A.G.-P.E. 1574, f° 20r^o, 81v^o.

(153) S.A.G.-P.E. 1574, f° 92v^o.

(154) R.A.G.-E. 225, f° 49v^o.

(155) R.A.G.-E. 225, f° 49v^o ; 226, f° 13v^o ; 227, f° 39r^o.

(156) R.A.G.-E. 59, f° 157r^o.

annegaen». Dit alles voor een bedrag van 400 gulden met daarbij 6 lb. gr. voor een hoofdkleed aan de vrouw en de dochter van de verkoper ⁽¹⁵⁷⁾.

Enkele maanden nadien op 23 juli 1614 verkoopt Joos de Poorter fs Joos de ganse molen aan *Pieter Goethals fs Gerolf* voor 1000 karolusgulden ⁽¹⁵⁸⁾. De lasten waarmede deze molen bezwaard is, bestaan uit een cijnsrente van 6 zakken rogge jaarlijks, gaande uit de wal, ten profijte van de heer van Vinderhoute, 12 gr. voor de ontvanger (verzetgeld) en 4 lb. voor een hoofdkleed.

Pieter Goethals wordt als mulder-eigenaar door zijn zoon *Jan* opgevolgd tot 1653, datum van zijn overlijden ⁽¹⁵⁹⁾. *Jan* overleefde aldus zijn zoon *Pieter*, die samen met hem de molen bedreef, maar reeds overleed in 1649 ⁽¹⁶⁰⁾.

Deze laatste was gerechtigd in delen van de ros- en windmolen te Belzele en in 1/6 van Hondekensmolen te Sleidinge, wijk Hooiwege. *Cornelia Goethals fs Andries*, weduwe van *Pieter Goethals fs Jan*, hertrouwde met *Jan van Hecke*. Bij het overlijden van hun patemele grootouders *Jan Goethals* en *Jozijntje Heckstil*, ontvingen de wezen van *Pieter Goethals* verschillende partijen land. De delen in Belzele-molen bleven evenwel gemeenschappelijk bezit ⁽¹⁶¹⁾. Samen met zijn zwager *Gerard Goethals fs Jan* baat *Jan van Hecke* nu de molen uit ⁽¹⁶²⁾.

Gerard Goethals overleed vóór 1680. Zijn kinderen blijven nog in onverdeeldheid, want bij het overlijden van *Tanneken Goethals fa Gerard*, gehuwd met *Joos Steyaert*, wordt op 20 september 1681 door meester *Jan van den Bossche*, molenmaker, de molen van Belzele geprezen, opdat *Jan Goethals fs Gerard* het recht van zijn overleden zuster in de molen zou kunnen afkopen. De prijzij geeft een inventaris van de molen, die wij hier integraal overnemen : «eerst de onderplaete met haere blocksels. De upperplaete met haer blocksels. Item den Staeck metten zetel, de onderste maene metten Stropbandt. Item beede de voechauten ghesloten met ijseren bauten. Item beede de Saelbalcken, ghesloten met yseren bauten. Item den steegher met zijn trappen. de hanghelhauten met beede de Loopstocken. Item den steirt met het Calf ende yseren bauten. Item den ondersten zolder met het bert ende naeghels. Item het cleen steegherken met zijn trappen. Item den

(157) R.A.G.-V. 99, f° 86v°. - Verkoop 13 januari 1614.

(158) «eene coorenwintmuelene als hem competeert metten beerghe daer up ende afrede ende andere toebehoorten mitsgaders de hauten rontomme den Wal van dien ligghende ende zekeren ouden staeck ligghende te Westbeke». R.A.G.-V. 99, f° 96r°.

(159) R.A.G.-S. 764, f° 69r° ; 765, f° 222v°.

(160) R.A.G.-V. 65, nr. 14. Staat van Goed 24 maart 1649.

(161) R.A.G.-V. 65. Staat van Goed 24 september 1653.

(162) R.A.G.-V. 65, nr. 17. Staat van Goed 7 juni 1657.

steenbalck met zijn maene. Item den wintpeulm met het Creupel ghespan. Item den yserbalck. Item den Steunbalck. Item den pinnebalck. Item het waeyghespan met den priem. Item gheheel de vurst van de dacklijste oppewaerts kepers ende bert, ghedeckt met hauten Schaillien, Item gheheel den vierkanten kocker te wetene beede de platte syen met zijn bert. Item den Wintweech met zijn balcxkens ende bert ende ghedeckt met hauten schaillien. Item den voorwech met zyn bert. Item de deure met het Slot ende cradel. Item het hauterken vooren ande meulen, den oppersten solder metten Steenbeke. Voorts de rosmeulen. Eerst beede de platte zyen met haer plaeten ende dacklijsten. Item den achterweech mette plaeten ende coppelbalck. Item den voorwech plaete, coppelbuer ende de deure. Item de vurst mette kepers, latten, stroodack. Item het Steenbedde. Item den moerbalck Steegherken. Bedraegende den zelve prijs tsaemen naerdien elck stuck separatelick is gheestimeert ter so(m)me van een hondert vijf en tachtentich ponden ende acht groo(te)n. midtsgaders hebbe ook gheestimeert den beirch daerop de zelve meulen is staende die in prijse bedraecht ter so(m)me van acht ponden groo(te)n» (163). De totale waarde van de molen bedroeg dus 193 lb. 0 sch. 8 gr.

Aan de andere kant zien wij hoe Jozijrtje Goethals, gehuwd met Jan Criel, op 7 mei 1690, voor meester Filiep Frigael, openbaar notaris te Gent, haar deel in Belzele-molen afstaat voor 28 lb. gr. (164).

Aldus kwam de ene helft van de molen in handen van Gerard's kinderen, *Jan* en *Frans Goethals* en de andere helft aan *Andries Goethals*, zoon van Pieter en neef der voorgaande (Zie verwantschapstabel Goethals I).

Jan en Frans sterven beiden vroegtijdig. De eerste in juni 1698. Zijn weduwe, Lievijne van Hecke, blijft met 5 minderjarige kinderen achter (165).

De 5 wezen behouden hun aandeel in de 7/15 van Belzelemolen. Zij moeten nog een gedeeltelijke pacht betalen aan Frans Goethals. Daar er slechts een kommer is van 21 lb. 16 sch. 3 gr., beloopt het batig saldo 64 lb 6 sch. 6 gr.

Frans Goethals sterft op zijn beurt te Belzele op 25 februari 1700 (166). Hij was gehuwd met Petronalla de Scheirdere fa Joris, dochter van een aloud muldersgeslacht, dat molens bezat te Sleidinge (Kattekeermolen) en te Knesselare, nabij de kerk. De helft van de molen, die gezamenlijk in bezit was der weduwen Jan en Frans Goethals werd toen geprezen op

(163) R.A.G.-V. 123. Prijsij 20 september 1681.

(164) R.A.G.-V. 123. Verkoopij 7 mei 1690.

(165) R.A.G.-V. 56, f° 134v^o. - Staat van Goed 25 september 1698.

(166) R.A.G.-V. 56, f° 157r^o. - Staat van Goed 13 mei 1700.

36 lb. 15 sch. 8 gr. Ook deze staat sluit met een boni van 36 lb. 16 sch. 1 gr.

De mulders-gebruikers van de molen waren toen *Andries Goethals*, hoger vernoemd voor de helft en *Jan van Hecke fs Pieter*, eveneens voor de helft. In het Landboek van Belzele werd de molen toen getakseerd op een waarde van 9 gemeten (\pm 4 ha) landbouwland (¹⁶⁷).

Dat Belzele-molen overigens in geen schitterende materiële toestand verkeerde, moge blijken uit het feit dat hij niet bestand was tegen de stormwind van 8 december 1703, die de molen bijna totaal vernietigde (¹⁶⁸).

De weduwe en wezen van Jan Goethals, die financieel in de onmogelijkheid verkeren, de molen behoorlijk te herstellen, verkopen hun deel (2/28 van de molen) aan de weduwe Frans Goethals, ondertussen getrouwd met Jan van Hecke, voor 5 lb. gr. Deze laatsten bezaten trouwens reeds 12/28 van de molen.

Andries Goethals, bezitter van de andere helft, verkoopt op 1 maart 1711 zijn deel aan de heer van Vinderhoute (¹⁶⁹), zodat van nu af de toenmalige mulder Jan van Hecke, de ganse molen in gebruik heeft, voor de helft als pachter en voor de helft als eigenaar.

Jan van Hecke sterft op 14 januari 1714 en Petronella de Scheidere wordt voor de tweede maal weduwe (¹⁷⁰). Tijdens dit huwelijk was er nochtans orde geschapen in de ingewikkelde verdelingskwestie van Belzele-molen. De ene helft was stevig in handen gekomen van Jan van Hecke. Hierbij dienden nog 5 nieuw-aangekochte partijen land gevoegd. Er was zelfs een nieuwe keuken aangebouwd op 1 mei 1711. De totale huisraad der beide kamers bedroeg 34 lb. 11 sch. 2 gr. In de woonkamer hingen 8 hespen, was er een volledige haarduitrusting, en stonden nog twee spinnewielen. Jan van Hecke was ook gelijktijdig boer. In zijn stallingen bevonden zich een zwarte koe, een vaars en een varken en op zijn erf liep een haan met 6 hennen. Op zijn beide voorraadzolders lagen 20 zakken boekweit, en 2 ½ zakken tarwe opgestapeld. In de molen zelf bevonden zich 3 zakken rogge en 2 zakken boekweit. De helft van de draaiende werken van Belzele-molen werd toen op 69 lb. 19 sch. 4 gr. geprezen door Lieven van Damme. Schulden waren er niet heel veel, zodat de staat met een batig saldo van 132 lb. 16 sch. 2 gr. 6 d. kon afsluiten.

(167) R.A.G.-V. 183, f° 214r°.

(168) R.A.G.-V. 110, f° 29v°. Verkoop 31 januari 1704.

(169) R.A.G.-V. 59, f° 216v°.

(170) R.A.G.-V. 57, f° 93r°. - Staat van Goed 18 maart 1714.

Wegens de ongunstige tijdsomstandigheden vroeg de heer van Vinderhoute, die naast de helft van Belzele-molen ook Kuitenbergmolen in bezit had, in 1715 belastingvermindering voor beide molens ⁽¹⁷¹⁾.

Na de dood van haar tweede man, trouwde Petronella nog een derde maal, ditmaal met *Marten Monnaers*, mulder op Kuitenberg, die nu naar Belzele-molen kwam. Wanneer zij zelf op 31 oktober 1736 overleed, waren de beide kinderen uit het derde huwelijk verwekt, respectievelijk 21 en 19 jaar oud ⁽¹⁷²⁾.

Tijdens deze drie huwelijken was het onroerend bezit voortdurend gestegen. Maar ook de meubelen en huisraad getuigen ervoor, dat er meer welstand heerst in het muldersgezin. Er is een speciale weefkamer aan toegevoegd; in de stallen staan er thans 3 koeien en een vaars en op het erf is er nu een «duivekeet» en een «biekot».

Zeer veel personen staan in het krijt bij Marten Monnaers voor levering van meel. Hierbij worden nog 24 lb. 17 sch. 5 gr. niet in rekening gebracht, wegens moeilijke rekuperatie. Het liggende geld bedraagt 71 lb. 4 sch. 3 gr., een hoog bedrag voor die tijd. Heel veel schulden zijn er niet. Er dient wel pacht betaald aan Mevrouw van Vinderhoute voor de helft van de molen. Tenslotte is er een batig saldo van 210 lb. 15 sch. 7 g. 6 den.

Bekijken wij thans nog eens, meer speciaal, deze helft van Belzele-molen in handen der heren van Vinderhoute. Door het overlijden van Guillaume le Poyvre, heer van Vinderhoute, op 28 januari 1736, bleef de helft van de molen in gemeenzaamheid aan zijn 2 kinderen: Marie-Anna Thérèse le Poyvre, gehuwd met Jr Charles Guillaume Allegambe en Caroline Joanne le Poyvre, nog onder voogdij ⁽¹⁷³⁾. Enkele maanden later werd die gemeenzaamheid opgeheven en kwam de helft van de molen aan Mevrouw Isabelle-Thérèse Wouters, douairière van Jr Guillaume le Poyvre, als moeder en voogd van mej. Caroline-Joanne le Poyvre ⁽¹⁷⁴⁾.

Opnieuw enkele jaren later, op 1 april 1745 bekomt Mevrouw van Vinderhoute, het derde vierde van Belzele-molen in eigendom, door ruiling van een partij land van 80 roeden te Merendree en opleg van 133 lb. 6 sch. 8 gr. aan Marten Monnaers en zijn tweede echtgenote, Joanna de Cuyper ⁽¹⁷⁵⁾.

Marten Monnaers overlijdt op 5 januari 1756. Hij wordt als mulder opgevolgd door *Thomas van Steenberge*.

(171) R.A.G.-O. 1226.

(172) R.A.G.-V. 59, f° 123v^o. - Staat van Goed 17 januari 1737.

(173) R.A.G.-V. 59, f° 216v^o. - 1 augustus 1741.

(174) R.A.G.-V. 59, f° 226r^o. - 17 oktober 1741.

(175) R.A.G.-V. 113, f° 113v^o. - 1 april 1745.

Nog enkele jaren later, precies op 18 oktober 1759, slaagt de heer van Vinderhoutte, Jan François Graaf van Carnin en Staden, gehuwd met Caroline-Joanne le Poyvre, er eindelijk in, gans de molen in te palmen. Inderdaad het laatste vierde wordt hem verkocht door de weduwe van Jan van Hecke fs Jan, kind uit het tweede huwelijk van Petronella de Scheidere, voor 150 lb. gr. courant ⁽¹⁷⁶⁾. Van nu af zijn de beide Belzeelse molens volledig in handen van de plaatselijke heer.

Thomas van Steenberge verlaat Belzele-molen in 1771 en wordt als pachter opgevolgd door *Jan-Baptist van Hecke*, zoon van wijlen Gillis, mulder op Kuitenbergmolen van 1730 tot 1742 en kleinzoon van Jan, mulder op Belzele-molen van 1700 tot 1714 (Zie verwantschapstabel van Hecke).

Jan-Baptist van Hecke overlijdt reeds op 21 juni 1779, zodat zijn weduwe Bernardine de Baerdemaecker overblijft met drie minderjarige kinderen, respectievelijk 7 j., 4 j. en 21 maand oud ⁽¹⁷⁷⁾.

De baat bestaat voornamelijk uit huisraad, 2 spinnewielen, 1 koe en de vruchten te velde. Op 14 juli 1779 werden de staande werken van Belzele-molen, eigendom van de heer van Vinderhoutte, geprezen op 244 lb. 0 sch. 2 gr. 6 d., de draaiende werken op 85 lb. 7 sch. 5 gr. 6 d., door Antoon van Hove, molenmaker te Desteldonk. Zoals bij de meeste gezinnen, die vroegtijdig door een sterfgeval getroffen werden, liepen de schulden bijzonder hoog op. Er was een achterstel van 86 lb. 7 sch. 9 d. molenpacht te betalen aan de heer van Vinderhoutte. Verder diende er nog 26 lb. 18 sch. 3 gr. 6 d. achterstallige prijsij te worden betaald aan dezelfde heer, als eigenaar van de molen, bij het aankomen van de overledene als mulder. Dit alles was nog maar een peulschilletje, vergeleken bij de zware schuld aan zijn stiefvader Pieter Loncke : een croiserende obligatie van 255 lb. 6 sch. 8 gr. Aan Pieter van Hove diende dan nog 15 lb. 19 sch. 8 gr. betaald te worden over arbeidsloon en levering van hout voor de molen. Het kon niet anders of de familie van Jan-Baptist van Hecke moest onder dergelijke schuldenlast bezwijken : er was een nadelig saldo van 105 lb. 12 sch. 5 gr. 2 den.

Hetzelfde jaar nog hertrouwt Bernardine de Baerdemaecker met *Jan Frans Walraeve*, een mulderszoon uit Zaffelare. Deze laatste neemt van 1790 tot 1794 ook de Asschoutmolen in pacht, die hij naderhand overlaat aan zijn stiefzoon Pieter-Frans van Hecke.

Daar Belzele-molen bij de opheffing van het Oud Regiem in adellijke handen was, ligt het voor de hand dat hij gekonfiskeerd werd. Wij vonden

(176) R.A.G.-V. 114, f° 175r°. - 18 oktober 1759.

(177) R.A.G.-V. 63, f° 3r°. - Staat van Goed 21 oktober 1779.

hieromtrent evenwel geen enkel document. Wij weten alleen dat de toenmalige pachter, Jan-Frans Walraeve, er in 1815 zeker reeds eigenaar van geworden was ⁽¹⁷⁸⁾. De andere stiefzoon Joos-Bernard vinden wij in 1803 eveneens terug als mulder van Belzele-molen ⁽¹⁷⁹⁾.

In de loop van het jaar 1816 verlaat Jan Frans Walraeve definitief Belzele-molen en wijkt uit naar Desteldonk. De molen zelf verhuurt hij een eerste maal en op 5 december 1825 een tweede maal aan *Louis Neyt js Guilielmus*, afkomstig van Wippegemolen (Zie verwantschapstabel Neyt).

De molen met het woonhuis wordt dan verhuurd voor 6 jaar tegen een jaarlijkse pacht prijs van 226 gulden 28 ½ cent ⁽¹⁸⁰⁾. In datzelfde jaar werd Kerkbrugmolen verhuurd voor 220 gulden.

Al de belastingen moet de pachter te zijnen laste nemen. Bij het eindigen van zijn pacht zal hij prijsij genieten van de draaiende en roerende werken van de molen. Zonder toelating van de eigenaar is het hem verboden nieuwe molenstenen te leggen.

In de molenstatistiek van 1822 stellen wij vast dat Belzele-molen de hoogste belasting betaalt (30,21 gulden) en de grootste omzet heeft (130.000 pond nederlands gemalen graan) ⁽¹⁸¹⁾.

Jan-Frans Walraeve, eigenaar van Belzele-molen, zoals hoger gezegd in 1816 uitgeweken naar Desteldonk, bleek het toch niet meer zo schitterend te stellen. Reeds op 13 oktober 1818 belast hij de Belzele-molen met een hypotheek van 1800 gulden of 300 ponden wisselgeld, ten voordele van Livinus van der Steene, hovenier te Lovendegem ⁽¹⁸²⁾.

Na het beëindigen van de pachttermijn in 1831 kocht Louis Neyt de molen van J. Fr. Walraeve. Dit wordt bevestigd door de kadastrale legger van 1835, die hem reeds als eigenaar vermeld ⁽¹⁸³⁾.

Louis Neyt blijft er mulder tot bij zijn overlijden op 13 januari 1853 ⁽¹⁸⁴⁾. Hij wordt opgevolgd door zijn ongehuwde zonen *Karel-Lodewijk, Jan-Baptist en Viktor*, waarvan de laatste overlijdt op 31 maart 1877 ⁽¹⁸⁵⁾.

Het eigendomsrecht van de molen was in 1875 overgegaan op hun gehuwde broer Pieter, sinds 1844 mulder op Doornzelemolen ⁽¹⁸⁶⁾. Deze

(178) R.A.G.-D.E. 1683, C. 128.

(179) G.E. - 17. Bevolkingsregister 1803, C. 112.

(180) N.A. - Depot de Sagher, Not. P. van de Velde, 1825, nr. 136.

(181) G.E. - 37, nr. 687. - 2 oktober 1822.

(182) N.A. - Depot de Sagher, Not. J. de Reu, 1818.

(183) G.E. - nr. 15, Sektie E 972.

(184) G.E. - Bevolkingsregister 1846, B. 189.

(185) G.E. - Bevolkingsregister 1866-1880. B. 194, f° 446.

(186) Archief van het Kadaster, Gent.

laatste stuurt in 1877 zijn zoon *Theofiel* naar de ouderlijke molen te Belzele. Bij erfenis wordt hij eigendom van laatstgenoemde in 1902 ⁽¹⁸⁷⁾, die samen met zijn zonen het muldersbedrijf verder zet. In 1908 evenwel doet de familie Neyt de houten windmolen van de hand aan *Gerard Baetslé-Van Hulle*, die hem sloopt. In de nabijheid van de molen wordt een brouwerij opgericht, die het muldersgeslacht Neyt op andere paden zal voeren ⁽¹⁸⁸⁾.

* * *

De tweede molen te Belzele was *Kuitenbergmolen*, aldus genaamd naar het gehucht waar hij in 1591 opgericht werd door de heer van Vinderhoute. Als zodanig bevond zich deze molen langs de Lieve op de

Kuitenbergmolen aan de Lieve

uiterste westgrens van Evergem, aan de grens met Lovendegem. In het kader van de heerlijkheid gezien, bekleedde hij nochtans geen grenspositie. De heerlijkheid Vinderhoute strekte zich immers nog uit op belangrijke gedeelten in oostelijk Lovendegem : de gehuchten Rabot, Appensvoorde en Oostveld ressorteerden er onder.

Joos Blanquart zou er aanvankelijk mulder geweest zijn ⁽¹⁸⁹⁾. Ongeveer op dezelfde plaats krijgt Charles van Hoorebeke fs Jan in 1617 van Jr Jan Wouters fs Jr François in cijns «eewelick ende erfvelick de olie-

(187) Archief van het Kadaster, Gent.

(188) Archief van het Kadaster, Gent.

(189) DE POTTER. *Evergem*, p. 22.

wintmuelenberch te Belzele Int gheweste van Cutenberch binnen de prochie van Everghem met vijftien roeden erfve zo de zelve ghemeten ende afgheleyt zijn, omme te moghen stellene ende rechtene eene oliemuelene ende oliehuus» (190). Daar er uitdrukkelijk sprake is van een oliemolen, betreft het hier waarschijnlijk een andere molenberg, dan deze vermeld in 1591, die het heeft over het «maelen alle soorten van graenen».

Daar er geen domeinrekeningen bewaard zijn van de heren van Vinderhoute, zijn wij over deze eerste periode uiterst karig ingelicht. Alleen door het Liber Status Animarum van Belzele (1647) vernemen wij dat *Jan van den Eynde* uit Sleidinge er mulder moet geweest zijn in 1650 (191).

Heel wat beter reeds zijn we ingelicht over *Jan de Poorter fs Balthasar* een der volgende pachters. Wanneer zijn vrouw *Jozijntje de Clerck fa Servaas* overleed in de maand mei 1678, had hij verzuimd een staat van Goed op te maken. Door de schepenen van Belzele werd hij gedagvaard een behoorlijke staat over te brengen, uiterlijk op woensdag 14 mei 1681, dit op straf van executie (192).

Kort nadien is deze staat dan opgemaakt, die ons vertrouwd maakt met het hebben en houden van onze mulder. De inboedel is zeer bescheiden. Hij bestaat slechts uit het strikt noodzakelijke. Het huis zelf is niet veel meer dan een armelijke hut, met een koestal eraan gebouwd. De prijsij van de molen bedroeg 95 lb gr. Tengevolge van 5 ½ j. sleet viel er een minwaarde van 12 lb. gr. te noteren. De molenpacht zelf liep tamelijk hoog op en bedroeg in 1678, 50 lb. jaarlijkse tegenover 30 lb. voor de Asschoutmolen. De totale baat van 120 lb. 17 sch. 4 gr. werd bijna geëvenaard door de schulden ten belope van 106 lb. 11 sch. 6 gr., zodat er slechts een nipt batig saldo was van 14 lb. 5 sch. 10 gr.

Jan de Poorter, die eveneens in een proces gewikkeld was met de Luitenant Civiel te Gent, verlaat kort na 1681 Kuitenbergmolen en wijkt uit naar Waterdijk, een heerlijkheid tussen Watervliet en Boekhoute. In 1696 vraagt hij het keurbroederschap der stad Eeklo aan (193).

Op Kuitenbergmolen wordt hij opgevolgd door *Jan Monnaerts fs Frans*, gehuwd met *Lievijne van Parijs*. Mulder Monnaerts sterft voortijdig te Belzele op 12 november 1694 (194) en laat een weduwe met twee zoontjes achter, respektievelijk van 10 en 8 jaar oud. Toch stelde *Jan Monnaerts* het beter dan zijn voorganger. Kort na zijn overlijden had hij te Belzele de

(190) R.A.G.-V. 99, f° 172v°. - 15 juni 1617.

(191) R.A.G.-E. 765, f° 263r°.

(192) R.A.G.-V. 65, nr. 48. Staat van Goed 1681.

(193) Stadsarchief Eeklo, nr. 67. Verzoekschriften.

(194) R.A.G.-V. 56, f° 72r°. - Staat van Goed 17 februari 1695.

hofstede «het Steenen Huys» aangekocht en op zijn eigen erf een nieuwe schuur opgericht. De prijsij van de molen (pachtersrecht) bedroeg 36 lb. 15 sch. 4 gr. Verschillende personen stonden bij hem in het krijt voor levering van meel. Hijzelf had niet zoveel schulden : slechts een rest van 11 lb. molenpacht aan Jr Filiep Wouters, heer van Vinderhoute en de gewone lopende onkosten. Er was een batig saldo van 78 lb. 2 sch. 3 gr.

Het volgende jaar hertrouwde Lievijne van Parijs met *Jan Reyniers*, zoon van Adriaan, die zelf mede eigenaar was in Wippelgemolen.

Evenals Belzele-molen werd Kuitenbergmolen in 1702 getakseerd op basis van 9 gemeten (\pm 4 ha.) landbouwland (195).

Wanneer Lievijne van Parijs, op 28 september 1706 eveneens overlijdt, laat zij een welgevulde staat achter die wijst op een groeiende welstand (196).

Naast de gewone inboedel, vinden wij er een bedrag vermeld van 36 lb. 15 sch. 4 gr., als prijsij voor de molen, daarin begrepen 16 lb. 13 sch. 4 gr. die wijlen Jan Monnaerts ten onrechte en voortijdig betaald had. Op de molen werd er tarwe, rogge en bonen gemalen : 40 zakken ervan werden gezamenlijk op 22 lb. gr. geprezen. Wat verder nog opvalt is het aanzienlijk bedrag aan liggend geld : 387 lb. 14 sch. 5 gr. Blijkbaar was Jan Reyniers een zorgzame oppotter : schulden zijn er bijna niet, in totaal slechts 32 lb. 6 d., onbeduidend tegenover de baat van 610 lb. 0 sch. 8 gr., zodat er een overschot is van 578 lb. 7 sch. 6 d.

Na het overlijden van hun ouders, in huis bij hun stiefvader, Jan Reyniers, die naderhand in 1711 nog eens zal hertrouwen, moeten Pieter en Marten Monnaerts zich nogal onwennig gevoeld hebben.

Op 28 april 1708 doet Pieter Monnaerts, toen 24 jaar oud, een aanvraag om uit voogdij ontheven te worden. Zijn jongere broer, Marten, doet hetzelfde op 5 maart 1711. Hij voegt erbij «dat hij suppliant van Intentie is te doen de neirynghe als meulenaire ende also te doen zijn eyghen profijct» (197). Inderdaad laatstgenoemde zal in 1714 trouwen met Petronella de Scheirdere, weduwe van Jan van Hecke, en aldus van Kuitenberg- naar Belzelemolen overgaan. Deze wisselwerking tussen beide Belzeelse molens zullen wij trouwens de ganse 18^e eeuw door, kunnen vaststellen.

In 1710 reeds hertrouwt Jan Reyniers met Elisabeth Stockman, bij wie hij op het ogenblik van zijn overlijden op 1 april 1729, nog 6 kinderen verwekt heeft. Het jongste, Joannes, werd posthuum geboren (198).

(195) R.A.G.-V. 183, f° 222r^o.

(196) R.A.G.-V. 56, f° 254v^o. Staat van Goed 28 april 1708.

(197) R.A.G.-V. 57, f° 32r^o. - 5 maart 1711.

(198) R.A.G.-V. 58, f° 140v^o. - Staat van Goed 13 oktober 1729.

Ook Jan Reyniers schijnt er bij zijn overlijden warmpjes in te zitten : er is 167 lb. 1 sch. 4 gr. kontant geld in huis. Tijdens het huwelijk zijn er 5 partijen land met een gezamenlijke oppervlakte van 1075 r. aangekocht, is er een rente van 100 lb. gr. courant in eigendom ten laste van de wijk Belzele. De huisraad heeft een gezamenlijke waarde van 120 lb. 15 sch. gr. Op de grond van de heer van Vinderhoute is er een schuur en stallingen gebouwd ter waarde van 18 lb. 10 sch. De molen zelf vertegenwoordigt met het roskot een totale waarde van 368 lb. 4 sch. 8 gr., waarvan de prijsij ten voordele van de pachter 47 lb. 9 sch. 5 gr. bedraagt. Er is een achterstel van 7 maand molenpacht te betalen aan de heer van Vinderhoute, tegen 44 lb. gr. sjaars.

Het is wel eens interessant de uitvaartkosten van mulder Reyniers na te gaan. Het beste hoofd, een koe, werd geprezen op 4 lb. gr., de doodskest kostte 28 sch. 4 gr., het grafkruis 15 sch. 3 gr., de uitvaart zelf kostte 2 lb. 9 sch. 10 gr., 15 zielemissen : 10 sch. gr., voor het luiden van de klok werd 8 sch. 2 gr. betaald. Aan de armen werd een zak roggemeel uitgedeeld onder vorm van broden, hiervoor 10 sch. 6 gr. De onderpastoor kreeg 10 sch. gr., voor het lezen van missen ; de grafmaker bekwam 2 sch. gr. en voor het was werd 3 sch. 2 gr. betaald.

Enkele maanden nadien, precies op 7 januari 1750, overleed ook zijn echtgenote Elisabeth Stockman, zodat wij hier een bijna gelijkaardige staat aantreffen ⁽¹⁹⁹⁾. Door de tegenslagen van het laatste jaar zijn de kontante penningen van 167 lb. op 102 lb. gevallen. Zij worden bewaard in een koffer te Gent. De prijsij der draaiende werken van de molen is daarentegen gestegen van 47 lb. tot 54 lb. Ditmaal zijn er voor een bedrag van 120 lb. 10 sch. 6 gr. schulden gemaakt. Toch blijft er nog een batig saldo van 316 lb. 1 sch. 8 gr. 3 den. De oudste twee dochters uit dit tweede huwelijk van Jan Reyniers waren reeds gehuwd bij het overlijden van hun ouders. De tweede dochter, Angeline, gehuwd met Laureins Seghers, regelt de lopende zaken van het muldersbedrijf en zal dit nog een paar jaar voortzetten. De jongste vier wezen worden uitbesteed : drie ervan bij hun schoonbroer Laureins Seghers, die hen voor 3 jaar zal aannemen tegen een jaarlijkse vergoeding, respektievelijk van 3 lb., 3 lb. 10 sch. en 6 lb. gr. met verplichting hen naar school te sturen. De vierde wees Caroline Reyniers, 9 jaar oud, wordt voor 3 jaar uitbesteed bij Jan Stockman te Lembeke, broeder van de overledene ⁽²⁰⁰⁾.

Kwam Marten Monnaers bij zijn stiefvader Jan Reyniers, van Kuitenberg- naar Belzele-molen, zo zal nu op zijn beurt *Gillis van Hecke* van bij

(199) R.A.G.-V. 58, f° 165v°. Staat van Goed 27 april 1750.

(200) R.A.G.-V. 58, f° 154r°.

zijn stiefvader Marten Monnaers op Belzele-molen naar Kuitenbergmolen overkomen en er de nieuwe pachter worden. Later zal dan diens zoon Jan-Baptist terug naar Belzele-molen trekken.

Het heeft er de schijn van dat veel mulders jong sterven, want ook Gillis van Hecke overleed reeds op 8 januari 1742, nauwelijks 40 jaar oud. Marie-Anne Welvaert, zijn weduwe, blijft zitten met twee minderjarige kinderen ⁽²⁰¹⁾.

Gillis bezat 3 obligaties, respektievelijk van 20, 28 en 41 lb. Bij het armbestuur te Lovendegem was hij aangesteld als vaste meelleverancier. Zijn totale inboedel werd geprezen op 126 lb. 2 sch. 2 gr. Bij het aankomen van Kuitenbergmolen had hij aan Mevrouw van Vinderhoute, eigenares van de molen, een prijsij van 110 lb. gr. betaald. Schulden waren er bijna niet, zodat de staat besloot met een batig saldo van 312 lb. 9 sch. 1 gr.

Naderhand hertrouwt Marie-Anne Welvaert met *Pieter Loncke*, die mulder blijft op Kuitenbergmolen tot 1786, datum waarop *Martin De Weirdt*, afkomstig van Ronsele, hem opvolgt ⁽²⁰²⁾.

In tegenstelling met Belzele-molen stellen wij vast dat bij de regiems-wisseling, deze molen in handen blijft van de familie Camin, laatste heren van Vinderhoute ⁽²⁰³⁾.

Na de dood van haar man, Martin De Weirdt, blijft Joanne-Brigitte Bouchier er mulderin, zeker tot in 1815 ⁽²⁰⁴⁾.

Ten laatste in 1822 werd zij opgevolgd door *Jan-Baptist Kerckaert*, haar vroegere muldersknecht.

In de meergeciteerde vragenlijst van 1822 vernemen wij dat Kuitenbergmolen zich bevindt op 5 km van Evergem-Dorp en op 3,5 km van Lovendegemdorp. De molen zelf werd toen op 27,54 gulden jaarlijks getakseerd. Zijn omzet bedroeg 110.000 nederlandse pond en het fortuin van de mulder is eerder gering te noemen ⁽²⁰⁵⁾.

Toch weet hij zich op te werken, want in 1838 kan hij zelfs de molen in eigendom verwerven ⁽²⁰⁶⁾.

Hoewel over een talrijk kroost beschikkend, werd Jan-Baptist Kerckaert bij zijn overlijden in 1862, door niemand van zijn kinderen opgevolgd. Later zou toch één van zijn zoons mulder worden op Kerkbrugmolen (Zie aldaar).

(201) R.A.G.-V. 59, f° 249v°. - Staat van Goed 12 april 1742.

(202) G.E. - Bevolkingsregister 1798, C. 22.

(203) G.E. - nr. 15. Kadastrale legger 1835. Sektie F. 1429. E. : Kan. Camin, Doornik.

(204) R.A.G.-D.E. 1683, C. 23.

(205) G.E. - 37, nr. 687. - 2 oktober 1822.

(206) Archief van het Kadaster Gent.

Karel-Louis De Vlieger, afkomstig van Sleidinge, was de nieuwe mulder, die op 18 maart 1864 zich op Kuitenbergmolen installeerde en er van meetaf eigenaar werd ⁽²⁰⁷⁾.

Karel-Lodewijk liet eveneens een talrijk nakomelingschap achter, bij zijn overlijden in 1894. Het bedrijf werd voortgezet door de weduwe en de kinderen en ging in 1902 over op de dochter Klementine, gehuwd met *Pieter-Jozef Saverwijns*, die in datzelfde jaar eveneens eigenaar van de molen werd ⁽²⁰⁸⁾.

Na de eerste wereldoorlog werd er naast de houten windmolen een elektrische maalderij opgericht. Twee der zonen, *Alfred* en *Georges*, zetten het muldersbedrijf, zij het dan onder gewijzigde omstandigheden, verder tot op heden. Eerstgenoemde werd in 1945 eigenaar van de reeds vervallen molen ⁽²⁰⁹⁾. Inderdaad een hevige stormwind in februari 1948 betekende zijn roemloos en definitief einde.

Vermelden wij tenslotte nog dat de hierbijafgedrukte doorsnede van de houten windmolen geïnspireerd is naar het model van Kuitenbergmolen, waarvan hij een getrouwe weergave is.

* * *

Aan de westelijke ingang van Doornzele-Dries, op de scheiding van het Graafschap Evergem met de keure van Desteldonk-Doornzele, doch binnen het gebied van deze laatste, verhief zich vanouds de *Doornzelemolen*, eveneens deel uitmakend van de oude parochie Evergem.

Oorspronkelijk hoorde de molen toe aan de abdij van Doornzele, die hier omstreeks 1234 gesticht werd. Vermoedelijk is hij dan ook kort nadien opgericht. Mede door het gebrekkig bewaard abdij-archief, krijgen wij pas in 1414 voor het eerst een schriftelijke bevestiging hiervan en dan nog in een stedelijke archiefbron ⁽²¹⁰⁾.

Wij weten verder dat de molen het tijdens de Gentse oorlog (1453) erg te verduren had, want na de slag bij Gavere en de ermede gepaard gaande verwoestingen op het platteland, krijgt de abdis van Doornzele, Mergriete van Axpoele, van de landsheer Filiep de Goede, op 6 april 1454, de toelating om de verwoeste molen terug op te richten ⁽²¹¹⁾.

Hoewel de vermeldingen zich na deze data vermenigvuldigen, toch moeten wij wachten tot 1474 om iets konkreter over onze molen te ver-

(207) G.E. - Bevolkingsregister 1866, C. 62. Archief van het Kadaster, Gent.

(208) Archief van het Kadaster Gent.

(209) Archief van het Kadaster Gent.

(210) S.A.G. - Reeks 301/23, f° 10v°.

(211) R.A.G.-D. 105, f° 132v°. - 6 april 1454 n.s. ; kopij 1765.

nemen. Tussen bimis 1474 en 1475 werden verschillende herstellingen uitgevoerd : Adriaan Hermanne en Pieter van Elseloe hadden een nieuwe roede en as in de molen geplaatst en ook het ijzerwerk diende vervangen ⁽²¹²⁾.

Tijdens de strubbelingen der Vlaamse steden met Maximiliaan van Oostenrijk, werd het platteland opnieuw zwaar geteisterd. Zo bv. lag het nabijgelegen Goed te Geetschuur van 1488 tot 1492 totaal verlaten ⁽²¹³⁾. Met de molen was het ondertussen niet beter gesteld. Hij lag opnieuw ten gronde verwoest, doch op 18 juni 1490 krijgt de toenmalige abdis, Johanna Kebboult, reeds toelating de molen opnieuw op te richten ⁽²¹⁴⁾.

Wie de toenmalige mulder was weten wij niet. Ook in latere rekeningen worden de posten heel summier behandeld, zodat wij pas in 1568 voor het eerst de naam van een mulder aantreffen : op 6 januari 1567 huurt *Gillis Acke* de molen tegen een jaarlijkse pachtsom van 120 lb. par. = 10 lb. gr. en 6 zakken rogge ⁽²¹⁵⁾. Een bevestiging hiervan vinden wij in de penningkohieren van 1571 en 1574 ; de 6 zakken = 1 mud rogge worden in 1571 geschat op 3 lb. en in 1574 op 3 lb. 6 sch. gr. ⁽²¹⁶⁾. Zijn woonhuis stond in de nabijheid van de molen, maar over de grens der heerlijkheid, op Evergem-St-Baafs.

Dezelfde pacht prijs blijft gehandhaafd in de jaren 1579-82. De rogge wordt dan geschat op 9 sch. gr. de zak ⁽²¹⁷⁾.

Ook voor *Gillis Acke* beginnen de moeilijkheden pas in 1583. Van dan af slaagt hij er niet meer in, zijn pachtsom behoorlijk op te brengen. Een paar jaar later sterft hij. Zijn zoon *Jakob* volgt hem op.

Maar voor de abdis zelf breken ook moeilijke tijden aan. Na haar verwoesting in 1577 door de Gentse Calvinisten en het verlorengaan van het grootste deel van haar grondbezit in Akselambacht, zijn de overblijvende monialen verplicht een onderkomen te zoeken binnen de veilige stadsmuren. Om een min of meer behoorlijke refuge te Gent in te richten, is de abdis verplicht vanaf 1594 verschillende bezittingen van de hand te doen

(212) «Item ghegheven Adriaen hermanne ende Pieter van elseloe ende anderen van dat zij ghewrocht hebben an ons molene ende nieu hekenen ende eene molen Roede ende van eender asse In ons molene ende van eenen lassche ende van anderen werke comt In al xviii lb v sch. par.» R.A.G.-A.D., 8.

(213) A. DE VOS. *Het Goed te Geetschuur te Evergem*. Appeltjes van het Meetjesland, p. 9. Eeklo 1953.

(214) R.A.G.-D. 105, f° 133r^o. - Kopij 1765.

(215) R.A.G.-A.D. 11.

(216) S.A.G.-P.E. 1571, f° 49r^o ; 1574, f° 50r^o.

(217) R.A.G.-A.D. 10.

om er een paar huizen mee aan te kopen in Gent. Onder die omstandigheden wordt in 1598 eveneens de molen onder de hamer gebracht en verkocht aan de toenmalige pachter, *Jakob Acke* en dit voor 200 gulden ⁽²¹⁸⁾. Hij kan de som ineens niet opbrengen : in 1599 betaalt hij 8 lb. 6 sch. af, in 1600 5 lb. Veel genot zal Jakob aan zijn nieuw-verworven eigendom niet hebben, want reeds hetzelfde jaar sterft hij. Zijn weduwe zet het bedrijf voort en slaagt er in, bij stukken en brokken, het laatste restant in 1605 af te betalen ⁽²¹⁹⁾. Hiermede zijn de banden van Doornzelemolen met de abdij definitief verbroken.

Omstreeks 1620 wordt *Charles van Vooren* de nieuwe mulder-eigenaar van Doornzele-molen, terwijl een der zonen Acke naar Kerkbrugmolen trekt ⁽²²⁰⁾.

Op 29 januari 1660 wordt hij aangekocht door *Adriaan Zeghers fs Matheus*, die als tegenprestatie voor een geleende geldsom van 192 lb. de molen berent met een jaarlijkse rente van 12 lb. gr. ⁽²²¹⁾, ten voordele van *Adriaan Willays*.

Er was toen reeds een rosmolen aan toegevoegd. Mogelijk verkeerde *Adriaan Zeghers* in geldnood, want na zijn dood kwam de molen in handen van *Jan van Nieuwenhuysse fs Pieter*. Zijn zoon *Jan Zeghers* bleef er evenwel mulder. ⁽²²²⁾.

Zelfs *Jan van Nieuwenhuysse* had er geen schitterende zaak aan gedaan en de rente ten voordele van *Jr Adriaan Willays* was nog lang niet ingelost, wanneer *Jan* overlijdt te Evergem op 25 juli 1678.

Daar hij geen erfgenamen achterlaat, wordt de molen ten verzoeke van de schuldeisers bij wijsdom van dekrete «te Coope gheveylt à la hauche» ⁽²²³⁾ en gekocht door de «creditrice hypothecaire», de weduwe van *Sr Adriaan Willays*, de oude, voor 280 lb. gr.

Als kurator van het vaag sterfhuis was aangesteld meester *Jacques van Hoorenbeque*, advocaat en griffier van het graafschap Evergem.

Op dit moment besluiten de voogden van de 21-jarige *Abraham de Poorter*, nl. *Joos de Poorter fs Christiaan* en *Denijs Criel*, de molen voor hem aan te kopen. Dit gebeurt dan op 30 november 1679 : zij kunnen echter slechts 138 lb. kontant betalen ; de rest wordt omgezet in een jaarlijkse rente van 8 lb. gr. sjaars, penning 16 (6 %), bezet op de molen en

(218) R.A.G.-A.D. 61. Rekening 1598-1600.

(219) R.A.G.-A.D. 10.

(220) R.A.G.-E. 59 f° 475r°.

(221) R.A.G.-E. 418, f° 71r°.

(222) R.A.G.-E. 418, f° 68r°.

(223) R.A.G.-E. 418, f° 71r°.

op andere eigendommen van de wees. Tevoren was de molen nog bezwaard met een andere rente van 12 lb. gr. Dit alles bevestigt Abraham de Poorter nog eens uitdrukkelijk bij zijn meerderjarigheid op 26 juni 1683 ⁽²²⁴⁾. Deze renten werden op 11 november 1713 ingelost.

Abraham de Poorter sproot uit een oud Sleins muldersgeslacht. Zijn vader Jan overleed als mulder op Maaskruismolen te Sleidinge, de 31 maart 1679 ⁽²²⁵⁾ en was gerechtigd in de korenwindmolens te St-Margriete en in de Autricenpolder, waar hij tevoren mulder was geweest. Abraham was zoon uit het eerste huwelijk van Jan met Jozijntje Criel. Joos en Jan waren zijn halfbroers uit het tweede huwelijk met Willemijntje de Smet, Christiaan en Joris eveneens halfbroers uit het derde huwelijk met Janneken Grootaert. (Zie verwantschapstabel de Poorter). Zijn grootvader Christiaan was eveneens mulder te Sleidinge en gehuwd met de weduwe van Marten Goethals, de oude, mulder op Asschoutmolen (1642-1651). Tijdens dit huwelijk werden molens aangekocht te Ursel, Sleidinge (Maaskruis), Autricenpolder en Oudeman ⁽²²⁶⁾.

Abraham de Poorter, zou evenals zijn vader, de stamvader worden van een talrijk nageslacht. Hij zal niet minder dan 4-maal in het huwelijk treden. De molen van Doomzele zal trouwens 200 jaar lang aan zijn rechtstreekse afstammelingen blijven.

Wanneer in oktober 1686 zijn eerste vrouw, Marie Maenaut fa Joris, overlijdt, is haar staat nog niet bijzonder lijvig ⁽²²⁷⁾. Er worden trouwens zeer weinig details in vermeld. Wij vernemen er alleen uit dat bij de molen reeds een rosmolen aanwezig was en dat het batig saldo 14 lb. 19 sch. 6 d. bedroeg.

Bij het overlijden van zijn tweede vrouw Janneken Mussche, op 30 november 1691, vernemen wij reeds heel wat meer bijzonderheden ⁽²²⁸⁾. Tijdens het afgelopen huwelijk werd een hofstede met een partij land en twee stukjes meers aangekocht. Abraham de Poorter hield toen 2 koeien, een rund en een varken. Hij bezat eveneens een spinnewiel. Te Gent had hij een koffer staan met 2 geweven stukken laken. Verschillende personen stonden bij hem in het krijt, maar zelf had hij ook heel wat schulden. De molen zelf was nog steeds belast met een rente van 20 lb. gr. Er waren nog een paar andere obligaties en verachterde belastingen te vereffenen,

(224) R.A.G.-D. 101, f° 46v°.

(225) R.A.G.-E. 251, f° 143v°. - Staat van Goed 24 januari 1680.

(226) R.A.G.-E. 275, nr. 80. - Staat van Goed 7 november 1676.

(227) R.A.G.-E. 232, f° 94r°. - Staat van Goed 29 januari 1687.

(228) R.A.G.-E. 233, f° 19r°. - Staat van Goed 4 december 1692.

bij zoverre dat baat en kommer elkaar egaliseerden. Er was een miniem nadelig saldo van 14 sch. 8 gr.

Bij het overlijden van zijn derde vrouw, Adriaantje van Holle, op 28 juni 1700, was deze toestand toch al een beetje aangezuiverd ⁽²²⁹⁾. De materiële uitrusting van het molenerf was ook gevoelig verbeterd : er was een «voormolen» op de molen gekonstrueerd, eveneens een bloempelderij met ast, kweern, graan- en waibak, buidel- en bloemkist met het zeefwerk en al het gereedschap ertoe nodig, en een nieuwe schuur. De totale baat bedroeg 235 lb. 11 sch. 7 gr. Bij de schulden was er nog een zware post te vermelden : de jaarlijkse rente van 20 lb. gr. op de molen sinds 3 ½ jaar verachterd. Toch was er reeds een batig saldo van 47 lb. 16 sch. 11 gr.

Wanneer Abraham de Poorter tenslotte zelf overlijdt op 16 mei 1713, nadat hij nog een vierde maal gehuwd was met Marie de Mueleneire, en er nog twee zonen bij gewonnen had, is Doornzelemolen één van de belangrijkste molens van Evergem geworden ⁽²³⁰⁾.

De molen zelf, wordt gezien het groot en verscheiden aantal kinderen, in uitgroting overgelaten aan *Joris de Poorter*, zoon uit het eerste huwelijk, voor 514 lb. courant.

In deze som is begrepen het kapitaal der beide renten ten belope van 385 lb. en de prijsij van ros- en voormolen ten belope van 79 lb. 11 sch. 6 gr. Nadat deze beide sommen er afgetrokken zijn, blijft er voor de medeefgenamen slechts 49 lb. 8 sch. 6 gr. over. Joris de Poorter had dus de renten te zijnen laste genomen en ze ingelost. Deze regeling trad in voege op 1 augustus 1713. *Jakobus de Poorter*, zijn halfbroer, mulder op Wip-pelgemolen blijft evenwel gerechtigd in de helft van de rosmolen en de bloempelderij. Samen met de havelijke baat, het tegoed van landpachten en het tegoed vervat «in het meulenboecxken over le levering van meel» bedroeg de totale baat toen 366 lb. 19 sch. 10 gr. 3 den. De schulden waren nogal uiteenlopend : verachterde belastingen zowel voor de wijk Doornzele als voor Evergem-St-Baafs, waren er heel wat. Tenslotte sloot deze staat toch nog af met een batig saldo van 76 lb. 11 sch. 3 gr. 3 den.

Bij het overlijden van Geertruide van Overwaele, de eerste huisvrouw van Joris de Poorter, op 20 december 1730, krijgen wij opnieuw een inventaris van de molen. Er blijven 7 kinderen achter, waarvan het jongste slechts 5 jaar oud is ⁽²³¹⁾. De moeder zelf was in het kraambed gestorven en het achtste kind Isabella overleed 8 dagen nadien.

(229) R.A.G.-E. 234, f° 172r^o. - Staat van Goed 24 oktober 1700.

(230) R.A.G.-E. 237, f° 112v^o. - Staat van Goed 27 september 1713.

(231) R.A.G.-D. 170. Staat van Goed 5 februari 1731.

De molen is thans belast met een nieuwe rente van 116 lb. gr. In de stallen en op het erf van Joris lopen er 2 koeien, een rund, een mestvarken, 2 andere varkens, 2 ezels en 6 hennen met de haan. In de molen bevinden zich 27 zakken rogge, 10 zakken haver, 8 ½ zakken boekweit, een zak tarwe, wat erwten en bonen. Voor een totale baat van 315 lb. 4 sch. zijn de schulden uiterst miniem. Zij bedragen slechts 17 lb. 8 sch. 5 gr., zodat er een batig overschot is van 297 lb. 15 sch. 7 gr.

Reeds tevoren op 21 april 1721 had Joris de Poorter, *causa uxoris*, aan al zijn rechten op de Wittewalmolen te Oostakker verzaakt ⁽²³²⁾. Na het overlijden van zijn vrouw, groot hij zijn kinderen uit, die eveneens een aandeel in de molen hebben. Zo betaalt hij aan zijn dochter Joanna de Poorter, gehuwd met Pieter Saman 36 lb. 6 sch. 8 gr. uit over het veertiende deel dat zij bezit in de molen en de hofstede op Doornzele-Dries. Aan zijn tweede dochter Pieternelle, gehuwd met Pauwel de Clerck betaalt hij op 12 december 1751 eveneens 30 lb. uit ⁽²³³⁾.

Op verzoek van zijn zwagers Judokus Stuyvaert en Pieter Saman werden de draaiende werken van Doornzelemolen op 5 april 1746 geprezen door Jan Janssens, molenmaker ⁽²³⁴⁾. Ziehier de schatting der respektieve onderdelen :

Buitenroede	10 lb. 16 sch.
Binnenroede	7 lb. 11 sch. 6 gr.
As met ijzerwerk	19 lb. 15 sch. 0 gr.
Kamwiel met kammen en toebehoorten	6 lb. 1 sch. 0 gr.
Schijfgehoop	3 lb. 6 sch. 8 gr.
Vier grote ijzers : vorkijzer, rijne, hals, pan	8 lb. 14 sch.
Vang met vlegel	12 sch.
Luias met wiertjes en toebehoorten	1 lb. 14 sch. 8 gr.
Repen : 2 steenrepen met stroppen	
klauwreep	
buiten- en binnenreep	
vangreep	6 lb. 1 sch. 6 gr.
Lopende steen : zeventiender	
dikte 12 1/3 duim	
à 16 gulden de duim	32 lb. 17 sch.
Liggende steen : dikte 6 duim	
à 14 gulden de duim	14 lb. 0 sch. 0 gr.

(232) Archief in *privaatbezit*.

(233) Archief in *privaatbezit*.

(234) Archief in *privaatbezit*.

Voormolen :

Kamwiel	9 lb. 6 sch. 8 gr.
Schijfgeloop	1 lb. 15 sch. 10 gr.
Lopende steen : veertiender 8 duim, 7 gulden de duim	9 lb. 6 sch.
Liggende steen : 5 1/4 duim à 6 1/2 gulden de duim	5 lb. 13 sch.
De 4 ijzers : vorkijzer, rijne, hals, panne	6 lb. 6 sch. 8 gr.
13 scherphamers met de hagelhamer	2 lb. 5 sch. 10 gr.
4 zeilen	5 lb. 10 sch. 0 gr.

Rosmolen :

As met staart en ijzerwerk	5 lb. 15 sch. 0 gr.
Groot wiel	7 lb. 4 sch. 5 gr.
Radwiel	3 lb. 18 sch.
Klein geloop	12 sch.
Lopende steen : 5 voeten 1 duim dikte 4 1/2 duim	2 lb. 6 sch.
4 grote ijzers	memorie.
Liggende steen geeft sleet zoals de looper	memorie.
De totale prijs van het lopende werk bedroeg :	176 lb. 11 sch. 4 gr.

Van deze datum af doen beide schoonbroeders definitief afstand van de molen ten bate van hun schoonvader.

Ondertussen was Joris de Poorter hertrouwd met Anne-Marie de Witte, bij wie hij nog drie zonen had : *Martinus*, *Joannes* en *Filiép-Jozef*, die later alle drie mulder zullen worden.

Na het overlijden van zijn echtgenote op 29 september 1765 ⁽²³⁵⁾ heeft er een kontrakt van uitgroting plaats tussen Joris de Poorter en zijn 7 kinderen uit het eerste huwelijk aan de ene kant, en de 5 zonen uit het tweede huwelijk aan de andere kant ⁽²³⁶⁾.

Deze laatsten verwerven aldus gezamenlijk de korenwindmolen, de hofstede onder de heerlijkheid Malsrode (Doornzele), twee stukken land genaamd «de revoorden», groot 400 r., een meers te Doornzele, groot 200 r., tenslotte de helft van de roerende goederen en de akkerprijs.

Joris de Poorter had deze schikking getroffen «om t'eviteren d'onkosten van het stellen, staet ende inventaris als considerende sijnen hoogen au-

(235) G.E. - Burgerstand Overlijdens 1765.

(236) R.A.G.-D. 105, f° 129v°. - 10 oktober 1765.

derdom, als niet meer Capabel sijnde om zijn huyshouden te connen derigeren». Inderdaad toen hij 3 weken later, op 3 november 1765 zelf overleed, was Joris de Poorter 84 jaar oud ⁽²³⁷⁾.

De klausule waardoor de acceptanten verplicht waren hun vader «sijn leven gheduerende te onderhouden van aet ende dranck, sieck ende gesont, Cleeden ende reden midtsgaders naer sijn overlijden hem eerlijck te doen begraeven met den middelbaeren dienst ende hauden eene behoorelijcke uytvaart was dus voor hen eerder voordelig uitgevallen, althans materieel gezien.

Martinus, een der zonen, huwde op 9 oktober 1771 met Joanne Marie Steenbeke, terwijl *Joannes* als jonggezel bij zijn broer bleef inwonen.

Dit leidde op 14 januari 1772 tot de uitgroting aan de derde broer *Filiép-Jozef*, die uit de gemeenschap wilde treden ⁽²³⁸⁾. Hij staat zijn derde deel in de molen en landerijen af en ontvangt hiervoor 533 lb. 1 sch. 8 gr. courant.

Beide broers, *Martinus* en *Joannes* sluiten dan op 11 mei 1783 een kontrakt van gemeenschap en gaan op 3 september 1788 tot een verkaveling en verdeling over, waarbij *Martinus* onder kavel A de volgende goederen bekam ⁽²³⁹⁾ : de korenwindmolen met twee hofsteden en twee partijen land, samen groot 700 roeden, twee partijen land genaamd «de revoorden» 410 r., drie partijen meers samen 600 r., een partij land genaamd «de Cleemput» 400 r., een partij land «het Zoetemanneken», groot 700 r., een partij land genaamd «de Witte Oever» 1200 r. en tenslotte een partij meers te Kluizen, groot 370 roeden. Het ganse deel vertegenwoordigde een waarde van 1968 lb. 1 sch. 3 gr.

Zijn broer *Joannes* bekam onder kavel B, 16 obligaties en renten, de helft van een molen te Kluizen, waarvan de andere helft toebehoorde aan Pieter-Francies de Poorter, een behuisde hofstede het «Hoog huys» eveneens te Kluizen, een partij meers «de aanwas» te Evergem, groot 330 r., een bos van 200 r., een partij land genaamd «het ackerken», een partij genaamd «de vijf eecken» te Doornzele, groot 450 r., een partij meers van 250 r. eveneens te Doornzele, tenslotte nog een partij land op de wijk Over-het-Water, genaamd «den achtersten Cleemput» groot 300 r. Dit alles vertegenwoordigde een waarde van 1883 lb. 2 sch. 6 gr. wat betekende dat *Martinus* aan zijn broer 84 lb. 18 sch. 9 gr. moest opleggen. Een paar obligaties blijven gemeenschappelijk en er is een andere klausule, die zegt

(237) G.E. - Burgerstand Overlijdens 1765.

(238) R.A.G.-D. 105, f° 194v^o. - 14 januari 1772.

(239) Archief in privaatbezit.

dat Joannes gratis de beste kamer mag betrekken in het nieuwgebouwde huis van Martinus, bij de molen. Hoewel Martinus gehuwd was en Joannes een molen bezat te Kluizen, toch blijven zij samen wonen te Doornzele, en behoren er tot de meest goeude ingezetenen van de wijk Doornzele.

Met de derde broer, Filiep-Jozef, mulder geworden te Bassevelde ging het ondertussen minder schitterend. Na het overlijden van zijn vrouw, omstreeks 1788 was hij neerslachtig geworden en aan de drank verslaafd ⁽²⁴⁰⁾.

Het kwam van kwaad tot erger. Hij sloeg zijn kinderen en bedreigde de bureu, bij zoverre dat Marten en Jan de Poorter, een rekwesl richtten tot de schepenen van Boekhoute-ambacht met verzoek hun broer om veiligheidsredenen in een of andere inrichting voor geesteszieken op te sluiten. In 1804 vonden wij hem nochtans terug als mulder te Kluizen.

Wanneer Joannes de Poorter op Doornzelemolen overlijdt de 13 brumaire XIII R. F. (14 november 1804) zal het duren tot 18 maart 1807 vooraleer over zijn erfenis definitief zal beslecht zijn ⁽²⁴¹⁾.

Het werd inderdaad een ingewikkelde geschiedenis om de erfenis onder de 9 hoofdstaken voor de vaderlijke zijde te verdelen (7 halfbroers en -zusters uit het eerste huwelijk van Joris de Poorter en 2 broers uit het tweede huwelijk) en de twee hoofdstaken van moederszijde; aangezien Joannes, zoon van Joris, als jonggezel overleed.

Precies 2 maand voor zijn overlijden, op 27 fructidor, jaar XII R. F. (14 september 1804), had hij voor notaris Impens te Gent, zijn testament laten opmaken: «den welcken eynde hij mij inde Vlaemsche taele heeft gedictieert, mits hij de fransche taele niet kundig en is». Hij wenst begraven te worden in de parochiekerk van Evergem met de hoogste dienst en uitdeling van 60 broden aan de armen.

In de kapel van Doornzele ⁽²⁴²⁾ zullen 52 missen gezongen worden, één per zondag te beginnen vanaf de eerste zondag na zijn overlijden, eveneens 52 loven op elke maandag volgend op zijn overlijden. Kort na zijn overlijden zullen 1020 roggeboden uitgedeeld worden aan de armen en behoeftigen van Doornzele, Kerkbrugge en het Geuzenhoekske te Kluizen. De dertigsten zullen gelezen worden in de parochiekerk van Evergem en het jaargebed in de kapel te Doornzele. Zijn daagse kleren moeten uitgedeeld worden aan de armen, terwijl de beste geprezen zullen worden en het geld

(240) Archief in privaatbezit.

(241) Archief in privaatbezit. Staat van Goed onderling gesloten op 19 september 1805. Likwidatie tussen Martinus en Filiep-Jozef de Poorter op 18 maart 1807.

(242) Sinds 1777 als succursale kerk en proosdij, evenwel zonder parochierechten, ingericht.

Voormalige
houten windmolen
te Kuitenberg,
verdwenen februari 1948

Copyright
A.C.L. Brussel

eveneens besteed ten bate van de armen. Verder schenkt hij aan de kapel van Doornzele 108,84 F voor het aankopen van was om te gebruiken in de bovenvermelde missen en loven. Een jaargetijde zal plaats hebben met uitdeling van 60 roggebroden aan de armen. Op de uitvaart zal er een maaltijd gegeven worden aan de bureu. Wie daar niet aanwezig kan zijn, krijgt hiervoor een vergoeding van 1,58 F per echtpaar. Al de roerende goederen worden geschonken aan de kinderen van Martin de Poorter, zijn broer, bij wie hij als jonggezel inwoont.

Geven wij thans een globaal overzicht van het fortuin dat Joannes de Poorter naliet en dat moest verdeeld worden onder de 9 hoofdstaken :

- 1) Verkoop molen en huis te Kluizen bij uitgroting overgelaten aan Pieter-Francies de Poorter voor 291 lb. 13 sch. 4 g.
- 2) Huis, landerijen, bos en meers te Evergem bij uitgroting aan Martinus en Filiep-Jozef de Poorter 775 lb.

3) Bezette renten met intrest	618 lb. 3 sch. 3 g. 5 d.
4) Obligaties (onbezette renten)	1473 lb. 9 sch. 11 g. 3 d.
5) Andere baten	387 lb. 11 sch. 8 g.
Totaal	3543 lb. 18 sch. 2 g. 8 d.
Schulden	298 lb. 4 sch. 11 g. 6 d.
Blijft te verdelen	3245 lb. 13 sch. 5 g. 2 d.

Hiervan moest de helft verdeeld worden onder de 9 hoofdstaken van de vaderlijke zijde, en de andere helft onder de 2 hoofdstaken van de moederlijke zijde Martin en Filiep-Jozef de Poorter).

De onderlinge likwidatie van het moederlijk deel greep plaats tussen deze laatste twee op 18 maart 1807 en hiermede kreeg de erfenis van mulder Joannes de Poorter haar definitief beslag.

Toen Martinus de Poorter op zijn beurt overleed op 4 juni 1821 ⁽²⁴³⁾, werd hij opgevolgd door zijn zoon *Jakob*, die samen met zijn moeder het bedrijf voortzette.

In de vragenlijst van 1822 ⁽²⁴⁴⁾ stellen wij vast dat Doornzelemolen gelegen op 5000 m. van Evergem-dorp, 2000 m. van Kluizen en 3500 m. van St-Kruis-Winkel, samen met Belzele-molen, de belangrijkste molen van Evergem geworden is, met een jaarlijkse omzet van 150.000 nederlandsche pond gemalen graan en een bedrijfsbelasting van 29,56 gulden jaarlijks. Hij had toentertijde een cliënteel dat zich uitstreckte over Evergem, Kluizen en St-Kruis-Winkel.

Het zal dan ook de eerste Evergemse windmolen zijn, die in steen zal opgetrokken worden. Dit gebeurde in 1839 ⁽²⁴⁵⁾.

Niet lang daarna verliet *Jakobus* de molen, maar bleef er eigenaar van. Hij werd als mulder voor korte tijd opgevolgd door *François Geers* en *Trifon Eghels* ⁽²⁴⁶⁾.

In 1844 kwam *Pieter Neyt*, zoon van Louis, mulderszoon uit Belzele, de molen betrekken. Op dit ogenblik had het muldersgeslacht Neyt, vier van de zes Evergemse windmolens in uitbating. (Wippelgem-, Belzele-, Kerkbrugge- en Doornzelemolen).

(243) G.E. - Burgerstand Overlijdens 1821.

(244) G.E. - 37, nr. 687. - 2 oktober 1822.

(245) «Rekest van Sicur Jacobus de Poorter strekkende tot bekomen de noodige machtiging, om den als nu bestaenden hauten Molen te mogen veranderen in eenen Nieuwen steenen Molen». - G.E. - 39, nr. 351. - 21 februari 1839.

(246) G.E. - 19 G. 125. Bevolkingsregister 1826-46.

Stenen windmolen
aan de ingang
van de dries te Doornzele,
opgericht in 1839.
(Toestand 1939,
thans ontmanteld
en buiten gebruik)

Copyright
A.C.L. Brussel

Bij erfenis kwam de molen in 1855 aan *Jan de Poorter-de Paepe* ⁽²⁴⁷⁾.

Pieter Neyt bleef er evenwel mulder van 1883, nadat zijn zoon Theofiel in 1878 teruggetrokken was naar Belzele om er de molen van zijn overleden ooms over te nemen.

Hij werd op Doornzele opgevolgd door *Petrus-Livinus Lybaert-Van Bastelaere* ⁽²⁴⁸⁾. Korte tijd later plaatste men er een stoommachine en werd de molen omschreven als een «Koomwind- en stoommolen» ⁽²⁴⁹⁾.

In 1909 kocht mulder Lybaert de molen. Hiermede eindigde het 230-jaar lange eigendomsrecht der familie de Poorter ⁽²⁵⁰⁾.

In 1921 deed Livinus Lybaert ten voordele van zijn zoon *Hendrik Lybaert-Van Poucke* een schenking onder levenden van Doornzele-

(247) Archief van het Kadaster, Gent.

(248) G.E. - Bevolkingsregister 1880-90, G. 176.

(249) Archief van het Kadaster, Gent.

(250) Archief van het Kadaster, Gent.

Benamingen:

Van Ziel tot Steen

- M: Vangwiel
- N: As
- O: Kammen
- P: Ijzerbalk
- Q: Bommel
- R: Spillen
- S: Koning
- T: Lui
- U: Sterrewiel
- V: Ijzerbalksken
- W: Staakijzer
- X: Graanbak
- Y: Kisting
- Z: Baan
- z: Galg
- X: Rem

Gedeeltelijke doorsnede van

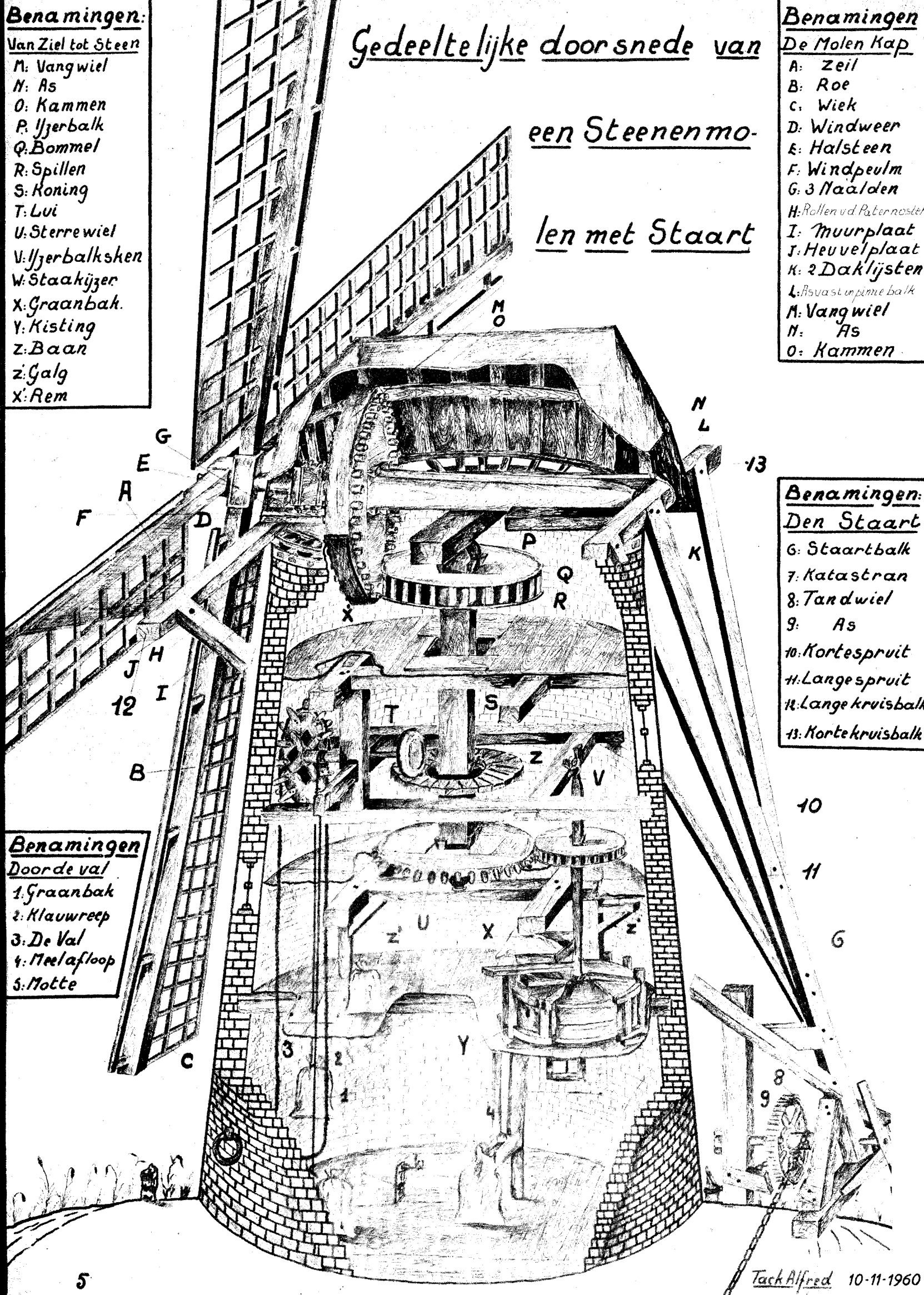
een Steenenmo-

len met Staart

Benamingen

De Molen Kap

- A: Zeil
- B: Roe
- C: Wiek
- D: Windweer
- E: Halsteen
- F: Windpeulm
- G: 3 Naalden
- H: Rollen vd Paternoster
- I: Muurplaat
- J: Heuvelplaat
- K: 2 Daklijsten
- L: Asvast op pime balk
- M: Vangwiel
- N: As
- O: Kammen

Benamingen

Door de val

- 1: Graanbak
- 2: Klauwreep
- 3: De Val
- 4: Meelafloop
- 5: Motte

Benamingen:

Den Staart

- 6: Staatbalk
- 7: Katastran
- 8: Tandwiel
- 9: As
- 10: Kortespruit
- 11: Langespruit
- 12: Lange kruisbalk
- 13: Korte kruisbalk

10

11

6

8

9

molen (251). Deze laatste bleef tot op heden eigenaar-uitbater van de molen.

Keren wij nu nog even terug naar de geschiedenis van het molengebouw als dusdanig. Op het einde van de eerste wereldoorlog werd de molen het voorwerp van een intensieve beschieting. Alleen de kap werd doorzeefd, doch onmiddellijk hersteld. Om aan de moderne eisen te kunnen voldoen werd de molen achtereenvolgens voorzien van een stoommachine, een armgasmotor en tenslotte in 1938, van een elektrische motor, die nog steeds op volle toeren werkt. Wegens zijn prachtige ligging en schilderachtige molenwal, aan de ingang van Doornzele-Dries, die hij volkomen beheerst, werd hij in 1939 geklasseerd. Tengevolge der grote droogte en onbruik tijdens de zomer van 1947, had hij veel geleden. De februaristorm van 1948 werd hem evenals Kuitenbergmolen, fataal. Hoewel Henri Lybaert de molen tijdens bedoelde stormnacht op volle toeren liet draaien, toch hield de as het niet uit en zakte stilaan naar beneden met het gevolg dat de wiken in de grond kapt en de kop van de as afknapte (252). Er bleef alleen een verminkte stenen romp over, die nog steeds wacht op een algehele restauratie.

(251) Archief van het Kadaster, Gent.

(252) «Het Volk», dinsdag 19 april 1960, p. 8.

ALGEMEEN BESLUIT

In de late middeleeuwen bevonden zich op het grondgebied der huidige gemeente Evergem, drie graanwindmolens : Asschout-, Doornzele- en Belzelemolen.

De eerste twee waren pachtmolens, de laatste was oorspronkelijk een eigenmolen. In de 15^e eeuw werd Doornzele-molen tweemaal verwoest : respectievelijk in 1453 en 1489.

In de 16^e eeuw ontstonden twee nieuwe korenwindmolens : in 1552 Kerkbrugmolen en in 1591 Kuitenbergmolen. Aan de andere kant werd Asschoutmolen in 1584 ten gronde verwoest en daarna volledig heropgebouwd.

Kerkbrugmolen was een eigenmolen, weliswaar bezwaard door de heerlijke rechten, terwijl Kuitenbergmolen toebehoorde aan de plaatselijke heer.

In 1598 werd Doornzele-molen door de abdij verkocht om van danaf eveneens een eigenmolen te worden.

Tenslotte ontstond in 1645 de molen van Wippelgem, eveneens een eigenmolen. In de loop der 18^e eeuw wist de heer van Vinderhout geleidelijk aan beslag te leggen op Belzelemolen.

De Asschoutmolen verdween voorgoed in 1800. In 1840 werd te Evergem de laatste volledig nieuwe windmolen opgericht : de Braeckman's molen.

Bij het begin der 19^e eeuw waren slechts Doornzele- en Wippelgem-molen eigenmolens. Belzele werd het in 1831, Kuitenberg in 1838 en Kerkbrugge in 1864.

De eerste stenen windmolen werd te Evergem gebouwd in 1839. De aftakeling der windmolens, die zich begon te manifesteren op het einde der 19^e eeuw, zette zich definitief door na de eerste wereldoorlog. Na de tweede wereldoorlog was er geen enkele windmolen meer actief.

De vragenlijst van 1822 geeft ons een duidelijk beeld van de onderlinge belangrijkheid der molens : Belzele- en Doornzelemolen hadden een jaarlijkse omzet van 130.000 pond nederlands, Wippelgem- en Kuitenberg van 110.000 pond, Kerkbrugge tenslotte van 90.000 pond.

Ook de kadastrale legger van 1855 laat ons de onderlinge belangrijkheid der toenmalige molens vaststellen. Gerangschikt naar hun kadastrale ligging, hadden zij volgend kadastraal inkomen :

Sektie A 698 :	Doomzelemolen :	342 F.
C 439 :	Wippelgemmolen	286 F.
C 1002 a :	Kerkbrugmolen	286 F.
D 1277 b :	Braeckman's molen	286 F.
E 972 :	Belzele-molen	286 F.
F 1429 :	Kuitenbergmolen	342 F. (253).

Ons onderzoek heeft eveneens uitgewezen dat de juridische status der molens — eigen- of pachtmolen — absoluut niet zo stabiel bleef als traditioneel wordt aangenomen. In ons gebied kan dit slechts gelden voor *Asschoutmolen* die onafgebroken aan de St-Baafsabdij later Bisdom Gent, bleef toebehoren.

Voor de andere molens was deze status nogal onderhevig aan wijzigingen :

Braeckman's molen : 1840-1894 : Eigenmolen.

1894-1945 : Pachtmolen.

Vanaf 1945 : Eigenmolen - Elektrische bloemmolen

Kerkbrugmolen : 1552-1790 : Eigenmolen.

1790-1864 : Pachtmolen.

1864-1926 : Eigenmolen.

Wippelgemmolen : 1645-1720 : Eigenmolen.

1720-1756 : Pachtmolen.

Vanaf 1756 : Eigenmolen.

Belzelemolen : tot 1711 : volledig eigenmolen.

1711-1745 : half eigendom, half pacht.

1745-1756 : $\frac{3}{4}$ pacht.

$\frac{1}{4}$ eigendom.

1756-± 1800 : Pachtmolen.

± 1800-1816 : Eigenmolen.

1816-1831 : Pachtmolen.

Vanaf 1831 : Eigenmolen.

Kuitenbergmolen : 1591-1838 : Pachtmolen.

Vanaf 1838 : Eigenmolen.

Doornzelemolen : tot 1598 : Pachtmolen.

1598-1670 : Eigenmolen.

1670-1679 : Pachtmolen.

1679-1842 : Eigenmolen.

1842-1909 : Pachtmolen.

Vanaf 1909 : Eigenmolen.

(253) G.E. - Kadastrale legger 1855.

Beschouwen wij ten slotte zeer overzichtelijk de sociale stand der molenbezitters tijdens de opeenvolgende eeuwen :

14^e-15^e eeuw : 3 molens : 2 in handen der geestelijkheid.
1 derde stand.

16^e eeuw : 5 molens : 2 in handen der geestelijkheid.
1 kleine landadel.
2 derde stand.

17^e eeuw : 6 molens : 1 in handen der geestelijkheid.
1 kleine landadel.
4 derde stand.

18^e eeuw : 6 molens : 1 in handen der geestelijkheid.
2 kleine landadel.
3 derde stand.

19^e eeuw : 6 molens : Alle molens geraken geleidelijk aan in het bezit der mulders zelf.

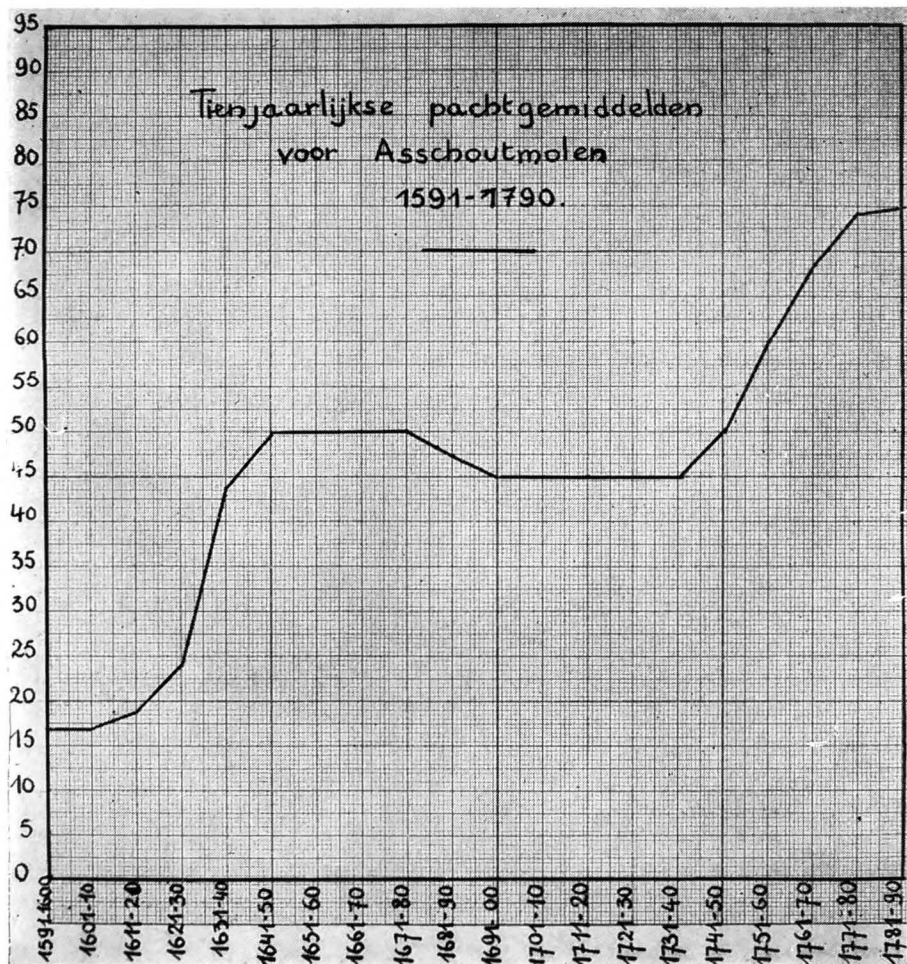
Ons overzicht zou beslist onvolledig zijn, indien wij deze studie zouden besluiten, zonder een blik te werpen op de sterke, onderlinge verwantschap der muldersfamilies.

De familie *Acke* leverde mulders over 5 generaties, verspreid over Doornzele- en Kerkbrugmolen ; de familie *Claeys* 3 generaties, verspreid over Kattekeermolen te Sleidinge, Kerkbrugmolen en een molen te Watervliet ; de familie *Goethals I* 5 generaties op Belzelemolen ; de familie *Goethals II* 5 generaties op Asschoutmolen, verwant met het Sleinse muldersgeslacht *Goethals* en de *Poorter* ; de familie *van Hecke*, 4 generaties op Belzele-, Kuitenberg- en Asschoutmolen ; de familie *Monnaers* verwant met de familie *van Hecke*, 5 generaties op Kuitenberg-, Belzele- en Asschoutmolen ; de familie *Neyt*, zeer produktief, 6 generaties verspreid over Wippelgem-, Belzele-, Kerkbrugge- en Doornzelemolen van 1844 tot 1870 zelfs op alle tegelijk ; de familie *de Poorter* 7 generaties verspreid over Maaskruismolen (Sleidinge), Asschoutmolen, Wippelgem- en Doornzelemolen. Zij was eveneens verwant met alle voornamelijk muldersgeslachten der streek o.a. de *Goethalsen* en de *van Overwaele's* (*Oostakker*). De familie *van Vooren* tenslotte meer molenbezitters dan eigenlijke mulders, 4 generaties, mulders en eigenaars van Wippelgemmolen.

De economische betekenis der molens op de vroegere dorpsstructuur kan moeilijk overschat worden. Kijken wij slechts naar het penningkohier, waarbij een molen geprezen wordt op de waarde van een behuisd pachtgoed met 20 bunder of bijna 30 ha oppervlakte.

Aan de andere kant heeft onze methode van onderzoek der Staten van Goed, ons eveneens toegelaten, niet alleen de algemene toestand der molens binnen een bepaalde periode te schetsen, maar evenzeer de individuele op- en neergang van een bepaalde molen of van een muldersgeslacht, op de voet te volgen.

A. DE VOS.

BIJLAGE I

Tienjaarlijkse gemiddelde pachtprizen van Asschoutmolen.

1451-60 : 5 lb. 10 sch.

1461-70 : —

1471-80 : 7 lb.

1481-90 : 7 lb.

1491-1500 : —

1501-10 : —

1511-20 : —

1521-30 : 6 lb.

1531-40 : —

Vanaf deze datum werd de molen samen verhuurd met een tiende.

1541-50 : 8 lb. + 1 mud rogge.

1551-60 : 8 lb. 6 sch. + 1 mud rogge.

1561-70 : 9 lb. 8 sch. + 1 mud rogge.

1571-80 : 10 lb. 16 sch. + 1 mud rogge. (1).

1581-90 : —

1591-1600 : 17 lb.

1601-10 : 17 lb. gr.

1611-20 : 18 lb. 16 sch.

1621-30 : 24 lb. 4 sch.

1631-40 : 42 lb. 16 sch.

1641-50 : 50 lb.

1651-60 : 50 lb.

1661-70 : 50 lb.

1671-80 : 50 lb.

1681-90 : 47 lb. 10 sch.

1691-1700 : 45 lb.

1701-10 : 45 lb.

1711-20 : 45 lb.

1721-30 : 45 lb.

1731-40 : 45 lb.

1741-50 : 50 lb.

1751-60 : 60 lb.

1761-70 : 68 lb. 6 sch.

1771-80 : 74 lb. 12 sch.

1781-90 : 75 lb.

Vanaf 1791 werd de molen verpacht zonder de tiende aan 25 lb. gr. jaarlijks.

(1) In het penningkohier werd een mud rogge gerekend aan 3 lb. gr. in 1571 en 3 lb. 3 sch. gr. in 1574.

MULDERSGESLACHTEN TE EVERGEM
(VERWANTSCHAPSTABELLEN)

ACKE

GILLIS

Mulder Doornzelemolen 1567-1585

JACOB

Mulder Doornzelemolen 1585-±1600
daarna zijn weduwe.
Kocht de molen in 1598

PIETER × a. Maaike Breeckschilt fa Joos
b. Elisabeth van Ypre fa Joos
Mulder Kerkbrugmolen 1621-1648

a. JAN × Jacquemijntje Steenbeke fa Joos
Mulder Kerkbrugmolen 1648-1651,
daarna zijn weduwe tot 1678.

b. JORIS × Marie de Neve
Mulder ½ Kerkbrugmolen
1651-1678

b. LUCAS × a. Katelijne Dossche
1723 b. Marie de Bruyne

PIETER × Lievijne Acke fa Christoffel
Mulder ½ Kerkbrugmolen
1678-1730

JAN × a. Jozijntje van Speybrouck
b. Tanneken de Wevere.
Mulder ½ Kerkbrugmolen
1678-1710

P. S. — In de verwantschapstabellen komen alleen deze afstammelingen voor, die effectief het beroep van mulder uitoefenden te Evergem en omgeving.

CLAEYS

JOOS × a. Joanne Goethals fa Joos
Wwe van Joris de Scheider
b. Anne Thérèse Beirnaert
Mulder: Kattekermolen Sleidinge 1724-1730
Kerkbrugmolen 1730-1774

↓

b. JACOBUS × Lievjine Marie Moeraert
Mulder Kerkbrugmolen hertrouwd met J. B. CORNELIS
1774-1788 Mulder Kerkbrugmolen
(pachter) 1790-1810 (pachter)

↓

FRANÇOIS
Mulder te Watervliet
in 1810

PIETER-JAN
Mulder te
Sleidinge

IGNATIUS-JAN × Angelica Dom. Geers
Bakker Evergem hertrouwd met
Eigenaar PIETER EGHELS, eigenaar
Kerkbrugmolen molen 1821-1828
volledig vanaf
1812 tot 1821

PIETER Is Gerolf
Mulder Belzelemolen
1614, † vóór 1635

JAN × Jozijne Exstijl
Mulder Belzelemolen
vóór 1635 tot 1653

PIETER × Cornelia Goethals
Mulder
Belzelemolen JAN VAN HECKE
± 1640-1649

GERARD × Elisabeth Geirnaert
Mulder Belzelemolen
1653--± 1680

ANDRIES
Mulder ‡ Belzelemolen
± 1670-1711

JAN × Lievijne van Hecke
Mulder ‡ Belzelemolen
± 1680-1698

FRANS × Petronelle de Scheidere fa Joris
Mulder ‡ Belzelemolen
± 1680-1700

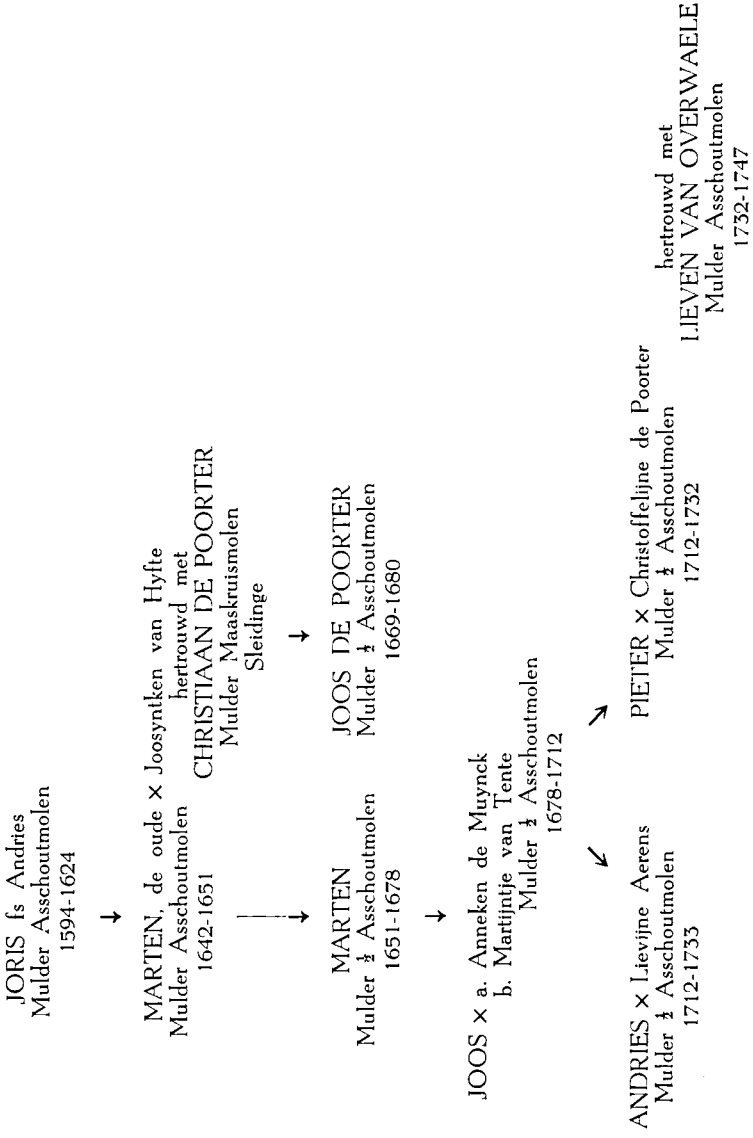
Muldersdochter
betrouwd met
JAN VAN HECKE
Mulder Belzelemolen
1700-1714

en MARTEN MONNAERS
Mulder Belzelemolen
1715-1756

JORIS × Lievijne Slock
Wwe van Pieter van Vooren
Eigenaar Wippelgemolen
1732-1756

GOETHALS II

van HECKE

JAN fs Pieter x Petronelle de Scheidere fa Joris
Mulder Belzelemolen 1700-1714 tevoeren W'we van FRANÇOIS GOETHIAIS fs Geert
Mulder Belzelemolen 1696-1700
↓ naderhand hertrouwd met MARTEN MONNAERS
Mulder Belzelemolen 1715-1756

GILLIS x Marie-Anne Welvaert fa Jan
Mulder Kuitenbergmolen naderhand hertrouwd
met PIETER LONCKE
Mulder Kuitenbergmolen 1743-1786
↓

JAN-BAPTIST x Bernardine de Baerdemaecker
Mulder Belzelemolen 1771-1779 hertrouwd met JAN FRANS WALRAEVE
Mulder Belzelemolen 1780-1815
Mulder Asschoutmolen 1790-1794

↓ ↓
PIETER FRANS x Jozijne Steyaert JOOS-BERNARD
Mulder Asschoutmolen 1794-1800 Mulder Belzelemolen 1803-1815

MONNAERS

JAN fs Frans × Lievijne van Parijs
Mulder Kuitenbergmolen hertrouwd met JAN REYNIERS fs Adriaan
1681-1694 Mulder Kuitenbergmolen
1694-1729

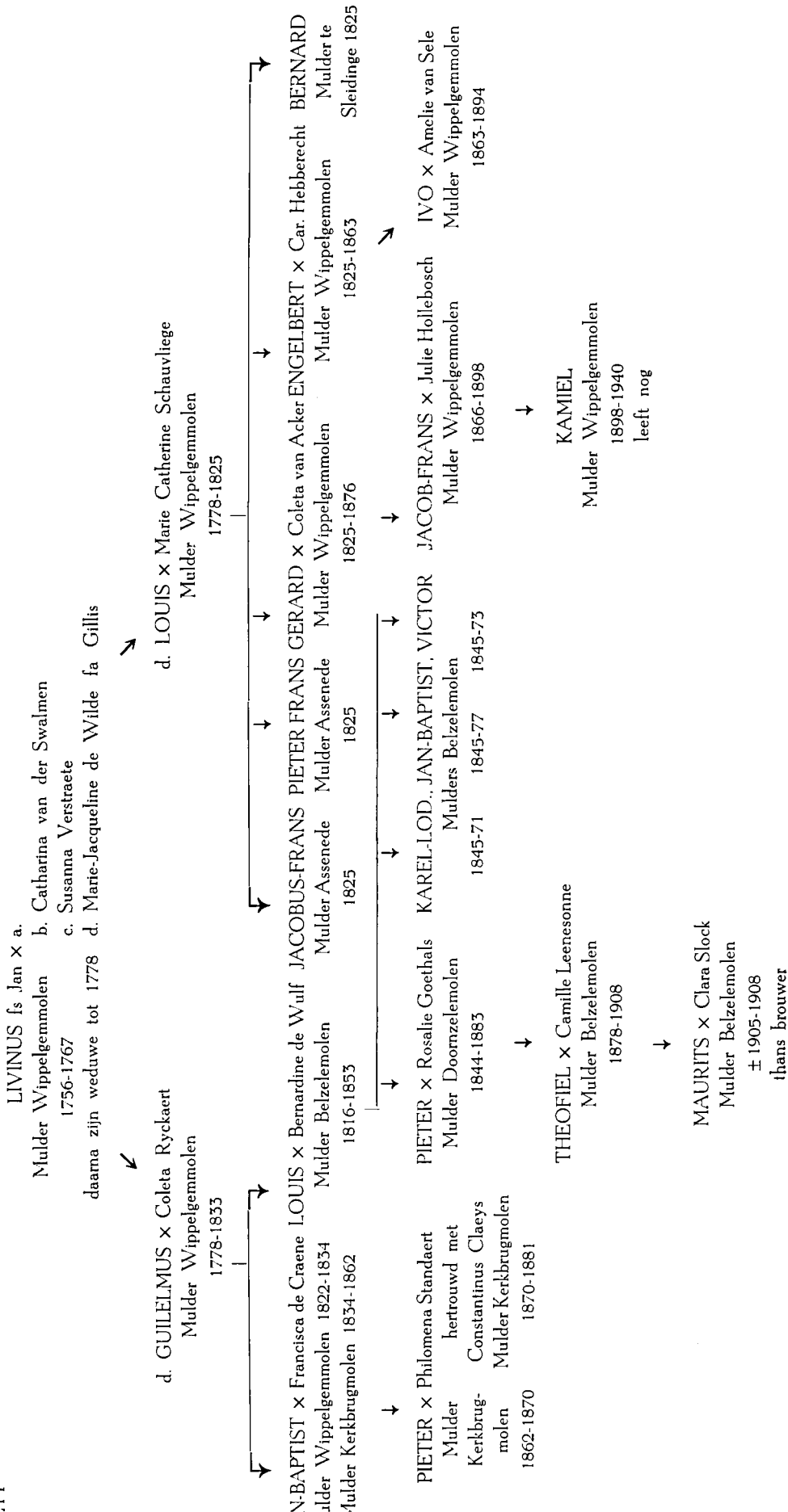
↓

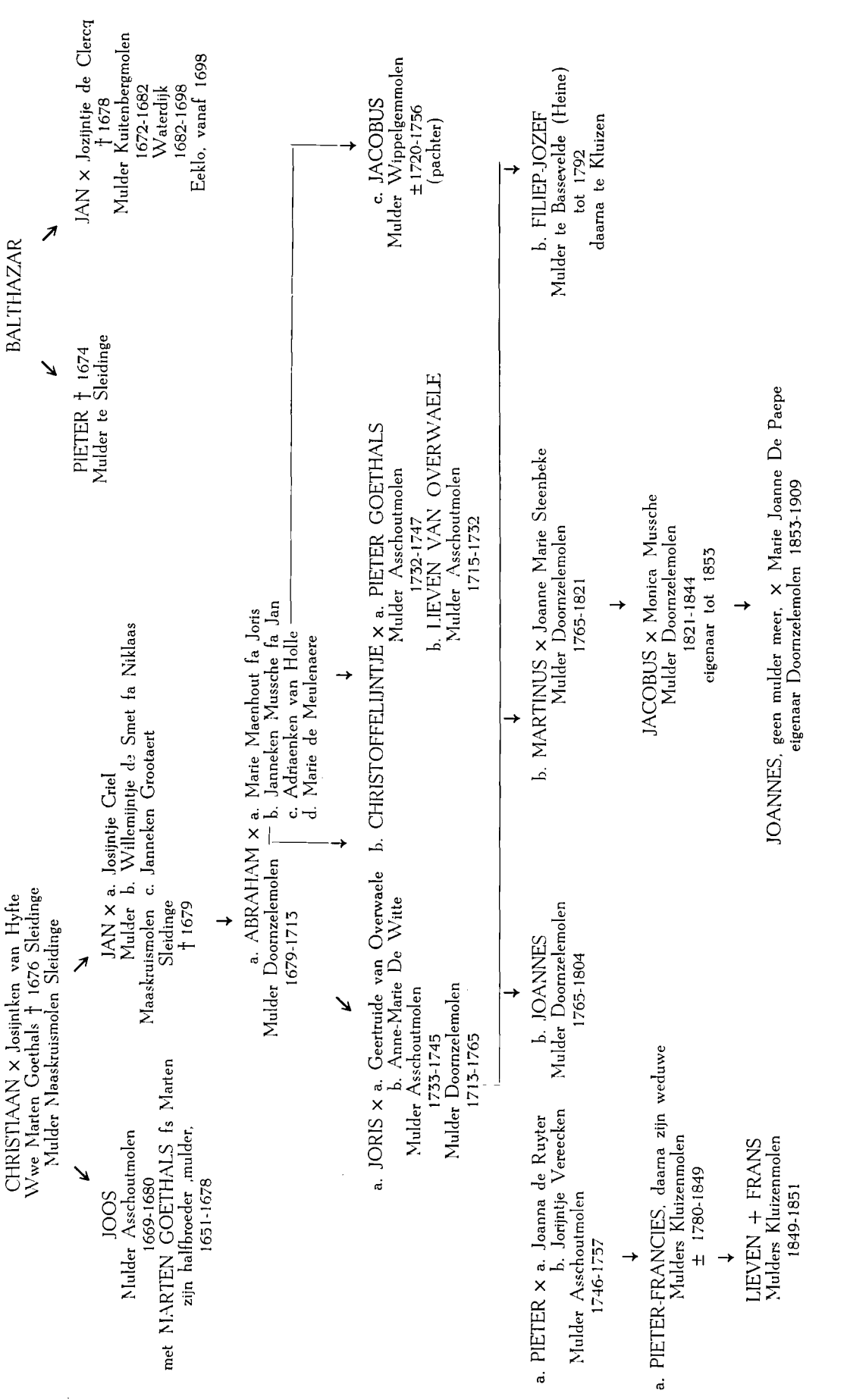
MARTEN × a. Petronelle de Scheidere fa Joris
Mulder Belzelemolen tevoren Wwe van FRANÇOIS GOETHALS fs Geert
1715-1756 Mulder Belzelemolen 1696-1700

b. Joanne de Cuyper Wwe van JAN VAN HECKE fs Pieter
Mulder Belzelemolen 1700-1714

↓

a. LIEVEN × Joanne van Hyfte hertrouwd met
Mulder Asschoutmolen JAN VAN OVERWAELE fs Pieter
1745-1753 Mulder Asschoutmolen
1754-1766

van VOOREN

LIEVEN × Pietermelle Pieters
Mulder en eigenaar Wwe Christoffel de Wispelaere
Wippelgemmolten
1646-1678

↓

MATTHEUS × Janneken Bijvoet
Eigenaar Wippelgemmolten
1678-1732

JANNEKEN × Pieter Steyaert
Ged. eigenaar Wippelgemmolten
† 1695 † 1699

LIEVEN × Janneken de Rycke
Mulder Wippelgemmolten
tot 1677

MARIE × Adriaan Reyniers
† 1676 Mulder Wippelgemmolten;
± 1668- ± 1720

↓

PIETER × Lievjine Sloock fa Joos
Mede-eigenaar naderhand hertrouwd
Wippelgemmolten met JORIS GOETHALS fs Frans
1715-1725 Mede-eigenaar Wippelgemmolten
1725-1756

JAN REYNIERS × a. Lievjine van Parijs
Mulder Kuitenbergmolen Wwe Jan Moynaers
1694-1729 b. Elisabeth Stockman

↓

↓

MARIANNE × Pieter Deuninck fs Jan
Mede-eigenaar Wippelgemmolten
1725-1756

WATERVLIET IN DE XVIe EEUW

Onze voorzitter zaliger, Dr. E. Tieleman, wilde een geschiedenis van Watervliet schrijven die zo volledig mogelijk zou zijn. Zijn bronnenmateriaal stapelde zich steeds op maar slechts bij uitzondering putte hij er uit omdat hij alles wilde bewaren voor zijn levenswerk. Zo komt het dat anderen ondertussen dezelfde weg hebben afgelegd en dat, kort na zijn dood, het werk verscheen van Dr. Gottschalk over de historische geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen. Watervliet krijgt ook een belangrijke plaats in dat boek en de bronnen die de schrijfster aanwijst vinden we meestal terug in het archief van Dr. Tieleman. Wat is het spijtig dat die twee mensen niet hebben samengewerkt! Het werk van Dr. Gottschalk beperkt zich echter tot feiten die voor het fysisch uitzicht van de streek belangrijk kunnen zijn. Voor de geschiedenis van Watervliet moeten we nog altijd terug grijpen naar de monografie van De Potter-Broeckaert of naar de Coutumes van Gilliots van Severen. Voor wat de geschiedenis van de kerk betreft, hebben we dan de zeer belangrijke inventaris van het kunstpatrimonium uit het kanton Kaprijke, geschreven door onze hedendaagse voorzitter, Dr. E. Dhanens. Met deze werken, dan nog aangevuld door kleinere artikels, zou er wel een geschiedenis van Watervliet te schrijven zijn. Er zouden dan echter nog een reeks problemen onopgelost blijven die ook door Dr. Tieleman nog niet helemaal bestudeerd werden. Het archief van Watervliet is zo uitgebreid en zo verspreid dat onze betreurde voorzitter de tijd niet meer heeft gehad alles in te zien. Zo was hem wis en zeker bekend dat het stadsarchief te Brugge een rijke verzameling kerkrekeningen van Watervliet bezat. Hij was echter niet meer in gelegenheid daaruit te putten. Wij gaan dit hier doen in zijn plaats. Maar aangezien hij de publicatie van zijn geschiedenis van Watervliet steeds maar uitstelde, durven wij iets dergelijks ook niet aan en wij gaan ons beperken tot enkele aantekeningen in verband met dit zo belangrijke dorp uit ons en zijn dierbaar Meetjesland.

HET PROBLEEM VAN DE ABBEKINSPOLDER

In haar werk over de historische geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen, situeerde Dr. Gottschalk de Abbekinspolder dichtbij de

Honte, ten noorden van Biervliet ⁽¹⁾. Zij heeft er belang in die polder daar te leggen want moest hij meer zuidwaarts gelegen hebben, dan zou dit een moeilijk punt geweest zijn voor haar stelling die er op gericht is te bewijzen dat de Braakman geen groot water geweest is vóór de overstroming van 1577. In 13^e eeuwse teksten spreekt men immers over dijken en schorren als men die Abbekinspolder vermeldt. Maar de schrijfster voegt er toch bij dat de Abbekinspolder een niet geheel bevredigend opgelost probleem vormt.

Inderdaad, in 15^e eeuwse charters die over de Abbekinspolder handelen, ziet men gewoonlijk ook de naam Ter Piet of soms ook Watervliet vermeld staan. Het is nu zo dat Ter Piet ten noord-oosten van Watervliet lag. Dr. Gottschalk geeft die ligging ongeveer juist aan op de kaart die achteraan haar boek steekt ⁽²⁾. Wij kunnen die ligging nog nauwkeuriger aflezen op een 17^e eeuwse kaart die ons Ter Piet en de polders uit de omgeving voorstelt ⁽³⁾. Door vergelijking van die kaart en een stafkaart van heden ten dage, kunnen we besluiten dat de kerk van Ter Piet dichtbij de tegenwoordige weg IJzendijke-Filippine stond en wel een beetje ten noorden van de grens tussen Biervliet en Filippine. Die ligging wordt trouwens nog eens duidelijk aangegeven door een reeks getuigen die, in 1617, in opdracht van de familie Laurin, de streek kwamen beschrijven ⁽⁴⁾. Die mensen zegden dat Ter Piet ongeveer vier honderd roeden ten noordwesten van de Oesterput lag, en ongeveer drie honderd roeden recht ten noorden van het fortje Ter Piet dat, 150 roeden ten westen van de Oesterput, langs de zeedijk van de Laureinenpolder gebouwd was door de Spanjaarden. Toen die mensen dit getuigden was de Klarapolder nog niet ingedijkt, er lagen daar schorren waarin het verloop van de Pietgeul nog duidelijk was te onderscheiden. Wij kunnen die Pietgeul nu nog gedeeltelijk op het terrein terugvinden en, samen met de aangegeven afstanden, helpt dit ons om de situatie van Ter Piet juist terug te vinden. Sommige getuigen hadden daar trouwens nog stenen gezien en men had, op de plaats waar de kerk gestaan had, een bak en gezet. In 1242 verkochten Hugo, kastelein van Gent en zijn vrouw, aan de St. Pietersabdij alle rechten die zij bezaten te Pieter en in de Abbekinspolder ⁽⁵⁾. In dit stuk

(1) Dr. E. Gotschalck. «Geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen», Assen 1956, blz. 80-82.

(2) Op die kaart staat Ter Piet wat teveel noordoostwaarts getekend.

(3) Gent. Rijksarchief. Kaarten 709 (Tieleman). (Wij gaan hier terug de naam van onze overleden voorzitter vermelden telkens uit zijn documentatiemateriaal geput werd).

(4) Gent. R. A. Sint-Pieters, 2e reeks, nr. 1308 (Tieleman).

(5) Van Lokeren. «Chartres et documents de l'abbaye de Saint-Pierre à Gand», Gent 1868/71, blz. 271-72, deel I.

wordt, evenals in enkele andere charters, de Abbekinspolder naast Ter Piet genoemd en Ter Piet wordt gesitueerd «in confinio de Bouchouthe». Inderdaad, de tegenwoordige Kruisstraat op grondgebied Bouchoute, vormde de grens tussen dit dorp en Ter Piet, waarom zouden wij de Abbekinspolder zo veel meer noordwaarts moeten gaan zoeken? De keure van Ter Piet, daterend van 1265, legt aan de inwoners van de Abbekinspolder dezelfde verplichtingen op als aan die van het dorp (6). Hierbij komt dan nog het hogergenoemd kaartje dat, alhoewel het uit de 17^e eeuw dateert, de Abbekinspolder vlak bij Ter Piet plaatst, en wel ten oosten van dat toen reeds lang verdwenen dorp, daar waar nu de Ameliapolder ligt.

Er moeten zeker nog meer aanwijzingen voor die ligging kunnen aangebracht worden en de Abbekinspolder blijft dus voorlopig nog een probleem. Maar ondertussen blijft die kaart toch een zeer voorname bron.

HET HERONTSTAAN VAN WATERVLIET

Eigenlijk zou hier eerst moeten gesproken worden over het Oude Watervliet. Maar de ligging van de kerk van dit dorp blijft nog steeds op te sporen. We kunnen er hier dus niet veel over vertellen. Wat het klooster van de Wilhelmiëten betreft, hiervan heeft Dr. Dhanens de juiste ligging aangeduid in haar Inventaris van het kunstpatrimonium van het kanton Kaprijke. Trouwens, ook De Potter duidde die ligging goed aan in zijn monografie over Watervliet. We moeten er hier dus niet op terug komen. Laten wij alleen eens kijken hoe het vroegere grondgebied van Watervliet op de zee heroverd werd. Hoe ver zich die zee, na de grote overstromingen van 1377 en 1404 uitstreckte, leren wij bij Dr. Gottschalk (7). Wij lezen bij haar ook hoe men geleidelijk van de Graaf Jansdijk af, nieuwe polders maakte. De Cocquytpolder werd, volgens de schrijfster, in 1410 aangelegd, de Fosciënpolder in 1412, de Hellepolder in 1415. Zij weet over die inpoldering geen bijzonderheden te vermelden en haar bron blijkt een rekening te zijn van St.-Pieters uit het jaar 1415-16. Een tienden-tabel van die abdij daterend van rond 1470 geeft echter andere jaartallen aan (8). Volgens die tabel ontstond de Cocquytpolder in 1425. Door deze polder liep, en loopt nu nog, de Vrouweweg (de weg van de Linde te Bentille naar Watervliet, samenvallend met die oude Vrouweweg tot aan de landdijk van de Mariapolder). Deze weg vormde, en vormt nog,

(6) Van Lokeren, blz. 338, deel I.

(7) Gotschalck, blz. 16.

(8) Gent. R. A. Sint-Pietersabdij, 2° reeks, nr. 350 (Tieleman).

de scheiding tussen St.-Jan-in-Eremo en Watervliet. Links er van, dus op grondgebied van St. Jan, was het kapittel van Doornik de tiendeheffer, rechts van die weg, dus op grondgebied van Watervliet, datzelfde kapittel samen met St.-Pieters.

Volgens boven genoemde tabel ontstond de Foscierenspolder in 1430. Hier ook was het tiend verdeeld. Deze polder ligt immers gedeeltelijk op Watervliet en gedeeltelijk op Bassevelde. Voor zover hij op Bassevelde lag, waren de parochiepastoor en het klooster van Flines tiendeheffers, de rest werd terug verdeeld tussen Doornik en St.-Pieters.

De Hellepolder werd, steeds volgens die tabel, in 1436 ingedijkt door Jan van Maldeghem en Jacob Ghevaert. De tiendeheffers waren er dezelfde als in de Foscierenspolder want ook deze polder ligt gedeeltelijk op Watervliet en Bassevelde en daarbij dan nog in Bouchoute. Het is de Leetstraat die de grens vormt.

Dan hebben we nog de Mariapolder en de St.-Jorispolder. Volgens Dr. Gottschalk werden die in 1464 en in 1466 ingedijkt. Volgens onze tabel in 1463 en in 1465. De Mariapolder was gemaakt door Ghoessen van der Moelen en Pauwel van Overtveld. De Mariapolder ligt, juist zoals de Cocquypolder, gedeeltelijk op St.-Jan en gedeeltelijk op Watervliet. De Vrouweweg, die hier gedempt is, vormt de grens. De tienden werden er verdeeld zoals in de Cocquypolder. Wat de St. Jorispolder betreft, die ligt gedeeltelijk op Bouchoute en gedeeltelijk op Watervliet. In de zuid-oosthoek van de grens tussen die twee rechtsgebieden, stond een paal die nog aangeduid wordt op de kaart van Pourbus maar die reeds in de 17^e eeuw verdwenen was. Hij werd daar gesteld toen men de Nieuwe Keure van Watervliet afbakende, in de 13^e eeuw ⁽⁹⁾. Hij stond op dezelfde lijn als de paal aan de Linde te Bentille, paal die daar de zuidwesthoek van de Nieuwe Keure aanduidde. Deze paal is daar nog steeds aanwezig.

En daarmee hebben we de oudste polders van het Watervliet na de overstromingen genoemd. De St.-Jorispolder was dus de laatste van die reeks. Jan en Guy de Baenst, samen met Jan Zoete, hadden daar de bedijking ondernomen ⁽¹⁰⁾. Vóór die polders nu, lag een grote schorre die men in vele oude teksten Watervliet noemt. Dat zal weldra de Kristoffelpolder worden. We mogen veronderstellen dat de kerk van oud-Watervliet in deze polder moet gezocht worden. Een volksoverlevering zegt dat zij langs Bellekensstraatje stond ⁽¹¹⁾. Hopelijk vinden we dat we ze eens vinden.

(9) Bij verschillende schrijvers vermeld, o.a. bij De Potter en bij Dr. Gotschalck, blz. 77, deel II.

(10) Gotschalck, blz. 83, deel II.

(11) Medegedeeld door Mevrouw Tieleman.

De schorre die later Kristoffelpolder werd, wilde men reeds bedijken in 1467. Het klooster Bethlehem van Deinze wilde dit doen. Er kwam echter niet veel van in huis. Dat klooster had gronden gekregen van de Wilhelmiëten. Die gronden lagen in de St. Jorispolder en ten westen van de plaats waar het klooster vroeger stond (dat was dus iets ten noorden van de tegenwoordige Kerkenhofstede).

De St.-Salvatorspolder en de St.-Clemenspolder werden door Jan en Guy de Baenst bedijkt in 1466. In 1468 stonden ze onder water, werden spoedig terug ingedijkt maar werden in 1471-72 terug overstroomd ⁽¹²⁾. Het zou de familie Laurin zijn die ze, zoals we verder zullen zien, terug indijkte. Ze kregen toen de naam van Laureinenpolder en Filippinepolder.

We moeten hier nu spreken over Jeronimus Laurijn die zich in 1499 associeerde met Paul en Guy de Baenst om de schorren ten noorden van de reeds ingedijkte polders, in land om te zetten. Die geschiedenis is genoegzaam bekend. De Potter schreef er in het lang en het breed over en ook bij Dr. Gottschalk kregen we nog eens een overzicht. Zeggen wij alleen dat de Kristoffelpolder niet in 1499 maar wel in 1498 ingedijkt werd. De Jeronimuspolder kreeg zijn beurt in 1500, ook een jaar vroeger dan we bij Dr. Gottschalk lezen. Voor de Laureinenpolder geeft die schrijfster het juiste jaartal, namelijk 1503 maar de St. Barbarapolder werd niet in 1530 maar wel in 1509 ingedijkt. Daarbij komt dan de kleinere St.-Annapolder die, in 1539 wel herbedijkt werd maar reeds sedert 1505 bestond. Deze twee laatste polders hebben echter veel werk gekost en meer dan eens liepen ze terug onder water. Ook de Laureinenpolder kostte aan Jeronimus meer geld dan hij voorzien had. Hij moest immers het toezicht over de werken aan anderen opdragen daar hij een reis naar Lyon wilde ondernemen. De arbeiders maakten daar misbruik van en werkten veel minder. Zo weinig zorg werd er door de aannemers aan dit moeilijke werk besteed, dat de polder bijna verloren was. Slechts de terugkomst van Jeronimus verhinderde het opnieuw overstroomden van dit gebied. De tesorier generaal van de koning maakte zijn beklag bij zijn heer die hem zeer goed gezind was en als vergoeding mocht hij van de Laureinenpolder. De Helle- en St. Jorispolder, een nieuwe heerlijkheid en parochie maken die hij Waterdijk zou noemen ⁽¹³⁾.

Wij zien nu dat Watervliet al heel wat groter geworden is. En we weten dus ook dat Jeronimus daar een stad wilde van maken, een stad die allerhande vrijheden bezat. Zeggen wij echter aanstonds dat er van dit groots opzet niet zo veel in huis kwam. Hij had wel het recht een ver-

(12) Gent. R. A. Fonds Watervliet. Cartularium Laurin, blz. 152 (Tieleman)

(13) Brugge. Stadsarchief. Fonds Vrije. Kerkrekeningen Watervliet, nr. 221.

sterkte stad te maken van Watervliet, maar hij heeft niet de gelegenheid gehad zijn heerlijkheid van muren, grachten en poorten te voorzien. Ook zijn nakomelingen hebben dit nooit gedaan. Moest dit wel gebeurd zijn, dan zouden wij daar zeker sporen van gevonden hebben in rekeningen, onmelopers en zo meer. Nergens wordt er over die versterkingen gesproken en we mogen gerust aannemen dat zij er nooit geweest zijn. Wij zullen verder zien dat Jeronimus nog andere grootse plannen nooit heeft kunnen verwezenlijken. Wat hij gedaan heeft is al meer dan genoeg. Eerst een kerk bouwen, op zijn kosten huizen op het dorpsplein bouwen en voor een haven zorgen. We spreken dan nog niet van wat hij deed op Waterland of op Waterdijk.

Jeronimus Laurin moest volk op zijn nieuwe heerlijkheid trachten te krijgen. In de polders die, aan de rand van de Graaf-Jansdijk reeds waren ingedijkt, woonden, in 1500, slechts een twintigtal gezinnen ⁽¹⁴⁾. Het kwam er nu op aan zo vlug mogelijk volk aan te trekken voor vestiging in het centrum van de St. Kristoffelpolder waar Jeronimus reeds met het bouwen van een kerk begonnen was. Dat was dus een moderne methode die Jeronimus toepaste : eerst een kerk bouwen en daardoor dan inwoners aantrekken. Hij deed dit door vrijstelling van belastingen, inrichten van een vrije markt en zo meer. Maar om de mensen nog vlugger te doen komen, maakte Laurin ook een twintigtal huizen klaar ⁽¹⁵⁾. Ze stonden aan de oostkant en aan de zuidkant van het dorpsplein. Rechts van het kerkhof, dus ten oosten van het plein, stonden twee huizen die door de eerste pastoor, Adriaan Withooghe in cijns gehouden werden. Zijn broer bleef daar tot in de jaren dertig wonen en die pachte het schoutetendom, dus het ambt van schout, en ook de bakkerij van de heer. De volgende pastoor, Jacob Vrombout, moest zich ergens anders vestigen en hij deed dat in twee huizen van de heer die ten westen van het dorp stonden, op de hoek van het dorpsplein en de weg die naar St. Jan loopt (dat was vroeger de weg van Watervliet naar Brugge). Joos van Spiere, die sinds 1521 pastoor was, kwam dan eindelijk wonen waar nu de pastorie is. Er stonden daar toen twee huizen waarin eerst twee kapelanen gewoond hadden. Die gingen dan in de twee huizen wonen die aan de zuidkant van het dorp stonden, bij de weg die naar Bentille loopt. Meestal waren er echter vier priesters en dan woonde één er van in de pastorie. Verder hadden we natuurlijk nog het schepenhuis dat op dezelfde plaats stond als nu. Links van het schepenhuis woonde de griffier en rechts er van was het steen of de gevangenis en de schout woonde daar sinds 1536. Er was daar ook een herberg die later het Blauwhuis of de Conciergerie genoemd

(14) idem en (15) idem nr. 222.

werd. De schout bleef daar niet altijd zijn woonst hebben want we zien dat hij in 1585 links van de pastorie woont, naast het Schuttershof. De baljuw had daar vroeger gewoond maar nu vestigde die zich in een nieuw gebouwd huis aan de muur van het kerkhof, dat is het huis dat we ten noorden van het dorpsplein aan de ingang van de kerk weten staan.

We zien dus dat het grootste aantal van de huizen die Jeronimus bouwde, bestemd waren voor mensen die de stad of de parochie bestuurden. En wie daartussen woonde was ook noch min of meer bij dat bestuur betrokken.

Zuid-oost van het kerkhof stond dan het kasteel waar de heren van Watervliet nu en dan verbleven of waar ze een kastelein aanstelden.

Verder bezat Laurin twee molens : één op de Jeronimuspolderdijk, ten noorden van het dorp. Die werd de Binnenmolen genaamd. En dan nog een te Bentille. Bij de Binnenmolen stond ook een meestove wat er op wijst dat in de nieuwe polders veel meekrab geteeld werd. Bij de Bentillemolen stond ook een brouwerij (nu de herberg de Linde). Dat was de bannale brouwerij waar ook een mouterij aan verbonden was. Na de geuzenberoerten werd de brouwerij in het kasteel op het dorp overgebracht.

Waar de Laureins veel last mee hadden, dat was met hun haven. Vóór dat de St.-Annapolder aangelegd was, kwam de haven tot aan de Kristoffelpolderdijk. Jeronimus had zijn dijkenbouwers eerst aan het werk gezet aan Passegeule- en Oostmanspolder maar daar waren zij weg gejaagd door de Bruggelingen die hun kanaal niet wensten te zien verzanden ⁽¹⁶⁾. Om die mensen dan werk te geven had hij de St.-Anna- en Barbarapolders laten indijken. De haven was nu wel een beetje ingekort, maar niet veel. Om ze te bereiken moest men op de dijk van de Jeronimuspolder rijden die tot een weg verhard was. Die haven lag toen rechts van het tegenwoordig Belgisch tolkantoor en dus ten noorden van de Mollekotsendijk. Maar de St. Barbarapolder was nog niet volledig klaar of hij kwam, «bij tempeeste van de zee», terug onder water samen met de St.-Annapolder, de Laureinen- en Filippinepolders. Sint Anna- en Filippine en Laureinenpolder werden spoedig herbedijkt, de St. Barbarapolder echter niet, hij was immers aan de kerk geschonken en die had geen geld genoeg. Hij bleef dus lang als schorre liggen. In 1512 kwam St.-Annapolder nog eens onder water en werd dan in 1520 samen met Barbarapolder herbedijkt. Maar nog meer dan eens zou er daar water in komen ⁽¹⁷⁾. De schuld daarvan was dat de Laurins ten noorden daar van een grote geule wilden bewaren om hun haven diepgang te geven. Andere eigenaars in de schorren waren

(16) idem nr. 215. Zie ook Gotschalck, blz. 166, deel II.

(17) Brugge. Stadsarchief, fonds Vrije, Kerkrekeningen Watervliet, nr. 213.

daar kwaad voor en in 1538 wilden ze een stuk grond afbakenen dat later de Jonkvrouwpolder zou worden. Onder die eigenaars waren het vooral Herman de Corte en Adriaan Loonis die dat wilden. Matthias Laurin, zoon van de sinds 1509 gestorven Jeronimus, had toen een proces ingespannen vóór de raad van Mechelen. Hij had voldoening bekomen want hij had kunnen bewijzen dat er dagelijks geladen en gelost werd in zijn haven en dat sommige koopwaren naar het buitenland gevoerd werden. De bedijkers, die door hun geplande polder de haven nog eens zouden ingekort hebben, beweerden dat die haven maar een kreek was die niet veel gebruikt werd. Spijt de uitslag van dat proces kwamen, in februari 1538, die mannen toch naar Watervliet om de haven te overzien. Matthias Laurin was toen juist in zijn kasteel en er kwam hem een knecht vragen of hij wilde meegaan om te kijken. Matthias had toen geen tijd want hij moest naar Brabant. Hij wist trouwens niet dat het nu ernstig werd. Later berouwde het hem dat hij niet meegegaan was want er werd een dijk ontworpen die in 1546 werkelijk zou aangelegd worden. Matthias trok zich die zaak zo ter harte dat hij er ziek van werd. Nadat die Jonkvrouwpolder aangelegd was, kon men van het Mollekot nog een tijdlang de zee bereiken. De haven was toen dus naar het oosten toe verlegd. Dat duurde zo tot na de geuzenberoerten maar in het begin van de 17^e eeuw werd dan de Clarapolder aangelegd en dan was het gedaan met die haven. Alleen aan het fort Pacientie (dat is iets ten oosten van de Pyramide), werd er nog wat geladen en gelost.

HET BOUWEN VAN DE KERK VAN WATERVLIET

Wij hebben al bewezen dat Jeronimus Laurin grootse plannen had die niet altijd verwezenlijkt werden. Wij kunnen dat hier nog eens verder bespreken. Jeronimus wilde drie kerken bouwen : Watervliet, Filippine en Waterland. Hij wilde daar drie parochies van maken en er zelfs een collegiale stichten met twaalf kanunniken waaronder een deken. Daaraan zouden twaalf prebenden verbonden zijn en andere belangrijke voorrechten ⁽¹⁸⁾. De oorkonden van die parochies zouden bewaard worden in een kist die met vier verschillende sloten zou gesloten worden. Drie kanunniken zouden over een sleutel beschikken en de vierde zou in handen zijn van de patroon, hier dus Jeronimus. Er moesten aan die drie kerken een school en een zangkoor verbonden zijn. Er zouden aflaten gegeven worden aan de mensen die, tijdens het bouwen, die kerken bezochten en wel op Pasen, Pinksteren, Allerheiligen, feest van St.-Petrus, Paulus,

(18) idem, nr. 221.

Jacobus, Franciscus en Jeronimus of tijdens de advent en de vasten. Die mensen moesten gebiecht hebben en ze moesten iets in de offerblok werpen dat gelijk was aan het loon van één dag voor een metselaar of een timmerman.

Dit plan is echter slechts gedeeltelijk verwezenlijkt. Jeronimus heeft beslist zijn best gedaan maar hij moest met veel moeilijkheden rekening houden. Daarbij stierf hij een beetje te vroeg, in 1509 namelijk. Van de kerk te Watervliet waren toen alleen het koor en het transept gebouwd. Dit was al zo sedert 1505. Maar de tiendenheffers staken veel stokken in de wielen. In de schenking van de schorren tussen Bentille, de haven van Bouchoute, Ter Pieten en Oud-IJzendijke, was gezegd geworden dat Jeronimus het recht had daar alle tienden te heffen. Maar nu dat een groot gedeelte van dit gebied ingedijkt was, kwamen de vroegere rechthebbenden uit hun schelp. Ook het kapittel van Doornik opperde bezwaren en zo kwam het dat Jeronimus in het begin geen geschikte rector vond voor zijn kerk die slechts rond Pasen 1504 gewijd en opgedragen werd. Hij moest in het begin voortsukkelen met huurlingen, mercenarii noemde men dat. Zo deed Daniël de Baenst daar aanvankelijk dienst als priester. Hij had geen toelating, noch van het bisdom noch van Jeronimus. Hetzelfde jaar deed hij afstand van zijn pastoorsambt ten voordele van Jeronimus Marchant die misschien nog door anderen opgevolgd werd, tot in 1508 Adriaan Withooghe wettelijk aangestelde pastoor werd. Ook in Filippine waren er zulke moeilijkheden. Daar ook had Jeronimus een stad willen stichten en in 1508 stond er reeds een kerk gebouwd in de polder die slechts sinds 1506 heringedijkt was. Hij had dat daar ook allemaal op eigen kosten gedaan en de toelating bekomen van het bisdom Utrecht om die kerk te bouwen. Hij had ze toegewijd aan St. Filippus ter ere van de koning, Filips de Schone. Maar hier had hij nog meer last van het water dan te Watervliet. Reeds in 1509 stond die polder terug onder water en na herbedijking (de derde!) gebeurden er nog verschillende overstromingen. In 1537 werd die kerk daar afgebroken en de stenen, balken en ijzerwerk naar Watervliet vervoerd ⁽¹⁹⁾.

Wij hebben hier boven al gezegd hoe Jeronimus dan een parochie wilde maken van Waterdijk. Dat was buiten zijn oorspronkelijk plan, alleen een vergoeding voor moeilijkheden in Laureinenpolder. Hij had hiervoor ook de toelating van het bisdom Utrecht nodig want de Laureinenpolder lag op het grondgebied van dit kerkelijk gebied (de Kleilandweg was de grens). In zijn testament dat van juni 1509 dateert, zegt Jeronimus dat men moet voortwerken aan de kapel die hij begon te maken op Waterdijk ter

(19) idem nr. 216.

ere van de apostel St. Jacob en dat men zo vlug mogelijk aan een pelgrim die naar St. Jacob in Galicië reisde, een gouden offerpenning moest meegeven voor deze heilige apostel ⁽²⁰⁾. Die kapel stond in de noord-oosthoek van de Laureinenpolder, ten westen van de vroeger haven van Bouchoute en niet ver van de Isabellasluis ⁽²¹⁾. Ze stond daar waarschijnlijk tot op het einde van de 16^e eeuw. Daar die nieuwe parochie zich op grondgebied van Bouchaute uitstreckte, veroorzaakte dit ook heel wat moeilijkheden.

De derde kerk die Jeronimus volgens zijn oorspronkelijk plan wilde bouwen, was deze van Waterland. Bij Dr. Gottschalk lezen wij dat hij in 1509 de fundamenten voor deze kerk liet leggen in de Jeronimuspolder ⁽²²⁾. Ik heb niets in dit verband gevonden. Maar het is zeker zijn opzet geweest in deze polder een kerk te stichten. Ze moest niet St.-Nicolaas-in-Varne vervangen maar wel Nieuw-Roeselare. Ze zou toegewijd worden aan de H. Drievuldigheid, aan O. L. Vrouw en aan Sint Jeroom en ze zou genoemd worden kerk van Waterland of van Nieuw-Roeselare. Door het verzet van Sint Baafs en de pastoor van Sint Margriete, die zeggen dat 800 gemeten ten noord-westen van de Jeronimuspolder aan de, sedert 1470 door Jan de Plaet heropgerichte parochie Sint-Margriete behoorden, bleef dit opzet zonder verwezenlijking. Slechts in 1553 kwam er een kerk. Ze werd niet door de Laurins maar door St.-Pieters gebouwd ⁽²³⁾. En ze kwam niet in de Jeronimuspolder maar wel in de Oudemanspolder. Het is niet juist wat we bij Dr. Gottschalk lezen in verband met de verdeling van Watervliet ⁽²⁴⁾. Niet na zijn dood, maar nog tijdens zijn leven gaf hij Waterdijk aan zijn dochter Maria en Waterland aan zijn dochter Barbara.

DE EERSTE UITRUSTING VAN DE KERK

Wij weten dus al dat, bij de dood van Jeronimus Laurin in 1509, alleen het koor en het transept van de kerk voltooid waren. Het zou duren tot 1525 vooraleer er terug grote werken uitgevoerd werden ⁽²⁵⁾. Ondertussen wordt het een en het ander opgeknapt en worden er wel kleinere metselwerken verricht. Zo zien wij dat, in 1515, het werk van Jan Stichelbout geinspecteerd wordt door Jan Jozijns en Andries de Metsenaere. En in 1516 zijn het Lieven, Aernout en Joos van Maele die het metselwerk van meester Jan de Meach uit Brugge komen bezichtigen. Verder zien wij dat Laurens Keldermans in 1515 een sacramentshuis maakt. Het kostte

(20) idem nr. 221.

(21) Gent. — R. A. — Kaarten nr. 709 (Tieleman).

(22) Gotschalck, blz. 149, deel II.

(23) D. Verstraete in «Appeltjes van het Meetjesland», 1957, blz. 100.

(24) Gotschalck, blz. 157, deel II, nota 4.

(25) Brugge. Stadsarchief, fonds Vrije. Kerkrekeningen Watervliet, nr. 216.

35 pond en het werd in 1516 per schip van Antwerpen naar Watervliet gebracht. Andries de Metsenaere maakte de voet van dat sacramentshuis en Matthijs de Pape, smid van Eeklo, leverde het ijzerwerk dat er voor nodig was. Er werden 48 pond lood aan verwerkt. Geeraert Zuuts, schilder van Eeklo, schilderde het en Rutger IJsebrandt vergulde de zes deuren er van. Die Andries Keldermans leverde ook een wijwatervat en samen met Willem de Scrinwerckere uit Sluis maakte hij ook kandelaars. Wat dat metselwerk betreft, het was vooral aan de vensters dat men herstellingen deed. In die vensters zaten glasramen die gekleurd waren. Stormweer brak in 1521 veel ruiten en het glasvenster aan de zuidzijde van het transept werd met koperen tralie beschermd. Maria Laurin, weduwe van Dismas van Berghen, heer van Waterdijk, schonk in dat jaar zes pond om een nieuw venster in die zuidzijde, waar de kruiskapel was, te maken. Meester Lieven Gheerolf, glasmaker, was daar de auteur van en in de brandramen had hij een Lieve Heer aan het Kruis tussen de twee moordenaars voorgesteld. Ook de Lievevrouwkapel kreeg, in 1512, een glasraam gemaakt door Lieven Gheerolf. In 1510 had men het wapen van de heer, zijn pignon en zijn wapenrok in de kerk opgehangen. Spijtig dat we niet weten wie het praalgraf van Jeronimus maakte. Dr. E. Dhanens geeft ons een beschrijving van dat praalgraf ⁽²⁶⁾. Het stond midden in het koor en iedere dag moest een der kapelannen, na de mis opgedragen voor Jeronimus, naar dat graf gaan en miserere bidden. De ligbeelden van dat graf stelden dus Jeronimus voor, zijn vrouw en zijn dochter, hij had dat zo in zijn testament bepaald. Die dochter was Barbara die in 1506 gestorven was ⁽²⁷⁾. En die vrouw was wel zijn eerste vrouw, Jacquemine Peyaert, die in 1502 stierf. Marie Strabant, zijn tweede vrouw overleefde haar man immers nog tamelijk lang en het praalgraf werd kort na de dood van Jeronimus gemaakt ⁽²⁸⁾.

We vernemen verder dat er reeds een orgel in de kerk was in 1510, Cornelis Laurens, orgelmaker te Sluis, herstelde dit orgel in 1519. In 1521 spreekt men ook over een uurwerk. En er was een belfort of klokhuis in

(26) Dr. E. Dhanens. Inventaris van het kunstpatrimonium, kanten Kaprijke, Gent 1956, blz. 136-137.

(27) Gilliodts-Van Severen. Coutumes Watervliet, blz. 146.

(28) Dit belet niet dat Jacoba Peyaert te Gent begraven werd. Haar vader, Mattheus Peyaert, ridder, was immers deken van Gent (Kerkarchief Watervliet, Tieleman). Op haar graf, in de Sint-Baafskerk, stond het volgende te lezen : *«Hier ligt begraven Jw Jacqueline Pedart, fu Matthijs, geselnede was van Mr Jeronimus Lauwerijn, rudder, heer en hofmeester ende tresorier generaal ons genadigst heere, heere van Watervliet, Poortvliet, etc. die overleet in 't jaar 1502, de 4° dag van Mei»*. Die grafsteen stond aan de voet van het sacramentshuis waar later de tombe van de bisschop d'Alamont geplaatst werd (Brugge, Stadsarchief, Watervliet, nr. 211).

hout dat echter in 1515 afgebroken werd omdat het omgewaaid was. Het werd in hetzelfde jaar opnieuw getimmerd en gedekt met glei (dekstro). Het bleef echter een zorgenkind en dat bewijst ons dat het niet zeer sterk was. Of het nu gebouwd was op het dak of naast de kerk heb ik niet kunnen uitmaken. We zullen verder zien dat men meer dan eens de intentie had een degelijke toren op de kerk te bouwen. Het zal echter slechts een dakruiter worden.

In 1510 werd een ijzeren kruis, zestien stenen zwaar, op de kerk gezet. Het oude was omgewaaid. Aan de ingang van de kerk is een portaal met een houten dak. De sacristie bestond ook al en de doopvont wordt verplaatst. Andries de Metsenaere maakt een vonthuis dat hij met hout afsluit. In 1516 maakt meester Willem de Scrinwerkere een tabernakel voor O. L. Vrouw. Het werd in een der armen van het transept geplaatst en er achter werd iets toegemetsd en gewit, misschien een venster. In alle geval krijgen we hier nog een vermelding van de O. L. Vrouwekapel in het noordelijk deel van het transept, daar waar ze nu nog is. In 1519 vermeldt men het altaar van het H. Kruis en een St. Jeronimusaltaar. Dit laatste stond in de Jeronimuskapelle, de askapel van de kerk. Die kapel bezat aan de zuidkant een deur waardoor de heer van Watervliet, als hij van zijn kasteel naar de kerk kwam, kon binnentreden. Ze was door een afsluiting van de kooromgang gescheiden. In 1522 spreekt men dan duidelijk over het hoogaltaar, het Jeronimusaltaar en de twee vooraltaren die dus het Kruis- en Lievevrouwaltaar waren. In datzelfde jaar ook werd gans het kruiswerk (dat is het transept) geplaveid met 1400 witte en blauwe stenen. Ze kwamen van Antwerpen. Reinier Andries leverde die stenen. Hij was het ook die de «hamassen» (witstenen omraming) van de vensters leverde en ook een wijwatervat. Ten slotte kunnen we nog zeggen dat er in 1510, een buffet gemaakt werd om was te verkopen, buffet dat daar later steeds in de kerk bleef staan, het was immers een gewoonte in de streek dat de mensen was, kiekens of varkensvlees offerden. In 1515 maakte Lowijs van Wontergem een kelk en in 1521 werd een gestoelte in het koor aan het zuideinde van hoogaltaar gemaakt door Pieter Verbant. In 1522 leverde Adriaan de Landmeter, geelgieter, twee kandelaars voor het hoogaltaar en in 1523 werden de habijten van de kerk hersteld door Jan de Casuulmaker. Over de Nood Gods, een schilderij dat boven het hoogaltaar moet gehangen hebben, wordt niet gesproken. We mogen echter wel aannemen dat het daar reeds was.

Wij zien dus dat de kerk tijdens, en kort na de dood van Jeronimus, haar voorlopige inrichting gekregen heeft. Indien Jeronimus of zijn opvol-

gers er niet in slaagden een collegiale op te richten, dan lukten zij er toch in vier priesters te Watervliet aan te stellen : een pastoor en drie kapelaans waarvan er één iedere dag de mis moest opdragen in de St. Jeronimuskapel.

GROTE WERKEN AANDE KERK IN 1525

In 1525 zou de kerk van Watervliet haar voltooiing krijgen. Het schip van dit godshuis werd toen namelijk gebouwd (29). Mattheus van Eede, meester metselaar van Brugge, was de architect-bouwmeester van dit belangrijk werk. Wij lezen immers dat hij betaald wordt «voor 't maken van zekere bewerven van de pilaeren, wentelstegher, baesen, cupementen, capitelen, vensters en andersins, en ook voor 't bewerp van geheel de kercke». Zijn helper was Adriaan van de Meulne, eveneens van Brugge. Mattheus en zijn knechten ontvingen 14 pond «over 't fonderen en metsen tot der voetlijste». En dezelfde Mattheus, samen met Adriaan van der Meulne met hun knechten, kregen nog eens een grote som «over 't maecken van de voorkerke ende dit van de voetlijste upwaert». Het is dus maar al te duidelijk dat die mensen de kerk gebouwd hebben. De heer van Watervliet was op dat ogenblik, Matthias Laurin. Joos van Spiere was pastoor, Pieter de Potter, Pieter van Hollant en Willem de Gheest waren de kapelaans. De kerkmeesters waren : Jan Goethals, Geraart Filliers, Jacob de Clercq, Bauwen Withooghe, Hillebrant Schaepshoof. Pieter Geerolf was koster. De werken begonnen de 13° van de lauwmaand, 1525. Op die dag immers werden de kelken in zakken gestoken en er werden lakens gelegd op het hoogaltaar en op het altaar in de Jeronimuskapel. Op de twee zijaltaren werden geen lakens gehangen en we mogen daaruit besluiten dat daar in elk geval nog geen schilderijen hingen, men zou ze immers wel afgedekt hebben voor het vuil. Het jaar voordien had men reeds met bouwplannen bezig geweest want we zien dat Mattheus van Eede in maart 1524 het kruiswerk kwam onderzoeken om te zien of het zou mogelijk zijn daar een toren op te bouwen. Van een toren zal er echter voorlopig niets terecht komen. En ook nog in 1524 was men stenen beginnen aanbrengen. Er werden er 139.000 gekocht bij Jan Pierhuise en Adriaan Jacobsen die ze moesten leveren op de kaai te Vlissingen. Ze werden van daar dan per schip overgebracht naar de kaai te Watervliet en dan per wagen naar het kerkhof gevoerd. Zand om te metselen werd in de Mariepolder gedolven en het is niet onmogelijk dat de put die daar nu nog dichtbij de dijk te zien is, op die manier zijn oorsprong vond. Later zou

(29) Brugge. Stadsarchief, Fonds Vrije, Kerkrekeningen Watervliet, nr. 216.

daar trouwens nog klei gestoken worden om ter plaatse steen te bakken ⁽³⁰⁾. Er werden dan nog 52.000 stenen gekocht bij Huyghe Adriaanssene in Zeeland en eveneens per schip naar de kaai van Watervliet gevoerd. Er moet dan een grote bedrijvigheid geheerst hebben in de haven.

Mattheeus van Eede was naar Mechelen, Vilvoorde «en daer ontrent» geweest om goede arduinsteen te kopen. Leveranciers van witten en grauwen arduinsteen waren Gijzelbrecht Grauwels, Jan Pauwels en Lodewijk van Houc. Die zorgden ook voor steenhouwers uit Brabant. En terug werden al die stenen per schip naar de haven van Watervliet gebracht. Ook de kalk, die te Antwerpen gekocht werd, bracht men op dezelfde manier aan. Men noemde dat Brabantse kalk. Er kwam echter ook kalk van Dordrecht. Cornelis van Coorde, steenbakker van Brugge, leverde ook vijf «last» Brugsen steen, nog eens per schip aangebracht. En dan is er nog een Lenaert Witten die 500 «dijssel»stenen leverde «'t welke is cleen steen». De leveranciers van de arduin en van de karreelsteen hebben de voetlijst, die in «witte arduin» was, gemaakt. Ze hadden trouwens «'t bewerp» er van getekend op een «huid dobbel papier». Het leveren van die arduinsteen blijkt een belangrijk feit geweest te zijn. Er werd over en weer geschreven naar de heer van Watervliet te Brugge en naar de steenhouwers te Vilvoorde en te Mechelen opdat alles op tijd zou klaar zijn. En dan kwamen die steenhouwers de zaak nog eens bespreken ten huize van de kerkmeester Bauwen Withooghe waar ze eten en drinken kregen. Die Bauwen woonde naast de kerk, waar de eerste pastoor, waarschijnlijk een familielid van hem, gewoond had. Hij had ook zo een beetje het toezicht over de werken, het was in elk geval de belangrijkste kerkmeester.

Voor de stellingen die de metselaars nodig hadden werden 244 kerksparran en 122 planken gebruikt. Zij maakten ook «cloeten» om op te lopen. Dat waren dan een soort matten die met wijmen gevlochten werden.

Het was in augustus 1525 dat ze die stellingen maakten, dus zien we dat de werken ongeveer een jaar geduurd hebben. Het dak werd trouwens slechts in 1526 met schaliën gedekt. Van een vloer in de voor-kerk wordt er niet gesproken, we zien alleen dat ze met aarde gevuld werd. Er werden nu ook nieuwe wijwatervaten gekocht en wel drie van «fassiynenstein». Ze werden van Brugge per wagen naar Watervliet gebracht. Het

(30) Er bestaat ook een volksoverlevering die zegt dat daar de kerk van het oude Watervliet stond. Maar Sint-Laureins heeft ook zo een put die men de torenput noemt. Die is ook ontstaan toen men daar klei haalde om stenen te bakken die moesten dienen om de toren te metselen. Een ommeloper uit de 16^e eeuw (Gent, R. A., Fonds Watervliet, nr. 287, Tieleman) leert ons dat Jeronimus Laurein twee stukjes land met zuidzijde van Mariapolderwijk, voor zich behield om steen uit te bakken.

aantal bakstenen die aan de kerk verwerkt werden moet hoger zijn dan het cijfer dat we hierboven kunnen optellen. We lezen echter in de rekening der goederen van de heer van Watervliet, voor het jaar 1529-30 ⁽³¹⁾, dat Jooren de Steenbacker 400.000 stenen bakte voor die heer. Deze stenen werden natuurlijk voor persoonlijke doeleinden gebruikt maar we mogen aannemen dat er ook een groot gedeelte aan de kerk besteed werd. Misschien werden die stenen wel ter plaatse gebakken dichtbij de dijk van de Mariapolder. In 1527 wilde men trouwens stenen doen bakken om de toren te bouwen. Men zocht vaklui in Zeeland en toen men er daar geen vond, te Gent. Er kwamen inderdaad steenbakkers van die stad kijken naar de grond en de plaats waar dit kon geschieden te Watervliet. Er werd echter niet gewerkt omdat die mensen geen borg wilden geven. Van de toren kwam er dus terug niets terecht. Het klokhuis werd ondertussen nog eens hersteld en zoals het portaal van de kerk met glijstro gedekt. Ook boven de doopvont werd zo stro of riet gelegd. In 1547 zal men die zaak van de toren nog eens aanpakken. Meester Jan Mijnheere en Meester Joos, metselaars van Gent, kwamen naar Watervliet en deden, in tegenwoordigheid van de pastoor, Remi Penninck, de schout, kerkmeesters en andere bejaarde mensen, de moerpijlers van de kerk ontdekken om te zien of ze sterk genoeg waren om een toren te dragen. Ze wilden het werk aanvaarden voor 11000 karolus gulden. Matthias Laurin was toen reeds zeven jaren dood en zijn weduwe Francoise Ruffaulx, werd vrouw van Watervliet genoemd. Zij wilde zeker zijn van de draagkracht van de moerpijlers en daarom deed ze, kort nadien, nog eens metselaars en timmerlieden komen om die pijlers te inspecteren. Dat waren dan meesters Pieter en Wouter Wijnhove uit Brussel, meesters Jan Mijnheere en Joos Rooman uit Gent, dan nog meesters Jooris Wittebrood en Jan Schardenburg uit Brugge, en meester Nicasius Allaert, timmerman, ook uit Brugge. De deken van Sint Salvators te Brugge, Pieter Carreest, was daar ook bij. Gans dat gezelschap was op tweede Pinksteren 1548 te Watervliet waar nog eens goed gekeken werd naar de bloot gelegde fondaties van die pijlers. Er werd iets gedronken ten huize van de schout en bij Louis Maelbranche die kastelein was op het kasteel te Watervliet. Maar ook dan bleef het bij plannen maken. Misschien waren die moerpijlers te zwak om een toren te dragen. In elk geval spreekt men in 1556 nog van het oude klokhuis dat met glei gedekt wordt. En in 1557 maakt men een nieuw belfort om de klokken in te hangen. Gillis van Coorenhuyse was er de ontwerper van en hij inspireerde zich op het belfort van Kaprijke. Coorenhuyse moest ook voor het hout zorgen maar Pieter de Moor en Hendrik Jacobsen zouden het

(31) Brugge, Stadsarchief, Fonds Vrije, Kerkrekeningen Watervliet, nr. 222.

belfort maken. Dat waren meester-timmerlieden uit Brugge. Het belfort werd per schip naar de kaai van Watervliet gebracht. Men kocht er een klok voor te Sluis in de O. L. Vrouwkerk. Men betaalde er 57 pond voor aan Joris Pante, kerkmeester van die O. L. Vrouwkerk. De klok woog 3000 pond en ze werd ook per schip naar Watervliet gebracht aan de kaai en dan per slede naar de kerk. Herman Loots, klokgieter, maakte nog een andere klok met het brons van de oude klokken. Zo had Watervliet toch een nieuwe toren, zij het dan ook een houten, en nieuwe klokken. Er was toch nog een ander torentje op de kerk aanwezig, torentje waarop een uurwerk stond en een weerhaan. Men moest er op klimmen met een ladder.

De kerk was nu gans in orde en men kon aan de verdere uitrusting er van denken. In 1557 werd er voor 100 pond timmerwerk aangenomen maar ik heb niet kunnen vinden wat dit was. Misschien was het een verbetering van de daken waarover in vorige rekeningen minder wordt gesproken.

DE SCHILDERIJEN IN DE KERK

Wij moeten aannemen dat er in 1525, reeds een schilderij hing boven het hoofdaltaar en een in de Jeronimuskapel. Dat wordt nergens duidelijk gezegd maar, zoals hier boven vermeld, bedekte men die altaren met lakens toen de grote werken in dat jaar begonnen. Waarschijnlijk was dit om geen stof op de schilderijen te krijgen. En, steeds bij gebrek aan betere inlichtingen, moeten we geloven dat boven het hoofdaltaar die beroemde Nood Gods hing en in de Jeronimuskapel de kopij van Van Eyck, die men, zoals E. H. English in ons jaarboek van 1957 bewees ⁽³²⁾, later aanzag als een Drie-Koningtafereel. Wie de auteurs zijn van die doeken, blijft tot nu toe een raadsel.

Het is pas in de rekening van 1547-48 dat we iets vinden over schilderijen. Er wordt daar gezegd dat «de tafele van 't helich cruce» vernist is. Dat is dus een schilderij die boven het altaar van het H. Kruis hing en dat altaar stond in de zuidelijke arm van het transept. De kerk betaalde twee pond voor het vernissen omdat het bestuur van de H. Kruiskapel er niet goed voor zat. Wij zouden de rekeningen van deze kapel moeten vinden om daar wat meer over te vernemen. Er is echter nu nog in de kerk van Watervliet een doek dat Jezus aan het Kruis voorstelt. Dit doek wordt door Dr. Dhanens als 17^e eeuw bestempeld ⁽³³⁾. Het draagt een wapenschild van de familie Laurin en een van de Sint-Sebastiaans-

(32) E. H. M. English «Watervliet» in «Appeltjes van het Meetjesland», 1957.

(33) Dr. Dhanens, Inventaris, blz.134.

gilde. In de H. Kruiskapel was immers ook een altaar van het schutters-verbond.

In dezelfde rekening vinden we een betaling van twee pond voor de tafel van het Sint-Anna altaar. Het is hier ook om het bestuur van dat altaar te helpen omdat het niet veel geld bezat. Het volgend jaar wordt trouwens nog eens een som van 4 pond 9 sch. 3 s. betaald aan de bezorger van het Sint-Anna altaar om de auteur van de schilderij te vergoeden. Het moet een belangrijk stuk geweest zijn want het kerkbestuur nodigt Ambrosius Benson en Lanceloot Blondeel uit om «te visiteren de tafele van Sinte-Anna» (34). De auteur van dat doek was Adriaan Roelandts, pointer van Brugge. Hij beschilderde ook twee koorlessenaars (stappeelen noemde men dat) (35).

Men zou zich kunnen laten verleiden te denken dat dit schilderij moet vereenzelvigd worden met de Driekoningen uit de Jeronimuskapel. Deze kapel wordt, in de 17^e eeuw, immers ook Sint-Annakapel genoemd. Maar dat is slechts het geval sedert het bezoek van bisschop Haudion in 1648 (36). Bij dit bezoek zegt kerkmeester Neyt «dat mevrouwe seer desireert dat men zou weiren den autae van St. Anna staande in de beuk van kerke en Sint-Anna vieren in St. Hieronimuscapelle». Die vrouwe van Watervliet vroeg ook de toelating om het hoogaltaar wat achterwaarts te schuiven. Het gaat dus niet op Adriaan Roelandts als auteur van de kopij Van Eyck (alias Driekoningen) te doen doorgaan. Misschien is dit doek, waarvan wij niet weten wat het voorstelde, verkocht na de geuzenberoerten. Er werden toen immers schilderijen geveild om geld te hebben voor de herstellingen aan de kerk. In een inventaris van papieren ten huize van de vrouwe van Watervliet, was er een stuk vermeld waarbij toelating gegeven werd enige schilderijen uit de kerk te verkopen voor de reparatie van die kerk (37). Er waren daar zelfs ontvangsbewijzen bij. Die inventaris dateert van 1631 maar de verkoop zal wel vroeger gebeurd zijn. Ook E. H. English vermeldt in zijn artikel de verkoop van een schilderij in 1608.

Wij kunnen ons nu afvragen waar dat St.-Anna altaar in de kerk stond. Misschien was het in de kapel van O. L. Vrouw ondergebracht, dus in de noordelijke arm van het transept. Maar dat is ook alweer niet zeker. In 1556, de vrijdag na sacramentsdag, kwam de suffragaan van

(34) Ook vermeld bij Parmentier. «Bescheiden omtrent Brugse schilders in de 16e eeuw». Société d'Emulation, 1937, blz. 115.

(35) Er waren zo vier stappelen in de kerk. Ze waren bedekt met kalfsvel en ze hadden gedraaide poten. Waarschijnlijk waren dat vouwbare lezenaars.

(36) Brugge. Rijksarchief, Kerkelijke archieven, nr. 385.

(37) Brugge, Stadsarchief, Fonds Vrije, Kerkrekeningen Watervliet, nr. 215.

Doornik zes altaren in de voorkerk wijden. Dat waren de altaren van het H. Kruis, van O. L. Vrouw, van Sint Anna, van Sint Sebastiaan, van Sint Hubrecht en van Sint Pieter ⁽³⁸⁾. Reeds in 1548 had men aan Nicasius van Maldeghem, deken van Aardenburg, gevraagd of men de mis mocht lezen op de autaren in de voorkerk. De deken had daarvoor uitstel tot wijden gevraagd te Doornik want in 1553 werd hij hiervoor vergoed. Het moet zijn dat er uitstel werd verleend maar in oktober 1555 werd de kerk bestolen. De diefstal gebeurde tussen elf en twaalf uur. De dieven namen habijten mee, kelken en ander zilverwerk. De schout van Watervliet, Lowijs de Meester, die onraad gemerkt had en de dieven wilde verrassen, werd op het kerkhof dood geslagen. Dat kerkhof moest nu zo snel mogelijk herwijd worden samen met veel voorwerpen in de kerk. Men zou dan ook die altaren in de voorkerk wijden. Het bleek een grote plechtigheid te zijn want door het gezelschap dat hierbij tegenwoordig was, werden 75 stopen wijn gedronken. En men had ook de kerk versierd. Joos de Schildere ofte de Lavael had dit gedaan. Hij had kruisen geschilderd op de pijlers, in het H. Kruiskoor en in het Lievevrouwekoor. Hij was het ook die, in 1553 een passiekleed gemaakt had om in de vasten voor het hoogaltaar te hangen. En ten slotte weten wij dat hij, in hetzelfde jaar, de tafel schilderde in de Sint-Sebastiaanskapel ⁽³⁹⁾. Zoals boven gezegd was deze kapel terzelve tijd H. Kruiskapel. Er hingen daar nu dus twee schilderijen : deze die in 1547 vernist was, en deze van Joos de Lavael. Dit stuk draagt de handtekening van de meester, zo zegt E. H. English in zijn artikel. Het zou het triptiek zijn dat heden ten dage nog in de Sint Sebastiaanskapel hangt, rechtover het altaar.

Dan vinden we in de rekening van 1548 nog de Hemelvaart, geschilderd door Simon Pieterseune, Hemelvaart die de Lievevrouwkapel moest sieren en waarvan door R. Parmentier voor het eerst de auteur bekend gemaakt werd. Voor de schilderij van de Lavael betaalde men twaalf pond en voor die van Pieters negentien pond. Dat blijkt in verhouding te zijn met de grootte van de schilderijen : deze van de Lavael is veel kleiner dan die van Pieters.

En daarmee hebben wij hier de 16^e eeuwse schilderijen opgesomd. Er waren er niet vier, maar wel zes. Van die zes waren de Nood Gods en de kopij Van Eyck de voornaamste. Steeds worden ze, bij latere inspecties van bisschop of deken, als kunstvol of belangrijk bestempeld. Ze werden trouwens in 1627 naar Brussel gestuurd om hersteld te worden. De Nood

(38) idem, nr. 216.

(39) Zie artikel English, blz. 250, en daarin ook de verwijzingen naar R. Parmentier in het Belgisch Tijdschrift voor Oudheidkunde en Geschiedenis, 1942, blz. 267 en 335.

Gods versierde het hoogaltaar tot het door de Hemelvaart, die daar nu nog prijkt en gemaakt door de Craeyer, midden de 17^e eeuw verdrongen werd. En de Driekoningen, dus kopij van Eyck, sierden de Jeronimuskapel ook tot rond deze tijd, alhoewel er onderbrekingen waren als gevolg van de beschadiging der kerk tijdens de geuzenberoerten. Verder kennen wij de Hemelvaart van Maria, geschilderd door Pieters voor de Lievevrouwkapel. Misschien moeten wij in die kapel ook de schilderij van Adriaan Roelandt situeren, schilderij waarover wij dus voorlopig niet veel weten. En ten slotte prijken in de H. Kruis- en Sebastiaanskapel, het triptiek van de Lavael en een schilderij die waarschijnlijk een Kristus aan het Kruis voorstelde maar waarover we ook niet veel weten.

In 1566, «ter causen van trouble in de religie», kwam Joos de Muenck te paard van Brugge om de taferelen en de beelden af te doen in de kerk. De timmermans Jan Steyl en gezellen hielpen hem en ze droegen alles in het stadhuis (40). In het jaar 1567 vinden we een post waar gezegd wordt dat Jan Steyl, timmerman, de tafel van het H. Kruis herstelt. Het zal wel de lijst geweest zijn die hij herstelde. En waarschijnlijk deed hij dat omdat men, bij het afnemen van de schilderij, gezien had dat er reparatie nodig was. Jan Steyl was van Watervliet en de herstelling gebeurde aldaar. Er werden trouwens nog heel wat herstellingen aan de kerk of aan de habijten gedaan, spijt het feit dat de tijd onzeker was. En in 1570 komt nog de bisschop, Remigius Driutius op bezoek, met de aartsdiaken, de deken en andere priesters. Pas in 1571 werden de kerkjuwelen vervoerd omdat men schrik had voor «die van Briele en Vlissinghen». In dat jaar ook, toen Assenede verbrand werd, werden de taferelen naar Brugge gevoerd «ten huize van menheer». In 1574 deed men echter een Verrijzenis schilderen door «Juliaan neffens de cleene Eechoutbrugge». Ze werd geschilderd op zes en half ellen lijnwaad. Dat werd op een houten rol gewonden en zo van Brugge naar Watervliet gebracht. Daar werd het dan gespannen en boven het hoogaltaar gehangen. Zeer veel kon het niet geweest zijn want Juliaan, die hier niet eens meester genoemd wordt, krijgt slechts dertig schellingen. Men moest echter het godsdienstig leven verder laten gaan in de kerk. Wanneer de processie uitging, haalde men trouwens te Brugge de beste habijten, cibories en juwelen. Er heerste religievrede te Watervliet en een protestantse minister deed evenals de pastoor zijn dienst in de kerk. In 1581 houdt het uitoefenen van de katolieke godsdienst echter op. Wat er ondertussen met de schilderijen gebeurde, lezen wij in het reeds meermaals aangehaald artikel van E. H. English, althans toch voor drie er

(40) Brugge. Stadsarchief. Watervliet, nr. 217.

van. Waarschijnlijk bleef er ook een deel in het huis van de Laurins te Brugge. In de 17^e eeuw krijgen we dan nog wel wat inlichtingen over schilderijen maar het zou ons te ver leiden daar op in te gaan.

HET DAGELIJKS LEVEN IN DE 16^e EEUW

Wij weten nu zo al min of meer hoe Watervliet er in de 16^e eeuw uit zag : de kerk met het dorpsplein waar de huizen talrijker worden. In 1574 worden er aan de lindebomen op dat dorpsplein zitsels gemaakt, dus een soort banken en voor de stevigheid vult men die op met graszoden. Er werden zo dertien zitsels gemaakt. De kerk, het stadhuis, de pastorie, het kasteel van de heer, het schuttershof van Sint-Sebastiaan, dat stond allemaal rond dat groot dorpsplein. Daàr klopte het hart van Watervliet. Zuidwaarts woonden de boeren, noordwaarts echter lag het water. De Kristoffelpolderdijk ligt maar enkele meters ten noorden van de kerk. Nu is dat een straat met veel huizen en men kan zich moeilijk voorstellen dat dit vroeger een hoge dijk was die de kerk tegen de wind beschutte. Die wind veroorzaakte meer dan eens grote schade. En het is dan ook te begrijpen dat zo spoedig mogelijk een nieuwe polder aangelegd werd om de wind en het water wat meer op afstand te houden. Dat was dus de St-Annapolder. Daar voorbij lag de haven en de zee. Ja, zo noemde men toen de schorren en het water dat zich naar Watervliet en de Braakman uitstreckte. De heer van Watervliet verpachte regelmatig de visserij in de zee. Dat was dan in het water en op de schorren die later de Klarapolder en Zuidpolder zouden worden. Ook het visrecht in de geulen op het ingepolderd gedeelte van Watervliet werd regelmatig verpacht. Zo, in 1529 ⁽⁴¹⁾, de visserij in de geul van de St-Annapolder (heden ten dage de Wulfskreek), de geul in de Laureinenpolder zo ver als het grondgebied van Watervliet zich uitstreckte (heden ten dage de Sint-Barbarawatergang), de geul in de Kristoffelpolder, de geul langs de Lathouwersweg, een kleine geul in de Oudemanspolder, een geul in de Jeronimuspolder «bachten de meestove». Deze laatste geul, waarvan we toch nog sporen kunnen terug vinden, lag in de zomer gans droog. Heden ten dage is dit met de meeste geulen het geval. Maar als het erg geregend heeft, staan ze terug vol water en kunnen we ons een beeld vormen van de vochtigheid waartegen de mensen te kampen hadden. En dan die eeuwige strijd tegen overstromingen ! Wij hebben hier boven al gezegd hoeveel last men had met de St.-Anna- en Barbarapolder. Die Barbarapolder was lange tijd een schorre. De dijk er van heette de Lapdijk en moest gedeeltelijk door de kerk onderhouden worden. Door de vloed van

(41) idem, nr. 222.

13 januari 1551 werd er veel schade veroorzaakt aan die dijk. En er werd toen ook een gat geslagen in de Schinkeldijk die de St. Joris-polder van de Laureinenpolder scheidt. Dit kon natuurlijk maar gebeuren wanneer ook die Laureinenpolder onder water liep. Het gat werd echter nog hetzelfde jaar gedicht. Dat herstellen gebeurde trouwens gewoonlijk zeer vlug. De St.-Anna- en Barbarapolders kwamen zo, in de eerste jaren na hun bedijking, vier keren onder water. De dijken werden telkens ten spoedigste hersteld. Zo b.v. na de vloed van maart 1536.

Bij een dorp hoort natuurlijk een molen. Wij hebben hier boven reeds gezegd dat Watervliet's binnenmolen op de dijk van de Jeronimuspolder stond. De kaart van Pourbus toont ons hier twee molens maar ik heb nergens sporen gevonden van die tweede. Te Bentille, op de Landdijk, daar stond nog een molen en dat was wel de oudste. Bij die dijk had de heer van Watervliet trouwens ook zijn warande die zich naar het oosten toe uitstreckte langs de grens van de heerlijkheid. En dan stond er, tot midden 16^e eeuw, nog een molen op de landdijk van de Mariepolder. Baudewijn Withooghe bezat die in 1529, maar de molenwal behoorde aan de heer. In die tijd was het een stampmolen. In 1502 nochtans was dit een windmolen (42). Hij werd in dat jaar verpacht aan Jan en Lieven Rammoudt door Jan Vrombout die handelde in naam van Jeronimus Laurin. Waarschijnlijk werd die molen ook gebruikt door de inwoners van St.-Jan-in-Eremo. Wanneer hij verdween, deed de vrouw van Watervliet, Françoise Ruffault, een nieuwe maken op St.-Jan-Boven, dat is dus op de St. Janspolderdijk waar tot vóór enkele jaren nog een molen stond. Hij werd gemaakt door Jan van Hecke, houtbreker en molenmaker te Ertvelde en hij werd geinspecteerd door schepenen van het Vrije in 1558. Die schepenen waren vergezeld door Nicasius Alaert, molenwerker te Brugge. Pieter de Wandele was daar de eerste mulder. De molen van Waterland wordt vermeld in 1529. Hij stond in de Passegeulepolder bij het gehucht Stroopuit, de kreek heet daar nu nog Molenkreek. Hij werd gepacht door Victor van der Zickele, haljuw van Vlissingen die hem natuurlijk verder verhuurde. In 1558 echter was de cijnspacht van die molen veel jaren verachterd. waarschijnlijk was hij toen erg vervallen. Het moet rond die tijd geweest zijn dat er een nieuwe molen gebouwd werd in de Vrijepolder op de hoek waar de dijken van Vrijepolder, Oudemanspolder en Jeronimuspolder samen komen. Op de kaart van Pourbus staat hij op deze plaats aangeduid. Het is te begrijpen dat men de molen dichterbij de ondertussen gebouwde kerk van St.-Niklaas-in-Varne wilde hebben. Reeds in 1556 wilden Jacques Danckaert en Marc Taelman daar een oliemolen zetten.

(42) Gent — R. A. — Fonds Watervliet, nr. 287 (Tieleman).

Zij waren het misschien die er de windmolen bouwden. Dan hebben we ten slotte nog de molen van Waterdijk. Die stond op de Graaf Jansdijk, dichtbij Bouchoute.

Wat is er dan nog allemaal meldenswaardig in een dorp dat zich als stad deed doorgaan? Daar is eerst en vooral het feit dat Watervliet zich min of meer los maakte van het Vrije : weinig of geen belastingen betalen, een eigen rechtspraak en zo meer. Het was Matthias Laurin die daar voor zorgde. Het had heel wat processen gekocht maar in 1528 gaf het Vrije toe (⁴³). Waterland bleef aan deze kasselrij onderworpen en daarom stelde men in dat jaar grenspalen tussen de beide heerlijkheden. Men volgde de oude westgrens van het vroeger Watervliet en men begon dus aan de eeuwenoude grensmaal bij de Linde te Bentille (op die maal komen nu nog de grenzen samen van Watervliet, St.-Jan, en van Kaprijke terwijl Bassevelde er ook niet ver van begint). Dan volgde men de oude Vrouwenweg en zette een maal op de zeedijk van de Cocquytpolder (die maal is verdwenen ; hij stond links van de weg, over de gracht dus ongeveer waar men nu het plaatje ziet met de aanduiding St.-Jan-in-Eremo). Een volgende maal werd op de zeedijk van de Mariapolder gezet op het uiteinde van de Lathouwersstraat, links van die weg en over de gracht (ook deze maal vond ik niet terug). Tussen die twee malen werd de grens loodrecht getrokken maar ze volgde ongeveer de loop van de daar verdwenen Vrouwenweg (de tegenwoordige weg naar Watervliet is, in de Mariapolder, aangelegd op een vroegere landweg die men kerkwegel noemde). De vierde maal stond ook langs de Lathouwersweg, slechts een honderdtal meters van de derde. Er staat daar nu een kapelletje. Van hier af gaat de grens loodrecht naar het noorden en verwijdert zich steeds verder van de Lathouwersweg zodat de Lathouwersgeul volledig op Watervliet ligt. De vijfde maal stelde men dan op de Jeronimuspolderdijk en enkele meters westwaarts, steeds op de Jeronimuspolderdijk, kwam de zesde maal daar waar een weg door de Oudemanspolder loopt (deze maal is daar nu nog te zien). De grens liep verder noordwaarts langs die landweg door de Oudemanspolder (landweg die daar samen valt met de vroegere Vrouwenweg) en de zevende maal kwam dan op de Oudemansstraat, over de Oudemansgeule. Eigenlijk moest die maal enkele roeden noordwaarts in het land gestaan hebben, daar immers stond vroeger een van de vier malen van Watervliet. Van hier richtte men zich dan naar het oosten en de achtste maal kwam op de zeedijk van de Oudemanspolder. Zo hebben wij meteen ook de tegenwoordige grens tussen Waterland en Watervliet aangeduid.

(43) Brugge, Stadsarchief, Watervliet, nr. 221.

Op zo'n belangrijk dorp als Watervliet moet er ook een bloeiende St.-Sebastiaansgilde bestaan hebben. Wij hebben hoger al aangeduid waar het schuttershof stond. Ieder jaar, ter gelegenheid van een bezoek van de heer van Watervliet, kreeg de koning van die gilde een beker wijn en werd door die heer ontvangen. De schutters luisterden ook de processie op en deze processie volgde ongeveer de grenzen van Watervliet (44).

Dan moet er ook een rederijkerskamer bestaan hebben al zijn de inlichtingen daarover zeer schaars. In 1556 spreekt men van «de gezellen van der lagherien» (45) en in 1577 helpt de kerk de onkosten dragen verorzaakt «in 't vertogen ende spelen van zeker spel van zinnen te dezer heerlijkheid met een esbatement» (46).

De kerk, daarrond speelde zich vooral het dagelijks leven af, zoals dit trouwens op alle dorpen het geval was. Wij hebben al heel wat over die kerk gezegd. Besluiten we met nog enkele woorden over de geestelijkheid. Wij kunnen terzelvertijd ook enkele belangrijke feiten vermelden.

De twee eerste pastoors kennen wij reeds : Adriaan Withooghe (waarschijnlijk tot Pasen 1510) en Jacob Vrombaut, waarschijnlijk tot 1518. In 1519 komt Gillis de Zomer en in 1521 Joos van Spiere. In dat jaar sterft Pieters Boudens die, sedert 1515 kapelaan was (wij hebben hier boven reeds gezegd dat er gewoonlijk drie kapelaans waren). Pieter Boudens werd als kapelaan vervangen door Pieter van Hollant van 1 april 1521 af. Joos van Spiere vinden wij als pastoor tot 1529. Hij werd in de kerk begraven en bedacht de parochie in zijn testament. Na hem kwam Van Diesme als pastoor en rond 1537 Jeronimus Marchant. De pest was toen te Watervliet en pastoor Marchant trok naar Brugge. Men ging hem daar opzoeken in de Blinde Ezel om te vragen of hij wilde terugkomen. Ondertussen had een van de kapelaans, Pieter Nayele, biecht gehoord en sacramenten uitgedeeld. Of Marchant teruggekomen is, weet ik niet maar sedert 1542 vinden wij Remi Penninck als pastoor. Dat was echter een herder met «non residentie». Hij liet de parochie besturen door een der kapelaans die nu «vicevureyt» genoemd werd. Ondertussen worden regelmatig twee scholasters of schoolmeesters vermeld. Die moeten vier kinderen leren lezen en zingen, kinderen die iedere dag in de mis zijn en als koristen optreden. Jan van Ghuysen was zo scholaster voor een lange tijd en hij werd ook koster. Hij zorgde voor de zangers die twee of drie in getal waren en die ieder jaar St.-Cecilia vierden. In 1552 kwam Adriaan van der Beken naar Watervliet met aanbevelingsbrieven van het geestelijk hof te Brugge.

(44) Watervliet, Kerkarchief (Tieleman).

(45) Brugge, Stadsarchief, Watervliet, nr. 222.

(46) idem, nr. 217.

Die wilde nu pastoor worden maar de koster, Jan van Ghuysen, had bevel gekregen van de heer van Watervliet, de kerk gesloten te houden. Hij werd daar later door het geestelijk hof voor veroordeeld en in de gevangenis gestopt. Remi Penninck werd in 1556 vervangen door Joos Walrave en die zou nu op de parochie moeten verblijven. Hij stierf echter op Bamis van hetzelfde jaar ten huize van zijn vader in Audenaarde. De kapelaan, Pieter Nayelle, verving hem tot kerstmis en dan werd Erasmus de Jonghe aangesteld. In die tijd kwamen er soms vreemde kapelaans die slechts enkele maanden dienst deden. Ze dragen Franse namen en worden messire genoemd. Maar Pieter Nayelle en Pieter van Hollant blijven lang dienst doen. In 1557 werd de oude Pieter van Hollant vervangen door zijn zoon die ook Pieter heette. Pastoor de Jonghe bleef op Watervliet tot 1559. In dat jaar stierf hij en ook hij bedacht de kerk in zijn testament. Na hem kwam Pieter Coroit en die was ook een tiental jaren herder. Maar met de godsdienstberoerten in 1568 was hij afwezig. Hij werd dan ook niet betaald en in 1570 vervangen door Jeronimus Doorne. Alhoewel men toen in een beroerde tijd leefde, ging het godsdienstig leven te Watervliet tamelijk regelmatig verder. Broeder Filips van der Leye, doctor bij de Augustijnen te Brugge, kwam in 1568 enkele parochianen «reconcilieren» die zich hadden laten verleiden tijdens de beroerten maar overigens bleef het kalm. Alhoewel de kostelijkste zaken uit de kerk verwijderd waren, bleef men verder aan die kerk werken en kwamen er zelfs nieuwe gewaden en edelsmeedwerk bij. Antheunis Ackaert, die in Brugge had leren orgel spelen, kwam nu bij de pastoor wonen en bediende het orgel. Hij was het die de koristen leerde zingen. In 1571 trok hij echter naar Leuven en van daar naar Brugge ter schole van meester Willem van Lyckerke. De kerk koopt in die tijd nog negen grote boeken bij Hugo Goltz. Dat waren de opera divini Augustini. En de pastoor kreeg een nieuwe kasakke voor zijn goede dienst. Er kwamen echter mannen van Vlissingen die de pastoor gevangen namen, samen met die van Eeklo en andere priesters. Ze namen ook kerkjuwelen en habijten mee. Men moest hen tien pond geven om alles terug te krijgen. Voortaan verborg men die juwelen in het kasteel van de heer te Watervliet waar de weduwe van Loys Malbrancke, gewezen baljuw, concierge was en kort nadien voerde men alles naar Brugge. Er werden nu ook wachten aangesteld die op de toren moesten uitkijken en verwittigen bij onraad. Er werd echter verder onderricht gegeven en de gevel van de school werd zelfs hersteld. Bij de schoolmeester Willem van Lyckercke stuurde men nu ook Petrus van Aken. Men betaalde zijn mondkost en het onderricht. Ook zijn boeken werden betaald en dat waren een grammatica, een evangeliarum, een tyrocinium en rudimentae flores. Zelfs voor pennen, inkt en papier werd er gezorgd. Er heerste een besmettelijke ziekte op het dorp en meester Christiaan van St. Laureins kwam de aangetaste mensen

verzorgen. Men gaf hem iedere morgen als hij kwam een glas wijn te drinken en men was zeer tevreden over zijn werk. Er werd nu ook gedacht aan de schamele dochterkens en Katelijne van Blomme leerde die lezen en «properlic naeyen».

In 1576 werd Laurens Driepont pastoor en die heeft wel het meest last gehad. Hij kreeg regelmatig een vergoeding om op de parochie te blijven en niet weg te lopen zoals de pastoors uit het omliggende deden en omdat hij zich zou kunnen aanpassen en niet «rigoreuselic heesschen de rechten van zijn dienst» wanneer hij gewaar werd dat verschillende personen anders gezind waren, «houdende zo zijn parochianen bijeen, paisivelic en in accoorde». Zijn voorganger had die vergoeding ook gekregen maar hij was er toch van door gegaan. In het jaar 79 was men trouwens ook verplicht een minister te betalen want er heerste religievrede te Watervliet. Gillis Theune was minister, Jacob Ket was koster en Adriaan Lippens was de protestantse scholaster. Dat belette niet dat op 1 mei 1580 pastoor, burgemeester, baljuw en twee schepenen gevankelijk naar Gent gevoerd werden waar zij voor de Krikraad moesten verschijnen. Ze geraakten terug thuis nadat zij tamelijk veel geld betaald hadden. Laurens Driepont stierf in 1581, misschien van kommer en zorg, en was er geen regelmatige uitoefening meer van de goddelijke diensten. Noël Boulangier, sedert jaren kapelaan, was zeer oud, kreupel en blind en hij werd op pensioen gesteld. Er wordt in die tijd nog alleen een scholaster vermeld, Matthijs Wolperdijnck namelijk. Nu hadden de protestanten te vrije hand in de kerk. Men kreeg bezoek van Guillaume de Smet, dienaar van het goddelijk woord te St.-Pieters-op-den-Dijk en van Pieter Wante, ook zo een dienaar te St.-Margriete. Die mensen moesten allemaal betaald worden door de kerk. Maar toch reist men in 1582 naar Sas van Gent om daar de pastoor te halen en om die de mis te laten opdragen. Ofwel gaat men naar IJzendijke om kapelaan Wildeman. Ofwel kwam de gekende Adolf Dhooge van Middelburg de dienst doen. Ofwel haalde men de pastoor van Assenede, een predikant van de Wilhelmiëten te Brugge of een Duitse kapelaan uit Aardenburg. Dat duurt tot rond 1600 en dan komt er terug een pastoor, Adriaan van der Elst namelijk. Vóór hem had broeder Anthonius Schepens uit Gent dikwijls dienst gedaan. Die las echter de mis op het fort Pacientie. De kerk werd in 1593 herwid. Ze kwam tamelijk ongeschonden uit de strijd. Alleen het koor was erg vervallen en dat zou dan ook in 1614 volledig hersteld worden. De glans van de zestiende eeuw kreeg Watervliet echter nooit meer terug.

D. VERSTRAETE

HET VIJFRINGENGOED TE AALTER

Het Vijfringengoed is gelegen langsheen de oude heerweg, die, op de zuidkant van Aalter, van Gent naar Brugge leidt, op nagenoeg halfweg tussen deze beide steden. Het is bijgevolg niet wonderbaar dat er aldaar een pleisterplaats, een herberg ontstaan was.

De herberg of hostellerij werd eveneens de Vijf Ringen geheten en was wijd vermaard. Dat kwam niet alleen door haar ligging halfweg. De reiziger die van Gent kwam en gedurende bijna een uur gaans de rand van het veld gevolgd had, stond nu, aan de Vijf Ringen, voor het weinig aantrekkelijk vooruitzicht gedurende bijna drie uren door het onherbergzame, woeste Bulskampveld te moeten reizen. Redenen te over dus om hier gebruik te maken van de laatste gelegenheid om wat uit te rusten en zich te verfrissen. Omgekeerd, de reiziger die van Brugge afkwam meende wel wat te mogen verpozen na zijn drie uren lange tocht door het onbewoonde veld.

Het goed te Vijfringen lag onder de heerlijkheid van de Woeste, zonder dat nochtans een enkel perceel ervan leen- of renteplichtig land van die heerlijkheid was. Het was 30 bunder of 90 Gentse gemeten groot. Het landboek van 1634 wijst uit 90 gemet en 99 roeden (= 40 ha 20 a).

Eigenaar in 1504 was meester Gillis van der Beke, die het verpacht voor 7 pond groten. In 1534 was de pacht 9 pond voor de eerste drie jaar en 10 pond voor de volgende zes jaar (Ach. de Vos : Inventaris landpachten in de Gentse jaarregisters van de Keure). In 1572 (20^e penningkohier) was meester Jacob van der Beke eigenaar en bleek de pacht maar 8 pond meer te bedragen. In het landboek van 1634 was jonkvrouw Anna van der Beke eigenares van het Vijfringengoed dat, naar de naam van de eigenaars, ook als goed *te Beekshove* bekend is. Deze jonkvrouw bleek met een van Cranevelde gehuwd geweest te zijn, want in 1634 (Land van de Woestijne 372) wordt haar zoon, jonker Niklaas van Cranevelt, eigenaar. In 1670 wordt jonker Jan van Cranevelt, filius Charles, tot Leuven vermeld.

Het eigenlijke Vijfringengoed lag op de zuidkant van de heerweg. Langs de andere kant ervan, tussen de Godebodestraat (Blakke bossen) en de Hooggoedstraat, lag het *Vijfringenveld*. De van der Beke en na hen de van Cranevelt hadden hier ook bezittingen, namelijk ongeveer 24 gemet in de Blakke bossen en 80 gemet leen in de noordoosthoek van dat veld.

Dit leen is hedendaags nog bekend als het *Kraneveld* en is geheel en gans bos. (Landboek van Aalter en leenboeken van Woeste).

Op het Vijfringenveld, noordwest van het Vijfringengoed, dicht de Hollenplas, stond het *fort te Vijfringen*. Dit fort werd waarschijnlijk opgericht als verweer tegen de Hollandse Vrijbuiters, maar het was reeds in 1634 (landboek) veranderd in een hofstede. De plaats waar dit fort stond is hedendaags bos.

Gillis van der Beke hield nog in leen van de Oudburg van Gent een *tiende* bestaande in de honderdste schoof. Deze tiende strekte zich uit op 135 bunder land gelegen op beide zijden van de heerweg naar Bruggø, «tusschen de Loofstraete ende den Zandweghe», dit is van aan de Godebodestraat tot aan de Hooggoedstraat. Een Cranevelt tot Leuven was in de 17^e eeuw leenhouder van deze tiende, maar deze lag toen «vague». Latere gegevens er over zijn niet meer voorhanden.

Loofstraat, Lovensche heerweg, was vroeger de naam van dat deel van de oude heerweg aan het Vijfringengoed, het deel dat thans Sterrestraat heet. Ter Loven was de naam van de omgeving van deze straat.

Het is eigenaardig dat Gillis van der Beke, de eigenaar van het Vijfringengoed, hier een tiende heeft die rechtstreeks leen is van het grafelijk leenhof van de Oudburg van Gent. Strekte deze tiende zich soms niet uit op een deel van de 317 bunder woestijn (= veld) die het hospitaal Comtesse te Rijsel in 1242 verkocht had aan Philips, heer van de Woestijne en die gelegen waren te Lovenzele? (Gezegd hospitaal had dit veld, althans ten dele, in 1257 gekregen van de gravin van Vlaanderen, Joanna van Constantinopel. Zie «Inventaire sommaire des archives hospitalières de Lille», tome I). In dit geval zou het Vijfringengoed een zeer oude oorsprong hebben.

* * *

Het voltooiën van de vaart van Brugge naar Gent in 1623 had voor gevolg dat de oude heerweg volledig verlaten en zonder betekenis werd voor het verkeer; dit gebeurde voortaan per schip. Nog in haar rekening van 1727 klaagt de parochie (= gemeente) Aalter bitter over die toestand. «De prochie van Aeltre heeft verloren door het delven van de Ghentsche vaert den herwech van Ghendt op Brugghe... alwaer alles moeste passeren, te voet, te peerde ende te waghē, midtsgaeders peysteren, doordien het halfweghe was». «...van haer is wegh ghenomen de groote passage ende repassage van alle de coopmanschap..., oock de taire van de menigvuldighe passagiers».

De teloorgang van de heerweg was natuurlijk ook de ondergang van de herberg van de Vijf Ringen. De daarbij behorende boerderij werd echter voort bebouwd, want het landboek van 1634 vermeldt nog een pachter.

Sombere tijden braken aan voor ons gewest op het einde van de 17^e eeuw. De aanhoudende oorlogen met de daarmede gaande inkwartieringen van troepen, opeisingen allerhande, ja zelfs brandstichtingen en erger, waren niet bevorderlijk voor de normale gang van de zaken. Ten slotte liep de toestand uit op een ramp voor de bevolking die herhaaldelijk op de vlucht moest slaan en beveiliging zoeken in de steden. Meer en meer eigenaars lieten hun landerijen braak liggen en lieten ze over aan de gemeente, die onder het toen vigerende stelsel trachtte ze te verpachten om aldus ten minste een deel te recupereren van de belasting die op die landerijen lag. Hoe erg de toestand was toont onderstaande kleine tabel aan. Op een totaal van 4758 gemet belaste gronden, lagen er «vague» in :

1690	...	...	1764 gemet
1693	...	...	2014 gemet
1695	...	...	3131 gemet
1696	...	...	2750 gemet
1698	...	...	1745 gemet
1700	...	...	1089 gemet
1702	...	...	1208 gemet
1721	...	...	517 gemet
1735	...	...	281 gemet

Die toestand was werkelijk katastrofaal. De opbrengst van de verpachting van de vague gronden (en alle geraakten niet verpacht) bracht op verre na de som niet op waarmede zij belast waren. Aldus in 1721 bracht de verpachting maar £ 189 op, terwijl de te betalen belasting voor die gronden £ 293 beliep. En toch moest de gemeente haar volle aandeel in de belasting aan de ontvanger van de kasselrij afdragen. Deze aarzelde niet desnoods dwangmaatregelen te treffen en deed zelfs soms een schepen of de ontvanger vastzetten in de ciperagie van het Gravenkasteel te Gent. Aldus heeft schepen Pieter de Schepper, rond 1698, omtrent 600 dagen vast gezeten, terwijl schepen Jan van Renterghem in de ciperagie overleed in 1700.

Het Vijfringengoed werd ook aan de parochie overgelaten omstreeks 1690 en is bijna honderd jaar lang «vague» gebleven.

Het hofstedeke (de vroegere hostellerij was immers tot die lage rang vervallen!) met het daarmede gaande zaailand, zonder de bossen en vijvers, werd jaarlijks door de gemeente verpacht «op conditie dat de pachter de edificien zal aanveerden in staenden prijs ende deselve houden in behoorlijcken staet, om ten afscheeden insgelijcx ghepresen te worden, dies hij pachter in cas van verbeteringhe geen verghelt en sal hebben, nemaer versleght sijnde sal hij de courtresse aen de prochie moeten oplegghen».

In 1751 was de opbrengst van deze verpachting £ 1.0.0, boven de lasten, en in 1779 £ 1.5.0.

In een lijst van de herbergen in 1779 leest men dat op de gronden van het Vijfringengoed, alwaar eertijds geweest heeft een grote hostellerij, Karel Dobbelaere een klein huizeke heeft staan, die aldaar heeft doen uitsteken de Vijf Ringen, naar de oude naam en die aldaar tot verderf en misleid van vele jonge en oude lieden heeft verkocht bier, brandewijn en andere dranken, dies hij hetzelfde als nu over enige tijd heeft gestaakt. Geen wonder dat men in de pachtconditie van 1780 leest : «Mits in dit hofstedeken, wesende eene oude gepriviligeerde herberghe, door het schenken ende vercoopen van wijn, bieren, genijver ende ander drancken tsedert eenighe Jaeren errewaert, diversche brutaliteyten, gevechten ende andere geschillen zijn geschiedt, soo word by desen aen den pachter geinterdiceert diergelycke ofte andere drancken te vercoopen, op pene van ipso facto pachtbraeke te incurreren».

Toch biedt Dobbelaere voor datzelfde jaar 1780 £ 4.0.0, boven de lasten. Dit zal echter het laatste jaar zijn dat het Vijfringengoed in de vague zat, gelijk wij verder zullen zien.

De vijvers werden afzonderlijk verpacht, maar brachten al niet veel meer op dan enkele schellingen per jaar. Toch werd er vis in gekweekt, zoals blijkt uit de verpachtingen.

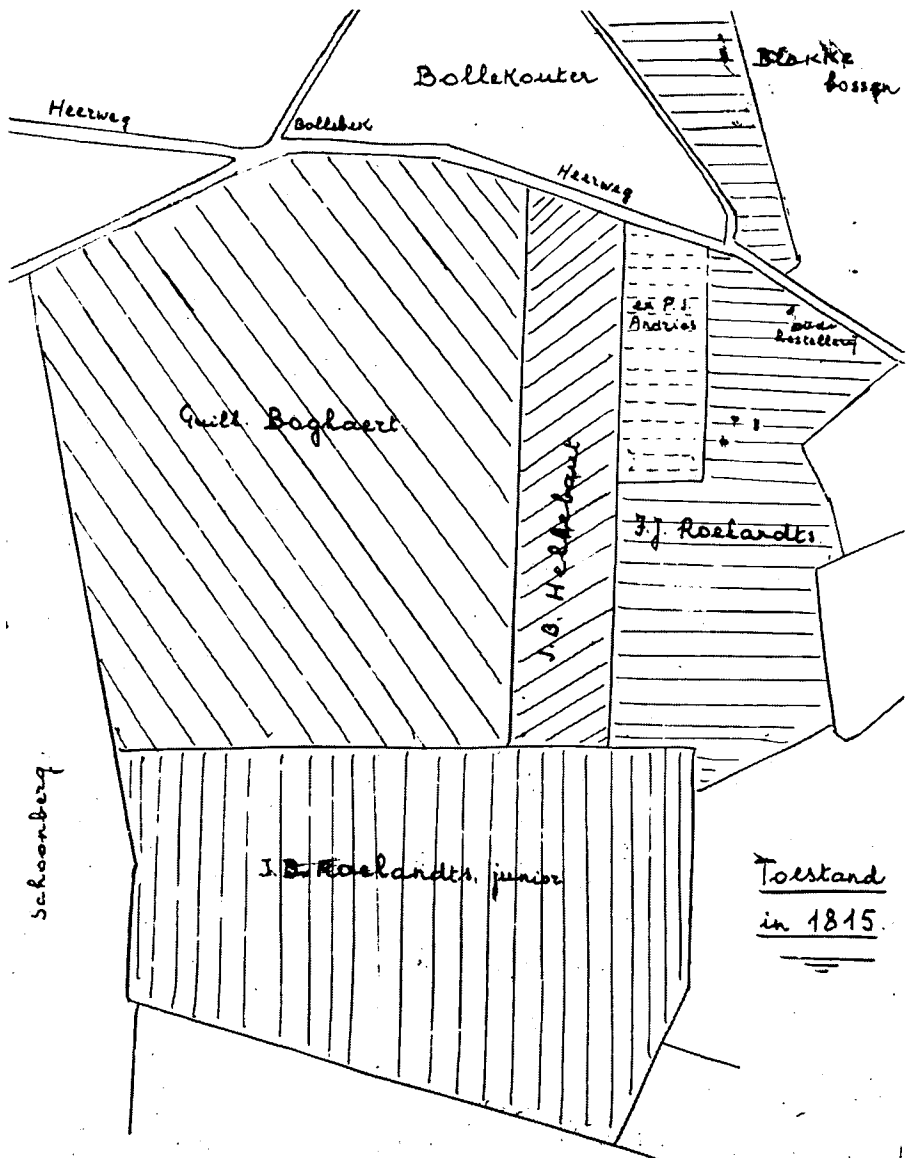
Het hout in de bossen en op de velderijen werd op regelmatige tijdstippen gekapt en verkocht.

Ook het Kraneveld en de andere percelen op het Vijfringenveld werden jaarlijks verpacht maar brachten nooit meer op dan twee schellingen, boven de lasten.

In 1780 eindelijk bleken de eigenaars van het Vijfringengoed zich te herinneren dat zij goed op Aalter liggen hadden. (Land van de Woestijne 38, folio 191, en 384 folio 41). Dit waren toen Albert-Joseph-Hubert de Bavière, heer van Zandbergen, Ruisbeek, Waver, Bernivillers, enz., met consoorten.

Op 22 juni 1780 stelden zij te koop een vervallen hofstede, land, bossen, meers en vijvers, die van in de jaren 1680 vague en geabandonneerd gelegen hadden, welke hofstede is een oude geocroyeerde hostellerij genaamd de Vijf Ringen, staande te Aalter in de Sterrewijk.

Kopers waren, voor £ 590 wisselgeld, Guillaume Boghaert, Pieter-Jaak Andries en Jan-Baptist Roelandts, griffier van Aalter. In de koop waren begrepen de percelen op het Vijfringenveld langs de kant van de Blakke bossen, maar niet de 80 gemet van het Kraneveld. Dit laatste blijkt rond die tijd van het goed gescheiden geweest te zijn en was eigendom geworden

van burggraaf d'Arconati Visconti te Brussel. Er zal dan hier verder niet meer over gesproken worden.

In het landboek leest men dat de koop aldus verdeeld werd : Roelandts en Andries elk $\frac{1}{4}$ en Boghaert de $\frac{1}{2}$.

Het ware hier de plaats een en ander te zeggen over de griffier Roelandts, die de grootste grondeigenaar van Aalter geworden is, maar dit is stof voor een latere bijdrage.

Het part van Boghaert bestond in het noordwestelijk deel van het goed, te zuiden van de Bollebek. Een paar jaren later koopt deze een stuk

land op de Bollekouter, rechtover zijn eigendom in het Vijfringengoed, maar op de andere kant van de heerweg. Dit land had toebehoord aan de afgeschafte Jezuïeten van Antwerpen. Boghaert laat hier een hofstede bouwen (thans eigendom van de heer Lummerzheim) en voegt daarbij zijn gronden van het Vijfringengoed. Aldus werd dit deel definitief van dit goed afgescheiden.

Of Andries ooit werkelijk $\frac{1}{4}$ van het goed bezeten heeft kan niet achterhaald worden, maar in 1810 bezat hij maar 1,42 ha meer, die in 1815 reeds in het bezit waren van de griffier Roelandts.

De griffier Roelandts bezat de oost- en de zuidkant van het goed, alsook de percelen in de Blakke bossen. Hij overleed te Aalter in 1813. Zijn bezittingen van het Vijfringengoed werden verdeeld als volgt :

A. — zijn zoon, eveneens Jan-Baptist geheten, handelaar te Antwerpen, kreeg het zuidelijke deel van het goed. Onder zeer veel andere bezittingen was deze eigenaar van de Blekkervijver op het Aaltershoekje, alwaar hij een buitenverblijf gebouwd had en van de voormelde hofstede van Boghaert. Hij overleed te Aalter in 1839, kinderloos. Hij schonk al zijn goederen aan zijn nicht, Camilla van Cutsem, die met de heer Alexander Jullien gehuwd was. Daardoor werd weer een groot stuk van het Vijfringengoed afgescheiden en bij de hofstede Boghaert gevoegd.

B. — zijn schoonzoon, Jan-Baptist Hellebaut, echtgenote van Angelique Roelandts, erft het deel gelegen op de oostkant van het voren besproken deel van Boghaert.

J. B. Hellebaut was primus in de filosofie en dokter in de rechten van de Universiteit van Leuven, advokaat te Gent en professor in de rechten aan de Gentse Universiteit van in 1816, datum van hare stichting. Hij was rektor van die Universiteit in 1819-1820.

Hij overleed reeds in 1819 en zijn weduwe hertrouwt met Jacob-Joseph Haus, hierachter vermeld.

C. — zijn zoon Frans-Joseph Roelandts, negociant te Antwerpen en ongehuwd overleden te Elsene in 1828, kreeg het noordoostelijk deel van het goed en de percelen in de Blakke bossen. Hij verkoopt echter zijn deel in 1822 aan de heer Jacob-Joseph Haus. Op dit deel staat het hofsteedje bewoond door Busschaert, gestaan langs de heerweg en dat staat op de plaats waar de oude hostellerij gestaan heeft. Het daarachter gelegen hofsteedje, thans bewoond door Ardeel, werd naar alle waarschijnlijkheid maar rond 1810 gebouwd.

Jacob-Joseph Haus werd geboren te Wurzburg in Beieren ten jare 1796 en overleed te Gent in 1881. Hij was een kleinzoon van Frans-Antoon Haus von Hausen, paltsgraaf van het Heilig Rijk, overleden te Wurzburg in 1771. Jacob-Joseph was professor in de rechten aan de

Universiteit te Gent van in 1817 en doceerde tot aan zijn overlijden. Hij was verscheidene malen rector van die Universiteit. Hij was bevriend met koning Leopold I en werkte mede aan het opstellen of herzien van verschillende wetboeken. Hij schreef ook verscheidene werken op juridisch en historisch gebied.

Professor Haus liet omstreeks 1850 een buitenverblijf bouwen op het Vijfringengoed. Hij had vier zonen, waarvan twee ongehuwd bleven. Zijn tweede zoon, August, vrederechter eerst te Meulebeke, daarna te Kortrijk, overleed te Aalter in 1875, nog vóór zijn vader. Zijn zoon Ernest, vrederechter te Nevele, erfde het Vijfringengoed van zijn grootvader in 1881. Hij was gehuwd met M. Hortense Smessaert en overleed te Nevele in 1905. Zijn weduwe overleefde hem tot in 1957.

Ernest Haus had drie kinderen : een dochter en twee zonen. De oudste van dezen, luitenant-kolonel August Haus, was tijdens de laatste oorlog commandant van de zone III van het Geheim Leger. De Duitsers hadden zijn echtgenote en dochter als gijzelaars gevangen genomen ; beiden kwamen om in 1944 in het kamp van Ravensbrück, August Haus zelf overleed te Gent in 1949 en ligt te Aalter begraven. Een nederig monument, geplaatst aan de voet van het kruis in de Sterrestraat, op het Vijfringengoed, herinnert aan kolonel Haus en aan zijn vrouw en dochter.

Het tegenwoordig landhuis van de Vijfringen

De tegenwoordige eigenaar van het Vijfringengoed is de andere zoon van Ernest Haus, de heer Jacques-Joseph Haus, gehuwd met Angèle de Pauw. Hij heeft drie kinderen.

In 1938 werd het buitengoed dat professor Haus gebouwd had, gemoderniseerd en gedeeltelijk herbouwd.

* * *

Terwijl het Vijfringengoed, gelijk wij zagen, op de west- en op de zuidkant aanzienlijk verminderd werd, doordat grote stukken bij de hofstede Boghaert gevoegd werden, wist professor Haus dit op even aanzienlijke wijze op de oostkant te vermeerderen. Hij verwierf namelijk, op enkele hectaren na, al het land gelegen tussen het oude goed en de Vergeylestraat, met de Sterrestraat op de noordkant en het Oud-Leike op de zuidkant.

Daaronder is een perceel waarop de herberg de *Sterre* stond. Dit is het huis thans bewoond door de weduwe van Arthur de Zutter. De lijst van de herbergen van 1779 zegt dat deze herberg over menigvuldige, ontelbare jaren opgericht was en dat men niet kon zeggen met wiens permissie, nog wanneer dat gebeurd was. In 1670 was eigenaar van deze herberg, benevens van veel ander goed te Aalter, Frans van de Vyvere, raadspensionaris van de stad Gent, die dat jaar de twee grote koperen kandelaars geschonken had die nu nog het koor van de kerk van Aalter versieren. Het is aan deze herberg dat dit deel van de oude heerweg zijn naam te danken heeft. In de laatste tijden werd deze herberg verplaatst, eerst naar de overkant van de straat en daarna, nadat dit laatste huis enkele jaren geen herberg meer geweest was, naar een andere straat, tamelijk ver van de oude *Sterre*. Om de zaak te regelen heeft men de Sterrestraat en de nieuwe herberg de *Sterre* samengebracht in een nieuwe wijk : de Sterrewijk.

Arth. VERHOUSTRAETE

DE VERDWENEN WINDMOLENS VAN LANDEGEM EN HANSBEKE

*«Ere zij de molen en de molensteen
Want vuur bakt geen brood alleen»*

Deze bijdrage over de verdwenen molens van Landegem en Hansbeke, is een bescheiden poging om de gedachtenis aan deze oude bekenden in ere te houden.

Het lot welke ze ondergingen leidde ten slotte naar de volledige ondergang, de een aan het oorlogsgeweld, de andere aan natuurelementen.

Moge dit ten slotte bijdragen tot het beter kennen van de streek langs het Schipdonkkanaal en het Zuiden van het Meetjesland.

HEIRENTHOEKMOLEN TE LANDEGEM

Ging men van Landegem dorp, over de oude ophaalbrug aan het kanaal van Schipdonk, langs de Damstraat en sloeg men de Kouter lopende naar Merendree in, dan bemerkte men de heerlijke standaardmolen rustende op teerlingen op zijn molenberg.

Juist aan het kruispunt met de weg naar Hansbeke staat ook het molenhuis, verscholen in de mooie lindebomen, welke met hun brede kruin het huis overschaduwen. Hier stond in 1918 Heirenthoekmolen, ten kadaster gekend Sectie D, n° 393.

De geschiedenis van de molen vangt aan in de grijze oudheid, want in de geschiedenis van Landegem door Fr. De Potter en J. Broeckaert, staat deze molen vermeld in 1579. De pacht bedroeg toen 51 pond, te voldoen bij de heer van Nevele, deze steeg tot 77 pond in 1659. Nu nog noemt men deze plaats «Nevels Veldeken».

Veel meer is er over deze houten molen niet voorhanden, wellicht zal hij ook zoals vele andere molens een zware tol betaald hebben aan allerlei krijgsbenden, geuzen en vrijbuiters. In 1678 werd hij herbouwd, na een vernieling zoals hoger vermeld. Meer gegevens over deze molen zijn niet voorhanden, we moeten hem noodgedwongen in het duistere der tijden laten wegzinken.

Toch in 1835 komt hij als het morgengloren terug tot ons. Toen was hij eigendom van mulder De Vriendt Joannes Baptist welke zijn molen goed onderhield. Na zijn overlijden baatte zijn weduwe, geboren Coleta Sierens, in 1865 het maalbedrijf verder uit. De molen kwam terug te koop in 1861 en werd eigendom van De Paepe Francies, molenaar en brouwer van beroep. Na 10 jaar moest deze hem terug van de hand doen. In 1870 werd hij bij notariële akte door meester De Nobelle van Gent eigendom van Emiel Claeys, terwijl diens zoon Cyriel als mulder op Heirenthoekmolen bekend staat, later opgevolgd door Vercruyse Gustaaf in 1889 en René Van Hoecke in 1890.

Op 13 januari 1900 kwam Heirenthoekmolen terug te koop. De koopbrief vermeld «Gemeente Landegem, Heirenthoek, Eenen koomwindmolen staande Te Landegem, Heirenthoek, met al het staande en draaiende werk, werkend op zich zelfs». De verkoping liep over 3 zitdagen. Wat zal er van deze molen nu geworden?

In het nabije Hansbeke woonde toen de H. Emiel Verplaetse, een man welke veel van de streek, het natuurschoon en windmolens hield. Sinds geruime tijd koesterde hij de stille wens eens eigenaar te worden van zulk een molen. Nu had hij een enige kans. Hij toog naar Landegem en was op de derde zitdag eigenaar van Heirenthoekmolen voor de som van 5250 F., zonder de «prijssseige».

Claeys verliet onmiddellijk de molen met het gevolg dat er onverwijld een andere mulder diende te worden gezocht.

De molenmaker Karel Adams uit Afsnee, werd er mede belast en vond te Afsnee een mulder, Emiel Cocquyt, welke naar Landegem overkwam en in 1900 zijn intrek nam op Heirenthoekmolen. Deze Cocquyt was de vader van de kloeke struik welke aan de burgerluchtvaart de zeer verdienstelijke Prosper schonk.

In 1902 deed eigenaar Verplaetse de molen volledig vernieuwen en herstelde het staande en draaiende werk. In 1907 werd een gebouw opgericht voor maaldery met vuurmachien, later vervangen met gasmengsel.

De ketsers Oscar De Vos, en Achiël Van Wassenhove trokken de streek rond met paard en kar, terwijl de mulder er lustig op los maalde. Een bewijs wat deze molen waard was is wel het kadastraal inkomen welke 304 F bedroeg in 1855.

In zijn houten molenlichaam wentelden drie koppels molenstenen waarvan 1 haver-, 1 rogge- en 1 tarwesteen.

Doch, deze oersterke windmolen zou, zoals zovele andere een droevig einde kennen.

Heirenthoekmolen
naar een ets
van Antoine Van Hoecke

Aan de horizon dreigden de donkere oorlogswolken. Machtige legers trokken onder zijn wieken westwaarts. Maar toen de terugtocht aanving in 1918, zou het onverbiddelijke gebeuren.

In september 1918 bij het bevrijdingsoffensief aan het kanaal van Schipdonk hield de aftrekkende Duitser tot het einde toe stand. De molen best geschikt als uitkijkpost, zo hij in handen viel van de Belgische soldaten, moest verdwijnen, en zou aan de zinneloze strijd ten offer vallen. Op een bevel van een officier werden alle bomen en struiken op manskhoogte afgezaagd, ook de staakmolen moest dit lot ondergaan. Met hevig gekraak stortte hij ten gronde. Dit betekende meteen het einde van Heirenthoekmolen.

De eigenaar en zoon Verplaetse, welke juist hun schuilplaats verlaten hadden waren getuige van dit droevig schouwspel. Met weemoed zagen ze hun geliefde molen ineengezakt op zijn molenberg liggen.

Na de wapenstilstand kwam de vraag naar voren wat nu met de molen? Eindeloze uren werden er over gesproken, samen met de huis-

vriend Arthur Buysse, broeder van de Nevelse letterkundige Cyriel Buysse, het voor en nadeel werd genoegzaam overwogen. Eindelijk viel het lot. De molen zou niet meer opgebouwd worden, uit reden van de zeer grote en zware financiële last. Ook uit handelsoogpunt was het technisch niet verantwoord nog in 1919 een nieuwe windmolen te bouwen. Want alles ging toen reeds met de motor.

Uit het mooiste eikenhout deed de eigenaar zich een mooie trap en eiken deuren maken voor zijn herstelde villa. Zo tronen nu de overblijfsels van de molen te Landegem voort, als laatste herinnering aan wat eens was, 's lands voornaamste economie.

Na 1919 werd de bestaande maalderij versterkt terwijl in 1924 Jules Cocquyt het bedrijf overnam, nu opgevolgd door Emiel.

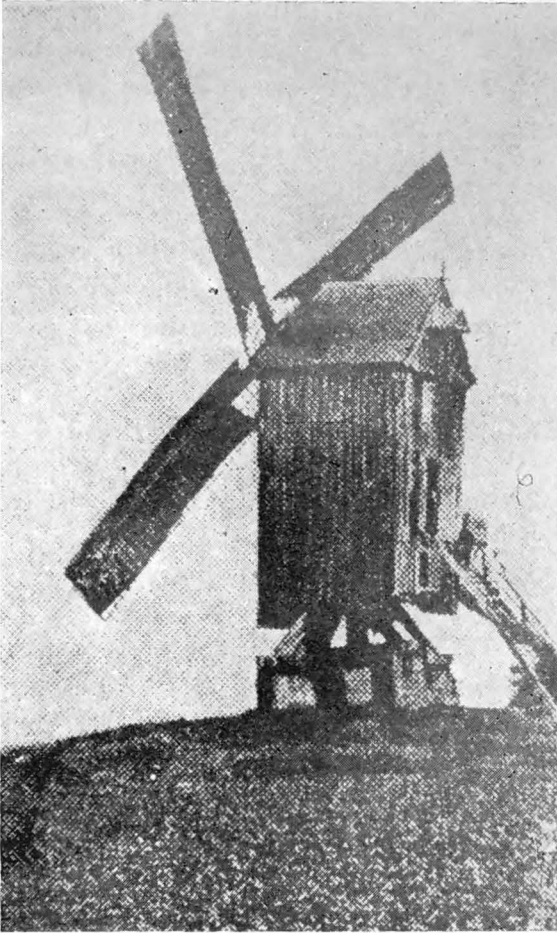
Zo verloor Landegem zijn Heirenthoekmolen, als slachtoffer van de oorlogsgruwel.

WILDE MOLEN TE LANDEGEM

De wijk Wilde, beter gekend als Landegem Wilde had ook zijn windmolen. Deze was opgericht een honderdtal meter ten oosten het punt waar de Muschschaeverstraat samenkomt met de Wildedreef. Wildemolen was een staakmolen op teerlingen gebouwd op hogen wal, ten kadaster gekend als Sectie B. n° 733. Ook deze molen moet zeer oud zijn, want de Potter en Broeckaert vermelden deze windreus in hun geschiedenis van Landegem als gekend in 1643. Zeker bestond hij in het jaar 1754 want dit jaartal stond in de staak ingebeiteld.

Een oud gezegde is bewaard gebleven. Toen de landbouwers, zich in die jaren naar de molen begaven met hun graan waren ze gewapend met een bijl, om zich tegen de rovers te beveiligen in deze eenzame streek. Op de molen gekomen sloegen ze hun bijl in een der okselbanden; vandaar de vele inkepingen op deze stukken.

De eerste gekende eigenaar komt tot ons in 1835, het was Constantin Acke welke in voorgenoemd jaar de eigenaar was van de molen. Bij de openbare verkoping in 1855 kwam hij in handen van Constantin Baele. Diens naam stond gebeiteld in de steekbanden van de molen alsook in een meelgoot. Later vertrok deze naar Wingene. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Pieter Baele welke opgevolgd werd door de Kinderen Baele, in 1878. In 1880 vinden we hem verhuurd aan Theofiel Van de Castele en het was ook deze mulder welke de molen aankocht in 1881. De muldersgast was Lambrecht Theodoor sinds 1886 opgevolgd door Alfred De Neve welke 20 jaren lang op de molen mulder was. Deze heeft natuurlijk vele herinneringen bewaard aan deze windreus.

Wilde molen
naar een oude kaart 1898

In 1906 tijdens een hevig onweder viel de bliksem in de molenstaak zodat de bronzen moerplaat gesmolten en de staak open getrokken was. Het was de molenmaker Karel De Vens uit Deinze welke de staak vernieuwde, ze werd aangekocht te Wingene in een herenhof.

In 1915 werd de molen eigendom van Theofiel Van de Castele en ging in 1914 over in de handen van Remi Vanheirzele.

In zijn houten molenlichaam wentelden er twee koppels stenen van elk 1,65 m. doormeter als ook een kleine tarwesteen, een «zeventiender». Heel gemakkelijk konden er 100 zakken graan worden opgestapeld in deze molen, als de mulder er maar goed voor zorgde dat ze altijd in evenwicht lagen. Dit om de molen goed te kunnen kruien. Het kadastraal inkomen beliep in 1855 210 F.

Met paard en ketserskar doorkruisten Gustaaf Vercruyssen, Raymond Boekaert en Henri Gansbeke de streek.

In 1900 werd door Petrus Van de Castele een vuurmachine gebouwd waarmee een mekanische maalderij werkte met haverpletter en haver-cylinder.

Mulderstekens werden er niet gebruikt, enkel werd naast het cijfer een) geplaatst voor «nauw» gewicht en een (voor «gewillig» gewicht. Een goede muldersgast diende er dan ook voor te zorgen zijn muldersstiel uitstekend te kennen, naar een gezegde van de 80-jarige muldersgast Alfred De Neve, moest hij goed zorgen dat gedurende de dag de molen kon bijgekruid worden van het zuiden naar het noorden, aangezien de heersende winden meestal naar het noorden opdraaiden.

Gedurende de eerste wereldoorlog werd de molen zoals vele andere op rust gesteld. In 1918 bij het aftrekken der duitse soldaten bracht een officier het onheilspellend nieuws dat de molen moest vernield worden. Doch de eigenaar pleitte met zoveel moed en overredingskracht voor het behoud van de molen dat de duitse officier zich liet uitkopen voor 1200 mark, zodat Wildemolen gered de oorlog overleefde, echter niet voor lang.

In 1921 was de eigenaar Vanheirzele op de molen aan het werk ; plots stak een storm op en vooraleer de wieken konden gevangen worden plofte de molen met hevig gekraak neder op zijn molenberg, de eigenaar was tussen zijn zakken gevallen en liep als wonder geen enkel letsel op.

Een jaar later werd de molen afgetakeld terwijl alle bruikbare stukken per opbod aan de mulders uit het ronde verkocht werden. Met deze storm eindigt ook de geschiedenis van Wildemolen zodat Landegem op enkele jaren tijd twee molens zag verdwijnen. Als biezonderheid kan nog vermeld worden dat in het oorspronkelijk molenhuis te Wilde nu bewoond door Alfred De Neve een prachtige eikenbalk de zoldering schraagt. Op deze balk staat in sierlijke letters gekerfd.

CIPRIA CIRON GHE TMI S ANNO MDCC...

Wat ons laat vermoeden dat een Gents molenmaker Cipriaan Ciron met lichtmis van 17..., aan de molen of het molenhuis heeft gewerkt of gebouwd.

DE DORPSMOLEN TE LANDEGEM

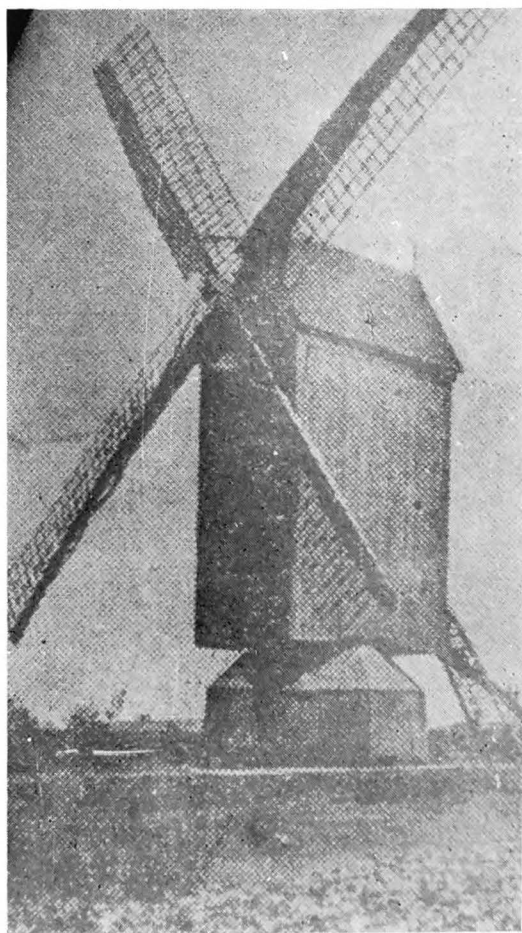
Verliet men eertijds Landegem dorp en ging men de steenweg naar Merendree op, nu de huidige Statiestraat, dan had men een 500 m. buiten het dorp een houten windmolen rustende op een torenkot, en er gebouwd op de Sectie B n° 160. Ten kadaster staat hij bekend als de oliemolen met een inkomen van 266 F in 1855. Deze molen noemde men «Dorpsmolen of ook De Weerds molen». Zijn bouwjaar is niet met zekerheid te bepalen, toch mag gerekend worden tussen 1825 en 1855.

In 1855 was hij olie- en graanmolen, de staak was doorboord waarin de hoofdas draaide, welke in het torenkot de pletstenen in beweging bracht, zodat de olieuitbating volledig in het torenkot was gelegen, terwijl de

maalderij welke bestond uit 2 paar molenstenen in het houten molenlichaam ondergebracht was.

De eigenaar van de dorpsmolen was Van der Vennet Aloysius in 1855 opgevolgd door Van der Vennet Désiré in 1870, en Van der Vennet Edward in 1879. Bij diens afsterven werd hij verder gebruikt door de Wed. Van der Vennet en kinderen in 1881. In 1893 kwam de molen te koop en werd eigendom van De Weerd Karel Lodewijk, welke hem eerst verhuurde aan Caekert Felix tot in 1898 en nadien zelf de molen uitbaatte.

Zoals op andere molens werd er op de dorpsmolen ook geketst met paard en kar, doch mulderstekens zijn er niet gebruikt geweest. Alhoewel deze molen zeer sterk was gebouwd, toch zou hem een lang bestaan niet voorbehouden zijn. In 1910 bij een hevige storm kon mulder De Weerd de wieken niet meer vangen, deze draaiden als een tol in het rond. De molenaar en zijn zoon, die op de molen werkten zagen het gevaar en de schrik sloeg hun naar het hart. Zij zonken op de knieën en riepen uit, «A Sa laat ons samen een schietgebed lezen, want het einde staat voor de deur».

De Dorpsmolen
naar een oude foto 1899.

Hierop deed zich een hevig gekraak voor en het einde was voorbij. De molenas was opgelicht en de wieken sloegen tegen het torenkot te pletter. Dit was dan ook het einde van de molen. In 1911 brak de eigenaar deze af en de stukken ruim 4000 kgr. werden per opbod verkocht aan de molenaars uit de ronde. Hierna vertrok De Weerd naar Frankrijk op een hoeve.

DE DORPSMOLEN TE HANSBEKE

Ging men voor 1910 langs de Dorpstraat van Hansbeke, de richting op naar Bellem dan viel uw oog aanstonds op de stoere gedaante van de Dorpsmolen, welke even buiten het dorp gebouwd was, en van op zijn molenberg, gans de streek beheerste.

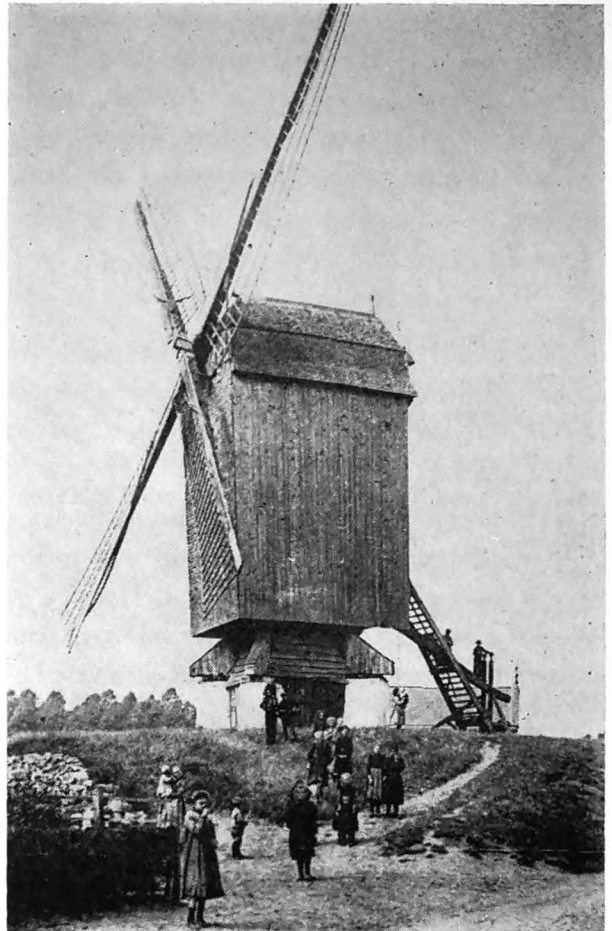
Het was een houten standaardmolen welke op hoge teerlingen rustte. Het gedeelte tussen het metselwerk was met poorten dichtgemaakt en diende als bergplaats voor de mulder. Het dak, alsook de steun- en okselbanden waren afgedekt met eiken gekloven schaliën. Op zijn molenberg prijkte dit pronkstuk juist voor de kapel van de H. Philomena.

Wanneer deze molen opgericht werd weet wellicht niemand. Hij wordt als korenwindmolen vernoemd in 1550. Ook zal hij het wel en wee gekend hebben beschoren aan de gemeente Hansbeke, vernield en herbouwd zoals andere van zijn soort. Het gemaal was eertijds iets van het bijzonderste dat bestond, want met vuur en graan bakt men immers geen brood, stond er in sierlijke letters op een der steekbalken.

Deze molen, doorgaans in de volksmond als de Dorpsmolen gekend en ingeschreven als windgraanmolen stond op de wijk Romeijnen, Sectie A n° 419. Hij bezat drie koppels maalstenen welke voor een houten molen reeds een hele last was.

Ten jare 1826 werd hij verpacht aan Augustinus De Weerd, welke als mulder de molen bediende en de erve bewoonde. De eigenaar was toen Van De Woestijne Julius, wonende te Gent. Hij werd grondig hersteld in 1850, want het draaiend werk, een houten as en arduinen astenen maakten veel sleet. In 1860 werd hij aangekocht door de Weledele Heer Francies Borluut van Hansbeke, terwijl hij in 1883 overgeërfd werd door graaf Charliers de Buisserd, Louis, Marie, Joseph uit Bergen. Een jaar later bij verdeling der goederen kwam hij in het bezit van Dame Borluut Lucie van Gent. Sinds 1924 is en bleef hij eigendom van Graaf de Boussies van Hansbeke.

In 1909 werd hij gehuurd door de gebroeders Petrus en Constant De Weerd, welke in de streek bekend stonden als mulders welke elke dag maalden, ook des zondags, als ze maar graan en wind hadden. Een jaar

De Dorpsmolen
naar een opname van 1900.

later, namelijk in 1910, gebeurde de ramp voor de molen welke hem ook met de tijd van zijn molenberg zou slepen.

Gedurende het malen sprong plots een askussen stuk, zodat de eiken molenas zeer zware schade opliep. Dit betekende dan ook het einde van de windmolen, tot in 1924 stond hij met zijn wieken in kruisstand, ten prooi der natuurelementen. In vernoemd jaar betrok mulder Van Kerckhove, ook baaske Kerckhove genoemd, de erve. Aan de molen werd niet meer hersteld, enige zware repen werden rond de staak geslagen en met man en macht werd de molen omgetrokken, er volgde een hels gekraak terwijl een grote stofwolk opsteeg. Toen alles voorbij was bestond de dorpsmolen niet meer.

Baaske Kerckhove maalde verder in zijn roskot dat nabij de molen gebouwd was sinds 1855. De maalterij werd met paardekracht in beweging gebracht, vandaar de volksnaam «paardemolen».

Deze molen bezat een kadastraal inkomen van 304 F in 1855, wat een bewijs was van grote «kalandieze».

Er werd nooit geketst, de landbouwers brachten er hun graan zelf en haalden het terug. Door de familie De Weerdt werden er mulderstekens gebruikt waarmede ze de inhoud en het gewicht van een zak graan met houtskool op de zak zetten, tekens welke de mulder begreep maar door de landbouwers als muldersfrans aanzien werd. Zie als vergelijk in de lijst achteraan.

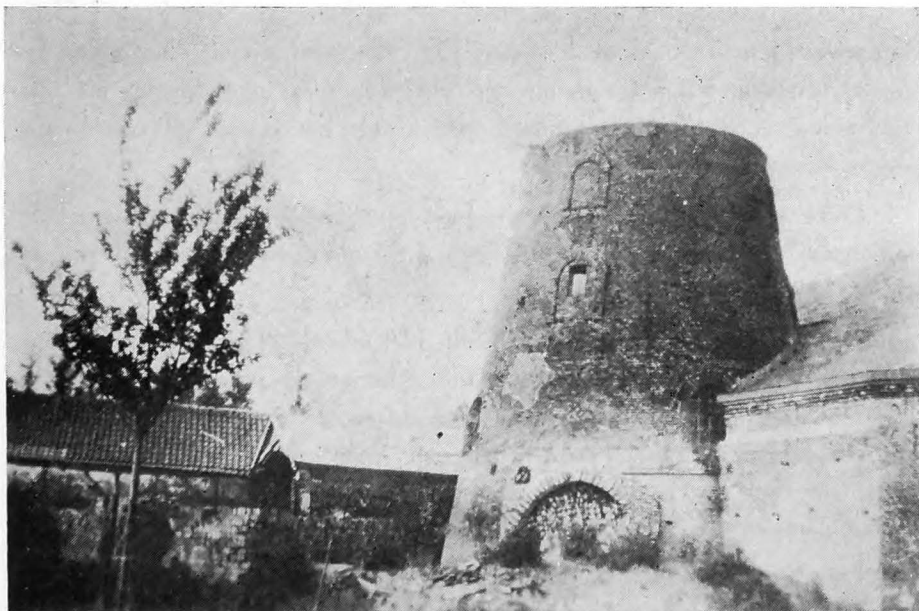
VERPLAETSE'S MOLEN VAN HANSBEKE

Sloeg men ter hoogte van het station de zijweg in lopende naar de wijk Reibroek, dan bemerkte men spoedig, een weinig landinwaarts de grote stenen molen, in de volksmond Verplaetse's molen, genoemd.

Hij was een korendol-, wind- en stoommolen met een inkomen van 570 F per jaar in 1855, en gebouwd op Sectie A n° 1345h.

Deze stenen reus stond op een kleine molenberg van 1,5 m. hoog terwijl het stenen gevaarte 20 m. hoog was. In het molenlichaam wentelden 5 paar molenstenen, waarvan er 2 paar pletstenen waren.

Gebouwd in 1836 door Van Der Plaetsen Jozef Leon Bernard beheerste hij gans de streek. Gebruikt door de eigenaar zelf werd hij natuurlijk in uitstekende toestand gehouden.

Verplaetse's molen naar een opname van 1946

Heel spoedig zou deze molen de windschaarste ondervinden, veroorzaakt door de aangeplante dreef gelegen op een 70-tal meter afstand van de molen. Om dit te verhelpen bouwde de eigenaar in 1860 een stoomtuig met 25 PK. In 1876 ging hij over in handen van de zoon August Van der Plaetsen welke de molen noodgedwongen diende stil te leggen in 1888. De wieken werden afgenomen terwijl de maalderij en oliewinning versterkt werd met een stoomtuig van 85 PK. De vuurschouw bereikte een hoogte van 24 meter.

De eigenaar werd opgevolgd door diens zoon in 1904. Leon Van der Plaetsen gebruikt als mulders en ketsers de volgende Hansbekenaren, Francies De Vleeshouwer, Edmond De Walle, Dominicus Van De Voorde, Edmond Van Parijs en Petrus Van de Walle. Er werd geketst met wagens en paarden, doch de meelproductie werd in 1900 stilgelegd, terwijl nog uitsluitend olie gewonnen werd.

Deze stenen kolos bleef zo staan tot in 1940, toen alle activiteit door de eigenaar werd stilgelegd. Toen trad onvermijdelijk het verval in, een gedeeltelijke afbraak volgde in 1953, terwijl in 1956 gans het lichaam afgebroken werd. De steenslag werd gebruikt te Nevele voor fondaties in de nieuwe woonwijk Akker.

DE OLIEKOTMOLEN VAN HANSBEKE

Op de wijk Spilthoorn, Sectie A n° 59 bijna aan het kanaal Gent-Brugge werd in 1832 door Josephus De Smet een stenen windmolen gebouwd, dienstig tot het winnen van olie. Hij was ingeschreven als olie-windmolen, toch in de volksmond gekend als het oliekot of ook Smetsmolen.

Deze stenen reus was een gewone bovenkruier zonder gaanderij, hij herbergde twee koppels pletstenen van 1,80 m. doormeter terwijl zijn inkomen 190 F beliep in 1855.

In 1845 werd hij openbaar verkocht. Het was de Hansbekenaar Jacobus Sicron welke de molen aankocht voor de schappelijke prijs van 8000 F. Bij het overlijden van laatstgenoemde werd de molen en erve eigendom van Weledele Heer Borluut Francies, en ging door erfenis in 1885 over aan graaf Charliers de Buseret van Bergen, terwijl hij later door verdeling in 1886 eigendom werd van graaf de Bousies-Borluut.

De nieuwe eigenaar liet in 1898 een stoomtuig bouwen van 24 PK in het nabijgelegen stampkot, welke nu de oliewinning verzekerde bij windstilte. Het was August De Prez, welke er de oliefabrikatie begon met deze nieuwe inrichting.

Gedurende de eerste wereldoorlog in 1916 ontstond er door een niet te verklaren oorzaak plots een brand in de molen, een brand welke juist 12 uren lang duurde en gans de moleninstallatie vernielde, zodat er nog enkel de zwart beroekte muren overbleven.

In 1919 werd de stoommachine verzwaard en een nieuwe pletterij werd opgebouwd in de molen, welke sindsdien als stoommolen bekend stond.

In 1926 werd deze molen, het molenhuis en erve eigendom door erfenis van graaf de Bousies-de Hennicourt de Grunne, van Hansbeke. Onder-tussen werd het metselwerk steeds slechter en slechter en brokkelde gedurig af, zodat de huurder Emiel De Smet na rugspraak met de eigenaar de molen gedeeltelijk sloopte.

Bij de bevrijding van 1944 werd het overblijvend gedeelte, bijna een puinhoop, geheel verwijderd door de gebruiker J. Martens. De steenslag was enkel nog goed genoeg om aardewegen te verharderen.

Heden is er op de plaats waar eertijds de stampkotmolen stond een magazijn opgebouwd van meststoffen.

A. JANSSENS

MULDERSCIJFERS GEBRUIKT OP DE MOLENS TE HANSBEKE

Cijfers	Dorpsmolen Hansbeke	Molen Verplaetse Hansbeke
1	A	I
2	A	+
3	b	C
4	d	)
5	lc	t
6	h ^e	t
7	A	H
8	b ^e	H
9	ø	Y
10	x	H
100	H	H ^e

TABEL DER MULDERSCIJFERS ALS VERGELIJK,
 GEBRUIKT OP DE MOLENS
 VAN NEVELE, POESELE, VOSELARE, BELLEM EN KNESSELARE

Cijfers	Molen Ter Pieten Knesselare	Steijaerts molen Nevele	Sprietmolen Nevele	Oosche molen Nevele	Smetsmolen Poesele	Steijaerts molen Vosselare	Goethals molen Bellem
1	Г	А	А	А	А	А	А
2	F	А	А	А	А	А	А
3	F	h	b	b	)	o	P
4	Р	h	d	d	c	o	P
5	R	ic	ic	ic	у	и	ic
6	R	ic	hc	hc	*	и	ic
7	R	ic	hc	hc	А	и	ic
8	R	hc	bc	bc	)	o	bc
9	R	hc	y	φ	((	o	bc
10	7	o	x	x	x	o	y
100	W	oo	X	X	X ^o	o	y

OORZAKEN VAN VERNIELING
DER MOLENS VAN LANDEGEM EN HANSBEKE

FEITEN	AANTAL	GEBOUWD	VERNIELD	NAAM
Oorlogsgeweld	1	1579	1918	Heirent- hoekmolen Landegem
Ouderdom	1	1550	1910	Dorpsmolen Hansbeke
Storm	2	1643	1921	Wildemolen Landegem
		1830	1910	Dorpsmolen Landegem
Gebrek aan wind	1	1836	1860	Molen Verplaetse Hansbeke
Brand	1	1916	1832	Oliekot molen Hansbeke

BRONNEN - LANDEGEM

Geschiedenis van Landegem door De Potter en Broeckaert, blz. 5.
 Kaart Kadaster Landegem, plan Popp met legger.
 Gegevens verstrekt door de Vriendenkring van het Gents Kadaster.
 Opzoekingen door gemeentesekretaris Opdecam, bevolkingsregisters enz. te Landegem.
 Gegevens verstrekt door Advokaat M. Juliaan Verplaetse en mulder Alfred De Neve.

BRONNEN - HANSBEKE

Gegevens Vriendenkring Gents Kadaster.
 Kaart Kadaster Hansbeke, plan Popp met legger.
 Bevolkingsregisters te Hansbeke van 1836 tot heden.
 Gegevens verstrekt door Mulder Verplaetse Hansbeke.
 Foto's : Prentenverzameling A. Janssens.

HET BAKENSGOED TE AALTER

Iedereen in de streek van St. Maria-Aalter en van St. Joris kent het hof waar thans Maurits de Jaegher op woont en dat algemeen bekend is als het *Bakensgoed*, naar de naam van de eigenaars uit de 17^e en 18^e eeuwen.

De gebouwen van dit hof staan op een lichte natuurlijke verhevenheid, in de uiterste westhoek van de uitgestrekte gemeente Aalter, heel dicht de plaats waar de grenzen van die gemeente samenkomen met die van St-Joris en van Beernem. Kerkelijk maakt het Bakensgoed thans deel uit van de parochie St. Maria-Aalter.

De gebouwen zijn wit gekalkt en vallen op door de eigenaardige bouwtrant van de meesterwoning en door hun oud, ietwat vervallen uitzicht. De meesterwoning is een smal gebouwtje met één verdieping, niet biezonder hoog echter, met slechts een enkel klein venster beneden en twee boven; een deur zit in een van de zijgevels. Tegenaan dit gebouw leunen, aan de een kant het neerhof en een reeks andere gebouwtjes en langs de andere kant allerhande koterijen. Al de bijgebouwen zijn zeer laag.

Voorheen lag het Bakensgoed op de heerlijkheid van de Woeste. Deze heerlijkheid, die gans de westkant van Aalter besloeg, droeg een passende naam, want vóór 200 jaar bestond zij nog grotendeels uit woest, onontgonnen veld. Dit gewest, trouwens, was een deel van het grote Buls-kampveld, waarover gehandeld werd in *Appeltjes X (1959)*.

Het Bakensgoed is, zoniet van de oudste, toch een van de oudste ontginningen van het Bulskampveld op St. Maria-Aalter. In 1525 gaf de heer van de Woeste 32 bunder 84 roeden (96 gemet = ongeveer 43 ha) veld uit aan Willem van den Berghe, gelegen op de noordwestkant van de Schuurlovijver, met verplichting van op die grond een huis te bouwen van een zekere waarde. Dit is het ontstaan van het hier behandelde goed.

Stasen de Muunck was er eigenaar van in 1572 als het kohier van de 20^e-penningbelasting gemaakt werd. Zijn stedeke bleek echter nog maar 2 gemet groot te zijn, met daarbij wat «veldland»: de rest lag nog braak.

De naweeën van de opstand tegen Spanje en de ermede gepaard gaande onlusten waren oorzaak dat de toestand al niet veel beter was in 1634, als het landboek van de gemeente gemaakt werd. Eigenaar was toen Guillaume Thys, dokter in de medicijnen. Slechts 12 gemet was nog maar tot cultuur

gebracht, waaronder meer dan 5 gemet dat nog maar met zijn eerste vrucht stond ; al het overige van dit goed was nog ruw veld !

In 1665, na de dood van dokter Thys, viel dit goed op het Bulskampveld te deel aan zijn nicht Joanna Bake en, na haar overlijden, aan haar broeder Laureins Bake, advocaat in de Raad van Vlaanderen en verscheidene malen schepen van de stad Gent. Deze stierf te Gent op 6 maart 1674, eigenaardig genoeg op dezelfde dag als zijn echtgenote Anna-Maria Brias. Beiden liggen begraven in de St.-Baafskerk, alwaar zij vroeger een grafzerk hadden (de Hellin, Hist. chronol. des évêques etc. de Gand).

Bij de verkaveling van zijn bezittingen viel het goed op het Bulskampveld aan drie van zijn kinderen, doch een van hen, Joannes-Baptista, kocht van de twee anderen hun deel af in 1691.

Toen het landboek in 1634 gemaakt werd stonden de gebouwen van de hofstede reeds daar waar zij nu staan, maar uit oude stukken blijkt dat zij vroeger meer oostwaarts, niet ver van de Schuurloviyers gestaan hebben.

Joannes-Baptista Bake vergrootte zijn eigendom op het Bulskampveld op aanzienlijke wijze.

In 1723 kocht hij van Jacques van Dooren, tesorier van de prins van Rubempré en heer van de Woeste, een hofstede gelegen wat zuidwest van zijn oud goed, op de gemeente Beernem, onder de heerlijkheid van de Nieuwen, en voor een klein deel op Aalter onder Woeste. Deze hofstede, met de daarbijgaande landerijen, bossen, velden en vijvers, was meer dan honderd gemet groot. Daaronder was een stuk land waarop de paalsteen tussen Aalter en Beernem stond en dat daarom «de Paalsteen» geheten werd. Dat stuk land draagt nu nog steeds die naam.

In 1731 kocht hij, bij afwinning, van Joris Versnick, het *goed ter Blomme*, dat met zijn noordkant aan het oude Bakensgoed paalde en met zijn westkant aan de hofstede op Beernem. Dit goed was 33 bunder (= 48 ha) groot en was omtrent dezelfde tijd als het Bakensgoed uit het veld genomen geweest door joncvrouwe Loyse de Wilde, weduwe van Gregoris Balhani. Het op dit goed staande huis werd door de Bake's afgebroken.

Eveneens in 1731 kocht Jan-Baptist Bake vier bunder veld, het «Galgeveld» geheten, liggende voor een deel op Aalter, maar voor het grootste deel op Beernem, te westen van het Klippelhof, langsheen de heerweg naar Brugge. Dit veld dankt zijn naam aan de galg van de heerlijkheid van de Nieuwen in Beernem die hier langs de heerweg stond.

Joannes-Baptista Bake overleed te Aalter, op het Bakensgoed, in 1743 en zijn vrouw, Margareta Scharls, drie jaar later : zij werden in de kerk van St. Joris begraven. Hunne bezittingen op het Bulskampveld kwamen uiteindelijk aan hun langstlevende dochter, Maria-Josepha. Deze was on-

gehuwd en overleed in 1758 op het Bakensgoed. In haar testament drukte zij de wens uit in de kerk van St. Joris begraven te worden; een grafzerk met de namen en de familiewapens van de Bake's moest in die kerk geplaatst worden. Vijf missen voor haar zielerust moesten gedaan worden te Aalter, vijf te Beernem en vijf te St. Joris, alwaar zij insgelijks een jaar-geetijde stichtte, bezet op een stuk land gelegen te Nevele. Zij verdeelde haar goederen onder de drie kinderen van haar broeder, Joannes-Engelbertus Bake, die voor haar overleden was. Deze was in tweede huwelijk, getrouwd geweest met Monica-Bernardina Wyts, dochter van de heer van Wildenburg op Wingene.

De verkaveling gebeurde in 1759, maar geeft geen gegevens nopens de toestand van de grond alsdan.

Anna-Monica Bake, gehuwd met Filips-Eugeen de Langhe, notaris en baljuw van Bellem, kreeg de behuisde en beschuurde hofstede «jegenwoordigh genaemt Bakens goedt» met al de aanpalende grond op Aalter langsheen de grens met St. Joris en Beernem. Dit deel, het eigenlijke Bakensgoed dus, na eerst verdeeld geweest te zijn tussen Joannes de Langhe, pastoor te Aalter en zijn zuster, kwam na de dood van de pastoor, gans in handen van zijn zuster, weduwe van Jan-Frans de Seille te Bellem. Het geraakte ten slotte verdeeld tussen verscheidene leden van de familie de Seille, doch de tegenwoordige eigenaar van het deel waarop de gebouwen staan is de heer Raoul de Grootte-de Seille, van Gent. Deze heer komt nog van tijd tot tijd zijn intrek nemen in de kamers op de verdieping van het hoofdgebouw van de hofstede.

Isabella-Bernardina Bake, echtgenote van Joannes-Emmanuel Perneel, Bruggeling van geboorte, maar meester-chirurgijn te Ruiselede, kreeg voor haar paart het deel gelegen op Aalter, te zuiden van het eigenlijke Bakensgoed, met de onttakelde hofstede van het goed ter Blomme, waarvan toen nog enkel de boomgaard overbleef.

Het zijn de Perneels die na 1760, maar vóór 1810, het huis lieten bouwen onmiddellijk te zuiden van de gebouwen van het Bakensgoed en waar thans Juul Sierens woont.

Eigenaar van deze tweede kavel in 1810 was Karel Perneel, chirurgijn te Beernem. Deze bouwde omstreeks 1830 de hofstede waar thans Laurent van de Caveye woont. Later, omstreeks 1835, was Jan Perneel, advocaat te Brugge, eigenaar van het goed ter Blomme. Deze was ook eigenaar van het niet ver van daar liggende St. Pietersveld alwaar in 1849 het Rijks-opvoedingsgesticht van Ruiselede kwam. De tegenwoordige eigenaar van bijna gans het gewezen goed ter Blomme is baron Karel Gilles de Pélichy.

De opmetingen voor het kadaster van 1810 wezen uit dat het goed ter Blomme en het Bakensgoed samen 104 ha groot waren en niet 87 ha.

zoals de «uitnemingen» bedroegen. Daarvan waren 40 ha bouwland, 39 ha bos en 25 ha heide. In 1845 was er maar 1 ha heide meer, maar 67 ha bouwland en 36 ha bos. Hedendaags is er geen heide meer en nog slechts 25 ha bos.

De derde kavel van het goed door Maria-Josepha Bake nagelaten viel te deel aan Jozef-Joannes-Hyacint Bake, wonende te Brugge. Hij kreeg voor zijn paart de hofstede op Beernem en het Galgeveld, maar hij verkocht dit alles reeds in 1761 aan de voormelden Jan Perneel.

De familie Bake, alhoewel zij wel op het Bulskampveld verbleven heeft, heeft het Bakensgoed niet zelf bebouwd; de naam van verscheidene pachters is bekend. Ook Joannes de Langhe, pastoor van Aalter van 1811 tot 1840, heeft het middengedeelte van het gebouw voor hem gehouden; hij verbleef hier blijkbaar als hij zijn parochianen van het Aaltershoekje kwam bezoeken. Daarom werd het goed tijd lang «Pastoorsgoed» geheten. Ook de tegenwoordige eigenaar, gelijk reeds gezegd werd, stapt hier van tijd tot tijd af.

De familie Bake liet haar kinderen in de kerk van St. Joris dopen en de gestorven leden van de familie werden ook aldaar begraven. In het openbaar leven van Aalter heeft zij geen rol gespeeld. Dit is licht te begrijpen als men weet dat het Bakensgoed op twee uren gaans van de kerk van Aalter ligt en slechts op één uur van die van St. Joris.

De Bake's werden met jonker of jonkvrouw betiteld en droegen als familiewapen een gouden schild met daarop, links een zwart everzwijn en rechts een zwarte arend: het schild was bekroond met een toren waarop een baken stond.

Arth. VERHOUSTRAETE

BRONNEN

Rijksarchief Gent, fonds Land van de Woestijne of archief van Aalter, *passim*, vooral de wettelijke passeringen en de staten van goed.

Stadsarchief Gent, staten van goed.

Kadaster van Aalter, 1810 en later.

Parochieregisters van Aalter, Sint-Joris, Bellem en Ruiselede.

Rijksarchief Brugge, fonds Jezuïeten, 1839.

De Hellin, Histoire chronologique des évêques de Gand.

Arth. Merghelynck, Epitaphes nobles et patriciennes de Saint-André, Beernem, Oostcamp et Saint-Georges.

DRIE WESTVLAAMSE PASTOORS TE WAARSCHOOT (1)

1. — Het pastoorschap van *Ignatius Vercauteren* (1710-1756)

Ignatius Vercauteren, geboren te Wingene, werd pastoor benoemd te Waarschoot in 1710 en bleef dit gedurende 46 jaar, nadat hij tevoren achtereenvolgens onderpastoor was geweest te Ruiselede en Tielt. Te Waarschoot overleed dan ook de zuster van de pastoor, Maria Vercauteren, weduwe van Pieter van Belleghem.

Pastoor Vercauteren was tenzeerste bekommerd om de materiële vooruitgang van zijn parochie. Nadat hij in 1717 het middengewelf van de kerk behoorlijk had hersteld, bezorgde hij in 1721 aan de kerk een nieuw orgel en een nieuwe klok. Het orgel bleef in gebruik tot in 1932; de klok werd in 1799 door de Fransen weggenomen.

In juli 1726 wordt als nieuwe onderpastoor te Waarschoot aangesteld *David-Carolus van Belleghem*, geboren te Meulebeke en neef van de pastoor. Een andere oom was pastoor te Bellem en hijzelf zal later pastoor en deken der Christenheid worden te Evergem.

Op 11 mei 1730 wordt door pastoor Vercauteren de eerste steen gelegd van het nieuwe zijkoor van de H. Ghislenus, en dit vanaf het «steentje» of trap tot aan het einde der kerk. Ook voor een nieuwe sacristij werd gezorgd. De gezamenlijke kosten hiervan bedroegen 700 pond, waarvan 200 pond werden bijeengebracht door de milde vrijgevigheid der parochianen. De tiendeheffer kwam voor niets tussen.

Op 31 oktober 1731 wordt tussen de pastoor, baljuw en kerkmeesters van Waarschoot enerzijds, en Hendrik Pulinx, meester beeldsnijder te Brugge, anderzijds, een kontrakt afgesloten voor het leveren van de nu nog bestaande prachtige kommuniebank. De prijs hiervan bedroeg 74 pond gr. plus een pond arbeidsloon. De leveringsdatum was voorzien tegen Pasen 1732 en het transport van Brugge naar Waarschoot, was ten

(1) Kerkarchief Waarschoot.

Gemeentelijk archief, Waarschoot.

Notarieel archief, Waarschoot, Depot Not. J. Calmeyn.

laste van de beeldsnijder. Reeds op 28 juni 1732 was de ganse som aan Pulincx betaald.

In 1749 werd de neef van de pastoor, David-Carolus van Belleghem, na een apostolaat van 23 jaar op de parochie, tot pastoor benoemd te Merendree.

Er bestond echter een geschil omtrent het benoemingsrecht tussen de bisschop van Gent en de Leuvense Universiteit. Deze laatste won het pleit, zodat de benoeming te Merendree nietig verklaard werd. Tenslotte werd hem de plaats van Evergem toegewezen, die heel wat interessanter was.

Het parochieleven ging ondertussen zijn gang te Waarschoot. Nadat de oude koster *Jan Heems* op 2 februari 1752 gestorven was in de ouderdom van 64 jaar, na een kosterschap van 42 jaar, werd door het kapittel van Doornik als nieuwe koster aangesteld «*Anastasius Bouckaert*, oud 21 jaer, zoon van den koster van Wingene, alwaer hij was geboren, welken jongeling begaeft met een alderschoonste stemme, na 8 dagen, hier zijn verblijf quam nemen en zijne tafel nam in de pastorij, bij den heer pastoor Vercauteren, van wie hij een seer goede vriend was». Een jaar later huwde koster Bouckaert met *Caroline van Waesberghe*, dochter van de baljuw van Waarschoot en werd aldus de stamvader van het alhier nog levend geslacht Bouckaert.

In een eigentijds dokument vinden wij een goede beschrijving van het leven en de dood van pastoor Vercauteren, die wij hier om haar duidelijkheid en volledigheid, integraal wensen weer te geven :

«In het jaer 1756 is den 12 Januari sonder voorgaende sieckte, alhoewel swack door ouderdom schielijk na d'eeuwigheid verrocken den Seer Eerw. Heer ende Meester Ignatius Vercauteren, pastoor van Waerschoot, oud 81 jaer en alhier omtrent 46 Jaeren pastor, gebortig van Wingene, ten welken ten voornoemden daege speelende met de kaerte met pater gillis recollet van Eecloo, die in afwesenheyd van den onderpastoor Albertus Ost na Ghendt gewandelt sijnde, de prochie bewaecte en met den coster Anastasius Bouckaert, opstaende van zijn stoel en gaende na zijnen kelder, aen den trap van zijn voutecamer, is neergesonnen en aldaer versterkt met het H. Olysel door den geseiden pater, seffens zijn geest gaf. Desen weirdigen man was van staetige lengte, belemmert met een stompel voet, waerom hij seer ervaren te peirde veel reede, was ijverig in sijnen dienst, om sijnen hoogen ouderdom beclom niet veel den predikstoel, vermaende sijn volk met zedelijke lessen en sittende op eenen stoel aen het steentje, hij was barmhartig voor den Armen, gedoogende dat sij hun eene woning bouwden, op een stuck land gelegen aen den Stuyver competerende aen den armen, draegende nu den nacm van

Apostelhuysen, waerdoor het arm gemeynthe zeer aengroeide en den disch beswaerden, hetgeen hij heeft vergolden met eene rijke fondatie aen den armen; en door sijnen sonderlingen tegenstand, die hij heeft gedaen ten Jare 1751 wanneer d'amortisatie wierdt geeischt, die de andere mederegeerders wilden ontvlugten met de goederen te vercoopen; waerdoor hij al beswaerende de goederen, schoon dood, voordeelich sal blijven: hij heeft insgelijks den boomgaerd liggende nevens den Hof der pastoreelen grond, gecogt en aen de pastorije ingelijft met last van een eeuwig jaergetijde; hij hadde te sijnen tijde eenige veranderingen gedaen aen het nu afgebroken huys en eenige vergrootinge aen de kerke besorgt»

Tenslotte geven wij in bijlage het testament van pastoor Vercauteren weer, dat aan duidelijkheid niets te wensen overlaat.

2. — *Het pastoorschap van Petrus de Vos de Walhoucke. (1836-1851).*

Petrus de Vos werd te Lichtervelde geboren op 21 november 1789 als zoon van Carolus-Franciscus Joannes de Vos de Walhoucke, griffier der Baronnie van Lichtervelde en van Eleonora de la Fontaine.

In het werk van Kan. F. Claeys-Bouüaert: «Het Bisdom en het Seminarie van Gent gedurende de laatste jaren der Fransche Overheersching (1811-1814)», vinden wij Petrus de Vos op blz. 238 vermeld, bij de jongelieden, die naar Franse seminaries gestuurd werden en als nota: geen priester geworden. Dit is niet juist, want reeds in mei 1817 werd Petrus de Vos priester gewijd en in augustus van hetzelfde jaar tot onderpastoor benoemd te Waarschoot onder Pastoor Resteleu.

Reeds op 10 juni 1826 maakt pastoor de Vos zijn eerste eigenhandig testament op. Het volgende jaar werd hij pastoor benoemd te Knesselare om in mei 1836 terug te keren als pastoor-deken van het distrikt Eeklo. De plechtige inhuldiging had plaats op 31 mei 1836 onder een grote toeloop van volk.

Pas benoemd heeft Petrus de Vos aan de kerk van Waarschoot, drie nieuwe klokken bezorgd. De oude klok gegoten in 1807 door Jakobus Demey van Brugge, was in het voorjaar van 1836 gebarsten en nog in de toren blijven hangen. De kerkraad had in zitting van 5 mei 1836 besloten dat de gebarsten klok zou hergooten worden, doch pastoor de Vos oordeelde er anders over.

Op 25 juni 1836 werd tussen de kerkraad en Ludovicus van Aerschodt, klokkengieter te Leuven, een akkoord gesloten, dat de aankoop regelde van 3 nieuwe klokken van het beste koper in klokspijs. Het akkoord behelsde verder dat de oude klok, die men in 1835 had afgekocht van de kerkfabriek van Oedelem zou medegesmolten worden, doch naderhand is alleen de oude klok naar Leuven gevoerd en de kleine verkocht.

Ziehier hoe een tijdgenoot de aankomst der nieuwe klokken beschrijft :

«Zaterdag 17 September 1836 ten 2 uren naermiddag zijn de drie nieuwe klokken op twee kerren van Leuven binnen Waarschoot toegekomen en inde kerke beweegt. De Groote «St-Ghislenus» weegt 1304 kilos of 2778 ponden 14 oncen brabants gewigte of 3.011 ponden gends gewigte.

De O. L. Vrouwklok weegt 895 kilos of 1903 ponden brabants of 2.062 gendsche ponden.

De H. Petrus klok weegt 618 kilos of 1316 ponden 15 oncen brabants of 1427 gendsche ponden».

Zoals hoger gezegd werd het klein klokske, afkomstig van Oedelem verkocht aan *E. H. Constantin Maenhout* van Waarschoot, sedert 20 jaar missionaris in Zuid-Amerika en rond die tijd pastoor te Nieuw-Orleans (Louisiana). Ook de klok van Zomergem had hij hiervoor opgekocht. Kan. Maenhout werd Algemeen Vicaris in 1851 en Apostolische missionaris in 1856. Na 48 jaar missiearbeid kwam hij in 1865 naar Europa terug, werd ere-kannunik van St-Baafs benoemd op 23 mei 1865 en overleed te Gent op 1 november 1873, in de ouderdom van 77 jaar. Op 5 november werd hij in zijn geboorteplaats in de familiegrafkelder bijgezet.

Om nu terug te keren op onze klokken. Op 6 oktober 1837 zijn de drie klokken gewijd door *Z. E. H. Willem de Smet*, geboren Waarschoter, vikaris-generaal van het Bisdom en voorheen pastoor alhier.

De twee grote klokken werden in 1943 weggenomen door de bezettende overheid. Zij werden in 1948 vervangen door twee andere, zodat alleen de kleine klok nog dateert van 1837.

Op 15 september 1839 stichtte *E. H. Rolliers*, onderpastoor te Waarschoot, op voorstel van pastoor de Vos, de nog bestaande Congregatie van Maria voor Jonge Dochters. Zij werd op 13 december 1840 gevolgd door de Congregatie voor Jongelingen onder de aanroeping van O. L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen, met als tweede patroon de Heilige Aloysius. Zij bestaat nu nog onder de omgevormde naam : Jeugdverbond St-Aloïsius.

Zijn bezorgdheid ging ook naar zieken, armen en grijsaards. Daarom stichtte hij in 1840 het klooster van Waarschoot. Bij Koninklijk Besluit van 13 mei 1840 werden de standregelen op 2 maart 1840 ondertekend door *Mej. Theresia de Decker*, *Martha Beirmaert* en *Brigitta de Schrijver*, goedgekeurd. Op 19 maart 1840 had de Bisschop van Gent, hieraan reeds zijn toestemming verleend. Bij akte verleden voor notaris *Joos* op 25 juni 1840, goedgekeurd bij *K. B.* van 1 september 1840, geeft pastoor-

Deken de Vos, samen met J. B. Meiresonne en Mej. Verschelde 13 huizen, 6 percelen land en 3 renten, voor een gezamenlijke waarde van 41.867,16 F aan de nieuwe inrichting. Op 25 november 1842 volgt een nieuwe schenking, bestaande uit een huis en land. De nieuwe stichting bestond in 1848 reeds uit 24 religieuzen en 10 lekezusters. Zij stond in voor de verzorging van 76 mannen en 92 vrouwen. Mej. Bernardine de Neve, geboren te Waarschoot, werd als eerste overste aangesteld. Zij overleed reeds op 3 juni 1851, nauwelijks 56 jaar oud. Zij werd opgevolgd door Mej. Felicita Roegiers, geboren te Sleidinge. Zij bleef er overste tot bij haar overlijden in 1908.

Het tweede testament van pastoor de Vos, dateert van 20 februari 1850 en bevat volgende clausule : «Ik geef aan Bernardine de Neve, overste van het klooster, alle huizen, gebouwen, renten en landen, die op mijnen naam als eigenaar staan en geen erfgoederen zijn van mijne overledene ouders, uitgenomen de gelden tegoed op het klooster en de kerk». In 1851 bezat het klooster reeds 20 gemeten land, 10 koeien, 7 varkens en 1 paard.

In de kerkraad van 5 juli 1841 schenkt Jan-Baptist Meiresonne, in volle eigendom aan de kerkfabriek, de nu zeer vervallen kapel, naast het Gildenhuis in de Stationstraat. Het is jammer dat niemand meer omziet naar deze kapel, waar ieder jaar, het volk dat de St-Ghislenus-omweg doet, blijft stilstaan om te bidden en slechts de deur op een kier open vindt.

Waarschoot groeide aan en het kerkgebouw werd te klein. In 1841 besloot de kerkraad op voorstel van pastoor-deken de Vos, de kerk te vergroten.

Er werden verschillende plans opgemaakt. Het plan van architect Minard van Gent, werd goedgekeurd, met een bestek van 37.277,19 F.

Op 22 april 1844 had de aanbesteding plaats voor «het afbreken en herbouwen van den hoogen choor, het afbreken der zijgevels van de zijbeuken, en der zijkapellen, het nieuwmaeken van twee zijkapellen, bergplaats en vontkapel».

Het werk werd toegewezen aan S. de Rache, meester-metselaar en Fr. Steyaert, meester-timmerman te Gent voor 33.850 F. Het inwendige der kerk onderging eveneens belangrijke wijzigingen : een nieuw hoogaltaar, nieuwe beelden en nieuwe biechtstoelen. Op 22 juni 1847 werd het hoogaltaar plechtig ingewijd door Mgr Delebeque, bisschop van Gent.

Door het vergroten van de kerk was het kerkhof veel verkleind, temeer daar men in 1789 reeds een deel bij het dorp had gevoegd. Door de gemeenteraad werd op 20 mei 1847 een commissie aangesteld, die tot taak had uit te zien naar terreinen voor een nieuw kerkhof. De overlijdenscijfers liepen tengevolge der grote crisis, die jaren geweldig hoog op : in 1846 overleden 263 personen, in 1847 : 356.

Pastoor de Vos verzette zich tegen de verplaatsing van het kerkhof. In een schrijven van 21 juni 1848, gericht aan de gemeente verklaart hij o.a. dat het kerkhof groot genoeg is volgens de wet van 1804, temeer daar er nog verschillende vreemde personen hier begraven worden. In zijn geboortedorp Lichtervelde had men eveneens een nieuw kerkhof aangelegd, maar de mensen wilden er hun doden niet laten op begraven, zodat men verplicht was het oude opnieuw in gebruik te nemen. «Ons oud kerkhof is bijna dobbel groot bij dat van Maldegem, veel zwaarder commune als Waerschoot, het is zo groot als Sleidinge en op die drij communen spreekt men daer niet van». Tenslotte schrijft pastoor de Vos : «wat een grooten onkost weder voor een commune die hare schulden niet kan betalen en den armen niet ter hulp komen om zijn schulden te betalen : waarvan dat ik zelve voor een groot deel de dupe ben, want den armen (bedoeld wordt hier het bureel van Weldadigheid) is mij misschien schuldig van zes tot acht duyzenden franken voor onderhoud van armen en gebrekelijken personen».

Na al deze tribulaties besluit de commissie het kerkhof te behouden. Zij vraagt alleen dat de kerkfabriek het kerkhof zou afsluiten met een ijzeren afsluiting. In 1867 werd de zaak nogmaals onderzocht, doch men besloot terug het kerkhof rond de kerk te laten, daar de termijn van de opening der graven om de 17 jaar plaats vond ; tegenwoordig is dit 9 à 10 jaar.

Stilaan wordt pastoor-deken de Vos oud en op 20 februari 1850 stelde hij zoals hoger reeds vermeld, zijn tweede testament op. De voornaamste clausules werden uit het eerste overgenomen :

- 1) De goederen aangekomen van zijn ouders zullen terug naar zijn erfgenamen gaan.
- 2) Uit de opbrengst der veiling zal vooraf een bedrag genomen worden van 100 ponden courant ten voordele van de kerk en de armen, elk de helft.
- 3) Hij wil begraven werden met de hoogste dienst en brooduitdeling aan de arme.
- 4) De pastoors van het omliggende moeten naar zijn begrafenis uitgenodigd worden, eveneens de familie en daarna zal gehouden worden «een voortreffelijke pastoorsmaaltijd».

- 5) Hij geeft 20 ponden groten courant voor wekelijkse gezongen missen.
- 6) Er zullen 100 missen gelezen worden tot lafenis van zijn ziel en die van zijn familieleden.
- 7) 10 jaar lang zal op de sterfdag een jaargetijde gezongen worden.
- 8) Aan zijn dienstmeid Anna Martlé schenkt hij jaarlijks 10 ponden groot courant.

Pastoor-deken de Vos overleed op 9 maart 1851. Een treffende zin op zijn doodsbeeldeke, illustreert als het ware het leidmotief van zijn leven : «De oog die het zag, gaf mij getuigenis dat ik verlost de arme die om troost riep, en de wees die zonder hulp was».

De erfgenamen van pastoor-deken de Vos waren : zijn broeder Jan-Jakobus de Vos, bier- en azijnbrouwer te Lichtervelde, waar zijn afstammelingen nog wonen, Marie-Thérèse de Vos, zijn zuster, gehuwd met Jan van de Weghe, notaris te Koekelare, met een gezin van 14 kinderen, verder nog de kinderen en kleinkinderen van Johanne Eleonore de Vos, gehuwd met Franciscus Martens.

Op 24 maart 1851 had ook de boekenvenditie plaats. Zij bracht een som van 412,61 F op. De meubilaire venditie, bestaande uit 660 kopen vertegenwoordigde een waarde van 5785,05 F.

Een grafsteen rechts van de kerk, tegenover de kalvarieberg, herinnert ons aan het leven van pastoor de Vos. Hierin zijn eveneens twee wapenschilden gebeiteld.

3. — Het pastoorschap van *Joannes van den Broele* (1851-1852).

Als opvolger van pastoor-deken de Vos, werd aangesteld Joannes van den Broele, geboren te Rumbeke in 1804, als zoon van Jozef en Amelia Bottelier. Ook deze pastoor kwam van Knesselare, waar hij herder was vanaf 1844. Nauwelijks een jaar pastoor, overleed hij reeds op 29 mei 1852.

Tijdens dit pastoorschap begon onderpastoor de Neve aan de bouw van de grote St-Ghislenuskapel, op het einde van de Stationstraat, toen Varkensmarkt geheten. In zitting van 18 mei 1852 verleent de gemeenteraad hiervoor zijn toestemming : «overwegende dat er omtrent dezelve plaats van overlange jaren een kapelleken heeft bestaen, hetwelk in het voorjaer van 1848 is afgebroken geweest ter oorzaeke van den bouwvalligen staet waer in het zich bevondt aengezien het dreeghde in te storten... besluit de voornoemde vraeg toe te staen, met last dat de kerkfabriek dezer gemeente zal gehouden zijn, het bedoelde kapelleken te onderhouden, en te voorzien van alle noodwendigheden». In zitting van 27 september 1853

dankt de gemeenteraad onderpastoor de Neve voor de kapel die «met den grootsten smaak en kunst is opgebouwen, en leren wij dat de vrijwillige inschrijvingslijst bedraegt 1041,17 F en de uitgaven beliepen tot 2018,22 F, waarvan de rest is betaald door de Neve zelf. Twee stenen in de buitenmuur herinneren aan de bouw van de kapel en een steen in de vloer vermeld :

D
D D
D

wat betekent : Door de Deugdzame Dochters.

Het is in een brief van onderpastoor de Neve dat de betekenis van die letters verklaard wordt. De vloer was namelijk gelegd op kosten van de Congregatie van O. L. Vrouw.

In hetzelfde schrijven lezen wij verder : «Als ik die capel bouwde, mijn hoop altijd wezende dat den dag toch eens zou gekomen hebben, dat ik het geluk zou hebben voor de uitlandsche missien te vertrekken, mijn inzicht was een gedenkenis aen Waerschoot te laten, om van de godvruchtige menschen niet vergeten te worden».

Joannes de Neve werd geboren te Evergem op 5 juli 1821. Hij werd priester gewijd in 1847 en onderpastoor benoemd te Waerschoot op 18 juli 1848. Vertrokken als missionaris naar Detroit (Michigan) op 29 september 1856. Vicaris-generaal van Detroit en President van het Amerikaans College te Leuven in januari 1860. Huisprelaat van de paus in 1870, overleden te Destelbergen, na een langdurige en pijnlijke ziekte op 11 april 1898 en begraven te Park-Heverlee in de grafkelder van het Amerikaans Seminarie op 18 april 1898.

Het eigendomsrecht van het kapelletje berust thans bij de gemeente.

Firmin DE CLERCQ.

BIJLAGE

Testament van Ignatius Vercauteren — 2 januari 1748.

«In den naeme des vaders ende des soons ende des h. geest, amen.

Alsoo datter niet sekerder en is als de doodt, ende niet onsekerder als dure desselfs, soo ist dat ick onderschreven het selve considererende, wille maken mijn testament ofte declaratie van mijnen uyttersten wille met volle verstandt inde manniere naervolgende.

eerst ende vooruit recommandere mijne sondaerighe siele aen godt almaghtigh huereu schepper ende verlosser door de voorspraeke van de alderheylighste maghet ende moeder godts maria, mijnen patroon ende uwe lieve HH. ende mijn lichaem aen de aerde waervan het gecommen is, om begraven te worden onder den sarck bij mij geleyt in de kercke van Waerschoot, tot mijn uytvaert sullen geboden worden alle de naegeburen heeren pastors, ende twee paters van eeckeloo, daer sullen in mijn uytvaert drij sacken tarwe broodt uytgedeelt worden aen de aerme menschen ende eenen sack in de laetste dertighste die corts naer mijn uytvaert sullen ghedaen worden ende in elck broodt sal moeten eenen permissie schellinck gesteken worden.

daer sullen aen de buere moeten gesteldt worden ses keirsen van drij pondt ende twaelfve van twee pondt, op den hoogen authaer sesse van een pondt, ende ander twee autharen vier van een pond, die al branden moeten ten tijde van den goddelijcken dienst.

de geburen die voor mijne siele sullen commen bidden in het uytvaert sullen in de herberghe heerelijck getracteert worden.

Corts naer mijne doodt sullen de paters recolletten van eeckeloo lesen tot Laevenisse van mijne siele driehondert missen met eenen de profundis naer elke misse, ende doen een uytvaert van den hooghen dinst, op welcken dagh pater garduaen sal geven aen elcken pater een pot wijn met een dobbel portie, waer vooren mijne hoirs sullen betaelen aen de selve paters tot twee hondert guldens, ende sullen oock moeten hebben alle mijne Latijnsche boecken maer geen vlamsche.

t'is oock mijnen uyttersten wille dat cors naer mijn doodt in de parochiale kercke van thielt ende wijnghene sal ghedaen worden een uytvaert van den hooghen dienst en sal door mijn hoirs in elck uytvaert uytgedeelt worden aen de aerme menschen twee sacken broodt met een stuck van drij stuyvers in elck broodt.

mijne hoirs sullen oock op den dagh van mijn eerste jaergetijde hier in dese kercke van waerschoot uytdeelen aen de arme menschen twee sacken tarwebroodt ende eene somme van ses pondt gr. in cleederen lijnwaet etc.

het is oock mijnen uyttersten wille dat mijne hoirs sullen geven aen het hospitaal van thielt ten dinste van mijne nichte maria thresia Vercoutere religieuse in het selve hospitaal gedurende haer leven jaerlijckx tot een pondt thien schellinghen wisselgeldt.

ick geve oock aen mijne broeders en susters kinders, ende oock aen kinskinders die noch in het Leven sijn, waerover ick peter hebbe geweest aen elck twee pistolen (geldstuk) in specie voor fontegeldt.

tis oock mijnen uyttersten wille dat mijn hoirs sullen geven aen maria anna vereecke mijn dinstmaerte voor haeren getrouwen dinst eene somme van vijftigh ponden gr. wisselgeldt.

ick hebbe gegeven aen den aermen van Waerschoot eerste mijnen meirsch gelegen binnen dese prochie groot twee gemeten, item een rente van driehondert ponden Capitaels wisselgeldt ten Laste van deze prochie, met Last van een jaergetijde, ende een gelesen ende naer het jaergetijde in de kercke uyt te deelen eene somme van twaelf ponden gr. in Cleederen, lijnwaet, saersin etc.

Item noch gegeven anden selven aermen eene rente van twee hondert pondt Capitaal wisselgeldt, oock ten Laste van deze prochie met Last van alle saeterdaghen te doen celebreren het lof de beatas.

Item hebbe noch gegeven ende getransporteert aen den selven aermen drij renten de eerste van vijftigh pondt capitaal wisselgeldt, de tweede van seshien pondt Capitaal, alle twee ten laste van dese prochie, ende de derde van sestigh pondt Capitaal wisselgeldt ten Laste van Judocus Commargo met Last van jaerlyckx ten tijde van vijftigh jaeren te doen Celebreren twaelf gelesen missen alle maenden eenie, ende jaerlijckx een gesonghen misse met het uytdeelen van eene sack broodt naerde misse.

ick hebbe aen den aermen disch der prochie van wyngene gegeven ende getransporteert eene rente van twee hondert pondt gr. Capitaels wisselgeldt ten Laste van de selve prochie met Last van twee eeuwighe jaerlyckxsche jaergetijden, bestaende in een gesongen misse met de Commendatien, ende een gelesen misse, het een tot laevenisse van mijne siele, het ander voor mijn vader en moeder, in elck jaergetijde moet den aermmeester uytdeelen aen de arme menschen tot seshien schellinghen in broodt.

ick hebbe aen den aermen disch van thielt gegeven eene rente van hondert pondt gr. Capitaels beset op mijn hofstede bij den berghmeulen op thielt,

met Last van een eeuwich jaergetijde en uytdeelen van broodt aen de aerne tot seshien schellingen.

Ick hebbe mijn boomgaert gegeven aen dese pastorie met Last van een jaergetijde.

Begeirende wel ende expresselijck dat al het gonne voorschreven, promptelijck van mijne hoirs sal worden achtervolght ende volbraght bij de eerste ende gereedste penninghen ofte goederen bij mij achtergelaeten, als wesende mijnen uyttersten wille ende testament, vervolgen, begeire dat dese sal valideren als testament, uyttersten wille ofte codicille, immers op alle manieren dat het valideren can : verclaerende ende denomerende voor executeur van dit mijn testament heer ende mr. david van bellegem, mijn cosijn, ende heer ende mr. ignatius josephus achtens, ende bij gebreke van dese Carel de meyere, mijnen Cosijne tot somerghem : in teecken der waerheyt hebbe ick dit onderteeckent desen tweeden januari 1748.

I. Vercoutere, pastor in Waerschoot.

Met dit mijn testament worde de voorgaende gedoodt».

Kerkarchief Waarschoot, kopij.

SPROKKELING

De overbrenging van de altaren van Adegemkerk naar Waarschootkerk in 1844 of transportperikelen in de 19^e eeuw.

Uit het Regelboek van de Congregatie van Waarschoot lichten wij volgende merkwaardige passus, betreffende de overbrenging van de altaren van Adegem- naar Waarschootkerk : «In den Raed van den 16 December 1844, wierd er besloten, van naer de parochie Adegem te gaen, om alle overblijfsels der Autaeren der Oude kerk aldaer te koopen.

Den 19 December van hetzelfde jaer, hebben zich P. Seghers, prefekj en J. A. Libert, Raedslid, derwaerts begeven, om de voorgenoemde overblijfselen te koopen. Na alles overzien en onderzocht te hebben, kwamen zij tot accoord met Mijnheer de Pastor, voor de somme van 400 fr. Mijnheer Tayaert, onderpastoor en Bestuerder der Congregatie, de Koopers te goed gesneld zijnde, van penningen voorzien, gebeurde de betaling nog den zelve dag.

Den aenkoop gedaen en betaeld, begaven zich den volgende Maendag, tien Jongelingen Congreganisten waeronder vijf met eenen wagen naer voornoemde plaets. Zij waren op gang om zes uren 's morgens en kwamen omtrent tien uren op Adegem. Zij legden seffens het hand aen het laden der wagens tot twaelf uren. Na het noenmael weder aen het werk en om half drij uren, was alles opgenomen en wel verzekerd. Zij verlieten het Dorp in Karavaen, langs den aerdeweg, zich naer den Kruyp-uyt rigtende. Zij moesten dezen weg nemen, door berigt van eenen Lieutenant der Douanen, want hadden zij zich naer Stroybrugge moeten begeven, er was eene declaratie van den beeldhouw noodig enden tijd ontbrak hun : dus den naesten en besten weg te verlaeten en den langsten en slegsten te verkiezen.

Het was straf gevoren en de schirppe kusten waren groote hinderpalen tot den goedigen voortgang. Met den avond kwamen zij op den Kruypuyt, en omtrent zeven uren en half waren zij te Eecloo.

Maer welke was hunne verbaesheyd ! eenen wagen had mogelijks eene uer en half gelooopen zonder lunzen en nochtans zonder ongelukken, er moesten nu vier lunzen gemaekt worden ; ten half 9 uren was alles veerdig en men trok op naer Waarschoot, waer men ten half 10 uren aenkwam, tot vreugd, van alwie hun afwagte».

Kerkarchief Waarschoot, Regelboek van de Congregatie.

F. DE CLERCQ

INHOUD

Dr. P. ROGGHÉ. De Gentse klerken in de XIV ^e en XV ^e eeuw. Trouw en verraad	5
E. Een liedje over de wondere genezingen bewerkt door kwakzalver Buyse uit Evergem	143
M. RYCKAERT. Iets over een oude dorpswinkel in de XVIII ^e eeuw	148
M. ENGLISH. Het Gild van O. L. Vrouw van Aardenburg naar Sint-Laureins? .	151
M. ENGLISH. Sint-Jan-in-Eremo	152
A. DE VOS. Graanwindmolens te Evergem	175
D. VERSTRAETE. Watervliet in de XVI ^e eeuw	247
A. VERHOUSTRAETE. Het Vijfringengoed te Aalter	272
A. JANSSENS. De verdwenen windmolens van Landegem en Hansbeke	280
A. VERHOUSTRAETE. Het Bakensgoed te Aalter	295
F. DE CLERCQ. Drie Westvlaamse pastoors te Waarschoot	299
F. DE CLERCQ. Sprokkeling	310

DIT JAARBOEK WERD UITGEGEVEN
DOOR HET HEEMKUNDIG GENOOT-
SCHAP VAN HET MEETJESLAND EN
GEDRUKT OP DE PERSEN VAN DE
DRUKKERIJ STANDAERT-VAN STEENE
NIEUWSTRAAT, 26, TE MALDEGEM.

Voorzitter : Mej. Dr. E. DHANENS, Boelare, 99, Eeklo
Tel. (09) 77.11.32

Sekretaris : A. DE VOS, Eindeken, 12, Evergem
Tel. (09) 51.88.25

Penningmeester : Apot. P. RYCKAERT, Dekenijstraat, 2, Zomergem
Tel. (09) 74.70.34

Pers- en Propagandadienst : O. LIPPENS, Gentstraat, 11a, Lembeke

Om alle onnodige vertragingen te voorkomen, worden de leden beleefd,
doch dringend verzocht, bij de ontvangst van hun Jaarboek, *onmiddellijk*
hun lidmaatschapsgeld voor 1960, 120 F te storten op Postrekening 1493.71,
Apotheker P. Ryckaert, Dekenijstraat, 2, Zomergem.

*Indien ons Jaarboek U voldoet, brengt het dan eens onder
de aandacht van Uw kennissen. Uw medewerking zou ons een
steun kunnen zijn! Hoe meer abonneementen, hoe meer tekst.*